

ANNAN PLANI REFERANDUMU SÜRECİNDE
ORTAYA KONAN ELEŞTİRİLER IŞIĞINDA
TÜRKİYE'NİN RESMİ KIBRIS POLİTİKASININ
YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

SEZİN TEKİN
103611023

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KÜLTÜREL İNCELEMELER YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

MURAT ÖZBANK
2007

RE-EVALUATION OF TURKEY'S OFFICIAL CYPRUS POLICY
IN THE LIGHT OF THE CRITICISMS LEVELLED
THROUGHOUT THE ANNAN PLAN REFERANDUM PROCESS

Sezin Tekin
103611023

Yrd. Doç. Dr. Murat Özbek (Tez Danışmanı) :.....
Yrd. Doç. Dr. Serhat Güvenç : .....
Dr. İlay Romain Örs : .....

Tezin Onaylandığı Tarih : 12.09.2007

Toplam Sayfa Sayısı: :197

Anahtar Kelimeler (Türkçe)

- 1) Kıbrıs
- 2) Annan Planı
- 3) Kıbrıs Politikası
- 4) Kıbrıs'ın AB Üyeliği
- 5) Türk Dış Politikası

Anahtar Kelimeler (İngilizce)

- 1) Cyprus
- 2) Annan Plan
- 3) Cyprus Policy
- 4) Cyprus' EU membership
- 5) Turkish Foreign Policy

Biricik Kardeşime.....

ÖZET

ANNAN PLANI REFERANDUMU SÜRECİNDE ORTAYA KONAN ELEŞTİRİLER IŞIĞINDA TÜRKİYE'NİN RESMİ KIBRIS POLİTİKASININ YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu çalışmanın amacı, Annan Planı referandumuyla sonuçlanan süreçte Ankara'nın Kıbrıs politikasına ilişkin olarak yürütülen tartışmalar ışığında, Türkiye'nin 1950'lerden bu yana izlediği resmi Kıbrıs politikasını yeniden değerlendirmektir. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan'ın 11 Kasım 2002'de müzakere zemini olarak taraflara açıkladığı plan, 2003 ve 2004 yılları arasında fasıllı olarak yürütülen müzakerelerde çeşitli değişimlere uğramış ve 24 Nisan 2004'te Ada'nın her iki tarafında eşzamanlı olarak referanduma sunulmuştur Kıbrıs Türk halkı plana yüksek oranda destek vermesine rağmen, Rum halkı tartışmasız bir biçimde “hayır” dediği için plan rafa kaldırılmış, ancak Ankara'nın bu dönemde yürüttüğü Kıbrıs politikasına yönelik eleştiriler uzun süre hararetini korumuştur. Anılan dönemde plan üzerinde yürütülen müzakerelere katkıda bulunan ve referandum aşamasında “evet” yönünde telkinde bulunan hükümet, başta muhalefet partisi olmak üzere çeşitli kesimlerin Türkiye'nin geleneksel Kıbrıs politikasının değiştirildiği gerekçesiyle ağır eleştirilerine uğramıştır. Ankara'nın tutumunu eleştiren kesimlere göre hükümet, planı destekleyerek Türkiye'nin TBMM kararlarında ifadesini bulan resmi Kıbrıs politikasını tersyüz etmekle kalmamış, aynı zamanda Kıbrıs'ın AB üyeliğine boyun eğerek Türkiye'nin bu konudaki yerleşik çizgisinden sapmıştır. Ancak söz konusu eleştirilerin arka planını Türkiye'nin bu dönem öncesinde “tutarlı”, “değişmez” bir Kıbrıs politikası yürüttüğü varsayımı ya da önkabulünün oluşturduğu görülmektedir. Bu çalışmada, yukarıda özetlenen eleştirilerden yola çıkılarak bu önkabulün geçerliliği, diğer bir deyişle, Türkiye'nin 1950'lerden bu yana yürüttüğü Kıbrıs politikalarının “değişmezliği” tartışılmıştır

ABSTRACT

RE-EVALUATION OF TURKEY'S OFFICIAL CYPRUS POLICY IN THE LIGHT OF THE CRITICISMS LEVELLED THROUGHOUT THE ANNAN PLAN REFERANDUM PROCESS

The present study aims at re-evaluating Turkey's official Cyprus policy as of 1950s in the light of the discussions concerning Ankara's Cyprus policy during the process leading up to the Annan Plan referendum. The plan, which the United Nations Secretary General Kofi Annan proposed the parties as a basis for negotiations on 11th November 2002, underwent a number of changes through intermittent rounds of negotiations in 2003 and 2004 and finally put to twin-referenda on 24th April 2004. The plan was shelved, with the Greek people saying a resounding "no", although Turkish side was highly supportive of the plan. Nevertheless, severe criticisms regarding Ankara's Cyprus policy throughout this process prevailed for a long time. The government, contributing to the negotiations conducted during the aforementioned period and suggesting an affirmative vote in the referendum, was severely criticized by many, primarily the opposition party, on the grounds that Turkey's conventional Cyprus policy had been changed. According to those critical of Ankara's stance, by endorsing the plan, the government did not only subvert Turkey's official Cyprus policy, which manifested itself in the Turkish Grand National Assembly decisions, but also deviated from Turkey's long-established position by acquiescing in Cyprus' accession to the EU. In the background of these criticisms, however, lies the presumption or preconception that Turkey's Cyprus policy prior to the Annan Plan was consistent and invariable. In the present study, this preconception, in other words, the putative "invariability" of Turkey's Cyprus policies since 1950s was discussed in view of the criticisms outlined above.

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGSK	Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği
AGSP	Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	Anavatan Partisi
AP	Avrupa Parlamentosu
AT	Avrupa Topluluğu
BAB	Batı Avrupa Birliği
BM	Birleşmiş Milletler
BMGS	Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
DYP	Doğru Yol Partisi
GKRY	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KOB	Katılım Ortaklığı Belgesi
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
NATO	Kuzey Atlantik İşbirliği Örgütü
OSDP	Ortak Savunma ve Dış Politika
SHP	Sosyal Demokrat Halkçı Parti
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C	Türkiye Cumhuriyeti

İÇİNDEKİLER

İTHAF.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
KISALTMALAR.....	viii
1. GİRİŞ.....	1
2. BİRİNCİ BÖLÜM.....	6
2.1. Kıbrıs'ta “Kırmızı Çizgiler”, “Olmazsa Olmazlar”	6
2.1.1. 1950'lilerin Başlarından 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Kuruluncaya Kadar Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları.....	9
2.1.2. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşundan 1974 Müdahalesine Kadar Geçen Dönemde Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları.....	12
2.1.3. 1974 Müdahalesinden 15 Kasım 1983'te KKTC'nin Kuruluşuna Kadar Geçen Dönemde Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları.....	16
2.1.4. KKTC'nin Kuruluşundan 6 Mart 1995'e Kadar Geçen Sürede Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları.....	20
2.1.5. 6 Mart 1995'ten 31 Ağustos 1998'e Kadar Geçen Dönemde Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları.....	26
2.1.6. 31 Ağustos 1998'den 3 Kasım 2002'ye Kadar Geçen Dönemde Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları.....	33
2.2. Birinci Bölümün Değerlendirmesi.....	40
3. İKİNCİ BÖLÜM.....	44
3.1. Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne Üyelik Sürecinde Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları: Helsinki Zirvesi Öncesinde Avrupa Birliği ile İlişkiler Bağlamında Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları.....	44
3.1.1. Ortak Üyelikten Müzakere Takvimine: Kayıtsızlık Dönemi.....	47
3.1.2. Ankara Sertleşiyor.....	56
3.3.3. Lüksemburg'dan Helsinki'ye: Misilleme Politikaları.....	68
3.2. İkinci Bölümün Değerlendirmesi.....	85

4. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	86
4.1. Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne Üyelik Sürecinde Türkiye'nin	
Kıbrıs Politikaları: Helsinki Zirvesi Sonrası Avrupa Birliği ile İlişkiler	
Bağlamında Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları.....	86
4.1.1. “Rumları da Alın Bizi de”.....	86
4.1.2. Çekoslovakya, İlhak... AGSP?.....	96
4.1.3. “Verin Takvimimizi”.....	108
4.2. İkinci ve Üçüncü Bölümlerin Ortak Değerlendirmesi.....	119
5. SONUÇ.....	125
EKLER A: KIBRIS ANTLAŞMALARI.....	127
EKLER B: KIBRIS’LA İLGİLİ TBMM DEKLARASYONLARI VE T.C-KKTC	
ORTAK AÇIKLAMALARI VE DEKLARASYONLARI.....	138
B.1. TBMM Kıbrıs Deklarasyonları.....	138
B.1.1. 10 Haziran 1993 TBMM Kıbrıs Deklarasyonu.....	138
B.1.2. 21 Ocak 1997 TBMM Kıbrıs Deklarasyonu.....	139
B.1.3. 15 Temmuz 1999 TBMM Kıbrıs Deklarasyonu.....	140
B.1.4 6 Mart 2003 TBMM Kıbrıs Deklarasyonu.....	142
B.2. T.C-KKTC Ortak Açıklamaları ve Deklarasyonları.....	144
B.2.1. 28 Aralık 1995 Demirel-Denktaş Ortak Dekalarasyonu.....	144
B.2.2. 20 Ocak 1997 T.C-KKTC Ortak Açıklaması.....	145
B.2.3. 4 Temmuz 1997 Demirel-Denktaş Ortak Deklarasyonu.....	149
B.2.4. 20 Temmuz 1997 TC-KKTC Ortak Açıklaması.....	151
B.2.5. 23 Nisan 1998 TC-KKTC Ortak Deklarasyonu.....	153
B.2.6. 20 Temmuz 1999 TC-KKTC Ortak Açıklaması.....	156
EKLER C: KRONOLOJİ.....	160
KAYNAKÇA.....	174

1. GİRİŞ

Doğu Akdeniz havzasının en yaşlı siyasi sorunlarından biri olan Kıbrıs meselesi açısından Annan Planı referandumu bir milat teşkil eder. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan'ın kendi adıyla anılan planı 11 Kasım 2002'de taraflara sunması ile başlayan bu sürecin, planın 24 Nisan 2004'te Ada'nın her iki yanında eşzamanlı olarak düzenlenen referandumlarda oylanması ve rafa kaldırılması ile sona erdiği söylenebilir¹. Kıbrıs sorununun tarihi gelişimine bakıldığında, çözüme en çok yaklaşılan müzakerelerin bu dönemde yürütüldüğü görülmektedir. Daha önce ortaya atılan çözüm planlarından yalnızca Annan Planı'nın referandum aşamasına kadar gelebilmesi bunun en somut göstergesidir.

Annan Planı'nın taraflara sunulmasından hemen önce yaşanan önemli bir gelişme vardır. O da Türkiye'de 3 Kasım 2002'de yapılan genel seçimlerdir. Seçimin sonucunda yüksek bir milletvekili oranı ile tek başına iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi, dış politika açısından son derece hareketli ve kritik günlerin yaşandığı bir dönemde görevi bir önceki hükümetten devralmıştır. Bir yandan Aralık ayında Kopenhag'da gerçekleştirilecek olan Avrupa Birliği Zirvesi'nde müzakere tarihi alabilmek için sürdürülen yoğun diplomatik çabalar öbür yandan Kofi Annan'ın sunduğu plan çerçevesinde yürütülen tartışmalar Ankara'nın siyasi gündemini oluşturmaktadır. AB'den takvim alınması konusunda hükümetten yüksek beklentileri olan kamuoyunu hayal kırıklığına uğratmak istemeyen Ankara, Kıbrıs'ta çözüm konusunda da uluslararası toplumun giderek artan baskısına maruz kalmaktadır. Annan Planı'nın referanduma sunulmasına kadar geçen süreç, bu iki konuda Ankara'nın belirleyici kararlar almasını gerektirecek, bu kararlardan bazıları ağır eleştirilere uğramasına yol açacaktır.

---

¹ Annan Planı, 24 Nisan 2004 tarihinde adanın kuzey ve güney kesiminde düzenlenen referandumlarda iki halkın onayına sunulmuştur. Rum halkının %75.83'ü Planı reddederken, Kıbrıs Türk tarafı %64.91 çoğunlukla Plan'a "evet" demiştir. Plan her iki halk tarafından onaylanmadığı için geçersiz hale gelmiştir. http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/Kibris/Kibrissongelismeler082002.htm

Anılan dönemde Kıbrıs'ta çözüme ulaşma doğrultusunda atılan adımlar, bazı kesimlerin Türkiye'nin Kıbrıs politikasının yörüngesinden saptırıldığı gerekçesi ile çok sert tepkisini çekmiştir. Aslında eleştirilerin doğrudan hedefi Annan Planı ve sunduğu çözüm parametreleridir ancak plan üzerinde müzakereler yürütülürken Türkiye'de iktidarda olan AKP'nin çözüm konusunda açıkça irade beyan atması ve Kıbrıs'ta çözüm ile Türkiye'nin AB üyeliği perspektifinin ilişkilendirildiği izlenimini yaratan açıklamalarda bulunması, hükümetin söz konusu eleştirilerin odak noktasında yer almasına yol açmıştır. Başını Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) çektiği muhalefet, meclis dışında kalmış olan bazı partiler, birtakım sivil toplum kuruluşları, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş² ve kısmen dönemin Türkiye Cumhuriyeti (T.C) Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, hükümetin aldığı kararlara zaman zaman şiddetle karşı çıkan kesimi oluşturmaktadır.

Hükümeti Kıbrıs konusundaki tavrı nedeniyle eleştiren kanadın ortak paydası AKP iktidarı ile birlikte Türkiye'nin Kıbrıs politikasında bir değişim, hatta sapma olduğunu öne sürmeleridir. Örneğin CHP Genel Başkanı Deniz Baykal, bu değişimi “Türkiye'nin Lozan'dan beri uygulanan dış politika çizgisinde bir kırılma”³ olarak tanımlamıştır. Annan Planı'na karşı çıkan bu kesime göre planı desteklemek, yıllardır milli dava olarak yürütülen Kıbrıs politikasını “teslimiyetçi” bir politika haline getirmektedir. Üstelik plana destek verdiğini belli eden hükümet, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin (GKRY) AB'ye üye olmasına ses çıkarmayarak⁴ ve Türkiye'ye verilecek müzakere takvimi ile Kıbrıs meselesi arasında bir bağ kurarak “ver-kurtulcu” bir anlayış sergilemekte, Kıbrıs'ın elden gitmesine göz yummaktadır.

Annan Planı'na muhalefet eden cephenin “Türkiye'nin 40 yıllık Kıbrıs politikası”nın değiştiğine ilişkin iddialarını iki ana eksen üzerinde değerlendirmek mümkündür:

---

² Bu tezin konusu olan Annan Planı müzakereleri süresince KKTC Cumhurbaşkanı Raif Rauf Denktaş'tır. 17 Şubat 2005 tarihinde KKTC'de yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerini ise Mehmet Ali Talat kazanmıştır. Talat hala Cumhurbaşkanlığı görevini yürütmektedir.

³ Baskın Oran, “Kıbrıs'ta Çözüm Türk Dış Politikasında Kırılma mı?”, Agos, 20 Ocak 2004. CHP Genel Başkanı Deniz Baykal'ın 17 Şubat 2004 tarihinde Meclis Gurubu'nda yaptığı konuşmadan alınmıştır. Baykal'ın konuşmasının ayrıntıları için, http://www.chp.org.tr/index.php?module=chpmain&page=show_speech&speech_id=158.

⁴ 11-12 Aralık 2002'de gerçekleşen Kopenhag Zirvesi'nde Türkiye'ye müzakere tarihi verilmezken, Kıbrıs'ın tam üyelik müzakerelerini başarı ile tamamladığı kayda geçirilmiştir. 16 Nisan 2003'te AB ile Katılım Antlaşması imzalayan Kıbrıs, 1 Mayıs 2004 tarihinde AB'ye tam üye olmuştur.

- 1- Annan Planı'nın müzakere edildiği dönemde Türkiye'nin 40 yıldır savunduğu resmi tezleri terk edilmiştir; “kırmızı çizgileri”, “olmazsa olmazları”, “olmasa da olur” haline gelmiştir⁵;
- 2- Türkiye'nin resmi politikası, Kıbrıs meselesi ile AB sürecini ilişkilendiren bütün girişimleri reddetmektir. Bu politikanın bir diğer uzantısı da GKRY'nin AB'ye üyelik sürecidir. Ankara, GKRY'nin Ada'nın tümünü temsilen üye olma sürecini daima protesto etmiş, bunun 1960 Antlaşmalarına aykırı olduğunu her vesile ile vurgulamıştır. Oysa AKP hükümeti bunu bir “kader” olarak kabul etmiştir⁶.

Annan Planı müzakerelerinin yürütüldüğü dönemde Türkiye'nin Kıbrıs politikasının değiştirildiğini öne süren muhalif kesimin aslında temel bir önkabulden hareket ettiği görülmektedir. Bu, Türkiye'nin değişmez, sabit, genelgeçer ya da onların deyişiyle “geleneksel” bir Kıbrıs politikası olduğu önkabulüdür. “Bu dönemde Türkiye'nin Kıbrıs politikasında iddia edildiği gibi bir değişim ya da bir kırılma olmuş mudur” sorusunun cevabı yukarıda ortaya konan temel önkabulün geçerli olup olmadığı sorusuna yanıt bulunarak tersten verilebilir. Bir değişim iddiasının gerçekçi olabilmesi için herşeyden önce “değiştirildiği” öne sürülen durum ya da olgunun bir tutarlılık, “değişmezlik” göstermesi gerekir. Diğer bir deyişle, eğer Türkiye'nin “40 yıllık Kıbrıs politikası” Annan Planı referandumu ile sonuçlanan süreçte birdenbire değiştiyse/değiştirildiyse bu değişimin öncesinde, değişmeden kalmış, istikrarlı bir politikanın yürütülmüş olması beklenir.

Bu tezin amacı yukarıda ortaya konan önkabulün geçerliliğini sorgulayarak “Annan Planı'nın referanduma götürülmesi ile sonuçlanan süreçte Türkiye'nin Kıbrıs politikası değişime uğramıştır” iddiasının doğru olup olmadığını tartışmaktır. Bunun için “Türkiye'nin genelgeçer ve tutarlı bir Kıbrıs politikası vardır” önkabulü incelenmiştir. Bu inceleme esnasında 1950'lerden bu yana Türkiye'nin Kıbrıs politikası, muhalif görüşlerin değişiklik olduğunu iddia ettiği iki ana eksen çerçevesinde mercek altına alınmıştır.

---

⁵ Onur Öymen'in 6 Nisan 2004 tarihinde TBMM'de gerçekleşen Kıbrıs oturumunda yaptığı konuşmadan alınmıştır. Öymen'in konuşmasının tam metni için, http://www.belgenet.com/kibris/tbmm_060404-3.html.

⁶ Onur Öymen, *ibid*.

Birinci bölümde, Türkiye'nin Kıbrıs sorunu ile ilgilenmeye başladığı 1950'lerden bu yana benimsediği resmi politikanın ana hatları, diğer bir deyişle "kırmızı çizgileri, olmazsa olmazları" ele alınmıştır. Annan Planı müzakereleri sırasında hükümeti tavizkar davranmakla suçlayan kesimlere göre Türkiye'nin kırmızı çizgileri aşındırılmış, 40 yıllık Kıbrıs politikasından sapılmıştır. Sözü edilen kırmızı çizgilerin ne olduğu ile ilgili kesin bir görüş birliği olmamakla birlikte, dile getirilen görüşlerde Türkiye'nin resmi politikasının sınırlarını MGK'nın da katkısıyla TBMM'de Kıbrıs konusunda alınan kararların çizdiği vurgulanmaktadır. Dışişleri Bakanlığı arşivlerine bakıldığında, Türkiye'nin resmi Kıbrıs politikasının belirlenmesinde TBMM'de alınan kararlar kadar, T.C ve KKTC arasında imzalanan Ortak Açıklamaların da önemine işaret edilmektedir. Dolayısıyla birinci bölümde Türkiye'nin kırmızı çizgilerinin kırk yılı aşkın zamandır izlediği seyir, belli dönemlere ayrılarak TBMM kararları ve Ortak Açıklamalar ve Deklarasyonlar ışığında değerlendirilmiştir. İzlenen politikaların tutarlılığı ve değişmezliği açısından Türkiye'nin bu kararlara ve açıklamalara ne kadar riayet ettiği de belirleyicidir. O bakımdan Türkiye'nin Kıbrıs konusunda attığı somut adımların ve benimsediği uygulamaların metin üzerinde kabul ettiği ilkeler ile gösterdiği uyum, bölümün tartışma konularından birini oluşturmaktadır.

İkinci ve üçüncü bölümlerde, Kıbrıs'ın AB'ye üyelik yolculuğu boyunca Türkiye'nin temel tutumu ve yaklaşımı ele alınmıştır. Yukarıda açıklandığı üzere, Kıbrıs konusunda hararetli müzakerelerin yürütüldüğü günlerde, Avrupa Birliği cephesinde de kritik gelişmeler yaşanmaktadır. Kopenhag'da Türkiye'ye müzakere tarihi verilmemiş, oysa aynı zirvede Kıbrıs ile 1998'den beri yürütülmekte olan tam üyelik müzakerelerinin başarıyla tamamlandığı kayda geçirilmiştir. Kıbrıs meselesini çözmeye konusunda son derece istekli görünen hükümet, Türkiye'nin tam üyelik perspektifini yakından ilgilendiren bu gelişmenin ardından, hem Kıbrıs'ı AB ile ilişkilerimize karıştırmak hem de GKRY'nin AB üyeliğine seyirci kalmakla suçlanmıştır. Bu suçlamaları yöneltenler Türkiye'nin bu konuda yıllardır ortaya koyduğu hukuki ve siyasi itirazların kulak arkası edildiğini söylemektedirler. Bu kesime göre AKP hükümeti öncesinde görev yapan bütün siyasi iktidarlar, 1960 antlaşmalarına aykırı olduğu gerekçesi ile Kıbrıs'ın AB'ye tam üye olmasına itiraz etmiştir ve Kıbrıs meselesi ile Türkiye'nin AB üyeliğini ilişkilendirmeye yönelik her türlü girişimi reddetmiştir. Aynı zamanda AB, Türkiye'nin bütün tepkisine rağmen Güney Kıbrıs'ı üye yapmakta ısrar ettiği takdirde Türkiye, KKTC ile bütünleşecektir.

Bu iddialardan yola çıkılarak, ikinci bölümde, Kıbrıs'ın AET ile ortaklık anlaşması imzaladığı 1972 yılından, Aralık 1999'da düzenlenen Helsinki Zirvesi'ne kadar geçen dönemde Ankara'nın tutumu tartışılmıştır. Kıbrıs'ın AB'ye tam üyeliği birinci AKP hükümeti döneminde gerçekleşmiş olmasına rağmen, bu süreç aslında 1990'ların ilk yıllarında başlayan uzun soluklu bir yolculuktur. 70'lerden bu yana AB ile ortak üye statüsünde ilişkilerini sürdüren Kıbrıs, tam üyelik başvurusunu 1990'da yapmıştır. Kısa bir süre sonra başvurusu kabul edilen Kıbrıs, önce Gümrük Birliği'ne dahil olmuş, ardından resmi aday konumuna yükselmiş, nihayet dört yıl süren müzakereler sonucunda 2002 yılında Kıbrıs'ın tam üyelik için yeterli koşulları yerine getirdiği tescil edilmiştir. Dolayısıyla Kıbrıs'ın AB ile tam üyelik öncesi ilişkilerinin yaklaşık otuz yıllık bir geçmişi olduğu söylenebilir. AKP hükümetini bu konuda sert bir dille eleştiren kesimin görüşleri doğrultusunda, sözü edilen otuz yıllık dönemde, Ankara'nın Kıbrıs ve AB ilişkileri konusunda son derece istikrarlı ve tutarlı bir politika izlediğini, Türkiye'nin yukarıda sıralanan hukuki ve siyasi itirazlarını kararlılıkla uluslararası kamuoyunda savunmuş olduğunu varsaymak gerekir. İkinci ve üçüncü bölümlerde, Türkiye'nin Kıbrıs'ın AB ile ilişkileri bağlamında yürüttüğü politikanın ne kadar tutarlı ve istikrarlı olduğu tartışılmıştır. Ankara'nın yaklaşımını değerlendirebilmek için, Kıbrıs'ın üyelik yolunda attığı adımlar, Avrupa Birliği'nin resmi belgeleri ışığında incelenmiştir. Kıbrıs'ın AB'ye tam üyelik sürecinde yaşanan gelişmeler, Türkiye'nin AB yolculuğu ile yakından bağlantılıdır. O nedenle bu süreçte Ankara'nın Kıbrıs politikası, Türkiye-AB ilişkileri dikkate alınarak irdelenmiştir. İkinci bölümün Helsinki Zirvesi ile tamamlanması bunun bir sonucudur. Zira Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'ye adaylık statüsü verilmesinin, Kıbrıs politikasında ciddi bir değişikliğe yol açtığı görülmektedir. Helsinki Zirvesi'nden 2002'nin son aylarına kadar geçen süreci kapsayan üçüncü bölüm, adaylık kartını cebine koymuş olan Ankara'nın AB ile ilişkiler bağlamında Kıbrıs politikasını nasıl yürüttüğüne ilişkin ayrıntılı bir analiz sunmaktadır.

2. BİRİNCİ BÖLÜM:

2.1. Kıbrıs'ta “Kırmızı Çizgiler”, “Olmazsa Olmazlar”

Annan Planı'nın referanduma sunulması ile sonuçlanan süreçte çözümü desteklediğini ifade eden AKP hükümetinin en çok eleştiri aldığı konuların başında Türkiye'nin “40 yıllık” Kıbrıs politikasını değiştirmesi, daha önceki bütün hükümetlerin benimsediği politikaları, TBMM'nin aldığı kararları hiçe saymış olması gelmektedir. Aslında eleştiri oklarının doğrudan hedefi Annan Planı ve onun sunduğu çözüm parametreleridir. Ancak Planın oluşma sürecine katkıda bulunan ve referandum oylamalarında “Evet” yönünde telkinde bulunan AKP iktidarı, bu tutumundan dolayı başta muhalefet partileri olmak üzere pek çok kesimden “Türkiye'nin kırmızı çizgilerinin yıpranmış”⁷ olduğu gerekçesiyle tepki görmüştür. Bu eleştiriye yönelten siyasetçilerin ve gazetecilerin büyük bir bölümünün, Türkiye'nin Kıbrıs politikasının yani kırmızı çizgilerinin belirlenmesinde şimdiye kadar TBMM'nin aldığı kararlara işaret ettiği görülmektedir⁸.

Bu bölümde Türkiye'nin 1950'lerden bu yana Kıbrıs politikaları, TBMM'de alınan kararlar⁹ ve bu kararlar doğrultusunda Türkiye ile KKTC arasında imzalanan Ortak Açıklamalar ve Deklarasyonlar ışığında incelenecektir. TBMM'nin Kıbrıs konusundaki son kararı, 6 Mart 2003'te AKP iktidarı döneminde, AKP, CHP, DYP ve bağımsız milletvekillerinin katılımıyla alınmıştır¹⁰. Yukarıdaki değerlendirmeler ışığında,

---

⁷ Mustafa Balbay, “Demirel: Kıbrıs alabora olabilir”, *Cumhuriyet*, 25 Mart 2004; Erol Manisalı, “AKP Hükümeti 3 Kasım 2002'de geldiğinden beri, Ankara'nın Kıbrıs politikası tamamen tersyüz edildi” (2007a: 130).

⁸ Türkiye'nin Kıbrıs politikasının nasıl belirlendiğiyle ilgili olarak örneğin, “Kıbrıs politikası TBMM'de MGK'nın katkısı ile oluşur”, Deniz Baykal, *Cumhuriyet*, 21.01.2003; “Türkiye'nin Kıbrıs davası, TBMM'de alınan kararlarla belirlenmiştir”, (Denktaş, 2005: 148, 159); “Bizim Kıbrıs'ta ayarlarımız bozuk değildir. TBMM'de zamanında alınmış kararlardır”, Bülent Ecevit, *Cumhuriyet*, 13.01.2003; “TBMM bir değil birçok kez aldığı kararlarda Kıbrıs'ta bir değil iki devlet gerçeğine eşit gözle bakmadan ve kabul etmeden herhangi bir çözüm bulmanın olanaksızlığına işaret etti”, Cüneyt Arcayürek, *Cumhuriyet*, 11.01.2003; “TBMM'nin şimdiye kadar aldığı bütün kararların dışına çıkıldı”, (Manisalı, 2005: 73).

⁹ TBMM arşivlerinde Kıbrıs konusunda alınan kararlar, “TBMM Kıbrıs Deklarasyonu” olarak geçmektedir.

¹⁰ TBMM Tutanakları, 6 Mart 2003, 42. Birleşim.

TBMM’de oybirliğiyle alınmış olan bu kararın, Türkiye’nin resmi Kıbrıs politikasını temsil ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Buradan hareketle TBMM’nin kırk yıldır aldığı kararların 6 Mart 2003 tarihli kararda altı çizilen kırmızı çizgiler ile uyum göstermesi beklenir. Eğer kırk yıllık politikada bir “kırılma”, “sapma” söz konusu ise, diğer bir deyişle Kıbrıs politikasının değiştirildiği iddia ediliyorsa, o halde bundan önceki politikanın, yani önceki TBMM kararlarının belli bir “değişmezlik”, “tutarlılık” göstermesi beklenir. Elbette bu kararların metin olarak kendi içindeki tutarlılığı kadar bunlara uyumlu davranılıp davranılmadığı da önemlidir. Dolayısıyla Türkiye’nin alınan kararların sonrasındaki uygulamalarında tutarlı olup olmadığı karşılaştırmalı olarak değerlendirilecektir.

6 Mart 2003 tarihinde TBMM’de alınan kararda aşığıdaki ilkeler kabul edilmiştir:

Türkiye Büyük Millet Meclisi,

- 1- 21 Ocak 1997¹¹ ve 15 Temmuz 1999¹² tarihlerinde aldığı kararlara atıfta bulunarak, bu millî davada Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Türk milletinin tam bir birlik ve beraberlik içinde bulunduğu gerçeğini bütün dünyaya bir kere daha ilan eder.
- 2- Kıbrıs meselesine adil ve kalıcı bir çözüm bulunması için, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin sarf ettiği çabaları içtenlikle destekler.
- 3- Kıbrıs meselesine bulunacak çözümün, tarafların eşit statüsü ve eşitliğine dayanması gerektiği hususunu önemle vurgular.
- 4- Türkiye’nin 1960 Antlaşmalarından kaynaklanan garantörlük haklarının sürdürülmesi gereğini belirtir.
- 5- Kıbrıs’ta Türkiye ile Yunanistan arasında kurulmuş bulunan dengenin zedelenmesinin hiçbir şekilde kabul edilemeyeceğini teyit eder.
- 6- Kıbrıs sorununun çözümünün, Türkiye’nin Avrupa Birliği üyeliği sürecinde bir ön şart gibi takdim edilmesine yönelik çabaları reddeder.

---

¹¹ Bkz, Ekler B.1.2.

¹² Bkz, Ekler B.1.3.

7- Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Türkiye'den önce Avrupa Birliğine üye yapılması yolunda atılan adımların, uluslararası antlaşmaların açık bir ihlali olduğunu bir kere daha vurgular.

8- Kıbrıs Türk ve Rum halkının 28 yıldır huzur ve barış içinde yaşamasının en önemli amili olan iki kesimliliğin muhafaza edilmesine verdiği önemi vurgular.

9- İki kesimliliği zedeleyecek bütün öneri ve girişimlerin, Kıbrıs'taki güvenlik ortamını olumsuz yönde etkileyerek, iki toplumu yeniden bir çatışma ortamına sürükleyeceğini hatırlatır ve buna hiçbir şekilde müsaade edilmemesi gerektiğini önemle belirtir.

10- Bu genel koşullara riayet edilmek kaydıyla, Kıbrıs'ta barışçı ve kalıcı bir çözüme ulaşılmasının, Türkiye'ye, Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarına ve bölge barışına hizmet edeceği yolundaki inancını ifade eder.

Yukarıdaki TBMM Deklarasyonu'nda altı çizilmiş olan "kırmızı çizgiler" in geçirdiği değişim, TBMM'nin aldığı kararlar ve iki ülke arasında imzalanan Ortak Açıklamalar ve Deklarasyonlar ışığında ve belirli dönemlere ayrılarak incelenecektir. Bu dönemlerin belirlenmesinde Türkiye'nin Kıbrıs'la ilgili olarak geliştirdiği tezler ve politikalar açısından bazı dönüm noktaları esas alınmıştır:

- Türkiye'nin "politikasızlık", "statükoculuk", "Kıbrıs Türk'tür", "Ya taksim ya ölüm" gibi tezlerin arasında bocaladıktan sonra nihayet "bağımsız Kıbrıs"ta karar kılmasıyla sonuçlanan 1950'lilerin başlarından 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar geçen dönem,
- Türkiye'nin Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yaşamasını, yani statükonun korunması gerektiğini savunduğu Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşundan 1974 müdahalesine kadar geçen dönem,
- Türkiye'nin temelde federal nitelikli bir çözümü desteklediği 1974'ten 15 Kasım 1983'te KKTC'nin kuruluşuna kadar geçen dönem,
- Türkiye'nin federal çözümü hala desteklemekle birlikte KKTC'nin kuruluşu nedeniyle yeni yaklaşımlara kapı araladığı 15 Kasım 1983'ten 6 Mart 1995'e kadar geçen dönem,

- Türkiye'nin KKTC ile "bütünleşme" önerisini ortaya atmasıyla başlayan ve bunu destekler nitelikte pek çok açıklamanın ve deklarasyonun yayınlandığı 6 Mart 1995'ten 31 Ağustos 1998'e kadar geçen dönem,
- Türkiye'nin "konfederasyon" önerisini resmi olarak ilan etmesiyle başlayan daha sonra "Çekoslovakya modeli", "özerklik", "tam ilhak" ve nihayet "ortaklık devleti" tezleriyle renklenmiş 31 Ağustos 1998'den 6 Mart 2003'e kadar geçen dönem.

2.1.1. 1950'lilerin Başlarından 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Kuruluncaya Kadar Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları

Türkiye'nin Kıbrıs'la yakından ilgilenmeye başlaması 1950'lerin ikinci yarısında, Yunanistan'ın Kıbrıs sorununu Birleşmiş Milletler'e taşımasıyla başlar. 1930'lardan itibaren Ada'da Yunanistan ile birleşme konusunda kıpırdanmalar başlamış olmasına rağmen Türkiye'nin Kıbrıs sorununu görmezden gelmesinin arkasında, İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan Soğuk Savaş ortamı, Türkiye'nin Batı Bloku içinde yer alma isteği ve 1951'e kadar Türk dış politikasının öncelikli hedefinin NATO'ya üye olmak oluşu yatmaktadır (Gürel, 1985: 176)¹³.

Demokrat Partinin 14 Mayıs 1950'de yapılan gelen seçimlerin ardından iktidara gelmesi Türkiye'nin Kıbrıs konusunda oluşturduğu "politikasızlık" politikasında herhangi bir değişikliğe yol açmaz.¹⁴ Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü'nün 20 Nisan 1951'de "Adanın bugünkü vaziyetinin değişmesi için bir sebep görmemekteyiz. Fakat bu vaziyette bir değişiklik bahis mevzuu olacaksa, bunun bizsiz ve haklarımıza aykırı bir şekilde yapılmasına imkan bırakmayız. Bu bakımdan oradaki soydaşlarımız müsterih olsunlar"

---

¹³ 17 Aralık 1949'da CHPlı Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak'ın İngiltere'nin Kıbrıs'tan çekilmesinin söz konusu olmadığını, Yunan hükümetinin de sorunu resmen ele almadığını söylemesi, o dönemde Türkiye'nin tutumunu doğrular niteliktedir. Sadak yine 23 Ocak 1950 tarihinde "Kıbrıs meselesi diye bir mesele yoktur" diyerek Türkiye'nin bu konudaki resmi tavrını bir kez daha teyit etmiştir (Sönmezoglu, 1991: 30).

¹⁴ 1950 seçimlerinde Kıbrıs meselesi ne CHP'nin ne de DP'nin seçim propagandalarında yer almıştır (Tuncer, 2005: 72).

şeklindeki açıklaması CHP dönemindeki tutumun büyük ölçüde korunduğunu ortaya koymaktadır (ibid.)¹⁵.

Genel olarak bakıldığında, 1950'lerin ilk yarısında Türkiye'nin Kıbrıs ile ilgili resmi politikası, "İngiltere'ninkinden ayrı bir politika saptamamak, Adanın statüsünde değişiklik yapılmaması, eğer statü değişikliği yapılacaksa bunda Türkiye'nin de söz sahibi olması gerektiğini savunmaktan ibarettir" (Gürel, 1985: 177). Ankara, 1954 yılında Yunanistan'ın Kıbrıs meselesini Birleşmiş Milletler'e götürmek istemesi üzerine Kıbrıs konusu ile daha yakından ilgilenme ihtiyacı duyar. Ancak Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Kıbrıs özel gündemiyle gerçekleşecek olan Birleşmiş Milletler görüşmelerinde Türkiye'yi temsil edecek olan heyete, "İngilizlerin Ada'da kalmaları yönünde isteklerde bulununuz" şeklinde talimat vermesi, Türkiye'nin Kıbrıs politikasının hala "mevcut statünün korunması"ndan ibaret olduğunu göstermektedir (Kızılyürek, 2003: 20).

İngiltere'nin daveti üzerine 29 Ağustos 1955'te toplanan Londra Konferansı Türkiye'nin garantör ülke misyonu kazanmasının ilk adımı olması yönüyle önemlidir (Hasgüler ve Uludağ, 2004a: 323). Londra Konferansı'na Türkiye'yi temsilen katılan Fatin Rüştü Zorlu, Türkiye'nin resmi tutumunu "Ada'daki statükonun korunması, aksi halde Türkiye'ye verilmesi" olarak açıklar (Sönmezoğlu, 1991: 31). Bu dönemde Türk kamuoyunda Kıbrıs'la tartışmaların iyice alevlendiği "Kıbrıs Türktür, Türk kalacaktır" sloganlarının duyulmaya başlandığı görülmektedir.

1956 yılı, Türkiye'nin Kıbrıs politikası açısından önemli bir değişiklik yılıdır. Türkiye bu yıldan itibaren Ada'da statükonun korunması ya da Türkiye'ye verilmesi tezini terk ederek, "kendi kaderini tayin" tezinin üstünde durmaya başlar. Ankara bu yıldan itibaren savunmaya başladığı ve aslında İngiltere tarafından ortaya atılan "taksim" tezini bu temele dayandırmıştır (Hasgüler, 2002: 235). Nitekim 28 Aralık 1956 ise Başbakan Adnan Menderes, İsmet İnönü'den de gördüğü destekle TBMM'de hükümetin taksim tezini açıklar. "Kimse adayı taksim etmekten başka bir çözüme Türkiye'yi mecbur etmeyi aklından bile geçiremez" diyen Başbakan, Türkiye'nin bu konudaki kararlılığının altını

---

¹⁵ 29 Ağustos 1952'deki Ada'daki gelişmeleri görüşmek için kendisini ziyarete gelen Kıbrıs Türk heyetine "Şimdi Türkiye Yunanistan dostluğu vardır. Dostluklar zaruridir. Fakat sizinle alakamızı kesmeyeceğiz" diyen Köprülü Türkiye'nin Kıbrıs sorunuyla uzaktan ilgilenmek istediğini ve Batı ile geliştirmeye başladığı ilişkileri zedeleyecek herhangi bir girişimde bulunmaya yanaşmayacağını ortaya koymaktadır (Kaymak, 1968: 10).

çizer (Tuncer, 2005: 78). TBMM'nin aldığı 16 Haziran 1958 tarihli karardan¹⁶ sonra taksim, Türkiye'nin resmi tezi haline gelir. “Ya taksim ya ölüm” mitinglerinin düzenlenmeye başlaması da bu döneme rastlar¹⁷.

Eylül 1958'de Kıbrıs Rum Topluluğu lideri Makarios, “bağımsız Kıbrıs” düşüncesini ortaya atar. Daha “Ya taksim ya ölüm” mitinglerinin dumanı dağılmadan, ABD'nin de baskısıyla Türk hükümeti, “bağımsızlık” formülünü anlaşma zemini olarak kabul etmeye başlar. TBMM'de Kıbrıs'ın bağımsızlığı konusunun tartışıldığı 28 Şubat 1959 tarihli oturumda Fatin Rüştü Zorlu baştan beri Türk dış politikasının Kıbrıs'ta temel aldığı üç ilkeyi, “Kıbrıs'ın hiçbir zaman yabancı bir devlete ilhak edilmemesi; Kıbrıs'taki Türkün gelişmesinin önlenmemesi, Ada'da azınlık durumuna düşürülmemesi ve Türkiye'nin güvenliği açısından adanın savunmasına Türkiye'nin de katılması” olarak sıralar (Fırat, 1997: 68).

Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluş antlaşmaları olan Londra ve Zürih Antlaşmaları¹⁸ bu ilkeler esas alınarak imzalanmıştır. Zorlu, Londra Antlaşmalarıyla bu ilkelerin korunduğunu söylerken CHP tarafından çok sert eleştirilere uğrar. Ecevit,

---

¹⁶ 16 Haziran 1958 tarihinde “taksim” kararının alınması ile sonuçlanan oturum, TBMM'nin Kıbrıs'la ilgili ilk kapalı oturumudur. (Hasgüler ve Uludağ, 2004a: 316). Daha sonra 1964'te dört, 1965'te iki, 1967'de, 1974'te ve 2001'te birer adet olmak üzere toplam on tane Kıbrıs konulu kapalı oturum düzenlenmiştir, “Şampiyon Kıbrıs”, *Radikal*, 24 Kasım 2001.

¹⁷ Aslında “taksim” Türkiye'nin Kıbrıs'la ilgili olarak kendisinin geliştirdiği özgün bir tez değildir. Taksim tezinin kendisi bizzat İngiltere Sömürge Bakanı Lenox Boyd tarafından ortaya atılmış ve 16 Aralık 1956'da Başbakan Adnan Menderes'e önerilmiştir (Kızılyürek, 2003: 22).

¹⁸ Kıbrıs Antlaşmaları ile ilgili görüşmeler, Türkiye ile Yunanistan arasında 6-11 Şubat 1959 tarihlerinde Zürih'te yapılmış, görüşmeler sonunda Kıbrıs Antlaşmalarının temelini oluşturacak metinler üzerinde anlaşmaya varılmıştır. Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan ya da parafe edilen metinlerin İngiltere ve Kıbrıs'taki iki toplumun temsilcileri tarafından da imzalanması gerekmektedir. O nedenle Londra'da İngiltere Başbakanı Macmillan, Yunanistan Başbakanı Karamanlis, Türkiye Başbakanı Menderes 19 Şubat'ta bir araya gelerek 11 Şubat'ta Zürih'te üzerinde anlaşmaya varılan metinleri imzalarlar. Antlaşmalara, Kıbrıs Rum toplumu adına Makarios ve Kıbrıs Türk toplumu adına Fazıl Küçük imza koyar. Londra Antlaşmaları olarak anılan bu antlaşmalar aşağıdaki belgelerden oluşmaktadır:

- a) Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna ilişkin Temel Antlaşma,
- b) İngiltere, Yunanistan, Türkiye ile Cumhuriyeti arasında Garanti Antlaşması,
- c) Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan -Türkiye arasında ittifak Antlaşması,
- ç) İngiltere Hükümetinin bu belgeleri üsle ilişkin bazı esaslar eklenmesi koşuluyla kabul ettiğine dair 17 Şubat 1959 bildirisini,
- d) Yunan ve Türk dışişleri bakanlarının İngiliz hükümet bildirisini kabul ettiklerine ilişkin bildirisini,
- e) Makarios'un Londra'da imzalanan belgeleri kabul ettiğine ilişkin bildirisini,
- f) Küçük'ün Londra'da imzalanan belgeleri kabul ettiğine ilişkin bildirisini,
- g) Kıbrıs Anayasası ve ilgili belgelerin yürürlüğe konması için alınacak geçici önlemlerle ilgili sözleşme.

Londra Antlaşmalarının tam metni için, Bkz, Ekler A. Antlaşmaların imzalanmasından sonra 13 Aralık 1959'da seçimler yapılır. Seçimlerin sonucunda Başpiskopos Makarios Cumhurbaşkanı, Fazıl Küçük de Cumhurbaşkanı Yardımcısı seçilir. Geçici hükümet tarafından hazırlanan 199 maddelik anayasanın 6 Nisan 1960'da kabul edilmesinin ardından 16 Ağustos 1960'da Lefkoşe Antlaşması ile Kıbrıs Cumhuriyeti resmen kurulmuştur. Kıbrıs Cumhuriyeti, 24 Ağustos'ta da Birleşmiş Milletler'e üye olur.

“Taksim tezini reddederek fedakarlık yaptınız” diyerek hükümetin 16 Haziran 1958’de TBMM’nin taksim yönünde aldığı kararı hiçe saydığını ve yetkisini aştığını söylemektedir. CHP, bunun yanı sıra içerikle ilgili, özellikle güvenlik boyutunu ilgilendiren konularda ağır eleştirilerde bulunur¹⁹. Bütün itirazlara rağmen Londra Anlaşmaları 4 Mart 1959’da TBMM’de onaylanır.

TBMM’nin aldığı bu karar, bundan yaklaşık bir yıl önce yine bir TBMM kararı ile benimsediği “taksim” tezinin resmen terk edildiğini ve Kıbrıs’ın bağımsızlığının kabul edildiğini göstermektedir. Yalnız bu kararın oybirliğiyle alındığını söylemek mümkün değildir. Kıbrıs’a bağımsızlığını kazandıran, Türkiye’ye tek taraflı müdahale hakkı dahil olmak üzere çok geniş garantörlük hakları tanıyan ve TBMM’nin 6 Mart 2003’te oybirliği ile kabul ettiği kararda da atıfta bulunulan 1960 Antlaşmaları, muhalefet partisi milletvekilleri tarafından reddedilmiştir²⁰.

2.1.2. Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Kuruluşundan 1974 Müdahalesine Kadar Geçen Dönemde Türkiye’nin Kıbrıs Politikaları

Kıbrıs Cumhuriyeti kurulduktan çok kısa bir süre sonra hem idari hem de toplumsal alanda bazı sorunlar yaşanmaya başlamıştır. Ne var ki Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin bağımsız bir devlet olarak kurulmasından sonra resmi politikasını, statükonun korunması, yani Kıbrıs Cumhuriyeti’nin yaşatılması olarak belirlediği için Kıbrıs’ta yaşanan sorunların varlığını uzun bir süre kabul etmek istemez. Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Makarios’un 13 Kasım 1963 tarihinde 1960 Antlaşmalarıyla hazırlanan Anayasanın on üç maddesini değiştirme önerisini getirmesinin ardından Aralık 1963’te Kanlı Noel olarak da bilinen şiddetli toplumlararası çatışmalar başlar. Ancak bundan sonra

---

¹⁹ CHP, enosis’i tam olarak yasaklamadıkları, Türkiye’nin askeri varlığının çok sınırlı olduğu, Türkiye’nin soydaşlarına ekonomik yardım yapmasına imkan vermediği, antlaşma metinlerinin muğlak ve sadece iyi niyete dayalı metinler olduğu ve Yunanistan’dan gelecek göçlere sınırlama getirmediği için Ada’nın bir Rum adası haline getirilmesi endişesini taşıdığı gerekçeleriyle Londra Antlaşmaları’na itiraz etmiştir (Fırat, 1997: 68-73).

²⁰ 1957’de gerçekleşen genel seçimlerin sonucunda meclise CHP 178, DP 424 milletvekili sokmuştur <http://www.yerelsecim.com/DetaySon.asp?HABERID=80>. Londra Antlaşmaları 4 Mart 1959’da TBMM’de yapılan oylamada, muhalefetin 138 oyuna karşı 347 oy ile kabul edilmiştir; <http://www.geocities.com/almanakturkiye/1959.html>.

Ankara, konu ile yakından ilgilenmek durumunda kalır²¹. 1950'lerin başlarında Kıbrıs sorununun varlığını reddeden Türkiye, garantör devletlerden biri olmasına rağmen, 1960'ların başlarında da Kıbrıs Cumhuriyeti'nde yaşanan sorunları göz ardı etme ve yok sayma politikası gütmüştür²².

Çatışmaların durmaması üzerine 4 Mart 1964 tarihinde gerçekleşen Birleşmiş Milletler toplantısında alınan Kıbrıs konulu karar Türkiye'nin tutumunu yansıtması bakımından önemlidir. 186 No'lu BM kararında²³ Kıbrıs Rum kesiminden "hükümet" diye bahsedilmesi, 1960 antlaşmaları ile kurulan "anayasal hükümet" ibaresinin yer almaması, 1960 anlaşmalarını kurtarma kaygısına düşmüş olan Ankara'nın dikkatini çekmemiştir (Dodd, 1999: 132). Böylece Ankara, Rum kesiminin Kıbrıs hükümeti olarak tanınması olarak yorumlanabilecek BM kararına onay vermiştir²⁴. Aynı zamanda bu karar, Kıbrıslı Türklerin parlamentodan çekilmesi halinde cumhuriyet üzerindeki haklarını kaybedeceklerini öngörmektedir. Dolayısıyla İnönü bu kararı onaylamakla içinde Kıbrıslı Türklerin yer almadığı, sadece Rumlardan oluşan bir parlamentoya da onay vermiş olmaktadır (Hasgüler, 2004b: 132). Üstüne üstlük Türkiye 1964-1974 arasında bu kararın geçersizleştirilmesi için hiçbir girişimde bulunmamış, uluslararası hiçbir toplantıda konuya ilişkin görüşlerini ciddi bir biçimde dile getirmemiştir (Uslu, 2004: 303-4).

4 Mart 1964 tarihinde Türkiye'nin de altına imza attığı 186 No'lu Birleşmiş Milletler kararı, Kıbrıs sorununun günümüze kadarki seyri açısından son derece kritik bir karardır. 6 Mart 2003 tarihli TBMM kararında, Avrupa Birliği'nin "Kıbrıs Cumhuriyeti" olarak tam üyeliğe kabul ettiği devlet, "Güney Kıbrıs Rum Yönetimi" olarak isimlendirilmektedir.

---

²¹ Derviş Manizade, Kanlı Noel olaylarının yaşanmasından üç hafta sonra 12 Ocak 1964'te Milliyet gazetesinde çıkan bir yazısında olayların bu noktaya varmış olmasından Türkiye'yi de sorumlu tutmaktadır. Zürih ve Londra Antlaşmalarının daha ilk günden Türklerin aleyhine bozulduğunun altını çizen Manizade "Buna rağmen garantör devletler hiçbiri enerjik bir müdahalede bulunmamıştır. Bunu yapmadıklarından Kıbrıs'ta masum Türk halkının mal ve can kaybında tarih önünde sorumludurlar" diyerek garantör devletlerden biri olan Türkiye'yi de pasiflikte suçlamıştır (1998: 25). Mehmet Hasgüler de 1962'de Makarios'un Ankara'ya yaptığı ziyarette yanına Cumhurbaşkanı yardımcısı Fazıl Küçük'ü almamış olmasına rağmen Ankara'nın buna hiçbir tepki vermediğini ve bunun diğer yurtdışı gezilerine de emsal teşkil ettiğini vurgulamaktadır (2004b: 132). Böylelikle Kıbrıs Cumhuriyeti'ni uluslararası toplum nezdinde sadece Rumların temsil ettiği iddiası daha ilk yıllardan Türkiye'nin de dolaylı katkısıyla geçerlilik kazanmaya başlamıştır.

²² Aslında Makarios anayasada değişiklik yapmak istediğini 1962'de Türkiye'ye yaptığı resmi ziyaret sırasında dile getirmiş, ancak Başbakan İnönü bu konuyu görüşmeyi dahi reddetmiştir. O nedenle 13 Kasım 1963'te Anayasa değişikliğinin resmen ilan edilmesi Ankara'yı çok şaşırtmıştır (Dodd, 1999: 130).

²³ UN/Resolution 186.

²⁴ 4 Mart 1964 tarihinde alınan Birleşmiş Milletler kararını onaylayan Türk heyetinin başındaki Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin daha sonra yaptığı bir açıklamada istifa ederek bu kararın kabulünü imzalamak istemediğini fakat İnönü'nün ısrarı üzerine imzalamak zorunda kaldığını açıklamıştır, (Manizade, 1998: 91).

Nitekim Türkiye'nin resmi söylemi, "Güney Kıbrıs Rum Yönetimi"nin Ada'nın tamamını temsil etmediği yönündedir. Ancak Rum kesiminin Ada'nın tek temsilcisi olarak uluslararası alanda kabul edilmesini sağlayan Birleşmiş Milletler kararını imzalayan, daha sonra bu kararı değiştirmek için herhangi bir girişimde bulunmayan yine Türkiye'dir. Bu, Türkiye'nin Rum Yönetimi'nin Ada'nın tamamını temsil etmediği gerekçesiyle Avrupa Birliği üyeliğine getirdiği eleştirileri de temelsiz hale getirmektedir²⁵.

Kıbrıs'ta toplumlararası çatışmaların başlamasından sonra meydana gelen en önemli gelişmelerden biri, ABD Başkanı Lindon B. Johnson tarafından gönderilen mektuptur. 6 Haziran 1964'te Ada'ya müdahale kararı alan Başbakan İsmet İnönü, Türkiye'nin bu kararını 4 Haziran'da ABD Başkanı'na bildirir. Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesine şiddetle karşı çıkan ve NATO'nun askeri olanaklarını kullanmasına asla izin verilmeyeceği vurgulanan 5 Haziran tarihli Johnson mektubu, Türk siyasi hayatına bomba gibi düşer (Fırat, 1997: 130). Böylelikle Türkiye TBMM'de kabul ettiği 1960 Antlaşmalarından doğan, daha sonra da pek çok kez atıfta bulunduğu garantörlük ve tek taraflı müdahale hakkını kullanamamıştır²⁶.

15 Temmuz 1964 tarihinde taraflara ABD destekli Birinci Acheson Planı sunulur. Ankara, Ada'nın Yunanistan'a bağlanması, karşılığında Türkiye'ye Karpas yarımadasının ve sonradan Meis adası olmasına karar verilen bir Ege Adası'nın verilmesi önerilerini getiren planı görüşülebilir bulur (Orme, 2004: 115). Yunanistan'ın itirazı üzerine rafa kaldırılan Birinci Acheson Planı'nın yerine Yunanistan'ın istekleri doğrultusunda ikinci bir plan hazırlanır ve 8 Ağustos 1964'te müzakere masasına getirilir. İlk plana göre Türkiye'ye verilen Karpas, yeni planda 50 yıllığına kiralanmaktadır. Meis'in Türkiye'ye verilmesinden de vazgeçilmiştir. Bunun üzerine Türkiye planı reddeder.

Acheson Planı'nın görüşülebilir bulunması, Türkiye'nin 1950'lerin ortalarından beri savunduğu, Fatin Rüştü Zorlu'nun 28 Şubat 1959'da TBMM oturumunda ifade ettiği "Enosise ve Türk tarafının azınlık olmasına izin vermeme" politikasından açıkça geri adım

---

²⁵ Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne üyeliği konusunda Türkiye'nin resmi politikaları ikinci ve üçüncü bölümlerde ayrıntılı bir biçimde ele alınacaktır.

²⁶ Johnson mektubu konusunda farklı yorumlara rastlamak mümkündür. Örneğin, Erol Manisalı, Johnson mektubunun Ankara'da büyük şaşkınlık yarattığını vurgulamaktadır (2005: 86). Oysa Nasuh Uslu, 1964'te Türkiye'nin Ada'ya müdahale edecek askeri gücü olmadığı için İnönü'nün ABD'nin bu müdahaleyi önlemesini sağladığını ve Johnson mektubunu kamuoyuna durumu daha kolay izah edebilmek için bir mazeret olarak kullandığını ifade etmektedir (2004: 303).

attığını göstermesi bakımından önemlidir. Zira Acheson Planı, Karpas ve Meis karşılığında Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhak edilmesini, Ada'da yaşayan Türklerin de azınlık konumuna gelmesini öngörüyordu²⁷. Bunun yanısıra plan, TBMM'de kabul edilen öteki kararlara da aykırıydı. 1958 kararıyla taksim tezini resmi olarak benimseyen, bundan bir yıl sonra bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran antlaşmaları onaylayan Ankara, Acheson Planı'na ılımlı yaklaşarak Kıbrıs'ta önceliğinin Kıbrıs Türk halkının güvenliğinin, bağımsızlığının ve haklarının korunmasından ziyade Türkiye'nin çıkarlarının korunması olduğunu ortaya koymuş oluyordu. Böylelikle Türkiye, Acheson Planı'na yeşil ışık yakarak, daha önce saptadığı bütün politikaları rafa kaldırıyordu²⁸.

15 Ocak 1965'te toplanan Londra Konferansı'nda Rauf Denktaş'ın yaptığı önerinin, Türkiye'nin resmi tezi haline geldiği yaygın olarak kabul gören anlayıştır. Denktaş'a göre "1960 çözümü Kıbrıslı Türklere güvenlik sağlayamamıştır. Fiili garantiler, ancak coğrafi olarak ayrılmış, zorunlu nüfus mübadelesini gerçekleştirmiş, iki toplumlu bir federal devlet ile mümkündür" (Fırat, 1997: 126-7). Denktaş, açıkça dile getirmemekle birlikte, 6 Mart 2003 kararında da önemle altı çizilen ve Türkiye'nin "olmazsa olmazlar"ından biri kabul edilen "iki kesimlilik" olgusunu kastetmektedir. Oysa 11 Aralık 1965 tarihli Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda Türkiye'nin bu konudaki resmi tutumunu açıklayan Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil'in "Lozan'da kurulmuş olan Türk-Yunan dengesi" ve "Kıbrıs'ta Rumlara tanınacak kendi kaderini tayin hakkının Türklere de tanınması gerektiğini" vurguladığı, "coğrafi ayırım" ya da "federasyon" fikrinden bahsetmediği görülmektedir (Çağlayangil, 1965).

27 Aralık 1965'te TBMM'de Kıbrıs konusunda Genel Görüşme yapılır. Partiler, Türkiye'nin "Kıbrıs konusunda milli bir politika oluşturamamış olduğu, günlük reflekslerle hareket ettiği" hususunda mutabık kalmışlardır (Fırat, 1997: 208). 1950'lerden bu yana Kıbrıs meselesi ile bir biçimde ilgilenmek durumunda kalan ve bu konuda son derece belirleyici kararlara imza atan Türkiye'nin on beş yıl sonra "günlük reflekslerle hareket edildiğini" tespit etmiş olması düşündürücüdür. Ankara'da Kıbrıs politikasının

---

²⁷ Acheson Planı'nın ayrıntıları için, bkz. Kemal Akmaral, *Kıbrıs Türk'ünü İmhayı Hedefleyen Akritas Planı ve Annan'a dek Uzanan Planlar Süreciyle Kıbrıs* (İstanbul: Bilge Karınca Yayınları, 2004), s. 135-138. Joseph, S. Joseph, "Ethnopolitics and Superpower Politics (The Acheson Plan)", *Cyprus: Ethnic Conflict and International Politics* (New York: Macmillan Press Ltd., 1997), s. 64-67.

²⁸ Erol Manisalı bu döneme ilişkin olarak, "1963 sonrası getirilen öneriler ve bunlara Ankara'nın verdiği yanıtlar alt alta getirildiğinde Ankara'nın Kıbrıs politikasında çelişki ve çaresizlikler daha da iyi görülecektir", demektedir (2005: 93).

nasıl oluşturulması gerektiği konusundaki tartışmalar devam ederken Ada'da toplumlararası çatışmalar devam etmektedir.

2 Şubat 1967'de Yunanistan, Kıbrıslı Rumlara enosisin önünü açan bir açıklama yapar. Bunun üzerine Ankara 5 Şubat'ta Atina'ya bir nota verir ve bunun sonucuna katlanacaklarını vurgular. Ancak Ankara'nın anılan dönemde zaman zaman Yunanistan'a nota vermek ve Ada'nın üzerinde uyarı uçuşları yapmak dışında somut bir adım attığını söylemek mümkün değildir. Hatta bu dönemde Ankara'nın Kıbrıs konusunda çok ciddi tavizler vermeye hazır olduğu, Demirel'in Kıbrıslı Türklerin statüsünün azaltılmasını kabul ettiği, Kıbrıslı Türklerin hiç taviz vermek istemediği konularda bile fedakarlığa hazır olduğu bilinmektedir (Dodd, 1999: 133). Bu bakımdan Ankara'nın 28 Aralık 1967 tarihinde kurulan Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi'ne son derece ihtiyatlı yaklaşmış olması ve Türk Dışişleri Bakanı Sabri İhsan Çağlayangil'in bu yönetimin yalnızca barışçı çözüme yardımcı olmak için kurulduğu açıklamasını yapma gereği duyması şaşırtıcı değildir. 1967'den 1974'e kadar Kıbrıs, Türk dış politikasının ana eksenini oluşturmaktan çıkar. Türkiye'nin Kıbrıs meselesiyle yakından ilgililemediği bu dönemde Kıbrıslı Rum ve Türk liderler arasında ikili barış görüşmeleri devam etmektedir²⁹.

2.1.3. 1974 Müdahalesinden 15 Kasım 1983'te KKTC'nin Kuruluşuna Kadar Geçen Dönemde Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları

15 Temmuz 1974 tarihinde Kıbrıs'ta Ada'nın Yunanistan ile birleşmesini destekleyen Sampson darbesi gerçekleşir. Bunun üzerine TBMM bir kapalı oturum gerçekleştirir ve oybirliğiyle aldığı karar sonucu 20 Temmuz 1974'te 1960 Garanti Antlaşmasının 4. maddesine dayanarak ve "Bozulan anayasal durumu yeniden tesis etmek, Ada'nın toprak bütünlüğünü ve egemenliğini korumak" gerekçesi ile Birinci Barış Harekatı'nı düzenler (Hasgüler ve Uludağ, 2004a: 332)³⁰.

²⁹ 1968-1974 arasındaki barış görüşmelerinin ayrıntılı bir değerlendirmesi için, Farid Mirbagheri, "International Peacemaking in Cyprus, 1965-1974 (Intercommunal Talks: 1968-1974)", *Cyprus and International Peacemaking* (London: Hurst&Company, 1998), s. 55-60.

³⁰ 70'lerin başlarında Türkiye ile Yunanistan arasında kara ve havasahaları nedeniyle bazı sorunlar yaşanır. Aslında gerginlikler 1960'lı yıllarda, Yunanistan'ın Ege Ada'larını yeniden silahlandırması nedeniyle başgöstermiş, 1969 yılında Ankara, Limni'yi silahlandırdığı için Atina'ya nota vermiştir. 1973 yılı ilk ülke arasındaki kıta sahanlığı sorunu açısından kritik bir yıldır. 1 Kasım 1973'te Türkiye, TPAO'ya Ege'de petrol

Birinci Kıbrıs Barış Harekati'nin ardından 25 Temmuz 1974'te Cenevre Konferansı toplanır. Konferansa Kıbrıs Türk kesimini temsilen Rauf Denktaş, Türkiye'yi temsilen Dışişleri Bakanı Turan Güneş katılır. 30 Temmuz 1974'te imzalanan Cenevre Antlaşması 16 Ağustos 1960'ta Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran Lefkoşe Antlaşması'nın geçerliliğini teyit etmektedir. Aynı zamanda Cenevre Protokolü'nün birinci maddesi, Türkiye'nin garantör devlet olarak haklılığını tescil etmektedir (Tuncer, 2005: 111). Çözüm seçeneklerinin tartışıldığı ikinci Cenevre Konferansı'nda Türkiye ile Kıbrıs Türk kesimi yeni kurulacak devletin federal bir yapıya olması gerektiğinde hemfikirdir³¹. Ancak bu yapının nasıl oluşturulacağı konusunda Türkiye'nin resmi tutumu Denktaş'ı henüz destekler nitelikte değildir. Denktaş, Türklerin ve Rumların birbirinden tamamen ayrıldığı iki bölgeyi bir federasyon önerisi getirirken, Türk Dışişleri Bakanı, Güneş Tezi olarak anılan "Altı kantonlu Kıbrıs federasyonu" önerisini getirir (Orme, 2004: 122)³². Cenevre görüşmelerinin tarafları uzlaştırmaktan uzak olduğu gerekçe gösterilerek 14 Ağustos 1974 tarihinde İkinci Barış Harekati başlatılır³³.

---

arama ruhsatı verir ve bu durum 1961'den bu yana benzer rahatlar vermekte olan Yunanistan tarafından bir nota ile protesto edilir. 29 Mayıs 1974'te Türkiye'nin araştırma amaçlı olarak Çandarlı Gemisi'ni Ege'ye göndermesi bir başka gerginlik sebebi haline gelir. 2 Haziran 1974'te Yunanistan Ege karasularını 6 milden 10 mile çıkardığını açıklaması üzerine Ankara'nın Atina'ya nota vermesi Barış Harekati öncesinde iki ülke arasındaki ilişkilerin geldiği noktayı göstermesi bakımından önemlidir. Bu dönemin olaylarının ayrıntılı incelemesi için, Şule Kut, "Türk Dış Politikasında Ege Sorunu", *Türk Dış Politikasının Analizi*, der. Faruk Sönmezoglu (İstanbul: Der Yayınları, 2004), s. 507-521.

³¹ Bülent Ecevit, Barış Harekatinin ve Cenevre Konferanslarının ardından 17 Ağustos 1974 tarihinde TRT'de Mehmet Barlas'ın sorusuna verdiği yanıtta Türkiye'nin Kıbrıs'la ilgili resmi tezini şu sözlerle açıklamıştır: "Coğrafi bölge ayrımı temeline dayanan, iki özerk federe yönetim ve bunların ikisini de kapsayan federal devlet yapısı, yani Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti. Bu nihaidir" Bülent Ecevit, *Dış Politika* (Ankara: Ajans Türk Matbaacılık Sanayii, 1976), s. 57. Barış Harekatları ve Cenevre görüşmeleri sırasında yaşanan gelişmelerin ayrıntılı bir analizi için, Mehmet Ali Birand, *30 Sıcak Gün* (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1980).

³² Tuncer Topur, Türkiye'nin Altı kanton önerisi çok büyük bir risk taşımakta olduğunu, "zira bu kantonların Kıbrıs Cumhuriyeti içindeki statüsü ile ilgili hiçbir bilgi, hiçbir öneri yer almamış olması düşündürücüdür" sözleriyle ifade etmiştir (2002: 143). Türkiye'nin "Altı kantonlu federasyon önerisinin ayrıntıları için" ayrıca bkz. İsmail Sabahattin, *150 Soruda Kıbrıs* (İstanbul: Kastaş Yayınevi, 1998), s. 136; Mehmet Ali Birand, *Diyet: Türkiye ve Kıbrıs Üzerine Pazarlıklar, 1974-1980* (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1987), s. 60-63.

³³ İki Barış Harekati arasında Türk-Yunan ilişkileri açısından bir gerginlik daha yaşanır. Bu da "FIR hattı" olarak bilinen sorundur. Hava güvenliği açısından ülkelerin belli hava koridorlarından sorumlu olmasını ifade eden FIR (Flight Information Region), Yunanistan'ın askeri uçuşların da bilgi alışverişi kapsamında değerlendirilmesi talebi üzerine iki ülke arasında soruna dönüşmüştür. (Kut, 2004: 518). Ankara, Atina'nın bu konudaki tutumuna kaşılık olarak 4 Ağustos 1974'te 714 sayılı NOTAM'ı yayınlamış ve Ege'nin orta hattının doğusunda kalan hava bölgesinin kendi sorumluluk alanında olduğunu ilan etmiştir. Atina buna 13 Eylül 1974'te yayınladığı 1157 sayılı NOTAM ile yanıt vermiştir. Şenol Koray Sakıncı, "Ege ve Azınlık Sorunları", *Kıbrıs Tüneli: Türk-Yunan İlişkileri* (İstanbul: Akademi Kültür ve Sanat Yayıncılık, 2004), s. 103-106.

Kıbrıs Barış Harekatı ve Cenevre Konferansları sonrasında kabul edilen Cenevre Protokolü, Türk diplomasisi açısından “büyük bir başarı” olarak kabul edilmesine rağmen (Tuncer, 2005: 111.) Ankara’nın bu kritik noktada 4 Mart 1964’te yaptığı hatayı düzeltme fırsatını tamamen gözden kaçırdığı bir gerçektir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin ve Cenevre’deki tarafların on yıldır Kıbrıs Hükümeti olarak Rum hükümetini kabul ettikleri biliniyorken Cenevre Konferansı kararlarında bu yanlışın düzeltilmemesi, “Kıbrıs Hükümeti” ile ne kastedildiğinin açık bir şekilde tanımlanmamış olması, Türk diplomasisi açısından son derece büyük bir hata olmuştur (Topur, 2002: 141). Bu bakımdan Bülent Ecevit’in Cenevre Konferansları sonrasında “Bu başarı ile Kıbrıs’a verilecek yeni statünün temeli atılmış oldu” ifadesi “mesnetsiz” kalan bir ifadedir (142-3).

13 Şubat 1975’te kurulan Kıbrıs Türk Federe Devleti’nin kuruluş bildirisine nihai amacın Kıbrıs Rum toplumu ile iki bölgeli bir federasyonda birleşmek olduğu yazılır. Türkiye BM Daimi Temsilcisi İlder Türkmen, 20 Şubat 1975 tarihli Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nde “Kıbrıs’ta iki topluluklu, iki bölgeli bir federasyon kurulması ve uluslararası anlaşmalarla sağlanan mevcut garantilerin korunmasının tartışılmayacağını” belirtir (Sönmezoğlu, 1991: 107). Diğer bir deyişle, Türkiye, 1960 anlaşmaları ile “Adadaki mevcut düzeni koruma imkanından vazgeçmeyeceğini” söylemekte ama bu düzenin iki topluluklu, iki bölgeli bir federasyona dönüştürülmesini istemektedir. Zira 1960 Anayasasına göre kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti üniter bir yapıya ya da bazı yorumlara göre “fonksiyonel federasyon” olarak nitelendirilen yapıya sahiptir (Stavrinides, 1976: 76). Yine Kıbrıs’ı kuran antlaşmalara göre iki bölgelilik söz konusu değildir³⁴. Türkiye, bu tarihten itibaren 1960 antlaşmalarının kendi haklarıyla ilgili bölümlerinin değişmeden kalmasını, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kuruluş esaslarını belirleyen şartların ise kendi iki bölgeli federasyon tezi doğrultusunda değiştirilmesini savunma, bunun dışındaki her türlü girişimi hukuk dışı ilan etme siyasetini sürdürmüştür. Türkiye’nin 31 Ağustos 1998’e kadar savunduğu “iki bölgeli federasyon” tezi uluslararası düzeyde resmi olarak ilk kez 20 Şubat 1975 tarihli Birleşmiş Milletler oturumunda ifade edilmektedir.³⁵

³⁴ Kıbrıslı Türkler ve Rumlar, Klerides ve Denктаş arasında 1975’te imzalanan Nüfus Mübadelesi Anlaşması’na kadar Ada’da dağılık olarak yaşamışlardır.

³⁵ Türk hükümetlerinin programlarına baktığımız zaman, Kıbrıs’ta “federatif” bir çözümün desteklendiği ifadesinin ilk kez 26 Ocak 1974 - 17 Kasım 1974 tarihleri arasında görev yapan Bülent Ecevit’in Başbakan olduğu 37. hükümetin programında yer aldığını görüyoruz. “Coğrafi temele dayalı federasyon” tezi ise ilk defa 17 Kasım 1974 – 31 Mart 1975 tarihleri arasında görev yapan 38. hükümetin, Sadi İrmak hükümetinin programında dile getirilmiştir. Demirel’in Başbakan olduğu 31 Mart 1975- 21 Haziran 1977 tarihleri arasında iktidarda olan 39. hükümetin programı “iki bölgeli federasyon” tezini çözüm olarak kabul eden ilk hükümet programıdır. 1923’ten bu yana hükümet programlarının tam metni için,

31 Mart 1975'te Adalet Partisi iktidara gelir. Başbakan Demirel'in KTFD'yi tanımaktan başka seçeneği yoktur. Bu dönemde Türkiye bir yandan maruz kaldığı ABD silah ambargosu altında ezilmekte diğer yandan Denktaş'ın bağımsızlık ilanı konusundaki isteklerini dizginlemeye çalışmaktadır. 1978-79 dönemlerinde yeniden iktidara gelen Ecevit de Denktaş'ın bağımsız bir devlet kurma girişimlerini engelleme çabalarını sürdürmüştür (Dodd, 1999: 135).³⁶

Türkiye bu dönemde Denktaş'ın bağımsızlık konusundaki isteklerine gem vurmanın yanısıra toplumlararası görüşmelerde inisiyatif alması konusunda Kıbrıs Türk liderine baskı uygulamaya başlamıştır. Nitekim önce Demirel'in daha sonra da Ecevit'in girişimleri ile gerçekleşen görüşmelerin sonunda Denktaş'ın çözüme temel teşkil ettiğini savunageldiği 1977 Denktaş-Makarios Dört Nokta Antlaşması ve 1979 Denktaş-Kiprianu On Nokta Antlaşması imzalanır³⁷.

1970'lerin sonlarına doğru Türkiye kendi içindeki sorunlarla ilgilenmeye başladığı için Kıbrıs meselesi önemli bir gündem maddesi olmaktan çıkar. 12 Eylül askeri darbesinden sonra da Türkiye, Denktaş aracılığıyla yürütülen ikili görüşmeleri desteklediğini belirtmekle yetinmiştir. 1980'lerdeki müzakereler açısından dönüm noktası

<http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/hukümetler.htm>. Ancak Türkiye'nin "iki bölgelik" ya da "iki kesimlilik" kavramını tam olarak tanımlamadığı da bir gerçektir. İki kesimlilik, toplumların coğrafi olarak birbirinden mutlak biçimde ayrı yaşaması olarak tanımlanabilecek kadar basit bir kavram değildir. İki kesimlilik, üç özgürlükler olarak isimlendirilen, seyahat, yaşama ve mal mülk edinme özgürlüğünü kapsadığı gibi, Kıbrıs Türk ve Kıbrıs Rum bölgelerinde yaşayacak kişilerin yerel seçimlerde aday olabilmeye ve oy kullanabilme esaslarını da içermektedir. Bu anlamıyla iki kesimliliğin açık bir şekilde tanımlanmaması bunun müzakereler sırasında farklı yorumlanabilmesine yol açmıştır.

³⁶ Denktaş bu durumu şu sözlerle itiraf etmiştir, "Türk Hükümetinin cesaretle geri döndürülemez bir biçimde müdahale adımını atmış olmasına rağmen kendi geniş ölçekli çıkarları ve yükümlülükleri nedeniyle bizim için ayrı bir devlet kuramamış olması son derece talihsiz bir gelişmeydi" (1988: 119).

³⁷ Denktaş, 15 Nisan 2004'te TBMM'de yaptığı konuşmada Annan Planı'nın iki kesimliliği kalıcı bir barışın formülü olarak kabul eden 1975, 1977 ve 1979 antlaşmalarını kaale almadığını söylemektedir. Oysa ki 1975 antlaşması sadece bir nüfus mübadelesi antlaşmasıdır. İlerde tesis edilecek barışın hangi esaslara dayanması gerektiği konusunda bir hüküm içermemektedir. 1977-79 antlaşmalarının yorumlanması konusunda da Kıbrıs Rum ve Türk taraflarında çok derin farklılıklar olduğunu bilinmektedir (Gobbi, 1993?: 26). 1977 antlaşmasında sadece "iki toplumluluk" ifadesine yer verilmiştir; "iki kesimlilik" sözcüğü Makarios'un itirazları sonucu kullanılamamıştır (Birand, 1987: 222). Zaten Denktaş ve Kiprianu arasında 1979'da imzalanan antlaşma da 1977 antlaşmasına atıfla düzenlenmiştir. İki kesimliliğin ifade edilmemiş olması bir yana, 1975 mübadelesi de dahil olmak üzere üç anlaşmada da üç özgürlük ilke olarak iki tarafça kabul edilmiştir.

sayılabilecek gelişmelerden biri 15 Kasım 1983'te Denктаş'ın o dönemde Türkiye'deki iktidar boşluğundan da yararlanarak Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni ilan etmesidir³⁸.

2.1.4. KKTC'nin Kuruluşundan 6 Mart 1995'e Kadar Geçen Sürede Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları

KKTC'nin ilanı, gerçek anlamda bir oldubitti olarak nitelendirilebilir³⁹. Tıpkı Kıbrıs Türk Geçici Yönetimi ve daha sonra Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin ilanından ardından olduğu gibi, Ankara KKTC'nin ilanını da temkinli karşılamıştır⁴⁰. Hatta 13 Aralık 1983'te hükümeti kuran Turgut Özal'ın bu oldubittiden pek hoşlanmadığı ama askerinin gizli desteğiyle kurulmuş olan bu devleti tanımaktan başka çaresinin olmadığı bilinmektedir. Türkiye'nin KKTC kurulduğundan bu yana bu devletin uluslararası toplum tarafından tanınması için hiçbir ciddi girişimde bulunmamış olması da üzerinde düşünülmesi gereken bir başka gerçektir (Dodd, 1999: 136).

Türkiye'nin KKTC'yi tanıtmaya yönünde bir çabası olmamasına rağmen, bu devleti tanımış olması 1974 Barış Harekatı sonrasında başlattığı uluslararası hukuka aykırı davranma tutumunu bir adım daha ileri taşımıştır. Yukarıda da açıklandığı gibi, Türkiye, 1974 Barış Harekatı'nın gerekçesi olan "Ada'da bozulan düzeni yeniden tesis etmek" bir yana, bütünlüğüne kefil olduğu bir ülkede başka bir devletin kurulmasına göz yumarak ve bu devleti tanıyarak hem 1974 harekatını dayandırdığı hukuki zemini tamamen kaydırmış hem de 1960 antlaşmalarını açık bir şekilde ihlal etmiştir.

---

³⁸ Denктаş ise kendi anılarında Türkiye'de sivil yönetim iktidara gelmeden hemen önceki dönemde oluşan iktidar boşluğunun KKTC'nin ilanı için seçilen son şans olduğunu, hiçbir şeyi tehlikeye atmamak için Türkiye ile telefon hatlarını dahi kestirdiğini açıklamaktadır (1988: 123).

³⁹ KKTC'nin ilanının resmi olarak getirilmeyen amaçlara hizmet ettiği öne sürenler de vardır. Örneğin, Türkiye'deki askeri cuntanın, KKTC'nin ilanı ile Batı'ya bir ders vermek istemiş olduğu dile getirilmektedir (Hasgüler, 2002: 241). İkincisi ise KTFD'nin lideri olan Denктаş'ın görev süresinin doluyor olması ve artık seçilemeyecek olmasıdır. Hasgüler, "KKTC'nin ilanı ile Denктаş ömür boyu cumhurbaşkanlığı imkanına kavuşuyordu" demektedir (2004a: 345).

⁴⁰ KTFD ve KKTC'nin ilan edildiği dönemdeki koşulların benzerliği ve Türkiye'nin tavrı konusunda ayrıntılı bilgi için, Hüseyin Mümtaz, "Türkiye-Kıbrıs İlişkilerinin Politik Mantığı ve Sonuçları", *Second International Congress for Cyprus Studies : 24-27 November 1998, Gazimağusa, Turkish Republic of Northern Cyprus*. 2. Cilt. der. İsmail Bozkurt, Hüseyin Ateşin, M. Kansu (Gazimağusa: Eastern Mediterranean University Centre for Cyprus Studies, 1999), s.151-173.

Anavatan Partisi'nin demokrasiye verilen üç yıllık aradan sonra 1983'te yapılan seçimlerde iktidara gelmesi Kıbrıs'ta çözüm arayışları açısından önemlidir. Annan Planı'na gelinceye kadar olan dönemde çözüme en çok yaklaşılacak müzakereler bu dönemde yürütülmüştür. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri De Cuellar tarafından 12 Nisan 1985 ve 29 Mart 1986'da sunulan çözüm belgeleri bunun en iyi örneğidir. De Cuellar belgeleri Türkiye'nin desteklediği belgelerdir ve iki toplumlu, iki bölgeyi federasyon anlayışına göre düzenlenmiştir. Ancak üç özgürlüğün nasıl düzenleneceği konusu, çalışma guruplarının sonuçlarına bırakılmıştır. Diğer bir deyişle, TBMM'nin 6 Mart 2003 tarihli kararında altını önemle çizdiği iki kesimliliğin nasıl sağlanacağı konusunda kesin çizgiler çizmemiştir. Dikkati çeken çok önemli nokta, hem Ankara'nın hem de KKTC'nin kabul ettiği bu belgelerin Türkiye'nin 1960 antlaşmalarından kaynaklanan garantörlük hakları ve Türk-Yunan dengesi konusunda herhangi bir hüküm içermemesidir. 1985-86 belgeleri, 1959'dan beri atıfta bulunulan, 1974 müdahalesine hukuki dayanak oluşturan, 1990'lardan itibaren Ada'da çözümün adeta önşartı haline gelen ve 6 Mart 2003 tarihli kararda da vurgulanan bu unsurlarla ilgili herhangi bir düzenleme getirmemektedir. Belgelerin buna rağmen kabul edilmiş olması, Türkiye'nin o dönemdeki önceliklerini göstermesi bakımından önemlidir⁴¹. De Cuellar belgeleri Rum kesiminin genel itirazları üzerine rafa kaldırılır⁴².

---

⁴¹De Cuellar'ın sunduğu çözüm belgeleri, Kıbrıs Türk ve Kıbrıs Rum tarafları arasında yürütülen müzakerelerin sonucunda ortaya çıkan metinlerdir. Yalnız bu müzakereler sırasında Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Kenan Evren, 1 Aralık 1984'te ABD Devlet Başkanı Ronald Reagan'dan bir mektup alır (Uslu, 2001: 150). Bu mektup üzerine, Türkiye'nin Denktaş'tan tavrını yumuşatmasını istediği ve 1985-1986 yılındaki De Cuellar belgelerinin bu uyarıların gölgesinde Denktaş tarafından kabul edildiği bilinmektedir (Camp, 1998: 143) O dönemde Denktaş'ın çözüm çabalarına yaklaşmasında, Özal'dan eski hükümetler kadar destek görmemiş olmasının etkisini göz ardı etmek mümkün değildir. Gerek ABD gerekse AET (AB) ile ilişkilerini geliştirmek isteyen Özal bu dönemde Yunanistan'la diyalog çabalarını hızlandırmış, Kıbrıs sorununa bu bağlamda çözülmesi gereken bir sorun gözüyle bakmıştır. Erol Manisalı, Özal için "Özal Kıbrıs'ta kaygısız ve gevşek bir politika izliyordu. AB'nin Ankara'nın boynuna Kıbrıs halkasını ilikleme altyapısını hazırlıyordu" demektedir, (2005: 97). Nitekim ilk De Cuellar Belgesi'nin tarafların sunulmasından kısa bir süre sonra, bir süredir gergin olan ilişkiler bir yumuşama dönemine girmiştir. İkinci belgenin yayınlanmasından önce 30 Ocak 1986'da Papanderou ve Özal Dünya Ekonomik Forumu için Davos'ta bir araya gelmiş ancak başlatılmak istenen diyalog süreci başarısızlığa uğramıştır. Ne var ki iki ülke arasında ilişkiler bir yıl sonra yaşanan Ege Bunalımı ile yeniden gerilecek ve bu gerginlik 30-31 Ocak 1988'de Davos'ta başlayan yumuşama dönemine kadar büyük ölçüde etkisini sürdürecektir. Melek Fırat, "1980-1990: Batı Bloku Ekseninde Türkiye-2 (Yunanistan'la İlişkiler), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, 2. Cilt, der. Baskın Oran (İstanbul: İletişim Yayınları, 2001), s. 109-117.

⁴² De Cuellar Belgelerinin ayrıntılı bir analizi için, Farid Mirbagheri, "International Peacemaking in Cyprus, 1980-86", *Cyprus and International Peacemaking* (London: Hurst&Company, 1998), s. 127-151.

1990 yılıyla birlikte müzakereler açısından yeni bir hareketlilik başlar⁴³. Bunun çeşitli nedenleri vardır. Turgut Özal'ın 1989 yılında Cumhurbaşkanı seçildikten sonra dış politikayla yakından ilgilenmeye başlaması bunlardan biridir. 30 Mayıs 1990'da Özal Kıbrıs sorununun çözümü için dördümlü konferans toplanması önerisi getirir. Ancak bu öneri, ne kendi hükümetinden ne de Denктаş'tan destek görür.

Haziran-Kasım 1992 arasında Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Butros Ghali'nin gözetiminde yapılan New York görüşmeleri sırasında Ekim 1991'de kurulan DYP-SHP koalisyon hükümeti iktidardadır. Ghali'nin müzakereler devam ederken hazırladığı ve 21 Ağustos 1992'de taraflara sunduğu Fikirler Dizisi, tarafları uzlaşmaya çok yaklaştıran belgelerden biridir. Fikirler Dizisi, Türkiye'nin de katkılarıyla hazırlanmış olan bir belgedir (Manizade, 1998: 13)⁴⁴ ve Türk tarafının tezi olan iki toplumlu, iki kesimli federasyonu öngörmektedir. Aynı zamanda tarafların siyasi eşitliği garanti edilmiştir.

⁴³ 1990'lardan itibaren Kıbrıs ile ilgili gelişmeleri 3 Temmuz 1990'da Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne üyelik başvurusunda bulunmasıyla başlayan süreç içinde değerlendirmek gerekir. Kıbrıs'ın AB üyeliği süreci ve buna karşılık olarak Türkiye'nin yürüttüğü politikalar ikinci ve üçüncü bölümlerde ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

⁴⁴ Özellikle 1990 yılının sonlarından itibaren Kıbrıs konusundaki çözüm sürecinin hız kazanmasını ve Türkiye'nin Denктаş'ı çözüm konusunda yönlendirmesini sadece içteki gelişmelerle açıklamak mümkün değildir. Öncelikle Soğuk Savaşın bittiği, dünya dengelerinin yeniden şekillendiği bir döneme girilmiştir. Bu dönemde Türkiye'nin ABD için önemi Soğuk Savaş yıllarına göre daha da artmıştır (Lesser, 1993: 112). ABD Başkanı George Bush'un Kıbrıs'ta çözüm konusunda Türkiye'den beklentileri olduğu ve ABD ile yakın ilişkiler içinde olduğu bilinen Turgut Özal'ın Doğu Bloku'nun dağıldığı tek kutuplu dünyada Türkiye'nin yeni oluşacak dengelerde yerini almasını istediği bilinmektedir (Gözen, 2004: 288-289). 2 Ağustos 1990'da Saddam Hüseyin'in Kuveyt'i bombalaması sonucu Orta Doğu'da baş gösteren gerilimin 17 Ocak 1991'de Körfez Savaşı'na dönüşmesi Kıbrıs sorununun çözümünü tetikleyen sebeplerden biri olarak görülebilir. Zira ABD, Soğuk Savaşın bitmesinin ardından NATO'nun Doğu Akdeniz'deki kanadını zayıflatma ihtimali olan bütün gerginlikleri ortadan kaldırmayı hedeflemiş, Kıbrıs meselesine de bu bağlamda çözüme ulaştırılması gereken bir sorun olarak yaklaşmıştır (Uzgel, 2001: 250). Ghali Fikirler Dizisi böyle bir ortamda müzakere edilmiş ve Türkiye tarafından kabul edilmiştir. 1990'ların ilk yarısında Türk-Amerikan ilişkileri ve ABD'nin Kıbrıs sorununun çözümüne müdahaleleri konusunda ayrıntılı analizler için, örneğin, Nasuh Uslu, "Kıbrıs Sorunu ve ABD", *Avrupa Birliği Kıskaçında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını)*, der. İrfan Kaya Ülger ve Ertan Efegil (Ankara: HD Yayıncılık Matbaacılık Tanıtım, 2001), s. 147-185.; Morton Abromowitz, "American Policy Making on Turkey", *Turkey's Transformation and American Policy*, der. Morton Abromowitz (New York: Century Foundation Press, 2000), s. 153-185.; Sabri Sayarı, "Turkish American Relations in the Post-Cold War Era: Issues of Convergence and Divergence", *Turkish American Relations: Past, Present and Future*, der. Mustafa Aydın, Çağrı Erhan (Londra, New York: Routledge, 2004), s. 91-107. Örneğe, 10 Temmuz 1992'de Helsinki'de yapılan AGİK zirvesinde Başbakan Süleyman Demirel'in "ABD Dışişleri Bakanı James Baker, Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin'e 15 Temmuz'da New York'ta yapılacak ikinci tur Kıbrıs görüşmeleri hakkında bir mektup göndermiştir. Mektuplar Türkiye'de her zaman hassasiyet yaratır. Mektubun bir kopyasını da Sayın Denктаş'a verdim" açıklamasını yapması, ABD'nin çözüm konusundaki baskısını göstermesi bakımından önemlidir. Nitekim Denктаş aynı gün Lefkoşa'da yaptığı basın toplantısında "Bundan ağır baskı olamaz" diyerek tavrını belli etmiştir <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1992/temmuz1992.htm>. Yine dönemin önemli olaylarından biri Yunanistan'ın AET'nin Türkiye'ye yönelik 4. mali yardım paketini veto etmiş olmasıdır. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Ghali'nin Fikirler Dizisi'ni taraflara sunmasından kısa bir süre önce Yunanistan Başbakanı Mitsotakis'in "Kıbrıs sorunu çözülmeden Yunanistan'ın ne 4. mali pakete vetosu kalkacaktır ne de Türk-Yunan dostluğu pekişecektir" demesi Türkiye'nin içinde bulunduğu güç durumu açıklar niteliktedir (ibid.).

Fikirler Dizisi'ne göre kurulacak olan devlet, tek egemenliği olan, tek vatandaşlık temelinde dayalı bir devlettir. De Cuellar çözüm planından farklı olarak Fikirler Dizisi'nde 1960 Garanti ve İttifak Antlaşmalarının devam ettiği vurgulanmaktadır ancak Kıbrıslı olmayan askerlerinin tümünün belli bir takvime göre adadan çekilmesi karara bağlanmıştır.

Ghali Fikirler Dizisi, Türkiye'nin 1975'ten beri resmi olarak savunduğu iki toplumlu, iki bölgele federasyon tezini gerçeğe dönüştüren bir çözüm olarak görülebilir. Her ne kadar üç özgürlük konusu tam olarak netleştirilmemiş olsa da Ankara'nın bu konunun Kıbrıs Rum ve Türk tarafları arasında halledileceğine inandığı anlaşılmaktadır. Aynı zamanda 6 Mart 2003 tarihli kararda atıfta bulunulan "siyasi eşitlik" ve "1960 Garanti Antlaşmaları'nın sürdürülmesi" ilkeleri benimsenmektedir.

Ne var ki Ghali Planı üzerinde görüşmeler, Rum tarafının genel itirazları, Denктаş'ın da dokuz maddeye yönettiği itirazlar üzerine çıkmaza girer. Bunun üzerine Mayıs 1993'te Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, tarafların uzlaşmasını kolaylaştırmak için Güven Artırıcı Önlemler'i sunar. Amaç, kısa süre sonra tarafları yeniden müzakere masasında buluşturabilmektir. Türkiye'nin çözümden yana tavır almaya başladığını sezen Rauf Denктаş apar topar Türkiye'ye gelir ve Meclis'e hitaben bir konuşma yapar⁴⁵. Bu konuşmanın hemen ardından aynı oturumda 10 Haziran 1993 tarihli TBMM Kıbrıs Deklarasyonu kabul edilir⁴⁶.

Kıbrıs Deklarasyonu'nda özellikle iki noktanın üzerinde durulduğu söylenebilir. Bunlardan ilki, Kıbrıs'ta yaşayan "iki toplumun" eşitliğinden söz edilmesi, ikinci ise Türkiye'nin "tarihi ve garantörlük haklarından doğan vecibelerinin" hatırlatılmasıdır. KKTC'nin on yıl önce ilan edilmiş olmasına ve Türkiye'nin bu devleti tanımamasına rağmen TBMM'nin 10 Haziran 1993 tarihli kararında, Kıbrıs'ta "iki devlet" olduğuna değil "iki toplum" olduğuna vurgu yapması, Kıbrıs'ta federasyon fikrini desteklemeye devam ettiğinin bir göstergesi olarak okunabilir⁴⁷. Yalnız federasyonun coğrafî veçhesinin nasıl

⁴⁵ Rauf Denктаş'ın TBMM'de yaptığı 10 Haziran 1993 tarihli konuşmanın tam metni için, http://www.belgenet.com/kibris/denktas_100693.html.

⁴⁶ Bkz. Ekler B.1.1.

⁴⁷ Hasgüler, Türkiye'nin KKTC'yi uluslararası toplum karşısında "savun(a)mamasının" önemli sebeplerinden bir tanesinin Kıbrıs Cumhuriyetini kuran antlaşmalardan doğan yasal haklarını kaybetmek istememesi olarak açıklamaktadır (2007: 44). Bu nedenden ötürü TBMM'nin 10 Haziran 1993 tarihli kararda "iki devlet" değil, "iki toplum" gerçeğine işaret etmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Zira bir yandan 1960 antlaşmalarına zaten aykırı olan KKTC'nin uluslararası toplum tarafından tanınmasını istemek diğer yandan

olacağı, yani 6 Mart 2003 TBMM kararında da önemle vurgulanan ve Annan Belgesi'ne yönelik üzerinde en çok itirazın toplandığı iki kesimliliğe dair herhangi bir ibare yer almamıştır⁴⁸. Bunun yerine garantörlük haklarının özellikle ön plana çıkartılması dikkat çekicidir, zira bu ifade Türkiye'nin Kıbrıs'la ilgili politikalarında “stratejik önem” boyutunun giderek ağırlık kazanması nedeniyle gelecekte daha da güçlü bir tonda vurgulanmaya başlanacaktır⁴⁹. Haziran 1993'te TBMM'nin aldığı bu karar Kıbrıs'la ilgili politikaların seyri açısından önemli bir kavşak olarak nitelendirilebilir.

Avrupa Birliği ile ilişkiler bağlamında Kıbrıs meselesi'nin seyri açısından 1994 yılı önemli bir yıldır. AB 24 Haziran 1994'te Korfu Zirvesi'nde Kıbrıs'ın bir sonraki genişleme dalgasında yer alacağını karara bağlar. Bundan kısa bir süre sonra Avrupa Adalet Divanı, Rum kesiminin yaptığı başvuru üzerine, 5 Temmuz 1994'te, Kuzey Kıbrıs Türk kesiminden ihraç edilecek malların üzerinde Güney'den alınmış bir onay belgesi olması gerektiğine ilişkin bir karar alır⁵⁰. Adalet Divanı'nın 1994'te aldığı bu karar, günümüzde hala devam eden ambargolara hukuki gerekçe teşkil etmenin yanı sıra Rum hükümetini “Kıbrıs Cumhuriyeti”, KKTC'yi “Türk toplumu” olarak tanımlamış olması itibarıyla da önemlidir. Böylece AB'nin, Korfu Zirvesi'nde bir sonraki genişleme dalgasında üye olması kararlaştırılan “Kıbrıs” ile Ada'nın tek temsilcisi olarak Güney kesimini tanıdığı bir kez daha teyid edilmektedir. Bunun üzerine KKTC Meclisi 28 Ağustos 1994'te “Kıbrıs'ta federasyonu tek çözüm şekli olarak gören önceki kararlarını yürürlükten kaldırdığını” duyuran ve “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile Türkiye

---

Ada'nın bütünü üzerinde garantörlük hakkının sürdüğünü iddia etmek hiç şüphesiz yaman bir çelişki olacaktır. Ne var ki 1998'lerden itibaren Türkiye'nin bu yaman çelişkiye düşmeye başladığı görülecektir.

⁴⁸ Annan Planı'na iki kesimlilik konusunda getirilen eleştiriler için örneğin, Onur Öymen'in 19 Şubat 2004'te Star TV'deki Objektif Programı'nda yaptığı açıklamalar, <http://www.onuroymen.com/docs/gorselbasin13.doc>; MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli'nin 3 Nisan 2004'te yaptığı konuşma, <http://www.mhp.org.tr/genelbsk/gbskkonusma/2004/03042004.php>; Şükrü Sina Gürel, “Bir Kasa Portakal.. Bir Çuval İncir”, *Cumhuriyet*, 21 Nisan 2004.

⁴⁹ De Cuellar belgelerinde yer almayan garantörlük haklarının TBMM Deklarasyonu'nda bu kadar belirgin bir şekilde ortaya konmasını birkaç nedenle açıklamak mümkündür. Türkiye'nin, “gerektiğinde müdahale etmekten çekinmeyeceğini” çağrıştıran muhtıvarı vurgu ile 1993 yılında Yunanistan ve Kıbrıs arasında savunma alanında giderek artan işbirliği çabalarına ve Ada'nın silahlanmasına yanıt vermek istemiş olması sebeplerden bir tanesidir. Kasım 1993'te Yunanistan ile Kıbrıs arasında imzalanan DOGMA Ortak Savunma Doktrini bu sürecin çok önemli bir halkasıdır. 1988'de Özal ve Papandrou'nun girişimi ile başlayan ve Davos ruhu olarak bilinen dostluk dönemi, 1993 yılında Yunanistan ve Kıbrıs arasında askeri alandaki yakınlaşmaların sonucu iyice sekteye uğramıştı. Bu dönemin ayrıntılı incelemesi için, M. James Wilkinson, “The US, Turkey and Greece- Three is a Crowd”, *Turkey's Transformation and American Policy*, der. Morton Abramowitz (New York: Century Foundation Press, 2000), s. 185-219. Daha sonra bu denkleme Avrupa Birliği ve Kıbrıs yaklaşması da eklenecektir. Nitekim Deklarasyonun yayımlanmasından çok kısa bir süre sonra, 30 Haziran 1993'te Avrupa Birliği Komisyonu Kıbrıs'ın üyelik başvurusuna ilişkin görüşünü yayınlamış, 20 Temmuz 1993'te Kopenhag Zirvesi devam ederken başvuruyu resmen kabul ettiğini açıklamıştır. Bkz. İkinci bölüm, s. 51-52.

⁵⁰ European Court Reports 1994 Page I-03087, 61992J0432.

Cumhuriyeti arasında tüm kısıtlayıcı önlemlerin kaldırılması ve ekonomik entegrasyonun tamamlanması için Hükümetin gereken girişimleri süratle başlatması gereğini ortaya koyan” bir karar alır⁵¹.

İlginçtir ki Türkiye, KKTC’ye uygulanan ambargo kararını geri döndürme konusunda hiçbir ciddi girişimde bulunmamıştır⁵². Hatta bu konuda atılmış tek somut adımın, KKTC’nin aldığı kararın ardından Dışişleri’nden yapılan ve KKTC Meclisini desteklediklerini ifade eden açıklama olduğu söylenebilir⁵³. KKTC Meclisinin aldığı bu karar, yıllardır uluslararası toplum nezdinde savundukları federasyon tezinin açıkça ifade edilmemekle birlikte yavaş yavaş ortadan kaldırılması ve bunun yerine KKTC ile Türkiye’nin entegrasyonunu öngörmesi bakımından da kritik bir karardır (Çiler ve İkmân, 1997: 39-40) Ancak Türkiye’nin bu iki önemli konuda da KKTC’ye henüz yeşil ışık yakmadığı Dışişlerinin açıklamasından anlaşılmaktadır. Nitekim Denктаş’ın entegrasyonun Türkiye’deki resmi ağızlardan dile getirildiğini duyması için Mart 1995’e, Türkiye’nin federasyon tezinin resmen geçerliliğini yitirdiğini ilan etmesi için de Ağustos 1998’e kadar beklemesi gerekecektir. Böyle bir havada Denктаş ile Klerides arasında Ekim 1994’te yeniden başlayan müzakereler başarısızlıkla sonuçlanır ve ancak üç yıl sonra, Temmuz 1997’de iki lideri yeniden buluşturmak mümkün olacaktır.

---

⁵¹ KKTC Meclisi’nin aldığı 28 Ağustos 1004 tarihli kararının tam metni için, <http://www.cm.gov.nc.tr/index/meclisfaaliyet/mecliskarar/28agustos1994.htm>.

⁵² Derviş Manizade, “Rum ve Yunan propagandası nedeniyle, KKTC’ye ekonomik ambargolar tatbik edilmektedir. Türkiye’nin bu ambargoları kırma potansiyeli olduğu halde siyasi iktidarlar bu güne kadar bu konuda ciddi olarak kafa yormamışlardır. Tam tersine KKTC’ye Türkiye de bir çeşit örtülü ambargo uygulamaktadır...Anavatan Türkiye resmi makamları işine geldiği zaman KKTC’yi kendinden işine gelmediğinde yabancı devlet statüsünde kabul etmektedir”, demektedir (1998: 101). “Ambargoyu sorgulamaya dahi hakkımız yok. Bu tamamen Türkiye’nin hatasıdır”, (Soysal, 2002: 350).

⁵³ 30 Ağustos 1994 tarihli Dışişleri açıklamasında, “KKTC Meclisi’nin 28 Ağustos’ta aldığı “Kıbrıs’ta tek çözümün federasyon olmadığı” şeklindeki kararına destek vererek “KKTC’nin bütün iyi niyetli yaklaşımlarına rağmen, karşı tarafın eşitlik anlayışıyla bağdaşmayan tek yanlı girişimleri yüzünden çözümsüzlüğe mahkum edilirse Kıbrıs Türk halkını bu durumun sakıncalı etkilerine maruz bırakmayacak önlemleri kararlılıkla almak Türkiye Cumhuriyeti için kaçınılmaz ve şerefli bir görev olacaktır”, denmektedir, <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1994/agustos1994.htm>.

2.1.5. 6 Mart 1995'ten 31 Ağustos 1998'e Kadar Geçen Dönemde Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları

Kıbrıs müzakereleri açısından bir duraklamanın yaşandığı dönemde Türkiye, AB ile Gümrük Birliği sürecini sonuçlandırır. 6 Mart 1995 tarihinde Türkiye-AB Ortaklık Konseyi'nin Gümrük Birliği'ni tamamlamayan yönelik olarak aldığı karar ve onun ardından yaşanan gelişmelerin Kıbrıs sorununun gidişatı açısından bazı sonuçlar doğurması kaçınılmazdır⁵⁴. Bu sırada iktidarda olan DYP-SHP koalisyon hükümetinin, Gümrük Birliği'ne karşılık olarak Kıbrıs'ın AB ile bütünleşmesine ses çıkarmadığı gerekçesiyle milli davaya ihanet ettiği ileri sürülmüştür. Bunun üzerine dönemin Dışişleri Bakanı Murat Karayalçın, Ortaklık Konseyi kararından hemen sonra yaptığı açıklamada, “Rum tarafının Avrupa Birliği ile entegrasyonu doğrultusunda atacağı her adıma Türkiye'nin de Kuzey Kıbrıs'la entegrasyona giderek aynı şekilde cevap vereceğini” beyan etmiştir (Kramer, 2000: 123).

6 Mart 1995'te Gümrük Birliği'ne yönelik bu kararın imzalanmasından sonra Dışişleri Bakanı tarafından yapılan açıklama, Rum kesiminin AB ile bütünleşme yönünde atacağı adımlara paralel olarak KKTC'nin Türkiye ile entegrasyona gideceğinin Türkiye'deki resmi makamlar düzeyinde ilk kez uluslararası topluma ilan edilmesi bakımından bir dönüm noktasıdır. Bu tarihten itibaren “entegrasyon” ve “ilhak” sözcükleri Türk siyasetçileri tarafından daha sık kullanılır hale gelecek, hatta Avrupa Birliği'ne göz dağı verme konusunda önemli bir araç olacaktır. Karayalçın'ın ifadelerinin Türkiye'nin resmi tezleri açısından büyük bir çelişki taşıdığı üzerinde durulması gereken bir başka gerçektir. Türkiye, Ada'nın bölünmesini, başka bir devlete tam ya da kısmi olarak ilhak edilmesini yasaklayan 367, 649, 716, 750 no'lu Birleşmiş Milletler kararları doğrultusunda oluşturulan ve bu kararlara bizzat atıfta bulunan 1985-86 De Cuellar belgelerini ve 1992 Ghali Fikirler Dizisi'ni kabul etmiştir. Bunun yanısıra 10 Haziran 1993'te kendi yayınladığı Deklarasyon'da uluslararası antlaşmaların önemini altını özellikle çizmiştir. Ancak “entegrasyon” tehtidinin ortaya konması, uluslararası hukukun ve antlaşmaların hiçe sayıldığını göstermektedir. Zira Türkiye'ye garantörlük haklarını tanıyan antlaşmalar aynı zamanda Kıbrıs'a bağımsızlığını kazandıran ve her türlü enosis, taksim ya da ilhak

---

⁵⁴ İkinci ve üçüncü bölümlerde Avrupa Birliği bağlamında Kıbrıs sorununu ayrıntıları biçimde inceleneceği için burada sadece Türkiye'nin aldığı tavır açısından durum değerlendirilecektir.

girişiminin önüne geçen antlaşmalardır. Dolayısıyla “entegrasyon” tezinin resmi ağızlar tarafından dillendirilmeye başlanması, Türkiye’nin uluslararası toplumda inandırıcılığına büyük bir darbe vurmuştur. Türkiye, bu tavrıyla uluslararası belgeleri giderek artan dozda aşındıran bir ülke görünümü vermektedir. Önce 1974 müdahalesinin ardından Ada’da bozulan düzeni yeniden tesis etmeyi başaramayarak Ada’nın kalıcı biçimde bölünmesine sebep olmuş, daha sonra bütünlüğüne kefil olduğu ülkenin topraklarında KKTC’nin kurulmasına göz yumarak bu zincire bir halka daha eklemiştir. Nihayet KKTC ile entegrasyona gideceğini ilan eden Ankara, daha önce altına imza attığı ve TBMM kararlarında hala geçerli olduğunu iddia ettiği antlaşmaları bir kez daha yok saymıştır. Türkiye’nin bu çelişkili tutumu, yani kendi ihlal ettiği antlaşmaların hukuki olarak hala geçerli olduğunu savunarak Kıbrıs politikasını belirleme yaklaşımı, uzun yıllar Kıbrıs sorununun çözümüne engel oluşturacaktır.

28 Aralık 1995 tarihinde T.C Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ve KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş arasında kabul edilen Ortak Deklarasyon, her ne kadar fazla ses getirmemiş olsa da, o dönemde iki ülkenin liderlerinin önceliklerini göstermesi bakımından önemlidir⁵⁵. Deklarasyonda, hem Ada’da çözümü sağlayacak parametrelerden hem de Rum kesiminin siyasi ve askeri bazı girişimlerine yanıt olarak TC ve KKTC arasında kurulacak işbirliğinden söz edilmektedir. Kıbrıs’ta çözümün “iki toplumlu ve iki kesimli federal bir çözüm” olması gerektiği ve “Türkiye’nin anlaşmalardan kaynaklanan etkin ve fiili garantisinin” devam edeceği vurgulanmıştır. Aynı zamanda, Kıbrıs’ın AB’ye üyelik doğrultusunda attığı adımların hukuki geçerliliğinin olmadığı, “1960 antlaşmaları uyarınca Türkiye ve Yunanistan’ın birlikte üye olmadıkları uluslararası siyasi ve ekonomik birliklere üye olamamasıyla” açıklanmıştır ve tam üyelik görüşmelerinin ancak nihai çözümden sonra yapılabileceği ortaya konmuştur. Bunun yanı sıra Türkiye ve AB arasındaki Gümrük Birliği’nin KKTC ile ticarete herhangi bir engel oluşturmayacağı, Türkiye ve KKTC arasındaki ilişkilerin her alanda geliştirileceği ifade edilmiştir.

1997 yılı Türkiye’nin dış ve güvenlik politikaları açısından “zirveler ve kararlar” yılı olarak tanımlanmaktadır (Bağcı, 1998: 1). Kıbrıslı iki lider arasında iki yılı aşkın zamandır

---

⁵⁵ Bkz, Ekler B.2.1. Dışişleri Bakanlığı’nın resmi sitesinde, “Türkiye’nin Kıbrıs dış politikasının diğer önemli boyutunu 20 Ocak 1997, 20 Temmuz 1997 ve 23 Nisan 1998 tarihili Ortak Açıklamalar oluşturmaktadır” denmektedir
http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/Kibris/Kibris_tarihce.htm. Sırası geldikçe 28 Aralık 1995, 4 Temmuz 1997 ve 20 Temmuz 1999 tarihli Ortak Açıklamalar ve Deklarasyonlar da dahil olmak üzere bu belgelere değinilecektir.

herhangi bir müzakere yapılmıyor olmasına rağmen, 1997 yılı başında yılı Rauf Denktaş, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in daveti üzerine Ankara'ya gelir. 20 Ocak 1997'de iki cumhurbaşkanı arasında TC-KKTC Ortak Açıklaması kabul edilir⁵⁶. Ertesi gün Denktaş'ın Meclis'e hitabının ardından da 21 Ocak 1997 tarihli TBMM Deklarasyonu yayınlanır⁵⁷.

20 Ocak 1997 tarihli T.C-KKTC Ortak Açıklaması, Kıbrıs'la ilgili olarak Türkiye'nin kabul ettiği en kapsamlı belgelerden biridir. Belgede, Ada'daki silahlanmanın yarattığı tehdit, Türkiye'nin garantörlüğünün sürmesi gerekliliği, Türk-Yunan dengesi, KKTC ve TC arasında oluşturulması öngörülen müşterek savunma doktrini, çözüme esas teşkil etmesi gereken parametreler, Kıbrıs Rum kesiminin AB üyeliği konusunda attığı adımlar, bunun sonucunda Türkiye ile KKTC arasında gerçekleşecek bütünleşme çalışmaları, KKTC'nin bir yandan uluslararası toplumla bütünleştirilmesi öbür yandan ekonomisinin güçlendirilmesi gibi Kıbrıs meselesini ilgilendiren pek çok konunun üzerinde son derece ayrıntılı bir biçimde durulmuştur.

Ortak Açıklama'nın Yunanistan'a ve AB'ye adeta misilleme yapan bir tonda yazılmış olması dikkat çekicidir. Bununla bağlantılı olarak metinde ağırlığını en çok hissettiren iki konu, Kıbrıs'ın güvenlik boyutu ile AB üyeliği perspektifidir ve her ikisi de Türk-Yunan dengesini bozmaya yönelik adımlar olarak nitelendirilmektedir. Görülüyor ki Türkiye, Kıbrıslı Rumların AB ile bütünleşme yolunda atacağı çabalara KKTC ile bütünleşerek, Yunanistan ile ortak savunma doktrini nedeniyle işbirliği içinde yürüttüğü çalışmalara da benzer girişimlerde bulunarak karşılık verecektir. Aynı zamanda, "Kıbrıs Türk halkının egemenlik hakları kabul edilmedikçe ve iki tarafa eşitlik içinde yaklaşılacakça" adil ve kalıcı çözümün bulunamayacağı ilan edilmiştir. 10 Haziran 1993 ve bundan on yıl sonra kabul edilen 6 Mart 2003 tarihli TBMM Deklarasyonlarından farklı olarak bu metinde "egemenlik hakları" kavramının kullanıldığı göze çarpmaktadır. "İki devlet"li bir çözüm olarak adı konmasa da, "egemenlik" sözcüğüne vurgu yapılması, Türkiye'nin çitayı yükseltmeye başladığının bir göstergesi olarak okunabilir. Ortak Deklarasyon'un, kurulacak devletin "federal bir nitelikte" olması gerektiğini tescil etmemesi bunun bir uzantısı olarak yorumlanabilir.

---

⁵⁶ Bkz. Ekler B.2.2.

⁵⁷ Bkz, Ekler B.1.2.

21 Ocak 1997 tarihli TBMM'nin Deklarasyonu'na baktığımız zaman ise Kıbrıs meselesinin güvenlik boyutunun daha da ağırlık kazandığını görmek mümkündür. T.C-KKTC Ortak Açıklaması'nda olduğu gibi Kıbrıs Rum tarafının ağır silahlanmasından söz edilmektedir. 1960 Garanti ve İttifak Antlaşmalarıyla devam eden garanti sisteminin geçerli olduğu, Türkiye'nin "etkin ve fiili garantisi"nin süreceği, Türk-Yunan dengesinin bozulmasına müsaade edilmeyeceği vurgulanmaktadır. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Avrupa Birliği'ne tek yanlı müracaatının 1960 antlaşmalarına aykırı olduğunun, KKTC'ye uygulanan ambargonun kabul edilemeyeceğinin, Türkiye'nin KKTC'nin ekonomik sorunlarının aşılması için gerekli desteği sağlamaya devam edeceğinin altı çizilmiştir. Aynı zamanda Ada'da çözüme ulaşılması için iki halkın kendi iradelerine saygı gösterilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Deklarasyona bakıldığı zaman dikkati çeken en önemli nokta, Ada'da çözümü sağlayacak parametreler konusunda herhangi bir ifadenin yer almamış olmasıdır. Türkiye'nin savunduğu "federasyon", "iki kesimlilik", "siyasi eşitlik", Ortak Açıklama'da altı çizilen "egemen haklar" gibi kırmızı çizgilerinden bu metinde söz edilmediği görülmektedir. Üzerinde durulan konuları iki başlık altında toplamak mümkündür. Öncelikle, Türk-Yunan dengesi, Kıbrıs'ta silahlanma, Türkiye'nin garantörlüğü gibi Kıbrıs meselesinin stratejik ve güvenlik boyutunu ilgilendiren konular ortaya konmaktadır. Bundan sonraki metinlerde daha da güçlü bir biçimde vurgulanacak olan, daha önceki Cumhurbaşkanları deklarasyonunda da geçen "etkin ve fiili garanti" ibaresi 21 Ocak Deklarasyonu'nda da kullanılmıştır. İkinci önemli boyut ise KKTC'nin ekonomisi ile ilgili boyuttur. Avrupa Adalet Divanı kararı nedeniyle KKTC'ye uygulanmaktan olan ambargo, ancak üç yıl sonra TBMM tarafından kabul edilemez bulunmuştur. Bu bağlamda Türkiye'nin KKTC'ye vereceği ekonomik destek vurgulanmıştır. Bu madde, Türkiye ile KKTC arasındaki entegrasyonun ya da kısmi bütünleşmenin önünü açan bir madde olarak nitelendirilebilir. Böylece, Türkiye'nin 1995'te Murat Karayalçın'ın açıklamasıyla ilk kez resmi olarak dillendirdiği ve sonrasındaki Ortak Açıklamalar ile desteklediği "KKTC'nin Türkiye ile entegre olmaya başlaması" çalışmaları TBMM düzeyinde ilk kez ifade edilmektedir⁵⁸.

---

⁵⁸Müzakerelerin uzun süredir askıda olduğu bir ortamda Ortak Açıklamaların ve TBMM Deklarasyonun artarda kabul edilmesi tesadüfi değildir. 1995-1997 yılları arasında Kıbrıs sorunu açısından önemli politika değişikliklerine yol açabilecek çeşitli gelişmeler olmuştur. Bunlardan ilki 31 Mayıs 1995'te Yunanistan'ın Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesini onaması ve karasularını 6 milden 12 mile çıkarmasıdır. İkinci önemli gelişme ise, Aralık 1995'te bir Türk gemisinin Kardak kayalıklarına oturması ile başlayan ve

Bu gelişmelere paralel olarak 4 Temmuz 1997’de T.C. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ve KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş arasında Ortak Deklarasyon⁵⁹ imzalanmış, bundan kısa bir süre sonra, Barış Harekatı’nın yıldönümünde Başbakan Yardımcısı Bülent Ecevit başkanlığındaki heyetin Ada’ya yaptığı ziyaret sırasında da 20 Temmuz 1997 tarihli Türkiye Cumhuriyeti-Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Ortak Açıklaması kabul edilmiştir⁶⁰.

Bu iki açıklama içerik olarak birbirinden biraz farklıdır. 4 Temmuz tarihli Deklarasyon, Kıbrıs sorununa temel teşkil edecek unsurları ayrıntılı olarak ele almaktadır. “İki toplumluluk”, “iki kesimlilik”, “siyasi eşitlik”, “Kıbrıs Türk halkının siyasi ve hukuki egemenlik hakları” altı çizilen çözüm parametreleri olarak dikkati çekmektedir. Bu doğrultuda Ada’da “iki ayrı halk ve yönetim” bulunduğu altının çizilmiş olması önemlidir. Hatırlanacağı üzere, 1993 tarihli TBMM kararında, Kıbrıs’ta “iki ayrı toplum” olduğu vurgulanmaktaydı. Buradaysa açıkça “iki ayrı devlet” ifadesi kullanılmamış olmasına rağmen “iki ayrı yönetim” olduğunun vurgulanması ve 20 Ocak tarihli Ortak

---

Türkiye’nin “Ege Denizinde gri alanlar vardır” tezini geliştirmesine sebep olan Kardak Krizi’dir. 1996 yılı Ocak ayı sonlarında önce çevredeki bir Yunan Adasının belediye başkanının Kardak’a Yunan bayrağı dikmesi, bunun hemen birkaç gün sonrasında Türk SAT komandolarının Türk bayrağı dikerek karşılık vermesi ile gerilen süreç, ABD’nin araya girmesi ile nihai çözüme kavuşturulmasa bile çatışmaya dönüşmeden son bulmuştur. Türkiye ve Yunanistan arasında karasuları ve havasahası uyuşmazlıklarından dolayı 1970’lerde başlamış olan gerginliğin özellikle 1995 yılı sonlarından Ege Adaları üzerindeki ihtilaflar nedeniyle daha da tırmandığı görülmektedir. Dönemin gelişmeleri ve Türkiye-Yunanistan arasındaki uyuşmazlıklar ilgili daha ayrıntılı bilgi için, örneğin bkz. Mustafa Aydın, “Contemporary Turkish-Greek Relations: Constraints and Opportunities”, *Turkish-Greek Relations: The Security Dilemma in the Aegean, Portland*, der. Mustafa Aydın ve Kostas Ifantis (OR: Frank Cass, 2004), s. 21-55.; Aysun Tokatlı, *Ege Denizi Bölgesi ve Yunanistan ile Türkiye’nin Denizle İlgili Yetki Alanlarının Belirlenmesi Sorunu* (İstanbul Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Doktora Tezi, 2004), s 155-181. Yaşanan gerginlikler yalnızca Türk-Yunan cephesi ile sınırlı değildir. Temmuz 1996’da Kıbrıs’ta Türk bayrağını indirmeye çalışan bir Kıbrıslı Rum’un Türk askerleri tarafından öldürülmesi, bunun üzerine Başbakan Tansu Çiller’in “Türk bayrağına uzanan eller kırılır” açıklaması gerginliği iyice tırmandırmıştır. Aynı tarihlerde iki halk arasında Yeşil Hat civarında da bazı gerginlikler yaşanmıştır. Ayrıntılı inceleme için, Clement Dodd, *Storm Clouds over Cyprus: A Briefing* (Huntingdon: Eothen, 2002), s. 46-48. Bunların yanı sıra, 20 Ocak ve 21 Ocak tarihli belgelerin kabul edilmesinden önce, 3 Ocak 1997’de Rusya ve Kıbrıs arasında S-300 füzelerinin satışına ilişkin bir anlaşma imzalanmıştır http://www.cyprus.mid.ru/en/ru_cy.htm. Doğu Akdeniz’de güvenliği ciddi biçimde etkileyeceği gerekçesiyle Ankara’nın şiddetle karşı çıktığı S-300 füzelerinin Ada’da konuşlandırılmasından 1999 yılı başlarında vazgeçilmiştir. Ancak o tarihe kadar S-300 füzeleri Türkiye ve Yunanistan ilişkilerinde bir gerginlik unsuru olmaya devam etmiştir. S-300 füzeleri nedeniyle Türkiye ve Yunanistan arasında yaşanan sorunların ayrıntılı bir incelemesi için, Fuat Aksu, *SAEMK Araştırma Projeleri Dizisi: Türk Yunan İlişkileri: İlişkilerin Yönelimini Etkileyen Faktörler Üzerine bir İnceleme*, (Ankara: Stratejik Araştırma ve Milli Etüdler Komitesi, 2001), s. 202-204; Robert McDonald, “Greek-Turkish Relations and the Cyprus Conflict”, *Greek-Turkish Relations in the Era of Globalisation*, der. Dimitris Keridis ve Dimitrios Triantaphyllou (Dulles, VA: Brassey’s, 2001), s. 116-151. Gülden Ayman, *Tırmandırma Siyasetine Bir Örnek: S-300 Krizi*, (Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2000).

⁵⁹ Bkz. Ekler B.2.3.

⁶⁰ Bkz. Ekler B.2.4.

Açıklama’da da altı çizilen “egemenlik hakları”dan bahsedilmesi, Türkiye’nin federasyon tezinden yavaş yavaş uzaklaştığının bir göstergesidir. Zaten bir önceki açıklamada olduğu gibi bu metinde de kurulacak yeni devletin federasyon olması gerektiğinden söz edilmemektedir. Bunun yanısıra yine 1960 antlaşmalarının geçerliliği, Türkiye’nin “etkin ve fiili” garantisinin devam ettiği ve Türk-Yunan dengesinin önemi vurgulanmaktadır. Aynı zamanda GKRY’nin AB üyeliği konusunda atacağı her adımın KKTC’nin Türkiye ile bütünleşme sürecini hızlandıracağı bir kez daha Cumhurbaşkanları düzeyinde teyit edildiği görülmektedir.

20 Temmuz’da yapılan Ortak Açıklama ise çözüm parametrelerine ilişkin olarak herhangi bir maddeye yer vermemekte, KKTC ve Türkiye arasında gerçekleşecek entegrasyonun ayrıntıları, ortak savunma doktrini oluşturulması, Ortaklık Konseyi’nin kurulması⁶¹ gibi bütünleşme adımlarının üzerinde durmaktadır⁶². Aynı zamanda 4 Temmuz’daki açıklamaya paralel olarak GKRY ile AB arasındaki bütün düzenlemelerin benzerlerinin KKTC ile T.C arasında da gerçekleştirileceği ifade edilmiştir. Yukarıda da tartışıldığı üzere, Türkiye, 1997 yılında yapılan ortak açıklamalar ve alınan kararlarla “bütünleşme” tehdidini canlı tutarak, 1960 antlaşmalarında, BM kararlarında ve daha önce kabul etme konusunda irade gösterdiği çözüm planlarında ortaya konan koşulları bir kez daha yok sayar konuma düşmüştür.

Bu arada Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Temsilcisi aracılığıyla Temmuz ve Ağustos aylarında Denktaş ve Klerides’in Troutbeck’te ve Glion’da doğrudan görüşmeleri kabul etmesiyle başlayan müzakere süreci, Avrupa Birliği’nin Gündem 2000 raporunun müzakerelerin ortasında basına sızması sonucu sekteye uğramıştır. Aralık ayındaki Lüksemburg Zirvesi’nin hemen ardından Türkiye’nin attığı AB nezdinde adımlardan da

---

⁶¹ Türkiye ile KKTC arasında Ortaklık Konseyi kurulmasına dair anlaşma 6 Ağustos 1997’de imzalanmıştır. http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/Kibris/Kibris_tarihce.htm.

⁶² Birinci açıklamanın çözüm parametrelerini ayrıntılı bir şekilde ortaya koymasına rağmen ikincisinde çözümden hiç söz edilmemesi, iki belge arasında yayınlanan AB Gündem 2000 raporu ile açıklanabilir. Gündem 2000, Türkiye’yi AB’nin genişlemesine dahil etmeyen, Kıbrıs ile müzakerelerin ise Mart 1998’de başlayacağını ortaya koyan belgedir. Gündem 2000 Raporu’nun tam metni için, http://ec.europa.eu/agenda2000/public_en.pdf. 4 Temmuz’daki açıklama, Denktaş’ın 8 Temmuz’da New York’ta başlayacak müzakerelere katılmadan hemen önce Ankara’ya yaptığı ziyaret sırasında ilan edilmiştir. İkinci açıklama ise 16 Temmuz’da yayınlanan Gündem 2000 raporu nedeniyle iki lider arasında görüşmelerin kesintiye uğradığı günlere denk gelmektedir. Gündem 2000 raporunun ayrıntıları için, bkz. İkinci bölüm, s. 66.

cesaret alan Denктаş bundan sonra görüşmelerin toplumlararası değil devletlerarası düzeyde yürütülmesi gerektiğini bildirmiş ve müzakerelerden çekilmiştir⁶³.

1998 yılında iki lider arasında doğrudan veya dolaylı herhangi bir müzakere yürütülmez. Ancak ABD'nin Kıbrıs Özel Temsilcisi Richard Holbrooke aracılığı ile tarafları yeniden masaya getirme girişimlerinin olduğu bilinmektedir. Mayıs ayı başında Holbrooke'un iki liderle görüşmek için Ada'ya geleceğın haberinin duyulması üzerine Denктаş Ankara'ya davet edilir. Denктаş'ın 23 Nisan vesilesiyle Meclis'e hitaben bir konuşma yapmasının ardından, Demirel ve Denктаş arasında bir Ortak Deklarasyon yayınlanır⁶⁴.

23 Nisan 1998'de imzalanan bu Ortak Deklarasyon, 20 Ocak 1997 tarihli açıklama gibi son derece kapsamlıdır. Değınilen konu başlıkları hemen hemen aynı olmakla birlikte, çözüm parametreleriyle ilgili maddelerde Kıbrıs'ta yalnızca "iki ayrı halk" değil "iki ayrı devlet" olduğu gerçeğının dolambaçsız bir ifadeyle ortaya konduğu görülmektedir. AB-Kıbrıs üyelik süreci ile ilgili açıklamaların tonu serttir ve bu sürecin "hukuka aykırı" olduğu, hem Güney Kesimi'nin Kıbrıs'ın tamamını temsil etmediğı, hem de Kıbrıs'ın Türkiye ve Yunanistan'ın birlikte üye olmadığı bir birliğe giremeyeceğı gerekçeleriyle temellendirilmiştir. Bunun dışında Ada'nın silahlandırılması, S-300 füzelerinin Kıbrıs'ta konuşlandırılması gibi güvenliğı tehdit edici unsurların üzerinde durulmuş, Türkiye'nin Garantörlük Antlaşması'ndan doğan haklarından ve Türk-Yunan dengesinin korunması gereğinden söz edilmiştir. Bütünleşme konusunda ise "bağımsız ve egemen bir devlet olan KKTC ile kurulan özel ilişkilerin her alanda derinleştirileceğı" ifadesi yer almıştır⁶⁵.

20 Ocak 1997, 21 Ocak 1997, 4 Temmuz 1997, 20 Temmuz 1997 ve 28 Nisan 1998 tarihlerinde kabul edilen metinlerin ortak özelliğı, Türkiye ile KKTC arasında gerçekleştirilecek bütünleşmenin ayrıntılı ifadelerle ortaya konmuş olmasıdır. Aynı zamanda metinlerde, güvenlik ve strateji boyutu söylemlerinin giderek dozunu artırdığı,

---

⁶³ http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/Kibris/Kibris_tarihce.htm

⁶⁴ Bkz. Ekler B.2.5.

⁶⁵ 23 Nisan 1998 tarihli açıklamadan birkaç hafta önce, 31 Mart 1998'de Kıbrıs Rum kesiminin AB ile tam üyelik müzakerelerine başlamış olduğu unutulmamalıdır. Dolayısıyla metinde AB ile Kıbrıs yakınlaşmasının bu denli vurgulanması tesadüfi değildir. Bu arada Aralık 1997'deki Lüksemburg Zirvesi'nde alınan kararlardan sonra Türkiye AB ilişkilerinin durma noktasına geldiğı bir dönemden geçildiğinin hatırlanmasında yarar vardır. Bu dönemin gelişmeleri ikinci bölümde ayrıntılı olarak incelenecektir.

buna karşılık çözüm konusundaki iradenin sesinin giderek daha zayıf çıkmaya başladığı görülmektedir

2.1.6. 31 Ağustos 1998'den 3 Kasım 2002'ye Kadar Geçen Dönemde Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları

31 Ağustos 1998 tarihi Türkiye'nin Kıbrıs politikası açısından önemli bir tarihtir. Türkiye, bu tarihten itibaren yirmi yılı aşkın süredir uluslararası camiada savunduğu ve taraflara kabul ettirdiği “federasyon” tezinin geçersiz olduğunu, Kıbrıs'ta kalıcı ve yaşayabilir çözümün ancak iki egemen devletin varlığıyla yani “konfederasyon” ile mümkün olacağını resmen ilan etmiştir⁶⁶

Türkiye'nin konfederasyon tezinin uluslararası toplumdan destek gördüğünü söylemek mümkün değildir. Zira konfederasyonun çözüm olarak benimsenmesi, KKTC'nin tanınması esasına dayanmaktadır⁶⁷. Görüşmelerin toplumlararası düzeyde değil, devletlerarası düzeyde sürdürülmesi gerektiği savı bu temel ilkeye yaslanarak öne sürülmüştür. Yalnız Türkiye'nin KKTC ilan edildikten bu yana geçen on beş yıl süresince KKTC'nin tanınması yolunda hiçbir somut ve yapıcı çabaya girmemiş olduğu düşünüldüğünde, bu önerinin uluslararası toplum tarafından kabul göreceğini ummak akıntıya karşı kürek çekmekten başka bir şey değildir⁶⁸. Nitekim konfederasyon tezi çok uzun ömürlü olmayacaktır.

---

⁶⁶ Türkiye konfederasyon tezine geçişi, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Türkiye'nin üye olmadığı bir AB'ye üye olduğu takdirde iki toplumluluk, iki kesimlilik gibi parametrelerin ortadan kalkacağı gerekçesiyle açıklamaktadır http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/Kibris/Kibris_tarihce.htm.

⁶⁷ Türkiye'nin konfederasyon tezinin ayrıntıları için, Tesev, Ekim 2001 Kıbrıs Raporu, <http://www.tesev.org.tr/etkinlik/kibristretim.php>.

⁶⁸ Konfederasyon tezi Türkiye'de bazı araştırmacılar tarafından da çok ciddiye alınmış bir tez değildir. Haşgüler, konfederasyon önerisi için, “AB Türkiye ilişkilerine bağlı olarak ortaya atılmış gayri ciddi ve göstermelik bir tasarıydı” demektedir (2007: 75). “Kıbrıs'ta iki tarafça kabul edilebilir bir uzlaşımın bulunması, Ada'daki iki devletin egemen eşitliğinin benimsenmesine bağlıdır ve mevcut iki devlet herhangi bir çözümün başlangıç noktasıdır” diye dünyaya çıkıldığında ne AB ne de BM buna yeşil ışık yakmadı. Bunun uzlaşma zeminine giden yolda bütün kapıları kapatarak uzlaşmaz imajını vermekte olduğumuz gözlerde uzak tutulmamalıdır” Esat Arslan, *Türk Dış Politikasında Ödün Yerine Uzlaş* (İstanbul: Siyasal Kitapevi, 2003), s. 193-194.

15 Temmuz 1999'da TBMM, Kıbrıs konusuyla ilgili bir karar daha alır⁶⁹. Kıbrıs Barış Harekatı'nın yıldönümü vesilesiyle yayınlandığı ifade edilen 15 Temmuz 1999 tarihli TBMM Deklarasyonu, birkaç ana başlığın altını çizmektedir. Bunlardan ilki Kıbrıs meselesinin çözümüne “dış güçlerin” müdahalesiyle ilgilidir. Bu yönüyle G-8 ülkeleri⁷⁰ ve Güney Kıbrıs ile tam üyelik müzakerelerini sürdüren AB'ye bir cevap niteliği taşımaktadır. İkinci önemli başlık ise Kıbrıs'ta “iki ayrı devlet gerçeği”ne parmak basılmış olmasıdır. Metinde “konfederasyon” sözcüğüne ya da 6 Mart 2003 tarihli kararda önemle vurgulanan “iki kesimlilik”, “iki toplumluluk”, “siyasi eşitlik” gibi çözüm parametrelerine yer verilmediği görülmektedir⁷¹; böylece Türkiye, KKTC'nin tanınmasını çözümün önünde bir önşart olduğunu açıkça ortaya koyarak 1998 Ağustos'undan bu yana geliştirdiği tavrını büyük ölçüde koruduğunu göstermektedir. Üçüncü önemli başlık ise “güvenlik” boyutudur. Güvenlikle ilgili maddelerde Ada'nın “tehlikeli bir şekilde silahlandırılmasın”dan, “üslerin inşa edilmesi”nden ve gerek Yunanistan'ın gerekse Rum tarafının “PKK'ya verdiği destek”ten söz edilmektedir⁷². Bu tablo karşısında Türkiye'nin “daima korunacak olan garantörlük hakları”na, bir de “stratejik menfaatleri” eklenmiştir. TBMM Deklarasyonu'nda dikkati çeken diğer özellik KKTC ile entegrasyona gidilmesi sürecine ilişkin herhangi bir ibarenin yer almamış olmasıdır. 1997 ve 1998'de yayınlanan Ortak Deklarasyonlar ve Açıklamalar ile gündeme iyice oturan TC-KKTC bütünleşmesinin, bu kararda ifade bulmadığı görülmektedir.

⁶⁹ Bkz, Ekler B.1.3.

⁷⁰ 18 Haziran 1999'da Köln'de gerçekleşen G-8 Zirvesi'nde Kıbrıs sorununun bir an önce çözülmesi ve tarafların “önkoşulsuz” olarak masaya oturması gerektiğine dair bir çağrı yapılmıştır. “Kıbrıs'ta “zengin” baskısı”, *Milliyet*, 17 Haziran 1999; “Kıbrıs'ta Sıcak Yaz”, *Radikal*, 19 Haziran 1999, “G-8 Kıbrıs'a Kancayı Taktı”, *Radikal*, 21 Haziran 1999. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi de 29 Haziran 1999 tarihli 1250 no'lu kararında G-8'in çağrısına olumlu yanıt vererek iki lideri önkoşulsuz olarak müzakere masasına çağırmıştır. UN Resolution/1250: 29 Haziran 1999. G-8 Zirvesinden çıkan Kıbrıs konulu kararın ve BM Güvenlik Konseyi kararının ayrıntıları ve Türkiye'nin Kıbrıs politikasına etkileri ile ilgili bir değerlendirme için, David Hannay, *Cyprus, the Search for a Solution* (London, New York: I.B. Tauris, 2005), s. 100-104.

⁷¹ Türkiye, konfederasyon tezini ilan ettikten sonra, Ada'da egemen iki devletin varlığının kabul edilmesi esasını benimsediği için “iki toplumluluk”, “iki kesimlilik” gibi federasyon tezini savunduğu dönemden kalma sözcükleri kullanmayı bırakmıştır. Yalnız bu sözcüklerin 6 Mart 2003 tarihli TBMM kararında yer aldığı unutulmamalıdır.

⁷² Şubat 1999'da Kıbrıs sorununu yakından ilgilendiren bir gelişme yaşanır. 16 Şubat 1999'da PKK lideri Abdullah Öcalan Kenya'da Yunanistan büyükelçiliğinde yakalanır ve Kıbrıs pasaportu taşıdığı anlaşılır. “Öcalan Çabuk Çözüldü”, *Radikal*, 18 Şubat 1999; “Pasaport Rum Kesiminden”, *Hürriyet*, 18 Şubat 1999. Bundan sonra Kıbrıs'la ilgili tartışmalarda Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin “teröre verdiği destek” Türkiye'deki resmi ağzlar tarafından sıklıkla dile getirilen bir argüman haline gelir. Öcalan'ın yakalanması sürecinde yaşanan gelişmelerin analizi için örneğin, Gareth Jenkins, “Turkey's Changing Domestic Politics”, *Greek-Turkish Relations in the Era of Globalisation*, der. Dimitris Keridis ve Dimitrio Triantaphyllou (Dulles, VA: Brassey's, 2001), s. 28-31.; Aksu, *Türk Yunan İlişkileri... s. 206-214.*; Fratt, “1990-2001: Küreselleşme Ekseninde Türkiye...”, s. 476-478.

Bunun birkaç gün sonrasında, Barış Harekatı'nın 25. yılı vesilesiyle Başbakan Bülent Ecevit ve Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş arasında 20 Ocak 1997, 20 Temmuz 1997 ve 23 Nisan 1998 tarihli Ortak Açıklamalara atfen bir Ortak Açıklama kabul edilir⁷³. 20 Temmuz 1999 tarihli açıklamanın, 15 Temmuz 1999 tarihli TBMM Deklarasyonu'nda olduğu gibi, "dış güçlere" bir cevap niteliği taşıdığı göze çarpmaktadır. Ancak Ortak Açıklama, TBMM Deklarasyonu ile karşılaştırıldığı zaman, Kıbrıs-AB ilişkilerine daha fazla ağırlık vermesiyle ön plana çıkmaktadır⁷⁴. Ada'da tesis edilecek barışın hangi temellere dayanması gerektiğiyle ilgili ayrıntılı ifadeler yer verilmemekle birlikte, çözümün "iki eşit ve egemen devlet" arasında olması gerektiği vurgulanmış, 31 Ağustos 1998 tarihli konfederasyon önerisinin hala geçerliliğini koruduğu ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra Türkiye'nin uluslararası antlaşmalardan kaynaklanan haklarından ve 15 Temmuz 1999 tarihli TBMM kararına benzer bir biçimde "Kıbrıs üzerindeki ulusal çıkarlarının" varlığından söz edilmesi dikkat çekicidir. Bunlara istinaden Kıbrıs'ta ve Doğu Akdeniz'de 1960 antlaşmalarıyla kurulan Türk-Yunan dengesinin aşındırılmasına izin verilmeyeceği sert bir dille belirtilmiştir. 15 Temmuz TBMM Deklarasyonundan farklı olarak Türkiye ve KKTC arasındaki ilişkilerin "bütünleşme hedefinde geliştirileceği ve derinleştirileceğinin" altı çizilmiştir.

1997 yılının sonlarında kesilen müzakere süreci, Kofi Annan'ın çağrısı üzerine tarafların Aralık 1999'da New York'ta bir araya gelmesiyle yeniden başlar⁷⁵. Ocak 2000'den Kasım sonuna kadar Kofi Annan ya da Birleşmiş Milletler Kıbrıs Özel Temsilcisi Alvaro De Soto aracılığıyla yürütülen mekik diplomasisi süreci yaşanır. Yaklaşık bir yıl süren bu görüşmelerin sonuna doğru, 8 Kasım 2000'de Kofi Annan, çözüme ışık tutabileceğine inandığı "Sözlü İfadeler"i taraflara sunar. Sözlü İfadeler,

⁷³ Bkz. Ekler. B.2.6.

⁷⁴ 20 Temmuz 1999 tarihli Ortak Açıklama'nın Kıbrıs-AB yakınlaşması ile ilgili maddelerine ikinci bölümde ayrıntılı olarak yer verileceği için burada bunun dışında kalan boyuları ele alınmıştır. Bkz. s. 77.

⁷⁵ Bu dönemde müzakerelerin başlamasında çeşitli gelişmeler etkili olmuştur. Türkiye'de Ağustos ayında meydana gelen deprem felaketi nedeniyle Yunanistan ile olan ilişkilerdeki yumuşama bunlardan biridir. Türk-Yunan ilişkilerinin deprem nedeniyle girdiği yumuşama döneminde yaşanan gelişmeler için, Ahmet, O. Evin, "Changing Greek Perspectives on Turkey: An Assessment of the Post-earthquake Rapprochement", *Greek-Turkish Relations in an Era of Detente*, der. Portland Ali Çarkoğlu ve Barry Rubin (Londra: OR: Frank Cass, 2004), s. 4-21.; Amikam Nachmani, "Komşu Batı'ya ne diyor? Türk-Yunan İlişkileri", *Günümüzde Türkiye'nin Dış Politikası*, der. Kemal Kirişçi ve Barry Rubin (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2002), s. 143-149. Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye yeniden ışık yakması, Helsinki Zirvesi'nden birkaç gün önce başlayan müzakere sürecini teşvik edici olmuştur. En az onlar kadar etkili olan bir başka etmen de ABD'nin çözüm konusunda Türkiye'ye uyguladığı baskıdır. 18-19 Kasım 1999'da İstanbul'da düzenlenen AGİT zirvesinde ABD Başkanı Clinton, Kıbrıs sorununun çözülmesi gerektiğine işaret etmiş, aynı zirve sırasında Kofi Annan ve Türk Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in bir araya gelmesi sağlanmıştır. "Denktaş AGİT'i Bekliyor", *Radikal*, 19 Kasım 1999; Ferai Tınç, "İstanbul'da Kıbrıs muamması", *Hürriyet*, 21 Kasım 1999. Bu dönemin gelişmelerinin ayrıntıları için, bkz. İkinci bölüm, s. 81, 213. dip notu.

Denktaş'tan ve Türkiye'de büyük tepki görür⁷⁶. 24 Kasım 2000'de Cumhurbaşkanı Sezer ve Denktaş arasında yapılan değerlendirme toplantısının sonucunda, "İki ayrı egemen devlet, iki halk ve demokrasi bulunduğu gerçeği kabul edilerek doğrudan görüşmelere geçilmediği takdirde dolaylı görüşmeleri sürdürmenin gereği yoktur" kararı alınır ve Denktaş görüşmelerden çekildiğini resmen ilan eder⁷⁷.

2001 yılı Haziran ayı başında, Başbakan Bülent Ecevit'in 29 Mayıs'ta toplanmış olan MGK Genel Kurulu'na getirdiği öneri üzerine, Kıbrıs'ta Çekoslovakya modeli tartışılmaya başlanır. Başbakana göre, "Nasıl Çekoslovakya, Çek ve Slovakya diye iki ayrı devlete ayrıldıysa, Kıbrıs'ta Türk ve Rumlardan oluşan iki ayrı devlet olmalı ve AB'ye bu şekilde girmelidirler"⁷⁸. Ecevit'in 'Çekoslovak modeli' diye adlandırdığı bu yeni yaklaşıma göre, Türkiye'nin Kıbrıs'ta konfederasyon yerine 'iki ayrı devlet' tezini benimsediği anlaşılmaktadır⁷⁹. Yalnız bu öneriyi Denktaş bile fazla ciddiye almamış olacak ki Ağustos 2001'de bir girişimde bulunarak, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan'a "Kıbrıs'ta Çözümün Amaçları ve Ana Unsurları" isiminde bir belge sunar⁸⁰. Bu belgede Denktaş, "konfederasyon" ya da "KKTC'nin tanınması"ndan değil, "iki eşit devletin kuracağı bir ortaklık devleti"nden söz etmektedir. Bu belge, 31 Ağustos 1998'de Türkiye ile birlikte yaptıkları ortak açıklama ile duyurdukları, uluslararası alanda kendisine zemin bulamamış olan "konfederasyon" tezinin, yavaş yavaş "ortaklık devleti"ne dönüşmeye başladığının bir göstergesidir. Ortaklık devleti tezinin konfederasyon tezinden çok temel

⁷⁶ "Kıbrıs'ta taviz yok", *Sabah*, 10 Kasım 2000; "Annan'ın yeni önerisi Rumları sevindirdi", *Milliyet*, 10 Kasım 2000. "Kıbrıs'ta çifte kışakç", *Cumhuriyet*, 11 Kasım 2000. 8 Kasım 2000 tarihinde Sözlü İfadeler'in yanı sıra Türkiye için İlerleme Raporu, aday ülkelerin kaydettiği ilerlemeyi özetleyen Avrupa Strateji Belgesi (Karma Belge) ve hükümetten ve muhalefetten büyük tepki gören Türkiye için Katılım Ortaklığı Belgesi yayınlanmıştır. Bu tarih aynı zamanda Fransa Parlamentosu'nda Ermeni soykırımını inkar etmenin suç sayılmasına ilişkin yasa teklifinin kabul edildiği tarihtir: "Paris'te son ayıp", *Milliyet*, 9 Kasım 2000; "Ermeni yasa tasarısını kabul eden Fransa kınandı", *Cumhuriyet*, 9 Kasım 2000. "Sözde soykırım tasarısına rekor oy", *Sabah*, 9 Kasım 2000. Fransa Parlamentosu'nun aldığı bu kararın ardından AP'de de Türkiye'nin büyük tepkisini çeken Morillon Raporu kabul edilir, bkz. Üçüncü bölüm, s. 92. 234. dip notu. Bu gelişmelere engel olamadığı gerekçesi ile eleştirilere uğrayan hükümetin Kıbrıs'ta kendine bir manevra alanı yaratarak kamuoyunda Kıbrıs ve Ermeni meseleleri nedeniyle oluşabilecek olumsuz havayı dağıtmak istediği anlaşılmaktadır. Nitekim rahat bir nefes alan Ankara, kısa bir süre sonra geri adım atarak birkaç hafta önce şiddetle karşı çıktığı çözüm parametreleri doğrultusunda Denktaş'ın masaya dönmesini sağlayacaktır: "Denktaş'a 'Masaya dön' çağırısı", *Milliyet*, 5 Aralık 2000; "Rauf Denktaş'ın hesapları tutmadı", *Radikal*, 6 Aralık 2000.

⁷⁷ http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/Kibris/Kibris_tarihce.htm.

⁷⁸ Mehmet Ali Birand, "Kıbrıs'ta Çıta'yı yine yükselttik (!)", *Posta*, 1 Haziran 2001; Murat Belge, "Kıbrıs ve Çekoslovakya", *Radikal*, 1 Haziran 2001.

⁷⁹ Türkiye'nin tezlerindeki sertleşmeyi göstermesi bakımından Esat Arslan'ın şu analizi ilginçtir: "Acheson Planı ile sadece Kıbrıs'ın Karpas bölgesine razı olduğumuz bir evreden, 1974 sonrası "iki taraflı federasyon" ve son olarak Başbakan Bülent Ecevit'in ifadesi ile "Nasıl Çekler ve Slovaklar bir zamanlar kurdukları Çekoslovakya nikahını bozup iki ayrı devlet ve bağımsız cumhuriyete dönüştürülse, Kıbrıs'ta da aynı yol izlenmelidir" evresine gelinmiştir", (2003: 194).

⁸⁰ Denktaş'ın sunduğu bu önerinin tam metni için, <http://www.tesev.org.tr/etkinlik/kibristraralik.php>.

bir farkı vardır. Konfederasyonun gerçekleşebilmesi için KKTC'nin tanınması ve Rum kesiminin bütün Ada'nın temsilcisi unvanının geri alınması bir "önşart" olarak ortaya çıkmaktadır (Tuncer, 2005: 155). Oysa iki eşit devletin bir ortaklık kurması tezi, bu iki parametrenin, çözümün önşartı değil çözümün sonucu olmasını öngörmektedir. Olumlu bir havada başlayan temaslara rağmen daha sonra tavır değiştiren Denктаş, Kofi Annan'ın görüşmeleri yeniden başlatmak için tarafları 12 Eylül 2001'de New York'a davetini Türkiye'den de aldığı destekle geri çevirir (Green ve Collins, 2003: 130)⁸¹.

Denктаş, Kofi Annan'dan aldığı daveti reddetmesinin üzerinden iki ay bile geçmeden 8 Kasım 2001'de Klerides'e bir mektup yazarak Rum liderini, yüz yüze görüşmeler için davet eder⁸². Bunun üzerine iki lider 4, 5 ve 21 Aralık tarihlerinde Lefkoşe'de bir araya gelirler. Bu görüşmelerin sonunda Ocak 2002'de görüşmelere "önkoşulsuz" olarak başlanması kararı alınır. 16 Ocak 2002'de iki taraf doğrudan müzakereleri yürütmek üzere önkoşulsuz olarak masaya oturur.

2001 yılı sonunda Denктаş'ın girişimi ile müzakere masasına yeniden dönülmesi zamanlaması bakımından son derece ilginçtir. Çünkü Denктаş'ın Klerides'i müzakere masasına çağırdığı günlerde Türkiye'de Kıbrıs rüzgarları çok farklı bir yönden esmektedir. Denктаş'ın 1998 yılı Ağustos ayında ortaya atılan konfederasyon tezini bile doğrudan ağzına almadığı bu dönemde, Ankara'da Kıbrıs sorununa çözüm için bambaşka iki seçenekten söz edilmektedir: tam ilhak ya da özerlik.⁸³ Türkiye'nin tavrını iyice sertleştirdiği, Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in Türkiye'nin Kıbrıs konusunda bedel ödemeye hazır olduğunu vurguladığı, Kıbrıs'ta atacağı radikal adımlar için dışarıdan, özellikle İslam dünyasından destek arama turlarına çıktığı bu dönemde⁸⁴ Denктаş'ın

⁸¹ Denктаş'ın bu daveti reddederken 11 Eylül saldırılarının yarattığı kargaşa ortamını fırsat bilerek bu dönemde geri adım atmasının fazla tepki çekmeyeceğini hesaplamış olması kuvvetle muhtemeldir.

⁸² "Kıbrıs Süprizi", *Hürriyet*, 14 Kasım 2001; "Denктаş: Yüz yüze görüşelim", *Cumhuriyet*, 15 Kasım 2001; İsmet Berkan, "Kıbrıs süprizi mi yoksa?", *Radikal*, 16 Kasım 2001. Bu dönemin gelişmelerinin ayrıntılı incelemesi için, bkz. Üçüncü bölüm, s. 105.

⁸³ Fikret Bila, "Başbakan'dan Kıbrıs'ın Geleceğine İlişkin Sert Mesaj", *Milliyet*, 4 Kasım 2001; "Kıbrıs'ta Zorlu Dönemeç", *Radikal*, 4 Kasım 2001; İsmet Berkan, "Kıbrıs Celallenmesi", *Radikal*, 5 Kasım 2001; Mehmet Ali Birand, "Kıbrıs'ta Yol Ayrımına Gelindi", *Posta*, 6 Kasım 2001.

⁸⁴ 2001 yılının son aylarında Ankara'nın Kıbrıs mesajlarında tonun birden bire sertleşmesini, Avrupa Birliği cephesinde Kıbrıs'ın üyeliği ile ilgili atılan adımlarla ilişkilendirmek gerekir. Tam ilhak ya da kısmi ilhak, yani özerklik laflarının hava uçuştugu günlerin iki ay öncesinde çözümsüzlüğün faturasını Türkiye'ye ve KKTC'ye çıkaran Poos Raporu, Avrupa Parlamentosu'nda onaylanmıştır. "Avrupa Sertleşti", *Radikal*, 6 Eylül 2001; "Kıbrıs Gidiyor, Biz Seyrediyoruz", Mehmet Ali Birand, *Posta*, 6 Eylül 2001. Poos Raporu'nun tam metni ve AP'nin ilgili kararı için, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/oj/2002/ce072/ce07220020321en01070108.pdf>. Türkiye AB ilişkilerinde AP'nin rolü ve Türkiye ile ilgili kabul ettiği raporların ve kararların ayrıntılı bir değerlendirmesi için,

“önkoşulsuz müzakere” kartını masaya koyması gerçekten şaşırtıcıdır. Denктаş’ın Türkiye’nin onayı olmadan hiçbir adım atmadığı düşünüldüğünde, Ankara’nın bu davetten haberinin olmaması pek mümkün gözükmemektedir. Bu durumda, eğer Ankara, iki lider arasında doğrudan görüşmelerin başlamasını destekliyorsa, niçin hala KKTC’yi ilhak etmekten söz etmektedir?

23 Kasım 2001 tarihinde TBMM’de Kıbrıs konulu bir kapalı oturum düzenlenir⁸⁵. Oturumun tutanakları kamuoyuna açıklanmadığı için hangi karar metninin kabul edildiği bilinmemektedir. Ancak oturumdan kısa bir süre sonra Denктаş ve Klerides arasında yüz yüze görüşmelerin başlaması, İsmail Cem’in ise, 9 Aralık’ta yaptığı konuşmada, “bedel ödeyebiliriz” ibaresinin yanlış anlaşıldığını açıklaması, TBMM’de alınan karar ile ilgili bazı ipuçları vermektedir⁸⁶. Anlaşılan Türkiye, tehditkar tutumundan geri adım atmaya başlamıştır⁸⁷.

16 Ocak 2002’de başlayan doğrudan müzakereler 2002 yılı boyunca devam eder. Artık Türk tarafının KKTC’nin tanınması önşartından ve konfederasyon önerisinden vazgeçtiği ve tutumunu esnekleştirdiği görülmektedir.⁸⁸ 11 Kasım 2002’de Kofi Annan,

---

Çiğdem Nas, “Türkiye AP İlişkileri ve AP’nin Türkiye Kararları”, *Türk Dış Politikasının Analizi*, der. Faruk Sönmezoglu (İstanbul: Der Yayınları, 2004), s. 465-488. 25-26 Ekim tarihlerinde Avrupa Birliği Komisyonu Başkanı Romano Prodi’nin Güney Kıbrıs’a düzenlediği ziyaret sırasında “Çözüm olsa da olmasa da Kıbrıs’ın AB’ye üye olacağını” açıklamasını yapması, gerginliği tırmandıran bir diğer unsur olarak görülebilir (Suvrierol, 2003: 62). Prodi’nin konuşmasının tam metni için, <http://www.kypros.org/UN/prodi.htm>. Yine bu günlerde 13 Kasım 2001’de yayınlanacak olan AB Türkiye Düzenli Raporu’nun Kıbrıs’la ilgili bölümünde Türkiye açısından endişe verici ifadelerin bulunduğu bilgisi dışarıya sızmıştır. Bu dönemin gelişmeleri üçüncü bölümde ayrıntılı olarak incelenecektir.

⁸⁵ “Meclis Kıbrıs’ı Gizli Görüştü”, *Cumhuriyet*, 24 Kasım 2001.

⁸⁶ “Cem: AB Kıbrıs’ın bedeli değil”, *Akşam*, 10 Aralık 2001. Bu gelişmenin ayrıntıları için, bkz. Üçüncü bölüm, s. 107, 293. dip notu.

⁸⁷ O dönemde Türkiye’nin tavrının anlaşılması açısından birkaç önemli gelişmenin altını çizmekte fayda var. 11 Eylül saldırılarından sonra Hükümet, ABD’nin Afganistan’da yürüttüğü operasyona destek amacıyla 1 Kasım 2001’de asker gönderme kararı almıştır. Ankara’nın, bu dönemde Kıbrıs konusunda atacağı radikal bir adıma Amerika’dan destek bulacağını düşünmüş olması muhtemeldir: Murat Belge, “Kıbrıs geldi çatır”, *Radikal*, 6 Kasım 2001. Gerçi ABD’ye yardım amacıyla Afganistan’a asker gönderme kararının alındığı bir dönemde, Ankara’nın Kıbrıs’ta destek için Müslüman ülkelerle yoğun temaslar gerçekleştirmesi ayrı bir çelişkidir. Üstüne üstlük ABD Kıbrıs’ta Türkiye’yi desteklemeyeceğinin sinyallerini çok geçmeden vermiş, Başkan Bush taraflara bir an önce müzakere masasına oturulması, Türk tarafına da KKTC’nin tanınması gibi önşartlardan vazgeçmesi çağrısını yapmıştır. İzzet Sedes, “Bush, Kıbrıs’a el atıyor”, *Akşam*, 8 Ocak 2002. Bu dönemle ilgili vurgulanması gereken bir diğer etmen de Türkiye ekonomisinin Şubat 2001 krizi nedeniyle düştüğü durumdur. Dış yardımlara, özellikle de ABD’nin yardımına şiddetle ihtiyaç duyan Türkiye’nin Kıbrıs’ta ABD’nin onaylamayacağı adımları atması pek muhtemel gözükmemektedir, (Uslu, 2001: 166). Bütün bu gelişmeler artarda sıralandığında, Ankara’nın sert çıkışlarıyla ile AB’ye göz dağı vermek istemiş olması, yani “ilhak” ya da “bedel ödeme” tehditlerinin aslında blöften ibaret olması daha kuvvetli bir ihtimal olarak ortaya çıkmaktadır. Nitekim AB Laeken Zirvesi yaklaştıkça Türkiye tutumunu giderek yumuşatmış, “bedel ödemek derken yanlış anlaşıldık” noktasına kadar gelmiştir.

⁸⁸ İsmail Cem, “A Common Vision for Cypriots”, *International Herald Tribune*, 14 Mart 2002; Mehmet Ali Birand, “Denктаş’a haksızlık edilmemeli”, *Posta*, 11 Mayıs 2002.

tarafına sonradan Annan Planı olarak adlandırılacak olan “Kıbrıs Sorununa Kapsamlı Çözüm Temeli” isimli belgeyi sunar. Bu arada 3 Kasım 2002 seçimleri yapılmış, AKP seçimlerden birinci parti çıkarak hükümet kurma çalışmalarına başlamıştır.

Türkiye’deki iktidar boşluğu ve Denктаş’ın geçirdiği ameliyat gerekçe gösterilerek Kofi Annan’ın sunduğu çözüm önerisinin müzakere edilmesi ertelenir.⁸⁹ Ancak 12 Aralık’ta Kopenhag’da toplanacak olan AB Zirvesi’ne kadar tarafların bir çözüm bulması konusundaki baskılar giderek artmaktadır⁹⁰. Bu başarısızlığınca iki lider AB Zirvesi sırasında Kopenhag’da bir araya getirmeye çalışılır. Ancak bu çaba da sonuç vermez⁹¹ ve tarafların ancak 15 Ocak 2003’te ara bölgede bir araya gelmesi sağlanır. Nihai amaç bir çözüm metninde uzlaşmak ve bu metni mümkünse 28 Şubat’ta Ada’nın her iki yakasında referanduma sunmaktır. Daha sonra bu süre 6 Nisan’a uzatılır ancak Kofi Annan uzlaşma imkanının olmadığı gerekçesiyle 11 Mart 2003’te görüşmeleri kestiğini açıklar⁹².

Kofi Annan 11 Mart’taki kararını ilan etmeden beş gün önce Rauf Denктаş 1990’larda kabul edilen her TBMM Deklarasyonu öncesinde olduğu gibi TBMM’ye hitap eder. Bu hitabın hemen ardından, bu bölümün başında ifade edilen 6 Mart 2003 tarihli TBMM Deklarasyonu oybirliği ile kabul edilir.

---

⁸⁹ “Kıbrıs planının zamanlaması yanlış”, *Cumhuriyet*, 15.11.2002.

⁹⁰ Hasan Cemal, “12 Aralık Kopenhag değil, Kıbrıs Zirvesi!”, *Milliyet*, 15.11.2002; “Sezer: Avrupa içten davranmıyor”, *Cumhuriyet*, 23.11.2002; “Kopenhag’a kadar Kıbrıs’ta çözüm”, *Milliyet*, 26.11.2003; “Kopenhag’ın iki koşulu var”, *Radikal*, 03.12.2002.

⁹¹ “Rauf Denктаş Kopenhag Zirvesi’ne katılmayacak”, *Zaman*, 12.12.2002; “İmzalamak için hazır değiliz”, *Cumhuriyet*, 12.12.2002.

⁹² http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/Kibris/Kibrissongelismeler082002.htm. Bu dönemin olaylarının ayrıntılı bir değerlendirmesi için, Bilal Şimşir, *AB, AKP ve Kıbrıs* (Ankara: Bilgi Yayınevi, 2003); William Mallinson, *Cyprus: A Modern History* (London & New York: I.B. Tauris, 2005).

2.2. Birinci Bölümün Değerlendirmesi

Yukarıdaki değerlendirmelerden sonra Türkiye'nin 1950'lerden beri izlediği Kıbrıs politikaları hakkında aşağıdaki sonuçlara varmak mümkündür:

Türkiye'nin Kıbrıs konusunda kırk yılı aşkın zamandır kabul ettiği ve yukarıda ayrıntılarıyla incelenen bu belgelere bakıldığında hepsinde ortak tek bir “kırmızı çizgi” bile olmaması çarpıcı bir gerçek olarak ortaya çıkmaktadır. Ne ulaşılabilecek çözümün yaslanması gereken parametreler ne de Türkiye'nin güvenliğini ilgilendiren konular açısından birbirini tam olarak destekleyen iki belge dahi bulmak mümkün değildir. Belgelerin bazılarında “siyasi eşitliğin”⁹³ altı çizilmiş, bazılarında ise “egemenlik hakları”⁹⁴ ön plana çıkarılmıştır. Hatta Türkiye'nin en “olmazsa olmazı” kabul edilen “iki kesimlilik” bile, yalnızca tek bir TBMM kararında ve iki ortak açıklamada yer almaktadır⁹⁵. Kimi metinlerde Kıbrıs'ta “iki toplum” ya da “iki halk”⁹⁶ olduğu gerçeğinden söz edilmekte kimilerinde buna “iki yönetim”⁹⁷ ibaresi eklenmekte bazılarında ise vurgu “iki devlet”⁹⁸ üzerinde yoğunlaşmaktadır. Hiç kuşkusuz bu ayrımlar çözümü beraberinde getirecek koşulların belirlenmesi açısından hayati ayrımlardır. 10 Haziran 1993 tarihli Deklarasyona gelinceye kadar garantörlük haklarından da söz edilmediği görülmektedir, nitekim 1985-86 yıllarında Türkiye'nin kabul etmeye çok yaklaştığı De Cuellar belgelerinde de Türkiye'nin uluslararası antlaşmalardan doğan bu haklarına atıf yoktur. Türk-Yunan dengesi ise 1997 yılındaki açıklamalarla birlikte metinlere yerleşmeye başlamıştır ancak 15 Temmuz 1999 tarihli TBMM Deklarasyonu'nda bu dengeye atıfta bulunulmamaktadır. Kısacası Türkiye'nin Kıbrıs politikalarını temsil ettiği söylenen bütün

---

⁹³ 10 Haziran 1993 TBMM Kıbrıs Deklarasyonu, 28 Aralık 1995 Demirel-Denktaş Ortak Deklarasyonu, 20 Ocak 1997 T.C-KKTC Ortak Açıklaması, 4 Temmuz 1997 Demirel-Denktaş Ortak Deklarasyonu, 20 Temmuz 1999 T.C-KKTC Ortak Açıklaması, 6 Mart 2003 TBMM Kıbrıs Deklarasyonu.

⁹⁴ 20 Ocak 1997 T.C-KKTC Ortak Açıklaması, 4 Temmuz 1997 Demirel-Denktaş Ortak Deklarasyonu; 23 Nisan 1998 Demirel-Denktaş Ortak Deklarasyonu, 20 Temmuz 1999 T.C-KKTC Ortak Açıklaması.

⁹⁵ 28 Aralık 1995 Demirel-Denktaş Ortak Deklarasyonu, 4 Temmuz 1997 Demirel-Denktaş Ortak Deklarasyonu ve 6 Mart 2003 TBMM Kıbrıs Deklarasyonu.

⁹⁶ 10 Haziran 1993 TBMM Kıbrıs Deklarasyonu, 21 Ocak 1997 TBMM Kıbrıs Deklarasyonu.

⁹⁷ 4 Temmuz 1997 Demirel-Denktaş Ortak Deklarasyonu.

⁹⁸ 23 Nisan 1998 Demirel-Denktaş Ortak Deklarasyonu, 15 Temmuz 1999 TBMM Kıbrıs Deklarasyonu, 20 Temmuz 1999 T.C-KKTC Ortak Açıklaması.

bu kararların ve belgelerin arasında kırk yıldır değişmeden kaldığını savunabileceğimiz tek bir “kırmızı çizgi” ya da “olmazsa olmaz” olmadığı açıktır⁹⁹.

Yukarıda ayrıntılı olarak değerlendirilmiş olan belgelere ve uygulamalara baktığımızda Türkiye'nin Kıbrıs politikasında çok ciddi çelişkiler olduğu görülmektedir. Örneğin Rum kesiminin Ada'nın tek temsilcisi olduğunu inkar eden de bunu zamanında onayladığı ve değiştirmek için herhangi bir çaba göstermediği BM kararıyla tescil eden de Türkiye'dir. Kıbrıs halkını azınlık olarak ezdirmemeyi ve enosisin önüne geçmeyi kendine şiar edindiğini söyleyen Türkiye, bu ilkelerinden Karpas yarımadası ve bir Ege Adası karşılığında hemen vazgeçebilmiştir. Ayrıca Türkiye, defalarca kez ihlal ettiği 1960 antlaşmalarını karşı tarafın ihlal ettiğini iddia ederek tezlerini savunma yolu seçmiştir. KKTC'yi tanımış ama ne tanıtılması ne de ambargoların kaldırılması yönünde kaydedeğer bir çaba göstermiştir. KKTC'yi kalkındırmak için ekonomik entegrasyon adı altında bir sürü yüksek perdeden laf etmiş ancak KKTC'nin ekonomik açıdan güçlendirilmesini sağlayacak kalıcı adımları atamamıştır¹⁰⁰. Bağımsız ve egemen bir devlet olduğunu iddia ettiği KKTC'yi yaşatmaktan değil ilhak etmekten söz etmiş, böylece Kıbrıs'ı belgelerde iddia ettiğinin aksine yalnızca bir toprak parçası ve stratejik koz olarak gördüğü izlenimini vermiştir. Türkiye'nin, bütün bu çelişkili tutumların sergilendiği dönemlerde bir yandan da “adil ve kalıcı müzakereleri” desteklediğini söyleyerek varolan çelişkilere yeni çelişkiler eklemesi, çözüm konusundaki inandırıcılığını iyice yitirmesine yol açmıştır. Türkiye'nin Kıbrıs politikasının “çözumsuzlük çözümdür” biçiminde algılanması, bu çelişkilerin bir sonucudur. Önümüzdeki tabloya bakıldığında teşbihte pek de hata olmadığı ortadadır.

Türkiye'nin Kıbrıs politikalarının çok belirgin bir diğer özelliği konjonktürel politikalar, “idare-i maslahat politikaları” oluşudur. Bu durum belki de kaçınılmaz olarak,

---

⁹⁹“Önceleri Kıbrıs'ta 'Kırmızı çizgilerimiz var' deniyordu. Bu sözlerle, hiçbir durum ve biçimde vazgeçemeyeceğimiz taleplerimiz anlatılıyordu. Bir gün Kıbrıs yöneticileriyle Ankara'dakilerin farklı 'çizgileri' görülüyor; diğer gün 'Biz birliğiz' deniliyordu. Ben kırmızı çizgileri öğrenmeden, söylem değişti. Bir süredir Denktaş ve Erdoğan, 'kırmızı çizgileri' bir yana bırakıp 'Olmazsa olmazlarımız var' söylemine geçtiler. Kıbrıs görüşmelerinde 'kabul edilmezse' anlaşma masasından kalkacağımız 'isteklerimiz' vardır, bunlar bizim 'Olmazsa olmazlarımızdır' deniyor. Nedir bunlar?": Tarhan Erdem, “Olmazsa olmaz, olmaz!”, *Radikal*, 25 Mart 2004.

¹⁰⁰ Denktaş: “Malımızı Türkiye'ye satamıyoruz. KKTC'de ekonomi çöküyor, ürünlerimize ambargo konuyor. KKTC'de icradan geçilmiyor. Niye bize Çin, Japonya muamelesi yapıyorsunuz!”, *Milliyet*, 15 Aralık 2001. KKTC ekonomisinin Türkiye'den gelen yardımlar, yatırımlar ve ticaret hacmi açısından ayrıntılı bir değerlendirmesi için, Ahmet Yörükoğlu, “Türkiye-KKTC Ekonomik İşbirliği ve Avrupa Birliği”, *Avrupa Birliği Kısırcısında Kıbrıs Meselesi*, der. İrfan Kaya Ülger ve Ertan Efegil (Ankara: HD Yayıncılık Matbaacılık Tanıtım, 2002), s. 230-233.

savunulan tezlerin proaktif değil, reaktif tezler olması sonucunu doğurmuştur¹⁰¹. Aslında bu durumun en baştan beri böyle olduğu görülmektedir 1950’lerde NATO ile ilişkilerin geliştirilmesine büyük önem veren Türkiye’nin Kıbrıs’la ilgilenmeye başlaması için, Yunanistan’ın konuyu Birleşmiş Milletler’e taşıması gerekmiştir. Ankara, ancak “enosis” tehtidi ortaya çıktığı zaman Ada üzerinde buna alternatif olabilecek tezleri gözden geçirmeye başlamıştır. Kıbrıs’ta olayların başlamasından tam on yıl sonra, Yunanistan bir darbe ile Ada’yı ele geçirmeye kalkışınca harekete geçmeye karar vermiş ve aslında on yıldır bozuk olan “düzeni yeniden kurma” gerekçesi altında müdahale etmiştir. KKTC’nin ilanı da Türkiye’deki askeri idarenin Batı’ya bir gözdağı olarak nitelendirilmektedir. 1990’lardan itibaren yayınlanan bütün deklarasyonlarda ve açıklamalarda aynı reaktif politikanın izleri görülebilir. Türkiye, Kıbrıs politikası aracılığıyla, hatta Kıbrıs politikası kisvesi altında Yunanistan, AB, BM, G-8 gibi “dış güçlere” mesaj vermeye çalışmıştır. O nedenle dışarda meydana gelen ve Türkiye’yi ilgilendiren pek çok gelişme, Türkiye’nin Kıbrıs politikasını yeniden evirip çevirmesine, biraz ekleyip biraz çıkararak günün şartlarına uyarlamasına yol açmıştır. Örneğin önce Yunanistan ve Kıbrıs arasında ortak savunma doktrini oluşturulmuş, Türkiye buna bir süre sonra “müşterek savunma doktrini” oluşturacağını söyleyerek cevap vermiştir. Rumların hem AB ile atacağı bütünleşme adımlarının hem de Yunanistan ile gireceği işbirliklerinin aynısının Türkiye ile KKTC’nin arasında da gerçekleştirileceğinin vurgulanması Türkiye’nin Kıbrıs politikasını hangi ölçütlere göre belirlediğini göstermesi bakımından önemlidir. “Konfederasyon”, “kısmi ilhak”, “tam ilhak” gibi uluslararası toplum tarafından ciddiye alınmamış olan önerilerin hiçbirinin uzun ömürlü olmaması, Kıbrıs’ta resmi politikamız olarak ilan ettiğimiz bu tezlerin kısa süreli birer reaksiyondan başka bir şey olmadığını göstermektedir. Diğer taraftan 1997 yılından itibaren yoğun olarak yürütüldüğü izlenimi veren KKTC’yi ekonomik olarak kalkındırma amaçlı girişimlerin asıl amacının Kıbrıs Türk halkına yardımcı olmaktan ziyade dışarıya gözdağı vermek olduğu hem atılan adımların zamanlamasından, hem de bu adımların “Kıbrıs-AB” yakınlaşması gibi şartlara bağlanmasından anlaşılmaktadır. Kısacası Türkiye, Kıbrıs Türk halkına karşı “Biz size yardım edeceğiz, hatta gerekirse entegrasyona gideceğiz ama bunun için Rumların AB ile atacağı adımları bekleyeceğiz” şeklinde özetlenebilecek bir görünüm sergilemiştir. Yıllardır yurtdışına çıkarken büyük güçlüklerle karşılaştıklarını bildiği KKTC

---

¹⁰¹ “Türkiye Kıbrıs davasını zaman zaman değişen sloganlar halinde savundu ve savunmaya devam etmektedir. Yalnız bu sloganlarda dikkati çeken, Türkiye’nin reaksiyoner bir tutum sergilemesidir”, (Ersoy, 2001: 116).

vatandaşlarına T.C pasaportu verilebilmesi kararını bile Rum kesiminin Kıbrıslı Türklere pasaport verilmesini öngören kararı onaylamasından sonra almıştır (Hasgüler, 2004b: 165).

Bu değerlendirmelerin ışığında, Türkiye'nin 1950'lerden bu yana izlediği resmi Kıbrıs politikalarının, diğer bir deyişle "kırmızı çizgileri" ve "olmazsa olmazları"nın yarım asrı aşkın süredir değişmeden kaldığı iddiasının temelsiz olduğu açıktır. Türkiye, bu zaman zarfında çelişkili, konjonktürel ve reaktif politikalar izlemiş, yıllardır arkasında durduğunu iddia ettiği tezleri tutarlı, istikrarlı ve inandırıcı bir biçimde ortaya koyamamıştır.

3. İKİNCİ BÖLÜM

3.1. Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne Üyelik Sürecinde

Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları:

Helsinki Zirvesi Öncesinde Avrupa Birliği ile İlişkiler Bağlamında

Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları

Birinci bölümde, Annan Planı sürecinde gündeme gelen eleştiriler ışığında Türkiye'nin kırmızı çizgilerinin tutarlılığı tartışılmış, alınan TBMM kararları, yayınlanan Ortak Açıklamalar ile Deklarasyonlar ve Türkiye'nin uygulamaları incelenerek, değiştirildiği iddia edilen “geleneksel Kıbrıs politikasının” sözü edilen dönem öncesinde de sürekli değişime uğradığı ortaya konmuştu. İkinci Bölümde ise, bu süreçte hükümetin Kıbrıs konusunda en sert eleştirilere maruz kaldığı konulardan biri olan Avrupa Birliği ile ilişkiler bağlamında Kıbrıs meselesine yaklaşımı ele alınacaktır. AKP'ye yöneltilen eleştiriler, 3 Kasım seçimlerinin ardından, AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Kıbrıs sorununun çözümünü Avrupa Birliği üyeliği ile ilişkilendirdiği izlenimi yaratan açıklamalarından sonra başlamış, Annan Planı üzerindeki müzakereler esnasında iyice yoğunlaşmıştır. Hatırlanacağı üzere AKP, yalnızca Kıbrıs müzakerelerinin ulaştığı nokta açısından değil, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik süreci açısından da son derece kritik bir dönemde iktidara gelmiştir. O günlerde başta Recep Tayyip Erdoğan olmak üzere AKP yetkililerinin Avrupa Birliği'nden müzakere takvimi alma konusundaki kararlılığı¹⁰² ve Kıbrıs sorununun bir an önce çözülmesini istedikleri şeklindeki açıklamaları¹⁰³ muhalefette ve medyada “Kıbrıs AB'ye satılıyor”, “AKP, AB'den müzakere takvimi

---

¹⁰² “Recep Tayyip Erdoğan: AB'den müzakere takvimi almak için elimizden ne geliyorsa yapacağız”, *Cumhuriyet*, 4 Kasım 2002.

¹⁰³ “Erdoğan: Kıbrıs artık çözülmeli” *Cumhuriyet*, 17 Kasım 2002.

alabilmek için Kıbrıs'ı feda ediyor”, “Kıbrıs'ta ver kurtul”, “AKP Kıbrıs'ta teslim oldu” gibi yorumların gündeme gelmesine yol açmıştır¹⁰⁴.

AKP'ye bu konuda yöneltilen eleştiriler, yalnızca Kıbrıs'ta çözüm ile Türkiye'nin AB üyeliğini ilişkilendirdiği gerekçesiyle sınırlı değildir. Türkiye'nin henüz tam üyelik müzakerelere başlamak için tarih alamadığı Kopenhag Zirvesi'nde Kıbrıs ile müzakerelerin başarı ile tamamlandığı ve bu ülkenin 1 Mayıs 2004'te AB'nin on yeni üyesinden biri olacağı kayda geçirilmiştir¹⁰⁵. Özellikle bu gelişmenin ardından AKP hükümeti, Türkiye'nin bu konudaki resmi politikalarını değiştirmekle, yani Kıbrıs'ın AB üyeliğini kabullenmekle suçlanmıştır¹⁰⁶. Eleştirilerin dozu, 2004 yılı başında Annan Planı müzakereleri tamamlandıktan sonra iyice doruğa çıkmıştır¹⁰⁷.

Tarihsel olarak bakıldığında, Türkiye'nin Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne üyelik sürecine yönelik itirazlarını ve genel tutumunu dört ana başlıkta toplamak mümkündür:

1- Kıbrıs'ın AB'ye üye olması 1959-1960 antlaşmalarına aykırıdır¹⁰⁸, çünkü:

¹⁰⁴ Mustafa Balbay, “Kıbrıs'ta Çöz Kurtul!”, *Cumhuriyet*, 14 Kasım 2002; “Ecevit: Kıbrıs, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere ile ilgilidir. Bunu AB olayından ayırmamız gerektiğini söyledik. Ancak 58. Hükümetin yetkili ve yetkisiz başbakanları, Kopenhag öncesinde AB yönetimine “Siz kapıyı aralayın, Kıbrıs'ı istediğiniz doğrultuda çözelim” dediler. Bu Türkiye'nin resmi politikası değildir; olamaz da”, *Cumhuriyet*, 13 Ocak 2003; “Demirel: Türkiye, “Durun Beyler, ben bunda yokum. Kıbrıs koşullu bir AB istemiyorum” diyebilmeliydi” *Cumhuriyet*, 2 Nisan 2004; Bu konuda yöneltilen eleştirilerin kapsamlı bir örneği için, Erol Manisalı, “Verilen Kıbrıs'ın Davası Olur mu?”, “Kıbrıs'ın Satışı”, *Atilla İlhan ile Siyaset Güncesi* (İstanbul: Derin Yayınları, 2004), s. 25-26; 140-142; Fuat Veziroğlu, “Kıbrıs Satışa Nasıl Çıkarıldı?”, *Annan Planı'na Hayır* (İstanbul: İleri Yayınları, 2004), s 65-70.

¹⁰⁵ 11-12 Aralık 2002 AB Kopenhag Zirvesi Başkanlık Bildirgesinin tam metni için, http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/73842.pdf.

¹⁰⁶ Cüneyt Arcayürek, “Türk dış politikasını tersyüz etmek”, *Cumhuriyet*, 22 Kasım 2002; Mümtaz Soysal, “Gavurluk”, *Cumhuriyet*, 22 Kasım 2002; Şükran Soner, “Erdoğan dengeleri bozuverdi”, *Cumhuriyet*, 23 Kasım 2002.; Aysin Güney, Kopenhag Zirvesi sonrasında, Türkiye ve KKTC'de Kıbrıs'la ilgili iki kamp oluştuğunu söylemektedir (Güney, 2004: 114). Türk hükümetinin Kıbrıs politikası ve AB üyeliği perspektifi ile eleştirel bir değerlendirme için, örneğin, Erol Manisalı, “Türkiye'yi Batı'ya bağlamak isteyenler, Kıbrıs'ta taviz vermeyi savunuyorlar”, *Annan Planı'na Hayır* (İstanbul: İleri Yayınları, 2004), s 139- 145; Müge Kınacıoğlu ve Emel Oktay, “The Domestic Dynamics of Turkey's Cyprus Policy: Implications for Turkey's Accession to the European Union”, *Turkish Studies*, 7: 2 (Haziran 2006): 261-273.

¹⁰⁷ Onur Öymen, “Bu hükümet dahil, geçmiş bütün Türk hükümetleri, Rum kesiminin tek başına AB'ye üye olmasının uluslararası hukuka, antlaşmalara aykırı olduğunu BM'ye tescil ettirmiştir. Şimdi neredesiniz?...Hayatın gerçeği budur deyip, otuz yıldır savunduğumuz tezden vaz mı geçtiniz?... Açıkça söylüyorum, Türkiye tezlerinden vazgeçmiştir. Siz “hayatın gerçeğidir” dediniz. Hukuki haklarımızı, çıkarlarımızı yok saydınız”, TBMM Genel Kurul Tutanağı, 17 Şubat 2004. Türkiye'nin Kıbrıs'ın AB üyeliği ile ilgili resmi söyleminin ayrıntılı bir değerlendirmesi için, Şükrü Sina Gürel, *Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne üyeliği Türkiye - AB ilişkilerini nasıl etkiler?: Kadir Has Üniversitesi I. Uluslararası İlişkiler Sempozyum bildirileri 18 Mart 2004, İstanbul, Turkey / Kadir Has Üniversitesi* (İstanbul : Kadir Has Üniversitesi, 2004), s. 30-33.

¹⁰⁸ 1997 yılında Türkiye, İngiliz Hukuk Profesörü Maurice H. Mendelson'dan Kıbrıs'ın AB'ye tek taraflı üyelik başvurusunun hukuki yönlerini inceleyen bir mütalaa hazırlamasını istemiştir.

- a) Antlaşmalar, Ada'nın herhangi bir başka devletle birleşmesini, yani enosis'i engellemektedir¹⁰⁹;
  - b) Antlaşmalara göre Kıbrıs, Türkiye ve Yunanistan'ın birlikte üye olmadıkları bir birliğe üye olamaz. Dolayısıyla Kıbrıs, ancak Türkiye AB'ye üye olduktan sonra üyelik sürecini tamamlayabilir¹¹⁰.
- 2- Rum Yönetimi Ada'nın tamamını temsil etmemektedir; Kıbrıs'ın Ada'nın tek temsilcisi sıfatıyla AB ile üyelik sürecini yürütmesi kabul edilemez;
  - 3- Kıbrıs sorununun çözümü Türkiye'nin üyelik perspektifinden bağımsız olarak ele alınmalıdır. Çözüm, Türkiye'nin üyeliğinin önşartı olamaz.
  - 4- Bu itirazlara rağmen AB ile Kıbrıs bütünleşecek olursa, Türkiye de KKTC ile entegrasyona gidecektir.

---

http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/Kibris/Mendelssohn.htm. 6 Haziran 1997'de tamamlanan rapor, 25 Temmuz 1997'de güncellenmiş ve Türkiye'nin girişimleri üzerine Birleşmiş Milletler resmi belgesi olarak yayınlanmıştır. Yukarıda sayılan hukuki itirazlar, Mendelson raporu ve Türkiye'nin bu doğrultuda yaptığı açıklamalardan derlenmiştir. 1997'de hazırlanan Mendelson raporunun tam metni için, <http://www.un.org/documents/ga/docs/56/a56451.pdf>.

¹⁰⁹ Türkiye, 1960 Garanti Antlaşmasının 1. maddesinden dolayı bu itirazı getirmektedir. Madde, Kıbrıs'ın başka bir "devletle" kısmen veya bir bütün olarak siyasi ve ekonomik birliğe girmesini yasaklamaktadır. Bkz. Ekler A. Ancak maddenin yorumlanması konusunda iki farklı görüş bulunmaktadır. Bazı yorumlara göre Avrupa Birliği bir "devletler topluluğu" olarak görülmelidir; o yönüyle Kıbrıs'ın AB'ye üye olması mümkün değildir. Bazı yorumlara göre ise, AB üyeliği, Kıbrıslı Rumlar'ın dolaylı yoldan Yunanistan ile enosisini sağlayacaktır. Bu konuda ayrıntılı bir analiz için, Ahmet Gazioğlu, "Kıbrıs Sorunu, Ortaklık Cumhuriyeti ve AB Üyeliği Girişimlerinin Siyasi ve Hukuki Yönleri", *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi*, der. Ali Ahmetbeyoğlu ve Erhan Afyoncu (İstanbul: Tatav Yayınları, 2001), s. 275-280. Bu nedenle üyelik enosisi yasaklayan 1960 antlaşmalarına aykırıdır. 1960 Garanti Antlaşmasının tam metni için, bkz. http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/Kibris/Garanti_Antlasması_Zurich11Subat1959.htm.

¹¹⁰ Burada da Türkiye'nin hukuki dayanağını, Zürih Antlaşmasının 8. ve 23. maddeleri oluşturmaktadır. 8. madde, "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Yunanistan ve Türkiye'nin birlikte üye oldukları uluslararası kuruluşlar ve ittifaklara katılması veya EK I'de tanımlanan savunma ve güvenlik meseleleri hariç Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı, gerek ayrı ayrı gerekse birlikte, dış işlerine taalluk eden herhangi bir yasa veya karar üzerinde nihai veto hakkına sahip olacaklardır" demektedir. Türk tarafı bu maddeyi, "Yunanistan ve Türkiye'nin birlikte üye olmadıkları uluslararası kuruluş Kıbrıs'ın girmesini Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın veto hakkı olduğu" şeklinde yorumlamaktadır. 23. madde ise garantör devletlere "en ziyade müsaadeye mazhar ülke" statüsü kazandırmış olan maddedir. Türkiye'nin yorumuna göre, Kıbrıs, bu madde gereği AB gibi üçüncü taraflara Türkiye ve Yunanistan'a sağladığı kolaylıklardan daha fazla kolaylık sağlayamaz. Bu durumda Türkiye Avrupa Birliği üyesi olmadığına göre, Kıbrıs ile Avrupa Birliği arasında kurulacak ilişki 23. maddeye aykırı olacaktır.

Kıbrıs'ın AB'ye üyelik sürecinde Türkiye'nin geliştirdiği tezler, gösterdiği tepkiler, ortaya koyduğu itirazlar, yukarıda sıralanan gerekçeler ışığında incelenecektir. Bunun için Kıbrıs'ın 1972'de AET ile imzaladığı Ortaklık Antlaşmasından başlayarak AKP iktidarı dönemine gelinceye kadar Kıbrıs-AB yakınlaşmasını belgeleyen AB Zirveleri Başkanlık Bildirgeleri, AB kurumlarının hazırladığı raporlar ve aldığı kararlar ele alınacaktır. Tabii Ankara'nın bu konuda geliştirdiği tutum ve tavırlar, Türkiye'nin AB yolculuğundan bağımsız olarak düşünülemez. Dolayısıyla Kıbrıs-AB ilişkileri, Türkiye-AB ilişkileriyle paralel olarak tartışılacaktır.

3.1.1. Ortak Üyelikten Müzakere Takvimine: Kayıtsızlık Dönemi

Kıbrıs'ın AB serüveni, Avrupa Ekonomik Topluluğu ile 19 Aralık 1972'de imzaladığı Ortaklık Anlaşması ile başlar. Aslında Kıbrıs, AET'ye ortak üyelik müracaatını 1962 yılında yapmıştır ancak Ada'da yaşanan gerginliklerden dolayı anlaşma on yıl sonra gerçekleşir. Ortaklık Anlaşması, Kıbrıs'ın iki aşamalı olarak on yıl içinde AET ile Gümrük Birliği'ne girmesini öngörmektedir. İkinci aşamanın uygulanması için kabul edilen Katma Protokol nedeniyle, Gümrük Birliği süreci ancak 22 Mayıs 1987'de tamamlanır¹¹¹.

Türkiye, 1972'de Kıbrıs'ın, AET ile Ortaklık Antlaşması imzalamasına çok sınırlı tepki göstermiştir. O dönemde kendi içindeki siyasi sorunlarla uğraşan Ankara, herhangi bir resmi itirazda bulunmamış, sadece sürece Kıbrıslı Türklerin de dahil edilmesi gerektiğini söylemekle yetinmiştir (Hasgüler ve İnatçı, 2003: 17) Görüldüğü kadarıyla, Ankara o dönemde Londra Antlaşmalarını gündeme getirme gereğini duymamıştır. Kıbrıs gibi Türkiye ve Yunanistan'ın da AET ile Ortaklık Antlaşmaları imzalamış oldukları için bu itirazın dile getirilmemiş olduğu iddia edilebilir. Diğer bir deyişle, "Kıbrıs'ın Türkiye ve Yunanistan'ın birlikte üye olmadıkları bir uluslararası birliğe üye olamayacağı" maddesi ihlal edilmemiştir. Ne var ki bunun Türkiye'nin daha sonraki yıllarda öne sürmeye başlayacağı itirazları gideren bir yorum olduğunu söylemek zordur. Zira Ankara'nın en önemli itirazlarından biri Rum tarafının Ada'nın tamamını temsil etmediğidir. Oysa Türkiye'nin de altına imza attığı 4 Mart 1964 tarihli Birleşmiş Milletler

¹¹¹ http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2006.nsf/eu01_en/eu01_en?OpenDocument.

kararının Kıbrıs'ın resmi hükümeti olarak Rum kesimini kabul ettiği bilinmektedir¹¹². Nitekim ilgili BM kararından sonra Rum kesimi, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tek temsilcisi olarak uluslararası kuruluşlara üyeliğini devam ettirmiş, uluslararası toplumla ilişkilerini geliştirmeyi sürdürmüştür¹¹³. Dolayısıyla 19 Aralık 1972'de AET ile Ortaklık Anlaşması imzalayan tarafın, Ada'nın tümünü temsilen Rum hükümeti olduğu bir sır değildir. Buna karşılık Ankara'dan son derece cılız bir ses çıkmış, "Ortaklık Anlaşmasını imzalayan Rum hükümeti Ada'nın tamamını temsil etmemektedir" yerine "Kıbrıslı Türkleri de alın" demekle yetinilmiştir.

Türkiye'nin tam üyelik başvurusunda bulunduğu¹¹⁴ ve Kıbrıs'ın AET ile Gümrük Birliği'ni gerçekleştirmeye yönelik olarak Ortaklık Antlaşmasının ikinci aşamasını hayata geçiren Protokol'ün imzalandığı¹¹⁵ 1987 yılına kadar yaşanan en önemli gelişme Yunanistan'ın 1981'de AET'ye üye olmasıdır. AET, Türkiye'nin tam üyelik başvurusunu siyasi ve ekonomik bazı çekincelerin yanı sıra 1993'e kadar yeni bir genişleme olmayacağı gerekçesiyle 1989'da geri çevirir. Geri çevirme gerekçelerinin arasında Kıbrıs sorunu da gösterilmiştir (Vardar, 2004: 448). Türkiye'nin başvurusunun reddedilmesine rağmen, 12 Eylül nedeniyle yıllardır dondurulmuş olan Türkiye-AB Ortaklık Konseyi ve İşbirliği Konseyleri çalışmaları yeniden canlandırılır¹¹⁶.

22 Mayıs 1987'de Kıbrıs ile Gümrük Birliği'nin tamamlanmasına yönelik olarak imzalanan Ortaklık Konseyi Protokolü için ikili görüşmeler 21 Kasım 1985'te başlamıştır. O dönemde Türkiye'de iktidar, 1983 seçimlerini kazanmış olan ANAP hükümetidir. Başbakan Turgut Özal'ın AET ile ilişkilere çok önem verdiği, "Tam üyelik olmasa bile mutlaka Gümrük Birliği'ne gireceğiz" sözlerinden de anlaşılmaktadır (Manisalı, 2004b: 75). Aynı zamanda Özal, Kıbrıs ile ilgili politikalarda da "alçak profil" sergileyen bir politikacı olarak nitelendirilmiştir (Özcan, 2004: 868). AET ile ilişkilerini rayına oturtma

¹¹² Bkz. Birinci bölüm, s. 13-14.

¹¹³ 1972 yılı itibarıyla Kıbrıs Rum kesimi, Kıbrıs Cumhuriyeti adı altında yalnızca AET ile değil pek çok uluslararası kurumla ilişkilerini sürdürmektedir. Birleşmiş Milletler'e, Bağılantısızlar'a Commonwealth'e ve Avrupa Konseyi'ne üyedir; Dünya Bankası, IMF, UNESCO gibi kuruluşlarla normal bir devlet statüsünde temaslarda bulunmaktadır. Dolayısıyla AET ile ilişkiler Kıbrıs'ın uluslararası ilişkilerinin yalnızca bir boyutunu oluşturmaktadır. Türkiye'nin, Kıbrıs'ın bu kuruluşlarla olan ilişkilerine herhangi bir itirazda bulunmamış olması dikkat çekicidir.

¹¹⁴ Türkiye 14 Nisan 1987'de AET'ye tam üyelik başvurusunda bulunmuştur http://www.abhaber.com/belgeler/blg_00043.asp.

¹¹⁵ Kıbrıs AET ile 22 Mayıs 1987'de Gümrük Birliği anlaşmasını imzalamıştır. http://www.kypros.org/Cyprus_Problem/europeanunion.html

¹¹⁶ AB-Türkiye Ortaklık Konseyi ve İşbirliği Konseyi çalışmalarının ayrıntılı kronolojisi için, http://www.abhaber.com/belgeler/blg_00043.as.

çabasında olan Türkiye'nin, Kıbrıs'ın Gümrük Birliği yolunda attığı adımlara karşılık hiçbir resmi tepki vermemesini özellikle Özal'ın temsil ettiği bu görüşle açıklamak gerekir (Fırat, 1998: 264-266). Oysa Türkiye'nin resmi tezleri gereği, Kıbrıs'ın AB ile ilerde gerçekleştireceği Gümrük Birliği hem Türkiye'nin üye olmadığı bir birliğe Kıbrıs'ın üye olması hem de "en yüksek müsaadeye mazhar ülke" ilkelerine aykırı düşmektedir. Çünkü böylelikle Kıbrıs, AET'ye Türkiye'ye tanıdığı ayrıcalıklardan daha fazlasını tanımış olacaktır. Aynı zamanda, Gümrük Birliği yolunda adımlar atan tarafın bütün Ada'yı temsilen Rum tarafı olduğu bilinmektedir. Buna rağmen bu konuların hiçbiri resmi bir tepki olarak dile getirilmemiştir¹¹⁷. Anlaşıldığı kadarıyla Ankara, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Perez de Cuellar'ın çözüm planlarının masada olduğu¹¹⁸ ve AET ile köprüleri yeniden kurma çalışmalarının yoğunlaşmaya başladığı bir dönemde, Kıbrıs konusunda sivri bir çıkış yapmaktan kaçınmıştır¹¹⁹.

Kıbrıs, 4 Temmuz 1990'da AET'ye tam üyelik başvurusunda bulunur. Başvurunun yapıldığı tarihten bir gün sonra, KKTC Bakanlar Kurulu, Ledra sınır kapısını 24 saatliğine geçişlere kapattığını bildiren bir karar alır. 6 Temmuz'da KKTC Cumhurbaşkanı Denктаş, "Rumların AB başvurusu üzerine "toplumlararası" görüşmeler artık ölmüştür" açıklamasını yapar. Türkiye'nin bütün bu gelişmelere ciddi bir tepki verdiğini söylemek mümkün değildir. 7 Temmuz 1990'da Türkiye Başbakanı Yıldırım Akbulut, "Başvuruyu isabetli ve hukuki bulmuyoruz" diyerek hükümetin görüşünü açıklar. Aynı gün bir basın toplantısı düzenleyen Dışişleri Bakanı Ali Bozer, "Başvuru, Birleşmiş Milletler Güvenlik Kurulu kararları ile çelişiyor ve toplumlararası görüşmeleri güçleştiriyor" açıklamasını

¹¹⁷ Kıbrıs-AB Gümrük Birliği müzakere sürecinin ayrıntılı bir analizi için, Soyalp Tamçelik, "Kıbrıs ve Avrupa Birliği İlişkileri", *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi*, der. Ali Ahmetbeyoğlu ve Erhan Afyoncu (İstanbul: Tatav Yayınları, 2001), s. 171-254.

¹¹⁸ De Cuellar çözüm belgelerinin müzakere süreci ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Birinci bölüm, s. 21.

¹¹⁹ KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denктаş Rumların AET ile Gümrük Birliği müzakerelerin başlamasından sonra 14 Aralık 1985'te Lefkoşe'de yaptığı açıklamada "AET'nin Güney Kıbrıs ile Gümrük Birliği kurulması amacıyla başlattığı yol, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Perez de Cuellar'ın girişimlerini sona erdirecek bir nitelik almaya başlamıştır" demektedir. Türkiye, Denктаş'ın bu açıklamasını destekler nitelikte resmi bir tepki vermediği gibi Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri de Cuellar aracılığıyla yürütülen görüşmelere desteğini sürdürmüştür. Hatta AET Güney Akdeniz Sorumlusu Claude Cheysson'ın 24 Aralık 1985'te Lefkoşe'de düzenlediği basın toplantısında "Biz Güney Kıbrıs'ı tanıyoruz. KKTC hiç kurulmamalıydı" açıklaması bile Ankara'yı harekete geçirmeye yetmemiştir. <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1985/araklik1985.htm>. Ankara zaman zaman Kıbrıs'ı tanınması anlamına gelebilecek gelişmelerin uzağında da kalamamıştır. Örneğin 18 Mart 1986'da İstanbul'da toplanan Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) Konferansı'na Türkiye'nin verdiği vize sayesinde Kıbrıs Cumhuriyeti temsilcisi de katılmıştır. Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Yalım Eralp, "Toplantıya katılan Kıbrıs Rum Yönetimi Tarım Bakanı Andreas Papastolomontos'a vize verilmesinden, Türkiye'nin Kıbrıs Rum Yönetimini tanıdığı sonucunun çıkarılamayacağı, kendisinin Türk hükümeti değil, toplantıyı düzenleyen FAO örgütü tarafından davet edildiği" açıklamasını yapmıştır. <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1986/mart1986.htm>.

yapar. Bozer, 19 Temmuz 1990'da AT dönem başkanı Gianni de Michelis'e gönderdiği mektupta, "Rum kesiminin başvurusunun iki toplumun geleceği açısından problemler çıkardığını, başvuruyu işleme almamaları gerektiğini" ifade eder¹²⁰.

Yukarıdaki beyanlardan da anlaşılacağı gibi, Türkiye, Kıbrıs'ın tam üyelik başvurusuna bu bölümün en başında sıralanan resmi itirazlarının hiçbirini yöneltmemiştir. Ne 1960 antlaşmalarından ne de Kıbrıs'ın "Ada'nın tamamını temsil edemeyeceğinden" söz edilmektedir. Üstelik bu dönemde artık Yunanistan AET üyesidir. Dolayısıyla Kıbrıs, "Türkiye ve Yunanistan'ın birlikte üye olmadıkları" uluslararası bir kuruluşa, tam üyelik başvurusunda bulunmaktadır. Oysa Ankara, "Başvuruyu isabetli ve hukuki bulmadığını", çünkü bunun "BMGK kararlarıyla çeliştiğini" muğlak bir biçimde söylemekle yetinmiştir. Bunu ifade ederken de daha çok sürecin "toplumlararası görüşmeleri güçleştirdiğine" vurgu yapılmıştır. Dikkat edilecek olursa, Ankara bu konuda temkinli davranmaya devam etmektedir. Hatırlanacağı üzere Denktaş'ın Kıbrıs'ın AET ile Gümrük Birliği konusunda başlattığı adımların De Cuellar aracılığında yürütülen müzakereleri tehlikeye düşürdüğüne ilişkin yaptığı 14 Aralık 1985 tarihli açıklamanın sonrasında Ankara sessiz kalmış, hatta müzakerelerin devam etmesini desteklemiştir. Benzer bir durum burada da yaşanmaktadır. Ankara'nın beyanlarından bir gün önce Denktaş'tan "toplumlararası görüşmelerin öldüğü" yönünde bir açıklama gelmesine rağmen, Ankara'nın bu konuda herhangi bir yorumdan kaçındığı görülmektedir. Türkiye'den destek alamayan Denktaş'ın "toplumlararası" görüşmelerden çekilmeyi, Aralık 1997 Lüksemburg zirvesi sonrasında ertelemesi gerekecektir¹²¹.

11 Eylül 1990'da AB Bakanlar Konseyi, Kıbrıs'ın başvurusunu Komisyon'a iletme kararı aldığını, bir başka deyişle "değerlendirilebilir" bulunduğunu ilan eder. Bu gelişme, Kıbrıs'ın tam üyelikle sonuçlanan AB yolculuğu açısından son derece kritiktir; çünkü Türkiye'nin tam üyelik teklifinin reddedilmesinden bir yıl sonra, 1992'ye kadar herhangi

---

¹²⁰ Kıbrıs'ın AET'ye tam üyelik başvurusunda bulunmasından sonra Türkiye ve KKKTC'den yapılan resmi açıklamalar için, <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1990/temmuz1990.htm>.

¹²¹ Özal'ın Kıbrıs'ın AET yolunda attığı adımların tehlikeli olabileceğini sezerek Rumların tam üyelik başvurusunda bulunmasından birkaç ay önce Mayıs 1990'da dörtlü konferans önerisini getirdiği bilinmektedir. Özal "Biz bugün bu sorunu kendi istediğimiz şekilde çözebiliriz. Eğer şimdi çözmezsek ilerde bize çözdürürler" sözleriyle bu konudaki endişelerini dile getirmiş, ne var ki önerisine destek bulamamıştır (Hasgüler, 2004b: 74). Ancak en azından müzakerelerin sürdürülmesi için Denktaş'ı masada tutmak amacıyla elinden geleni yaptığı görülmektedir. Nitekim 1990'larda De Cuellar aracılığıyla yürütülen müzakereler daha sonra da aralıklarla devam etmiş ve 1992 yılında Ghali Fikirler Dizisi ortaya atılmıştır. Bu dönemde Türkiye'nin AET boyutunu da dikkate alarak sert çıkışlar yapmaktan ziyade çözümü zorlama konusunda adımlar atmaktadır. Bkz. Birinci bölüm, s. 22-23.

bir genişleme olmayacağı söylenmesine rağmen, AET, Kıbrıs'ın teklifini değerlendirmeye almak amacıyla kabul etmiştir. Bu gelişme karşısında 17 Eylül'de Dışişleri Bakanlığı'dan daha net bir açıklama yapılır: “Başvuru, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 649 sayılı kararına aykırıdır”¹²². 649 sayılı BMGK kararına baktığımızda Kıbrıs'ın AET süreci ile ilişkilendirilebilecek tek bir madde olduğu görülmektedir. Bu da “Kıbrıs'ın bağımsızlığını, egemenliğini, toprak bütünlüğünü ve bağımsızlığını güvence altına alan ve başka herhangi bir ülkeyle tamamen veya kısmen birleşmeyi ve her türden taksimi veya ayrılmayı dışlayan iki toplumlu federal bir Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmasını öngören” birinci maddedir. Madde, içeriği itibarıyla Türkiye'nin itirazlarında sık sık başvurduğu 1960 Güvenlik antlaşmasının birinci maddesine çok benzemektedir; diğer bir deyişle enosisi ve taksimi yasaklamaktadır. Türkiye'nin bu süreçte hala Kıbrıs'ın Ada'nın tek temsilcisi olamayacağı ya da Türkiye'den önce üye olamayacağı gibi tezleri öne sürmediğine bakılırsa, Kıbrıs'ın AET üyeliğini, dolaylı olarak Yunanistan ile birleşmeye, enosis yol açacağı endişesiyle protesto ettiği anlaşılmaktadır¹²³. Tabii bu durumda Türkiye'nin KKTC'nin kurulmasına ses çıkarmayarak ve daha sonra bu devleti tanıyarak, Kıbrıs'ın Yunanistan ile “enosis” yol açacağı düşünülen AET'ye başvurusundan yıllar önce Ada'yı doğrudan “taksime” götürdüğü iddia edilebilir. Dolayısıyla Türkiye'nin buna benzer iddialarının ve çıkışlarının, uluslararası toplum tarafından inandırıcı bulunmasını beklemek pek de gerçekçi olmayacaktır.

21-22 Haziran 1993 tarihlerinde gerçekleşen AB Kopenhag Zirvesi'nin sonunda yayınlanan Başkanlık Bildirgesinde¹²⁴ “Genişleme” başlığı altında, Kıbrıs'ın başvurusuna ilişkin bir paragraf bulunmaktadır. Burada “Malta ve Kıbrıs'la ilgili Komisyon'un görüşlerinin her iki ülkenin özel durumları da dikkate alınarak ivedilikle değerlendirileceği” belirtilmiştir. Türkiye ile ilgili paragraf ise Lizbon kararlarına atıfta bulunarak “Türkiye ile olan ilişkilerin 1964 Ortaklık Antlaşması ve 1970 protokolünde öngörüldüğü gibi gümrük birliğine yönelik olarak geliştirilmesi” ifadelerine yer vermektedir. Zirveden kısa bir süre sonra, 30 Haziran 1993'te, Avrupa Birliği Komisyonu

¹²² Dışişlerinden yapılan 17 Eylül 1990 tarihli açıklama için, <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1990/eylul1990.htm>.

¹²³ Hükümet bu gelişmeler üzerine özellikle muhalefet partilerinin ağır eleştirilerine uğramıştır. SHP Genel Başkanı Erdal İnönü 18 Eylül 1990'da yaptığı açıklamada, “Hükümet dış politika konularında Türkiye'nin çıkarlarını gözetmiyor” demektedir. Aynı gün Meclis'te muhalefet partileri hükümeti Rum kesiminin AET başvurusu konusunda uyarmıştır. <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1990/eylul1990.htm>

¹²⁴ 21-22 Haziran 1993 AB Kopenhag Zirvesi'nin Başkanlık Bildirgesi için, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/72921.pdf.

Kıbrıs'ın başvurusu ile ilgili olumlu yöndeki görüşünü (avis) yayınlar¹²⁵. Komisyon bu görüşünü 19-20 Temmuz tarihlerinde gerçekleşen AB Bakanlar Konseyi toplantısında sunar. Bunun üzerine Konsey, 4 Ekim 1993'te Komisyon'u desteklediğini belirten ve "Kıbrıs Hükümeti" ile müzakerelerin başlamasını hızlandıracak hazırlık sürecinin bir an önce hayata geçirilmesi tavsiyesinde bulunan bir karar alır¹²⁶. Bu tarihten itibaren Kıbrıs, AT ile ilişkilerini, üyelik başvurusu kabul edilmiş bir aday ülke statüsünde yürütecektir.

Türkiye'nin bu karara sert bir tepki verdiğini söylemek yine mümkün değildir. KKTC'nin Rum Yönetiminin AB'ye başvurusunun hukuki olmadığı ve müzakereleri yürütmeyi güçleştirdiği yönündeki açıklamasının ardından Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin 1 Temmuz'da basın toplantısı düzenleyerek Türkiye'nin KKTC'nin açıklamalarını desteklediğini ifade etmekle yetinir¹²⁷. Ancak AB nezdinde herhangi bir girişimde bulunulmadığı dikkati çekmektedir. Bu durum, Türkiye'nin 1992 sonundan bu yana AB ile yürüttüğü Gümrük Birliği müzakerelerini sekteye uğratmak istememesiyle açıklanabilir. Zira 12 Kasım 1982'den beri toplanmayan Gümrük İşbirliği Komitesi on yılı aşkın aradan sonra 3 Aralık 1992'de ilk toplantısını gerçekleştirmiş, 1993 yılında da bu toplantılar çeşitli aralıklarla devam etmiştir¹²⁸. Türkiye'nin ilişkileri düzeltme konusunda gösterdiği çabaların meyvelerini toplamaya başladığı sırada AB ile bir sürtüşmeye girmek istemediği anlaşılmaktadır. Dönemin Başbakanı Tansu Çiller'in Gümrük Birliği konusundaki düşünceleri Turgut Özal'dan farklı değildir. O nedenle Ankara, KKTC'nin açıklamasını desteklemenin ötesinde bir adım atmaya yanaşmamıştır¹²⁹. Komisyonun olumlu görüşünü Konsey'e sunması ve Konsey'in 4 Ekim'de bu görüşü destekler nitelikteki kararına Ankara yine herhangi bir itirazda bulunmamıştır. Oysa bu kararda, adaylık başvurusu kabul edilen taraf, açıkça "Kıbrıs Hükümeti" olarak tanımlanmaktadır. Buna rağmen Ankara'nın suskun kalması, Gümrük Birliği sürecinin yanı sıra Yunanistan'ın Türkiye'nin

¹²⁵ Komisyonun görüşünün ayrıntıları için, http://www.kypros.org/Cyprus/cy_republic/europe.html.

¹²⁶ Kararın ayrıntıları için, http://www.hri.org/Cyprus/Cyprus_Problem/eudocs/C1.html.

¹²⁷ "Kıbrıs'ın Avrupa Topluluğu'na üyeliği konusunun yöntemine ve özüne ilişkin olarak KKTC'nin açıkladığı görüşler Türkiye tarafından paylaşılmaktadır" <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1993/temmuz1993.htm>

¹²⁸ Türkiye-AB Gümrük Birliği müzakerelerinin açıklamalı tarihçesi için, http://www.abhaber.com/belgeler/blg_00043.asp.

¹²⁹ Hatırlanacak olursa, bu tarihler aynı zamanda Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Butros Ghali'nin önerdiği Güven Artıcı Önlemler nedeniyle Ankara'da yoğun tartışmaların yaşandığı tarihlere dir. Denktaş, Kopenhag zirvesinden kısa bir süre önce 10 Haziran 1993'te Ankara'ya gelerek TBMM'ye hitaben bir konuşma yapmış, bu konuşmanın hemen ardından TBMM Kıbrıs Deklarasyonu kabul edilmişti. TBMM Deklarasyonunda Kıbrıs'ın Avrupa Birliği yolculuğu konusunda herhangi bir ifade yer almamıştı. Bkz. Birinci bölüm, s. 23-24. Ayrıca 1993-1994 yılları arasında barış müzakereleri belirli aralıklarda devam etmiştir.

yararlanması öngörülen 4. mali protokole koyduğu veto ile de açıklanabilir. Zira AB Konseyi'nin resmi kararının açıklanmasını izleyen günlerde Yunanistan Ankara Büyükelçisi Alexander Philon, yaptığı basın açıklamasında, “Kıbrıs sorununun alacağı çözüm şekline bağlı olarak, AT'nin Türkiye için öngördüğü 4'üncü mali protokolün serbest bırakılması yönündeki Yunan engeli sürecektir” demiştir¹³⁰. Türkiye'nin bu dönemde ne AB ile ne de Yunanistan ile ilişkileri zedelememe isteğinde olduğu, bu nedenle Kıbrıs'ın adaylık başvurusunun kabul edilmesini sineye çektiği anlaşılmaktadır.

24 Haziran 1994 AB Korfu Zirvesi'nin sonunda yayınlanan Başkanlık Bildirgesi'nde Kıbrıs artık “Aday Ülkeler” başlığı altında ele alınmaktadır¹³¹. Bildirgede “Kıbrıs'ın AB'ye katılımı konusunda son derece önemli adımlar atıldığı” ve “Bir sonraki genişleme dalgasının Kıbrıs ve Malta'yı kapsayacağı” vurgulanmaktadır. Bunun dışında metinde Kıbrıs'ta çözümün hangi ölçütler çerçevesinde olması gerektiğine vurgu yapılmaktadır. Ulaşılabilecek herhangi bir çözümde, “Birleşmiş Milletler kararları ve Üst-Düzye¹³² antlaşmalarına uygun olarak egemenlik, bağımsızlık, ülkenin birliği ve toprak bütünlüğü” ilkeleri gözetilmelidir. Türkiye ile ilgili olan tek cümlede ise “1964 Ortaklık Antlaşmasında öngörülen Gümrük Birliği'ni gerçekleştirmek için AT-Türkiye Ortaklık Konseyi'nin toplanmış olduğundan” söz edilmektedir.

Ankara, Korfu Zirvesi kararlarına kayıtsız kalır. Hatta Başkanlık Bildirgesi'nin yayınlanmasından kısa bir süre sonra, 28 Haziran 1994'te Adana Genç İşadamları Derneği'nin İkinci Kuruluş Yıldönümünde bir konuşma yapan Denктаş'ın, “Güney Kıbrıs AB'ye kabul edilirse, biz de Türkiye ile entegrasyona gideriz” açıklaması¹³³ bile Ankara'nın sessizliğiniz bozmaya yetmez. Ankara ne AB'yi tutumundan dolayı eleştirmiş, ne de Denктаş'a destek verdiğini beyan etmiştir. Böyle bir ortamda, 3 Temmuz 1994'te, Türk-Metal İş Sendikası düzenlediği “Hükümete İhtar” mitinginde konuşma yapan sendika başkanı Mustafa Özdek, Kıbrıs'ın elden gitmek üzere olduğunu ve hükümetin bir an önce istifa etmesi gerektiğini söyler¹³⁴.

¹³⁰ <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1993/ekim1993.htm>.

¹³¹ 24 Haziran AB Korfu Zirvesi'nin Başkanlık Bildirgesi için, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00150.EN4.htm.

¹³² Üst Düzey antlaşmaları şeklinde tanımlanan antlaşmalar 1977 Denктаş-Makaros Dört Nokta Antlaşması ve 1979 Denктаş-Klerides On Nokta Antlaşmasıdır. Bkz. Birinci bölüm, s. 19.

¹³³ Denктаş'ın 28 Haziran 1994 tarihli açıklaması için, <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1994/haziran1994.htm>

¹³⁴ Mustafa Özdek'in açıklamasının ayrıntıları için, <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1994/temmuz1994.htm>.

Bu gelişmeler olurken 5 Temmuz 1994'te Avrupa Adalet Divanı bir karar alır. Güney Kıbrıs'ın Kıbrıs Cumhuriyeti olarak bir kez daha tescil edilmesi ve KKTC'ye ambargo uygulanması sonucunu doğuran bu karar da Ankara'da yeterince yankı bulmaz¹³⁵. Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Ferhat Ataman, Adalet Divanı'nın aldığı karara ilişkin olarak 13 Temmuz'da düzenlediği basın toplantısında “Ambargo çözümü zorlaştırıyor ve AB'nin de kabul ettiği Güven Artırıcı Önlemler ile çelişiyor” demekle yetinir¹³⁶. KKTC'ye uygulanan ambargolar 1994'ten beri sürmektedir.

20 Temmuz 1994'te, Barış Harekatı'nın yıldönümünde konuşma yapan Denктаş'ın Kıbrıs'ın AB üyeliği yolunda attığı adımlara cevap verdiği, “Türkiye'ye bağlanma adımlarını sıklaştırmalıyız. Kurtuluş buradadır. Sahte barış görüşmeleriyle vakit geçirmeyelim” diyerek “bütünleşme” önerisini bir kez daha yinelediği görülür¹³⁷. Ancak Ankara, Denктаş'ın bu sözleri karşısında sessiz kalır. KKTC Meclisi, 24 Ağustos 1994 tarihli kararında federasyonun tek çözüm olduğu yönündeki kararını iptal etmekle kalmaz aynı zamanda Kıbrıs'ın Türkiye ile bütünleşmeye gideceğini söyler. 30 Ağustos 1994'te Dışişleri Bakanlığında yapılan açıklamada KKTC Meclisi'nin kararının desteklendiği söylenmektedir ancak Türkiye'nin federasyon tezinde herhangi bir değişiklik yaptığına dair herhangi bir ifade yer verilmemektedir Rumların AB üyeliği doğrultusunda attığı adımlardan ise, “Rum tarafının tek yanlı girişimleri” olarak söz edilmekte ve bu duruma, “sorunu çözümsüzlüğe mahkum edebileceği” gerekçesiyle karşı çıkılmaktadır. Açıklamada KKTC'nin Türkiye ile bütünleşmesi konusunda net ifadeler kullanılmamıştır; bunun yerine Türkiye'nin, “Kıbrıs Türk halkını bu durumun sakıncalı etkilerine maruz bırakmayacak önlemleri kararlılıkla alacağı” vurgulanmıştır¹³⁸.

9 Aralık 1994'te AB Essen Zirvesi gerçekleşir. Zirve sonunda yayınlanan Başkanlık Bildirgesinde¹³⁹ “Bir sonraki genişleme dalgasının Kıbrıs ve Malta'yı kapsayacağı” bir kez daha teyit edilmiştir. Türkiye ile ilgili olarak ise “Gümrük Birliği'ni gerçekleştirmeye ve

¹³⁵ Avrupa Adalet Divanı kararının ayrıntıları için, bkz. Birinci Bölüm.

¹³⁶ Ferhat Ataman'ın açıklamalarının ayrıntısı için, <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1994/temmuz1994.htm>.

¹³⁷ Denктаş'ın 20 Temmuz 1994 tarihli açıklamaları için, <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1994/temmuz1994.htm>.

¹³⁸ Bkz. Birinci bölüm, s. 24-25.

¹³⁹ 9 Aralık 1994 tarihli AB Essen Zirvesi'nin Başkanlık Bildirgesi için, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00300-1.EN4.htm

tam olarak uygulamaya yönelik olarak müzakerelerin tamamlanmasına ve bu “ortak” (partner) ile ilişkilerin güçlendirilmesine karar verildiği” belirtilmektedir.

Görüldüğü gibi AB, Korfu’da olduğu gibi Essen’de de Kıbrıs’ın tam üye olacağını açıkça ortaya koymuştur. Türkiye ise Gümrük Birliği hedefiyle ilerleyen bir “ortak” konumundadır. Buna rağmen Türkiye kabuğunda kalmayı tercih eder. Zaten Gümrük Birliği müzakereleri Yunanistan’ın vetosu nedeniyle resmi olarak tamamlanamamaktadır. Böyle bir dönemde ilişkileri bulandırmaya hiç gerek yoktur¹⁴⁰.

1995 yılının ilk günlerinde Dışişleri Bakanlığı’ndan Kıbrıs’ın AB üyeliği ile ilgili bir açıklama yapılır. Bakanlık müsteşarı Özdem Sanberk, “AB’nin Kıbrıs sorununa çözüm bulmadan Rum tarafına müzakere takvimi vermesinin, Ada’yı böleceğini” söylemektedir. Bu açıklamanın ardından iki hafta geçmeden AB ile Kıbrıs’ın bütünleşme girişimlerine paralel olarak Türkiye’nin KKTC ile bütünleşmesi gerektiğini söyleyen ve bunu bir Meclis kararı ile tescil ettiren Denктаş’ın, Rum lideri önkoşulsuz olarak müzakereye çağırması dikkat çekicidir. Ankara’nın çözüm bulmadan Kıbrıs’ın AB’ye alınmasını engelleyemeyeceğini görmeye başladığı, dolayısıyla en azından bunun çözüm bulduktan sonra gerçekleşmesi için Denктаş’tan inisiyatif almasını istediği yorumu yapılabilir¹⁴¹. Ancak AB’den tam üyelik için müzakere takvimi almaya çok yaklaşmış olan Rum lideri, görüşme masasına dönmek istemez.

---

¹⁴⁰ Yunanistan, Essen Zirvesi’nde Türkiye’nin Gümrük Birliği’ni veto etmiştir.

¹⁴¹ İki lider arasında görüşmelerin yeniden başlatılması konusundaki girişimin Türk tarafından gelmesi bu dönemde yaşanan diğer iki gelişmeyle de açıklanabilir. 15 Aralık 1994’te Avrupa Parlamentosu, insan hakları ihlalleri gerekçesi ile Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu çalışmalarını askıya alınmasını, Ortaklık Konseyi toplantısının ertelenmesini ve Türkiye’de hak ihlalleri sürdükçe Gümrük Birliği’nin tamamlanmamasını tavsiye eden bir karar almıştır (Tekeli ve İlkin, 1993: 389). 19 Aralık 1994’te toplanan AB-Türkiye Ortaklık Konseyi, AP’nin kararı ve Yunanistan’ın vetosu nedeniyle Gümrük Birliği görüşmelerini 6 Mart 1995’e ertelemiştir <http://www.ikv.org.tr/pdfs/kronoloji5.pdf>. Bu iki gelişme Ankara’yı bir hayli endişelendirmiştir. Dolayısıyla Ankara’nın, Ada’da barış görüşmelerinin sürmesini desteklediği görünümünü vererek, AB nezdinde puan toplamaya çalıştığı görülmektedir.

3.1.2. Ankara Sertleşiyor

Şubat 1995 Türkiye'nin Kıbrıs'ın AB ile bütünleşmesi süresince açıklamalarını sertleştirmeye başladığı bir dönem olarak görülebilir. 3 Şubat 1995'te Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Murat Karayalçın, AB dönem başkanı Fransa'nın Dışişleri Bakanı Alain Juppe'ye bir mektup göndererek "Kıbrıs'ın AB ile bütünleşmesi sonucu Türkiye'nin de buna karşı önlemler almak zorunda kalacağını" ifade eder (Terzi, 2004: 454)¹⁴². 6 Şubat 1995'te AB Dışişleri Bakanları'nın düzenlediği Kıbrıs konulu toplantının sonucunda, Yunanistan'ın Türkiye'nin Gümrük Birliği üyeliği üzerindeki vetosu kalkar ancak bunun karşılığında Kıbrıs'a müzakere takvimi verilmesi karara bağlanır. Dışişleri Bakanı Murat Karayalçın, kararının yayınlanmasından sonra düzenlediği basın toplantısında, Brüksel'de yapılan AB Dışişleri Bakanları toplantısında Yunanistan'ın, Türkiye'nin gümrük birliğine geçişi üzerindeki vetosunu kaldırması, Kıbrıs Rum tarafına da AB'ye tam üyelik için müzakere takvimi verilmesi kararının çok önemli olduğunu belirterek, "Karar büyük başarı ve çok önemli. Ancak bu karar, Türkiye'nin AB ile gümrük birliğine girişi olarak yorumlanamaz. Gümrük Birliğine girişimiz ile ilgili karar 6 Mart'ta yapılacak Ortaklık Konseyi'nde alınacaktır" açıklamasını yapar. Karayalçın, Kıbrıs'ın bütünlüğü sağlanmadan, sadece Rum tarafının AB'ye alınmasının Türkiye'yi de bazı karşı önlemler almaya zorlayacağını ifade ederek, "Ancak Kıbrıs sorununun bu aşamaya gelmeden çözüme kavuşacağına inanıyoruz. Kıbrıs bizim için milli bir davadır"¹⁴³ diyerek Türkiye'nin tutumunun sertleşmeye başladığının işaretlerini verir. "Karşı önlemler" in ne olduğu belirtilmemekle birlikte, Karayalçın'ın sözlerinin bundan önceki açıklamalara göre daha sert bir tonda olduğu bir gerçektir.

8 Şubat'ta Karayalçın'ın yaptığı açıklama ise kafaları biraz karıştırır. Ziyaret amacıyla KKTC'ye giden Karayalçın, Ercan Havaalanı'nda bir gazetecinin "Bazı çevreler, Türkiye'nin AB ile daha sıcak ilişkiler kurma yönünde ilerleme sağlanması için Kıbrıs'ta çok büyük tavizler verdiği iddialarını öne sürüyor" şeklindeki sorusu üzerine, "Böyle bir iddia söz konusu olamaz. Kıbrıs sorununun çözümü sağlanmadan Kıbrıs'ın Güney

¹⁴² Murat Karayalçın'ın mektubunun tam metni için, http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_b_sd.birlesim_baslangic_yazici?P4=618&P5=T&page1=23&page2=23.

¹⁴³ Murat Karayalçın'ın Dışişleri Bakanları toplantısının ardından yaptığı açıklamanın ayrıntıları için, <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1995/subat1995.htm>.

kesiminin Gümrük Birliği'ne girmesi ya da Avrupa Birliği'ne girmesi, sorunun çözümü için çok ciddi engeller yaratır” uyarısında bulunur. Burada Ankara'nın üslubundaki yumuşama dikkat çekicidir. Zira Ankara, Kıbrıs'ın AB ile bütünleşmesine uluslararası antlaşmalara aykırı olduğu gerekçesiyle değil, çözümü güçleştireceği “endişesiyle” karşı çıkma siyasetine geri dönmüştür. 12 Şubat'ta Karayalçın bir açıklama daha yapar¹⁴⁴. Açıklamasında, "Kıbrıs sorununun çözümünde nihai aşamaya gelmeden, her iki tarafın hakkaniyet kurallarına göre belli bir güvenlik anlayışı içinde bir karara varmadan Kıbrıs'ın girmesi demek ancak ve ancak, Kıbrıs'ın güney kesiminin girmesi demektir. Bu da Kıbrıs'ın AB'ye girmesi demek değildir. Türkiye bunu kabul etmez. Herşeye karşın eğer böyle bir gelişme olursa Kıbrıs'ın kuzeyi de Türkiye ile bütünleşir" diyen Karayalçın, önceki beyanlarına kıyasla çok daha net bir tavır ortaya koyar.

Karayalçın'ın ifadeleri, Türkiye'nin resmi itirazları ve tutumu açısından önemli bazı noktaların altını çizmektedir. Örneğin Rum kesiminin Ada'nın tamamını temsil etmediği vurgulanmıştır. Ne var ki Karayalçın, Kıbrıs-AB bütünleşmesinin hukuk dışı ve uluslararası antlaşmalara aykırı olduğundan söz etmemektedir. Sadece bütünleşmenin sonucunun “Kıbrıs'ın kuzeyi ile Türkiye'nin bütünleşmesi” olacağını vurgulamaktadır. Karayalçın'ın sözlerinin daha önceki ifadelerine göre çok daha tehditkar olduğu ortadadır. Her ne kadar bu tehditler henüz AB nezdinde dile getirilmemiş, yalnızca Türk kamuoyuna yönelik açıklamalar olarak kalmışsa da Ankara'nın bu konuda yavaş yavaş Denктаş'ın çizgisine yaklaşmakta olduğu anlaşılmaktadır.

Yunanistan'ın vetosunu kaldırması sayesinde 6 Mart 1995'te Türkiye ile Gümrük Birliği sürecinin tamamlanmasına 95/1 sayılı Ortaklık Konseyi kararı alınır. Aynı zamanda vetonun kalkması karşılığında Kıbrıs'a müzakere takvimi verilir. Böylece Türkiye, Rum Yönetiminin AB ile görüşmelere başlamasına açıkça olmasa da dolaylı olarak destek vermiş olur (Topur, 2002: 182). Ancak bu dolaylı tavizin yanı sıra Gümrük Birliği karar metninin imzalanmasıyla birlikte ilk başta göze çarpmayan çok daha önemli bir durum ortaya çıkar. İlgili Ortaklık Konseyi karar metninin on altıncı maddesinde “Türkiye, ticaret politikasını Topluluğun Ticaret Politikasına uyumlu hale getirmek amacıyla bu Kararın yürürlüğe girmesinden itibaren beş yıl içinde Topluluğun tercihli gümrük rejimine aşamalı olarak uyum sağlar. Bu uyum, hem otonom rejimleri hem de üçüncü ülkelerle tercihli

---

¹⁴⁴ Murat Karayalçın'ın Dışişleri 8 Şubat 1995'te ve 12 Şubat 1995'te yaptığı açıklamaların ayrıntıları için, <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1995/subat1995.htm>.

anlaşmaları kapsar. Bu amaçla, Türkiye gerekli önlemleri alır ve ilgili ülkelerle karşılıklı yarar temeline dayanan anlaşmaları müzakere eder” denmektedir. Antlaşmanın sonunda yer alan Ekler bölümünde ise “16. Maddede Anılan Otonom Rejimler ve Tercihli Anlaşmalar (Ek 10)” başlığı altında, “Kıbrıs ile yapılan Ortaklık Antlaşmaları” da yer almaktadır¹⁴⁵. Kısacası Türkiye Gümrük Birliği’ne girmek için Kıbrıs’a müzakere takvimi verilmesine göz yummakla kalmamış, aynı zamanda Ada’nın tamamını temsil etmediğini iddia ettiği Rum Kesimi’nin “Kıbrıs” olarak varlığını ve bu ülke ile ticaret rejimini, müzakere edeceği antlaşmalar yoluyla uyumlulaştıracağını tescil etmek durumunda kalmıştır. Ankara, Antlaşma’nın Kıbrıs’ı da içeren bu maddesine herhangi bir itirazda bulunmamış, yalnızca önceliğin diğer ülkelere verileceğini söylemekle yetinmiştir (Bıçak, 1997: 249).

Gümrük Birliği’nin imzalanması sürecinde hükümete karşı giderek büyüyen bir muhalif cephe oluştuğu görülmektedir (Manisalı, 2007b: 121-2). Hükümetin “Kıbrıs’ı sattığı” eleştirileri özellikle meclisteki muhalefet partileri tarafından sıklıkla dile getirilen eleştirilerdir. Böyle bir havada Gümrük Birliği Antlaşması’nın imzalanacağı AB-Türkiye Ortaklık Konseyi toplantısına katılan Dışişleri Bakanı Murat Karayalçın, antlaşmanın imzalanmasından hemen sonra Türkiye’nin resmi tezlerini ortaya koyan ayrıntılı bir konuşma yapar¹⁴⁶. Ancak bu konuşma dahi mecliste hükümete karşı giderek büyüyen muhalefetin eleştirilerini dindirmeye yetmez¹⁴⁷.

Karayalçın konuşmasında öncelikle “Kıbrıs Rum kesiminin Avrupa Birliği’ne başvurusunun tek taraflı” olduğunun altını çizmiş, bu başvurunun “Birleşmiş Milletler’in Kıbrıs’ın üyeliğinin toplumsal görüşmelerde ele alınması” görüşüne ve “iki toplumlu, iki kesimli federal çözüme” ters düştüğünü vurgulamıştır. Aynı zamanda “Güney Kıbrıs’ın tek taraflı başvurusunun çözümden önce veya sonra kabul edilmesinin 1959 ve 1960 antlaşmalarına aykırı” olduğu, “Kıbrıs’ın Türkiye ve Yunanistan’ın (her ikisinin de) üye

¹⁴⁵ 95/1 sayılı Türkiye-AB Ortaklık Konseyi kararının tam metni için, <http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/AB/ABKurumsalDb/1-95.pdf>.

¹⁴⁶ Murat Karayalçın’ın konuşmasının tam metni için, Sabahattin İsmail, *150 Soruda...* s. 354.

¹⁴⁷ Gümrük Birliği kararı alındıktan sonra, 8 Mart’ta TBMM’de düzenlenen AB ve Kıbrıs konulu oturumda, hükümet Gümrük Birliği için Kıbrıs’ın feda edildiği yönünde çok ağır eleştirilerle karşı karşı kalır. Hatta Dışişler Bakanı Karayalçın’ın Gümrük Birliği sayesinde beş yılda 3 milyar doların Türkiye’nin kasasına gireceğini söylemesi üzerine Refah Partisi milletvekilleri “Kıbrıs’ın çok ucuza gittiğini” ifade ederek, hükümeti protesto eder. 8 Mart 1995’te TBMM’de düzenlenen oturumda yapılan konuşmaların tam metni için, http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_b_sd.birlesim_baslangic?P4=618&P5=T&PAGE1=21&PAGE2=104.

olmadığı uluslararası bir birliğe üyeliğini engelleyen maddelerin” bulunduğu ifade edilmiştir. “Üyelik görüşmelerinin Ada’da çözüme ulaşılmadan başlatılmasının, görüşmelerin Rum tarafıyla tek taraflı olarak sürdürülmesi anlamına geleceği” ve bunun sonucunda “Türkiye’nin KKTC ile entegre olmak üzere gerekli adımları atacağı” da ortaya konmuştur.

Karayalçın’ın bu açıklaması Türkiye’nin temel itirazlarını yansıtan bir açıklama olarak nitelendirilebilir. Bu açıklama, aynı zamanda “entegrasyon” tezinin resmi olarak ilk kez uluslararası bir platformda ifade edilmesi bakımından bir dönüm noktasıdır¹⁴⁸. Burada dikkati çeken unsurlardan biri, Kıbrıs’ın üyeliğinin “çözümünden önce veya sonra” kabul edilemeyeceğinin altının çizilmiş olmasıdır. Bundan önce Ankara’nın yaptığı açıklamalarda Kıbrıs’ın AB yolunda attığı adımların “çözümü güçleştireceği” ve “AB üyeliğinin taraflar arasında müzakereler sırasında ele alınması gerektiği” vurgulanmış, diğer bir deyişle, “çözümünden sonra Kıbrıs’ın AB üyeliğinin mümkün olabileceği” izlenimini doğuran yorumlar yapılmıştı. Oysa Karayalçın, konuşmasında bunu bir garantör ülke olarak Türkiye’nin üyeliği ile ilişkilendirerek “çözüm olsa dahi Türkiye’den önce üye olamaz” görüşünü ortaya koymuştur. Dikkati çeken bir diğer konu, Türkiye-KKTC bütünleşmesinin AB ile Güney Kıbrıs’ın bütünleşmesi sonucu değil, “üyelik görüşmelerinin başlatılması üzerine” gerçekleşeceğinin ifade edilmesidir. Demek ki 1996 yılındaki Hükümetler Arası Konferans’tan birkaç ay sonra Türkiye’nin KKTC ile bütünleşmenin kaçınılmaz hale gelecektir¹⁴⁹.

12 Haziran 1995’te Kıbrıs-AB Ortaklık Konseyi toplantısı gerçekleştirilir. Bu toplantıda AB’nin Rum hükümetini Kıbrıs Cumhuriyeti olarak tanıdığı, “Türk Kıbrıs Toplumunun” bu süreçte “Kıbrıs Hükümeti” ile istişare etmesi gerektiği, zira “Kıbrıs Hükümeti’nin, yürütülecek yapılandırılmış diyalog çalışmaları sırasında AB’nin yegane

¹⁴⁸ Bkz. Birinci bölüm, s. 26-27.

¹⁴⁹ Her ne kadar Ankara, Güney Kıbrıs’ın Ada’yı Kıbrıs Hükümeti olarak temsil edemeyeceğine vurgu yapsa da hem Gümrük Birliği Antlaşmasının imzalanması, hem de ilerleyen günlerde yaşanan bazı gelişmeler, Türkiye’nin açıklamalarının ağırlığını bir hayli azaltmıştır. Dünya Hentbol Şampiyonası’nda Kıbrıs Rum kesimiyle Türkiye, 1 Nisan 1995’te Rum Hentbol takımıyla karşılaşmak üzere İsrail üzerinden Kıbrıs Rum kesimine uçmuştur. 1986 İstanbul Birleşmiş Milletler FAO Konferansı sonrasında olduğu gibi yine “Rum yönetimini tanyor muyuz ” sesleri yükselmiş, 12 Nisan’da Spordan Sorumlu Devlet Bakanı Şükrü Erdem için Rum kesimi ile oynanan maçtan dolayı mecliste bir gensoru önergesi verilmiş, ancak önerge reddedilmiştir. Bu gelişmenin ayrıntıları için, <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/ayintarihi/1995/nisan1995.htm>.

muhatapı” olacağı kararı alınır¹⁵⁰. Böylelikle AB, Kıbrıs ile tam üyelik yönünde adımlar atmaya devam edeceğini belirtmekle kalmamış, muhatabının kim olduğunu çok net ifadelerle tanımlamıştır. Bu karar, Ankara’nın Güney kesimin Ada’nın tümünü temsil etmediği tezine açıkça ters düşmektedir. Ne var ki Ankara’nın AB’ye herhangi bir resmi itirazda bulunmadığı görülmektedir.

26 Haziran 1995’te toplanan Avrupa Birliği Cannes Zirvesi’nin sonunda yayınlanan Başkanlık Bildirgesi’nin “Giriş” bölümünde “Baltık Devletleri de dahil olmak üzere Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri, Kıbrıs ve Malta’nın Birliğe katılımı için yapılacak hazırlıklardan” ve “bu ülkelerin Birliğe katılmaya yönelmiş ülkeler olduğundan” söz edilmektedir. Türkiye ise Birliğin ilişkilerini geliştirmek istediği “Rusya, Bağımsız Devletler Topluluğu, Afrika, Karaipe ve Pasifik ülkeleri, Latin Amerika ve Asya ülkeleri” ile aynı grupta yer almaktadır. Bildirge’nin “Dış İlişkiler” başlığı altında Malta ve Kıbrıs ile tam üyelik müzakerelerinin “1996’daki Hükümetler Arası Konferans’tan altı ay sonra başlayacağı” duyurulmakta ve bu ülkelerin katılıma hazırlanması için katılım-öncesi stratejinin uygulama aşamaları açıklanmaktadır. Türkiye ise AB’nin çeşitli antlaşmalar imzaladığı ülkeler olan Tunus, Fas, İsrail, Mısır ve Ürdün ile aynı paragrafta ele alınmıştır. Türkiye’ye dair tek cümle, “AB ile Türkiye arasındaki bağların güçlenmesinin memnuniyetle karşılandığı” cümlesidir¹⁵¹.

Cannes Zirvesi sonuç bildirgesinden de anlaşıldığı gibi, Kıbrıs tam üyelik yolunda hızla ilerlemektedir. Üyelik müzakerelerinin ne zaman başlayacağı somut olarak takvime bağlanmıştır. Bu aslında dolaylı olarak Türkiye-KKTC bütünleşmesinin takvimi anlamına gelmelidir; zira Ankara için Gümrük Birliği haricinde bir perspektif henüz öngörülmemektedir. Türkiye, Birliğin ilişkilerini geliştirdiği, ancak üyelik perspektifi olmayan ülkelerle birlikte anılmaktadır¹⁵². Bu durumda Karayalçın’ın konuşmasında ifade ettiği gibi Türkiye’nin KKTC ile bütünleşmesi an meselesi olmalıdır. Nitekim 26 Haziran

---

¹⁵⁰ Joseph S. Joseph, *European Integration And The Search For Stability In the Eastern Mediterranean: The Triangle Of Cyprus, Greece, And Turkey*: Paper prepared for presentation at the 42nd annual convention of the International Studies Association, Chicago, 20-24 February 2001.

¹⁵¹ 26 Haziran 1995 AB Cannes Zirvesi’nin Başkanlık Bildirgesi için, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00211-C.EN5.htm.

¹⁵² Cannes Zirvesi bildirgesi Kıbrıs’ın Birliğin bir sonraki genişleme dalgasında tam üye olacak ülkelerden biri olacağını yalnızca teyit etmektedir. Zira bu durum 1994 Korfu Zirvesi’nden bu yana zaten ortadadır. Nitekim Başbakan Yardımcısı Hikmet Çetin 7 Mayıs 1995’te Cumhuriyet gazetesine verdiği bir röportajda, Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne tam üyelikte ilk çemberde olmadığını, “Kıbrıs ve Malta’nın Türkiye’nin önünde” olduğunu söylemiştir. “Çetin: Kıbrıs ve Malta Önümüzde”, *Cumhuriyet*, 7 Mayıs 1995.

1995'te resmi bir ziyaret için KKTC'yi ziyaret eden Dışişleri Bakanı Erdal İnönü¹⁵³, yaptığı konuşmada “AB'nin Güney Kıbrıs'ı tek başına Birliğe alma yolunu seçmesi durumunda Türkiye'nin de KKTC ile bütünleşeceğini” açıklar¹⁵⁴. Yalnız buradaki ifadelerin Karayalçın'ın açıklamasından farklı olduğu gözden kaçmamalıdır. Hatırlanacağı üzere Karayalçın, konuşmasında AB “tek taraflı olarak üyelik görüşmelerine başlarsa” bu entegrasyonun gerçekleşeceğinden söz ederken, Erdal İnönü, bu koşulu “tek başına birliğe alma” olarak ortaya koymaktadır. Bu aslında ciddi bir tutum değişikliğidir. Kıbrıs'ın tam üyelik görüşmelerine ne zaman başlayacağını açıkladığı bir AB toplantısı sonrasında Ankara'nın üslubunu yumuşatması, daha doğru bir ifadeyle, entegrasyonu “ertelemesi” dikkat çekicidir.

16 Aralık 1995 Madrid Zirvesi ve 29 Mart 1996 Turin'de gerçekleşen Hükümetler Arası Konferansı sonrasında yayınlanan sonuç bildirgelerinde ne Kıbrıs ne Türkiye ile ilgili ifadelere rastlanır¹⁵⁵. Ancak bu iki zirve arasında 28 Aralık 1995'te T.C Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ve KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş arasında Demirel-Denktaş Ortak Deklarasyonu yayınlanır¹⁵⁶.

Türkiye'de çok ses getirmeyen bu deklarasyon, Kıbrıs'ın AB ile bütünleşmesi ile ilgili çeşitli maddeler içermektedir¹⁵⁷. Metinde mevcut durumun nasıl olduğu değil, nasıl olması gerektiği tanımlanmıştır. AB'nin tek muhattap olarak “Kıbrıs hükümetini” yani Rum kesimini kabul ettiği yönünde art arda aldığı kararlara rağmen Deklarasyon'da buna karşı çıkan herhangi bir ibare bulunmaması dikkat çekicidir. Öncelikle antlaşmalar gereği Kıbrıs'ın Türkiye ve Yunanistan'ın birlikte üye olmadıkları uluslararası birliklere katılamayacağı vurgusu ön plana çıkmaktadır. Ancak paradoksal bir biçimde AB'ye tam

---

¹⁵³ Temmuz 1994-Haziran 1996 tarihleri arasındaki iki yıllık dönemde Türkiye'de sekiz ayrı dışişleri bakanı görev yapmıştır (Özcan, 2004: 877). Çok kısa aralıklarla yapılan bu açıklamaların farklı Dışişleri Bakanları tarafından yapılmasının nedeni bu makamdaki isimlerin sık sık değişmesidir.

¹⁵⁴Erdal İnönü'nün açıklamasının ayrıntıları için, <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/ayintarihi/1995/haziran1995.htm>.

¹⁵⁵ 16 Mart 1995 Madrid Zirvesi'nin Başkanlık Bildirgesi için, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/032a0001.htm; 29 Mart 1996 Turin Zirvesi'nin Başkanlık Bildirgesi için, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/032a0001.htm.

¹⁵⁶ Bu Ortak Deklarasyon birinci bölümde ayrıntılı olarak tartışıldığı için bu bölümde yalnızca Kıbrıs-AB yaklaşmasını ilgilendiren yönleriyle ele alınacaktır. Bkz. Birinci bölüm, s. 27.

¹⁵⁷ Bu deklarasyonun içeriğine genel olarak bakıldığında, Kıbrıs-AB yaklaşmasından çok 1993'ten beri Yunanistan ve Kıbrıs arasında uygulanmakta olan Ortak Savunma Doktrini'ne, buna bağlı olarak Ada'daki üslerin sayısını artırma ve Ada'yı silahlandırma girişimlerine karşı da imzalandığı görülmektedir. Deklarasyonun Kardak krizinin başladığı günlerde yayınlanması da bir diğer dikkat çekici unsurdur. Bkz. Birinci bölüm, s. 29, 58. dip notu.

üyelik hedefinin “toplumlararası görüşmelerde” müzakere edileceği ve “nihai çözümden sonra tam üyelik görüşmelerinin yapılabileceği” ifade edilmektedir. Bu durumda Kıbrıs sorunu çözüldüğü ve taraflar üzerinde mutabık kaldığı takdirde Türkiye üye olmasa bile Kıbrıs’ın Birliğe tam üye olabileceği sonucu çıkmaktadır. Bir ihtimal de Kıbrıs sorununun yakın bir gelecekte çözümünün muhtemel görülmemesi olabilir. Türkiye, kendi üyeliği gerçekleşene kadar Kıbrıs sorununun çözülmesini erteleyerek çelişkili görünen bu iki koşulun eşzamanlı olarak yerine getirileceğini hesaplamış olabilir. Metinde, Türkiye’nin KKTC ile entegrasyona ya da bütünleşmeye gideceğine dair herhangi bir ifadeye yer verilmemiştir. Sadece iki ülke arasında çeşitli alanlarda işbirliği yapılacağı vurgulanmıştır.

21 Haziran 1996’da AB Floransa Zirvesi toplanır ve yayınlanan Başkanlık Bildirgesi’nde¹⁵⁸ Kıbrıs, “Genişleme” başlığının, Türkiye ise “Dış İlişkiler” başlığının altında ele alınır. Kıbrıs ile ilgili paragrafta Komisyon’a genişleme ile ilgili raporlarını bir an önce tamamlaması çağrısı yapılmakta, buna bağlı olarak Hükümetler Arası Konferans’tan altı ay sonra Kıbrıs ile tam üyelik müzakerelerinin başlayacağı yinelenmektedir. Türkiye ile ilgili paragrafta ise Ortaklık Konseyi’nin toplanması için elverişli koşulların bir an önce oluşmasının beklendiği vurgulanmaktadır¹⁵⁹.

Türkiye’nin bu Zirve kararına ilk tepkisi, 15 Temmuz 1996’da KKTC’nin Türkiye Büyükelçisi Nazif Borman’ı Köşk’te ağırlayan Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından dile getirilir. Cumhurbaşkanı Demirel, kabulde yaptığı konuşmada, “KKTC’yi dikkate almadan, Güney Kıbrıs’ı, Kıbrıs’ın tümüymüş gibi varsayarak AB’ye almaya çalışmanın uluslararası anlaşmalara aykırı” olduğunu kaydederek, "Kıbrıs, Türkiye’den önce AB’ye giremez. Şimdi birtakım oyunlarla karşı karşıyayız. Geçmişte olduğu gibi bu

---

¹⁵⁸ 21 Haziran 1996 AB Floransa Zirvesi’nin Başkanlık Bildirgesi için, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/032a0002.htm.

¹⁵⁹ Yukarıda da belirtildiği üzere Avrupa Parlamentosu 15 Aralık 1994’te insan hakları ihlalleri sürdüğü gerekçesiyle Türkiye-AB Ortaklık Konseyi çalışmalarının dondurulması tavsiyesinde bulunmuştu. Bu kararın ardından Ortaklık Konseyi önceden belirlenen takvim gereği iki kez toplanmıştır. Bu toplantılardan ilki 6 Mart 1995’te Gümrük Birliği Antlaşmasının imzalanması için, diğeri ise 30 Ekim 1995’te Türkiye’nin 1 Ocak 1996’dan itibaren yürürlüğe girecek olan Gümrük Birliği Antlaşması için gerekli koşulları yerine getirip getirmediğinin saptanması için yapılan toplantılardır. 30 Ekim’de gerçekleşen bu toplantı 37. Türkiye-AB Ortaklık Konseyi toplantısıdır. 38. toplantı ise ancak 29 Nisan 1997’de gerçekleşecektir. Türkiye-AB ilişkilerinin açıklamalı kronolojisi için, <http://www.ikv.org.tr/pdfs/kronoloji5.pdf>.

oyunların hepsi aşılabacaktır" açıklamasını yapar¹⁶⁰. Ancak Türkiye zaten geç gelen bu tepkisini AB nezdinde ifade etmemiştir¹⁶¹.

16 Aralık 1996'da yayınlanan Dublin Zirvesi Başkanlık Bildirgesi'nde¹⁶² aralarında Kıbrıs'ın da bulunduğu "ortak üyeler" ile ilgili paragraf son derece kısadır. Paragrafta, "Devlet ve Hükümet başkanları ile Dışişleri Bakanları seviyesinde düzenlenen ve uyuşturucu ile organize suçlar konusunun tartışıldığı toplantıda kapsamlı görüş alışverişinde bulunulduğu" ifade edilmektedir. Türkiye ile ilgili bölüm ise bundan önceki Bildirgelere göre daha uzun ve ayrıntılıdır. Konsey'in Türkiye ile hem ekonomik hem de siyasi alanda ilişkileri geliştirmek istediği ancak insan hakları ihlalleri gibi ciddi sorunların varlığını hala koruduğu vurgulanmaktadır. Bunun yanı sıra Ege'de yaşanan sorunlara uluslararası normlar çerçevesinde bir çözüm bulunması gerektiğinden söz edilmektedir¹⁶³. Ayrıca bu tarihte hala toplanmamış olan Türkiye-AB Ortaklık Konseyi'ne yapılan çağrı yinelenmektedir. Türkiye ile ilgili bölümün en dikkat çekici cümlesi son cümledir. AB, Türkiye'den "Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararları doğrultusunda Kıbrıs'ta ulaşılabilecek bir çözüme katkıda bulunmak için nüfuzunu kullanmasını" istemektedir. Her ne kadar aksi iddia edilse de Türkiye'nin AB yolculuğu ile Kıbrıs meselesinin çözümünün birbiriyle ilintili olduğu bir sır değildir. 1989'da Türkiye'nin tam üyelik başvurusunun reddedilmesinin gerekçelerinden birinin Kıbrıs sorunu olduğu unutulmamalıdır. Aynı şekilde, 6 Mart 1995 Gümrük Birliği karar metni, ancak Kıbrıs'a müzakere takvimi verilmesi koşuluyla imzalanabilmiştir. Dublin Zirvesi gerçekleştiği sırada Türkiye aday ülke bile değildir. Bu nedenle Başkanlık Bildirgesi, Türkiye-AB ilişkilerini doğrudan Kıbrıs'ta çözüm ile ilişkilendirmemiştir. Ancak Kıbrıs sorununun çözümünde Türkiye'nin inisiyatif almasının beklendiği çok net bir şekilde ortaya konmuştur.

---

¹⁶⁰ Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in bu açıklamasının ayrıntıları için, <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1996/temmuz1996.htm>.

¹⁶¹ 3-14 Haziran 1996 tarihleri arasında Habitat-II İnsan Yerleşimleri Konferansı İstanbul'da düzenlenir. Zirveye katılan 171 ülkeden biri Türkiye'nin Ada'nın tamamını temsil etmediği iddiasıyla Güney Kıbrıs olarak isimlendirdiği Kıbrıs Cumhuriyeti'dir. Türkiye'nin KKTC ile resmi hiçbir spor müsabakasında karşı karşıya gelemediği, KKTC'yi kendi bünyesinde gerçekleştiren Habitat gibi uluslararası etkinliklere bile davet edemediği unutulmamalıdır. Habitat Konferansı'ndan sonra açıklama yapan Kıbrıs Toplumcu Kurtuluş Partisi Genel Başkanı Mustafa Akıncı, KKTC'nin katılmadığı bu konferans için Kıbrıs Cumhuriyeti temsilcisine vize verilmesine istinaden "Ne yazık ki Türkiye bile bizi doğru dürüst tanımıyor" açıklamasını yapmıştır (Dodd, 1999: 141).

¹⁶² 16 Aralık 1996 tarihli AB Dublin Zirvesi'nin Başkanlık Bildirgesi için, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/032a0003.htm

¹⁶³ Hatırlanacağı üzere 31 Haziran 1995'te Yunanistan'ın Birleşmiş Milletler Denizcilik Hukuku Sözleşmesini onaması ve karasularını 12 mile çıkarmasının ardından Türkiye ile Yunanistan arasında Ege'de yaşanan gerginlikler, 1995 yılı Aralık ayında patlak veren ve 1996 yılı Ocak ayında krize dönüşen Kardak sorunu ile iyice doruğa çıkmıştı. O tarihlerden itibaren Türkiye ile Yunanistan arasında hem karasuları hem de Ege'de küçük adacıkların statüsüyle ilgili yaşanan sorunlar günümüzde de geçerliliğini korumaktadır.

Dublin Zirvesi'ne Türkiye'yi temsilen Başbakan Yardımcısı Tansu Çiller katılmıştır. Tansu Çiller zirve sonrasında düzenlediği basın toplantısında, “Türkiye’ye aday ülkeler arasında gösterilmeyerek büyük haksızlık yapıldığını” ifade etmiş, Kıbrıs’ın üyelik süreci ile ilgili bir değerlendirmede bulunmaktan kaçınmıştır. 21 Aralık 1996’da Dışişleri Bakanlığı’nda Kıbrıs konulu bir toplantı düzenlenir. Toplantının ardından Başbakan Necmettin Erbakan, “Güney Kıbrıs’ın, Türkiye’nin izni olmadan AB’ye girmesi söz konusu olamaz. Böyle bir durumda KKTC’nin Türkiye ile entegrasyonu gerçekleştirilir. KKTC, Türkiye ile her zaman bir ve beraberdir” açıklamasını yapar¹⁶⁴.

1997 yılının ilk önemli gelişmesi 20 Ocak tarihinde T.C Cumhurbaşkanı Demirel ve KKTC Cumhurbaşkanı Denktaş arasında imzalanan Ortak Deklarasyon ve bunun hemen bir gün sonrasında TBMM’de kabul edilen Kıbrıs Deklarasyonu’dur¹⁶⁵. 20 Ocak tarihli Ortak Deklarasyon, Kıbrıs’ın AB üyeliği süreci konusunda son derece net ve sert ifadelerin yer aldığı bir metindir. 1963 yılından bu yana “Kıbrıs’taki iki eşit halkı temsil etmeye ve Ada’nın tümü için konuşmaya ehil ve yetkili bir devlet hükümet, parlamento, yargı ve idare” olmadığı, “Ada’nın güneyindeki Kıbrıs Rum Yönetimi’nin 1960 ortaklığının unvan ve sıfatlarına sahip çıkması iddiası ve devleti adına yaptığı bütün tasarrufların, uluslararası anlaşmalar tahtında gayri meşru” olduğu ve “Güney Kıbrıs’taki idarenin, sadece bir Kıbrıs Rum idaresi” olduğu belirtilmektedir. Bu ifadeler, Güney kesiminin Ada’nın tamamını temsil etmediği iddiasını Türkiye’de resmi ağızlar tarafından kayda geçiren o tarihe kadarki en açık ve kapsamlı açıklamalardır. Bunun yanı sıra “AB’nin Kıbrıs Rum Yönetimi’ne yeşil ışık yakarak tarihi bir hata yaptığı”, bunun tek anlamının “Yunanistan ile dolaylı bir bütünleşme olacağı” vurgulanmıştır. Ayrıca “Uluslararası antlaşmalar uyarınca, Kıbrıs’ın ancak Türkiye ile Yunanistan’ın birlikte üye buldukları bir birliğe katılabileceği” ve üyeliğin “ancak çözümden sonra söz konusu

---

¹⁶⁴ Dublin Zirvesi sonrası Tansu Çiller ve Necmettin Erbakan’ın yaptıkları açıklamaların ayrıntıları için, <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1996/aramlik1996.htm>. 1996 yılı hem Türk-Yunan ilişkileri hem de Kıbrıslı iki toplum arasındaki ilişkiler bakımından pek çok gerginliğin yaşandığı bir yıl olmuştur. Kardak Krizi ve diğer Ege uyuşmazlıklarının yanı sıra, Ada’da da özellikle Dublin Zirvesi’nin toplandığı Aralık ayında şiddetle sonuçlanan çeşitli sınır olayları meydana gelmiştir. Aynı zamanda Ada’da giderek artan silahlanma ve Güney Kıbrıs’a Rusya’dan satın alınacak füzelerin yerleştirileceği söylentileri Türkiye’de ve KKTC’de çok ciddi hoşnutsuzluğa yol açmıştır. 1997’nin ilk aylarına bu olumsuz gelişmelerin gölgesinde girilir. Dolayısıyla bu tarihlerde Kıbrıs ile ilgili yapılan açıklamaları, yalnızca AB üyelik süreci bağlamında değerlendirmek yanıltıcı olacaktır.. Bu konunun daha ayrıntılı incelemesi için bkz. Birinci bölüm, s. 29, 56. dip notu.

¹⁶⁵ Birinci Bölümde ayrıntılı olarak tartışıldığı için bu bölümde söz konusu belgelerin yalnızca Kıbrıs’ın AB üyelik süreciyle ilgili maddeleri değerlendirilecektir, bkz. s. 28-29.

olabileceği” ilan edilmektedir. Son olarak da “Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin, tek başına Avrupa Birliği üyeliği yolunda atacağı her adım, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin Türkiye ile bütünleşme sürecini hızlandıracaktır” cümlesi ile 1995’ten beri aralıklarla gündeme getirilen entegrasyon tezinin geçerliliğini koruduğu resmen ortaya konmaktadır¹⁶⁶.

21 Ocak tarihli TBMM Kıbrıs Deklarasyonu ise 20 Ocak Ortak Deklarasyonu kadar kapsamlı bir belge değildir. Kıbrıs-AB ilişkilerine değinen dördüncü maddede, “Güney Kıbrıs Yönetimi’nin Avrupa Birliği’ne tam üyelik için yaptığı tek yanlı müracaatın 1960 Antlaşmaları’na aykırı olduğu”, “Bunun gerçekleşmesinin Kıbrıs’ın bölünmesine yol açacağı” ifade edilmektedir. Özü itibarıyla 20 Ocak belgesiyle hemen hemen aynı vurguları taşımakla birlikte “bütünleşme” sözcüğünün TBMM kararında kullanılmadığı dikkati çekmektedir. Bunun yerine “Kıbrıs’ın bölünmesi” ifadesine yer verilmiştir. TBMM Deklarasyonu’nun diğer maddeleri Ada’daki güvenliği doğrudan ilgilendiren konulara ilişkindir.

16 Haziran 1997’de yayınlanan AB Amsterdam Zirvesi sonuç bildirgesinde Kıbrıs ya da Türkiye ile ilgili herhangi bir açıklama yer almaz¹⁶⁷. Yalnız aynı gün Kıbrıs’la ilgili bir başka önemli gelişme olur. Rusya Dışişleri Bakanı Yevgeni Primakov, Kıbrıs Dışişleri Bakanı Yannis Kasulides ile Moskova’daki görüşmenin ardından yaptığı açıklamada, yapılan anlaşma çerçevesinde Kıbrıs’a S-300 füzelerinin satışının gerçekleşeceğini açıklar. Kasulides de Kıbrıs’ın S-300 füzelerinin satın alımı konusunda geri adım atmaya niyeti olmadığını belirterek, "Hiç kimse Kıbrıs'ın bir savunma sistemine ihtiyacı olduğu gerçeğini reddedemez" ifadelerini kullanır¹⁶⁸.

Kıbrıs’ın bu girişimlerine 4 Temmuz Demirel-Denktaş Ortak Deklarasyonu’yla cevap verildiği söylenebilir. 4 Temmuz tarihli bu belgede “1960 antlaşmaları gereği Kıbrıs’ın

---

¹⁶⁶ Demirel-Denktaş Ortak Deklarasyonu’nun ilan edilmesinden önce, 3 Ocak 1997’de TC-KKTC Ekonomik İşbirliği Protokolü imzalanmıştır. Bu protokol ile Türkiye, KKTC ekonomisinin gerekli istikrara kavuşabilmesi için kaynak tahsis etmeyi taahhüt etmiştir, <http://www.cm.gov.nc.tr/ftp/tutanak/D3Y5/B20.DOC>. Bu toplantıyla aynı gün, Rusya ile Kıbrıs arasında Ada’da konuşlandırılacağı söylenen S-300 füzelerinin satışına ilişkin bir anlaşma imzalanmıştır, http://www.cyprus.mid.ru/en/ru_cy.htm.

¹⁶⁷ Amsterdam Zirvesi sonuç bildirgesinin tam metni için, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/032a0006.htm.

¹⁶⁸ Bakan Yannis Kasulides’in açıklamalarının ayrıntısı için, <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1997/haziran1997.htm>.

Türkiye ve Yunanistan'ın üye olmadığı uluslararası siyasi ve ekonomik birliklere katılmayacağı" ve "Güney Kıbrıs Rum kesiminin uluslararası hukuka aykırı tek yanlı müracaatına istinaden Avrupa Birliği üyeliği yolunda atacağı her adım, KKTC'nin Türkiye ile bütünleşme sürecini hızlandıracağı" belirtilir¹⁶⁹.

16 Temmuz'da AB'nin bir sonraki genişleme dalgasında hangi ülkelerin yer alacağını açıklayan Gündem 2000 Raporu yayınlanır¹⁷⁰. AB Komisyonu Sözcüsü Nikolaus Van Der Pas, Komisyon'un Avrupa Parlamentosu'na sunmak için hazırladığı tavsiye kararında, Kıbrıs ile birlikte Polonya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Slovenya ve Estonya'nın üyeliğe kabul görüşmeleri için çağrılmasının öngörüldüğü bildirir. Gündem 2000 Raporu'nda Türkiye, AB genişlemesine dahil edilen ülkelerden biri değildir. Sadece topluluk programlarının bazılarından Türkiye'nin de yararlanabileceği belirtilmektedir. Oysa Kıbrıs'ın diğer beş ülke ile birlikte tam üyelik müzakerelerine Mart 1998'de başlayacağı resmen ilan edilmiştir.

Gündem 2000'in ilan edildiği gün Dışişleri Bakanlığı'ndan bir açıklama yapılır. Açıklamada, "Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin" Kıbrıs adına tam üyelik müzakerelerine çağrılmasının hukuka aykırı olduğu vurgulanarak, "Kıbrıs Devleti'ni kuran anlaşmalar, Kıbrıs'ın, Türkiye'nin de dahil olmadığı bir uluslararası kuruluşa katılmasına imkan vermemektedir" ifadelerine yer verilir¹⁷¹.

20 Temmuz 1997 tarihli T.C-KKTC Ortak Açıklaması böyle bir havada imzalanır. Doğrudan Gündem 2000 raporuna gönderme yapan belgede "Kıbrıs Rum yönetimi ile tam üyelik görüşmelerinin 1960 antlaşmalarına aykırı olarak başlatılacağı", "Kıbrıslı liderler arasındaki müzakerelerden sonuç almanın artık çok zorlaştığı" ve "Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile AB'nin girişecekleri tüm yapısal işbirliği ve uyum düzenlemelerinin benzerlerinin TC ile KKTC arasında gerçekleştirileceği" belirtilir. 20 Temmuz Açıklaması, AB'nin Gündem 2000 raporuna bir misilleme niteliğindedir. Açıklamada, Kıbrıs-AB Ortaklık Konseyi'ni hatırlatan bir biçimde TC-KKTC Ortaklık Konseyi

¹⁶⁹ 4 Temmuz Açıklamasının diğer ayrıntıları için bkz. Birinci bölüm, s. 30.

¹⁷⁰ 16 Temmuz 1997'de açıklanan Gündem 2000 Raporu'nun tam metni için, http://ec.europa.eu/agenda2000/public_en.pdf.

¹⁷¹ 16 Temmuz 1997 tarihli Dışişleri Bakanlığı açıklamasının ayrıntıları için, <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1997/haziran1997.htm>.

kurulması kararı da alınması bunun bir sonucudur. TC-KKTC Ortaklık Konseyi'nin kurulmasına dair antlaşma ise 6 Ağustos 1997'de imzalanır¹⁷².

Türkiye, Gündem 2000 Raporu'nun ardından uluslararası boyutta bazı adımlar atar. Bu bölümün başında belirtildiği üzere Türk Dışişleri Bakanlığı İngiliz Hukukçu Maurice Mendelson'u Kıbrıs'ın AB'ye üyelik başvurusunun hukuki yönlerini inceleyen bir mütalaa hazırlakla görevlendirmiş, Mendelson, 6 Haziran 1997 tarihinde bu mütalayı hazırlamıştır.¹⁷³ Gündem 2000 raporunun yayınlanmasından sonra Türkiye bazı girişimlerde bulunarak raporunun 25 Temmuz 1997'de Birleşmiş Milletler belgesi olarak yayınlanması sağlar¹⁷⁴. Yalnız Mendelson raporunun yayınlanmasından çok kısa bir süre sonra, Kıbrıs Rum hükümeti, hukuk profesörleri olan James Crawford, Gerhard Hafner ve Alain Pellet'ten bir karşı mütalaa hazırlamaları talebinde bulunur. Bu mütalaa da 17 Ekim 1997 tarihinde Birleşmiş Milletler Belgesi olarak yayınlanır¹⁷⁵. Türkiye, bu karşı mütalaya bundan ancak dört yıl sonra, 12 Eylül 2001'de cevap verecektir.

12-13 Aralık 1997'de düzenlenen AB Lüksemburg Zirvesi, Türkiye-AB ilişkileri açısından bir dönüm noktasıdır. Lüksemburg Zirvesi'nin sonunda yayınlanan Başkanlık Bildirgesi'nde¹⁷⁶ Kıbrıs ve Türkiye ile ilgili uzun ve ayrıntılı görüşlere yer verilmiştir. Bildirgede hem Kıbrıs hem de Türkiye, "Birliğin Genişlemesi" başlığı altında ele alınmaktadır. Kıbrıs ile ilgili paragraflarda "Kıbrıs ile katılım müzakerelerine 30 Mart 1998'de başlanacağı" bir kez daha duyurulmakta, Kıbrıs'ın üyelik sürecini kolaylaştırmak için "Genişletilmiş Katılım Öncesi Strateji" öngörülmektedir. Bu strateji kapsamında Kıbrıs'ın katılacağı Birlik programları ayrıntılı bir biçimde açıklanmıştır. Ayrıca "katılım sürecinin iki toplumlu, iki kesimli bir federasyon kurulmasına yönelik olarak Birleşmiş Milletler bünyesinde yürütülen görüşmelere olumlu katkıda bulunacağı" vurgulanmakta, "Kıbrıs Hükümeti"ne, "Kıbrıs Türk toplumunun temsilcilerini katılım müzakerelerini yürütecek heyete dahil etmesi" çağrısında bulunmaktadır. Türkiye ile ilgili bölümün başlığı ise "Türkiye için Avrupa Stratejisi"dir. Türkiye, Lüksemburg Zirvesi'nde resmi adaylık statüsü elde edememiş, "AB'ye katılmaya ehil ülke" olarak tarif edilmiştir.

¹⁷² TC-KKTC Ortaklık Konseyi kurulmasına dair 6 Ağustos 1997 tarihli anlaşmanın tam metni için, <http://www.cm.gov.nc.tr/index/meclisfaaliyet/onay/9-1998.htm>.

¹⁷³ Maurice Mendelson'un mütalaasının ayrıntıları için, http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/Kibris/Mendelsohn.htm.

¹⁷⁴ Birleşmiş Milletler 25 Temmuz 1997 tarihli karar no: UN A/51/951-S/1997/585.

¹⁷⁵ Birleşmiş Milletler 17 Ekim 1997 tarihli karar no: UN A/52/481-S/1997/805.

¹⁷⁶ 12-13 Aralık 1997 AB Lüksemburg Zirvesi'nin Başkanlık Bildirgesi için, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/032a0008.htm.

Metinde, “Türkiye’nin henüz müzakerelere başlayacak siyasi ve ekonomik koşulları yerine getirmediği” ancak “AB ile yakınlaşmasını sağlayacak bazı hazırlıkların yapılmasına önem verildiği” ifade edilmektedir. Ayrıca Türkiye, Kıbrıs da dahil olmak üzere diğer aday ülkelerin katılacağı Avrupa Konferansı’na davet edilir. Ancak AB ile Türkiye arasındaki bağların kuvvetlendirilmesi bir dizi koşula bağlıdır. “Türkiye ve Yunanistan arasında olumlu ve istikrarlı ilişkilerin kurulması”, “Aradaki uyuşmazlıkların Avrupa Adalet Divanı gibi hukuki süreçlerle çözülmesi” ve “Kıbrıs sorununun BM Güvenlik Konseyi kararları temelinde çözülmesine yönelik müzakerelere destek verilmesi” bu koşullardan bazılarıdır.

3.1.3. Lüksemburg’dan Helsinki’ye: Misilleme Politikaları

Türkiye, Lüksemburg Zirvesi’nin ardından Başbakan Mesut Yılmaz’ın 14 Aralık 1997’de yaptığı açıklama ile “Bundan böyle AB ile Kıbrıs, Yunanistan, Güneydoğu gibi konuları konuşmayacağız. Avrupa Konferansı’na katılmayacağız” diyerek AB ile siyasi diyalogun askıya alındığını kamuoyuna duyurur. Aynı zamanda hükümetin, “KKTC ile bütünleşmesi öngören 20 Ocak 1997 tarihli deklarasyona kendini bağlı saydığını” ifade ederek, “Hükümetimiz AB’nin Türkiye’nin tüm uyarılarına rağmen, uluslararası anlaşmalara aykırı olarak Rum Kesimi ile Kıbrıs’ın tümünü temsilen tam üyelik müzakerelerine başlatma kararı alma karşısında, bu deklarasyonda belirtilen hususları aynıyle gerçekleştirmeyi kararlaştırmıştır. Nisan ayında müzakerelerin başlaması halinde Türkiye de buna paralel olarak bu süreci hızlandıracaktır” açıklamasını yapar¹⁷⁷. 14 Aralık’ta Dışişleri Bakanlığı da Lüksemburg kararı ile ilgili resmi bir açıklama yayımlar¹⁷⁸. Açıklamada, “Güney Kıbrıs’taki yönetimin sadece Rum tarafının hükümeti” olduğu vurgulanarak “Lüksemburg’da alınan karar 1959/60 antlaşmalarının ihlalidir”, “1959 Zürih ve Londra Antlaşmaları, Kıbrıs’ın Türkiye ve Yunanistan’ın birlikte üye olmadıkları uluslararası kuruluşlara ve ittifaklara katılamayacağını öngörmektedir” ve “1960 Garanti Antlaşması, Kıbrıs’ın herhangi bir devletle tamamen veya kısmen siyasi ve ekonomik birliğe giremeyeceği hükmünü içermektedir” ifadelerine yer verilir. Açıklamanın son paragrafı, “Türkiye ve KKTC 20 Ocak 1997 tarihinde iki ülke Cumhurbaşkanı’nınca kabul

¹⁷⁷ “Çıkarken Kapıyı Kapattık”, *Milliyet*, 15 Aralık 1997; “Avrupa’ya Rest: Yılmaz, AB kararına misilleme olarak Avrupa ile siyasi diyalogun durdurulduğunu açıkladı”, *Sabah*, 15 Aralık 1997.

¹⁷⁸ Dışişleri Bakanlığının konuyla ilgili açıklamasının ayrıntıları için, http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/Kibris/DisisleriBasinAciklamasi_14Aralik1997.htm

edilen ve 21 Ocak 1997 tarihinde TBMM’de onaylanan Ortak Bildiri ile Avrupa Birliği’nin Kıbrıs Rum Yönetimi’yle üyelik müzakereleri başlatması durumunda nasıl bir ortak tutum takınacaklarını açıklamışlardır” cümlesi ile Başbakan Yılmaz’ın sözlerini bir kez daha teyit etmektedir. Türkiye’den gelen bu tepkilere paralel olarak KKTC Meclisi de bir karar alır ve “AB’nin üyelik müzakerelere katılım konusundaki çağrısına olumsuz yanıt verdiğini”, “AB’nin son kararının toplumlara görüşmeler sürecinde ortaya çıkan çözüm çerçevesini ortadan kaldırdığını”, “bundan sonraki temasların sadece iki devlet arasında gerçekleşebileceğini” kamuoyuna duyurur. Ayrıca, KKTC’nin “Türkiye ile birlikte 20 Ocak 1997 tarihli Ortak Deklarasyon çerçevesinde hareket edeceği” ve “her alanda gerekli gördüğü bütün adımları atacağı” vurgulanır¹⁷⁹.

13 Ocak 1998’de TC ve KKTC arasında İşlevsel ve Yapısal İşbirliği Protokolü imzalanır¹⁸⁰. KKTC ve TC Dışişleri Bakanlıkları arasında işbirliğinin geliştirilmesini öngören bu protokol, iki bakanlığın ortak hareket edebileceği alanlar, Türkiye’nin KKTC’nin uluslararası toplumda temsil edilmesine destek vermesi ve iki taraf arasında danışma komitelerinin oluşturulması gibi konuları karar bağlamıştır.

AB’nin Kıbrıs ile Katılım Süreci’ni resmen başlattığı 30 Mart 1998 tarihinde Dışişleri Bakanı İsmail Cem, KKTC’ye bir günlük çalışma ziyareti düzenler. Cem, ziyareti sırasında son derece sert mesajlar içeren bir konuşma yapar¹⁸¹. Örneğin, “Yunanistan ile GKRY arasında hangi askeri anlaşma varsa, hangi "savunma doktrini" geçerliyse, kimse kuşku duymasın benzeri bizim aramızda da fiilen mevcuttur: Ege'den, Akdeniz'e, bize yönelik tahrik yahut saldırı, size yönelmiş demektir. Dost, düşman, bunu öyle bilsin ve ayağını denk alsın” diyerek Yunanistan’a açıkça göz dağı vermektedir. “Tankları ve tüfekleriyle, hava saldırı alanları, Rus askeri uzmanları ve S-300'leri ile, GKRY, sadece KKTC'yi değil, Türkiye'yi de tehdit etmeye kalkışmıştır”, “Avrupa Birliği'nin, Kıbrıs Rum Yönetimini Kıbrıs'ın tümü adına müzakere edebilir sayması, ona, bütün Kıbrıs'ın hükümeti gibi hayali bir sıfat yakıştırması, sadece uluslararası hukukun açık ihlali ve gerçeğin inkarı değildir, Doğu Akdeniz'de çok tehlikeli olabilecek bir tırmanışın ilk adımıdır. Vakit çok geç olmadan, Ada'da savaşın yolları Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nce döşenmeden, AB'yi,

¹⁷⁹ “KKTC Köprüleri Attr”, *Milliyet*, 15 Aralık 1997.

¹⁸⁰ TC ve KKTC arasında imzalanan 13 Ocak 1997 tarihli İşlevsel ve Yapısal İşbirliği Protokolünün tam metni için, Sabahattin İsmail, *150 Soruda....* s 374.

¹⁸¹ İsmail Cem’in konuşmasının tam metni için, http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/Kibris/TC_BasinAciklamasi_30Mart1998.htm.

atacağı adımları büyük dikkatle değerlendirmeye bir kez daha çağırıyoruz” diyerek AB’ye uyarıda bulunmayı ihmal etmemiştir. Aynı zamanda Rum tarafının “federasyon ile ne kastettiğinin anlaşıldığını”, “Kıbrıs Türkünün azınlık durumuna düşürülmeye çalışıldığını” vurgulamıştır. Cem’in konuşmasının en dikkat çekici bölümü ise son sözleridir: “Eğer mecbur kalırsanız, baskı ve zulüm sizi mecbur ederse, bilin ki, Türkiye ile bütünleşme tercihi de sizin ellerinizdedir. Türkiye ile bütünleşmek kararı ve imkanı da her zaman ellerinizdedir. Bu, sizin en büyük güvencenizdir” diyerek, Kıbrıslı Türklere Türkiye ile bütünleşme konusunda bir mesaj vermiştir.

Cem’in bu konuşmasından bir gün sonra, Kıbrıs’ın AB ile fiili müzakerelere başladığı 31 Mart tarihinde, 6 Ağustos 1997 tarihili anlaşma ile kurulan Türkiye-KKTC Ortaklık Konseyi ilk toplantısını düzenler. Toplantının sonunda Ortaklık Konseyi Bildirisi yayınlanır¹⁸². Bildiride, “GKRY ile Yunanistan arasında askeri ve ekonomik alanda oluşturulan bütünleşme sürecinin, AB ile GKRY arasında bugün başlatılan tam üyelik müzakereleriyle siyasi düzeyde de tamamlanmakta” olduğu, “AB’nin Kıbrıs ile ilgili 1959-1960 Anlaşmaları’na aykırı olarak GKRY ile başlattığı tam üyelik müzakerelerinin uluslararası hukukun ağır bir ihlali” olduğu, “AB’nin tarihi bir hata işlediği” ve “Türk-Yunan arasındaki dengeyi bozduğu” vurgulanmaktadır. Aynı zamanda “AB’nin, Yunanistan’ın girişimleriyle Kıbrıs meselesine yapmış olduğu müdahaleler, AB Lüksemburg Zirvesi’nde alınan kararla kabul edilemez bir aşamaya gelmiş ve GKRY ile tam üyelik müzakerelerinin başlatılması, Kıbrıs meselesinin mahiyetini bütünüyle değiştirmiştir. Neticede, daha önce öngörülen çözüm çerçevesi ve parametreler Rum/Yunan ikilisinin baskı ve tehditleri ve buna boyun eğen AB’nin müdahaleleriyle ortadan kalkmıştır”, “Ada’da iki ayrı ve eşit halk, demokrasi ve devletin mevcudiyeti kabul edilmedikçe Kıbrıs konusunda ortak çözüm doğrultusunda bir ilerleme kaydedilmesi mümkün görülmemektedir” denilmektedir. Son olarak da “Ortaklık Konseyi, iki ülke arasındaki özel ilişkilerin siyasi, güvenlik, ekonomik, eğitim ve kültür alanlarında derinleştirilmesi amacıyla” çeşitli adımların atılmasını kararlaştırmıştır. “Bu doğrultuda taraflar, iki ülke arasında imzalanmış bulunan Yatırımları Garanti Anlaşması, Yatırımlarda Devlet Yardımları Anlaşması ile Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması’nda¹⁸³

¹⁸²Birinci TC-KKTC Ortaklık Konseyi toplantısı sonucunda kabul edilen bildirin tam metni için, http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/Kibris/TC-KKTC_OrtaklikBildiris_i_31Mart1998.htm.

¹⁸³ TC-KKTC arasında ekonomik işbirliğini artırmaya yönelik bu anlaşmalardan ilki Yatırımları Garanti Anlaşması, 30 Mart 1988’de Turgut Özal’ın girişimleriyle imzalanmıştır

öngörülen hedefleri gerçekleştirmek üzere gerekli hukuki ve teknik düzenlemelerin uygulamaya konulmasını hükümetlerine tavsiye edeceklerdir” denmektedir¹⁸⁴.

23 Nisan 1998’de Cumhurbaşkanı Denktaş, Türkiye’ye resmi bir ziyaret düzenler ve iki Cumhurbaşkanı arasında bir Ortak Deklarasyon yayınlanır¹⁸⁵. 23 Nisan metni Lüksemburg Zirvesi kararlarını ağır bir dille eleştirmektedir. “AB, Lüksemburg Zirvesi’nde GKRY ile tam üyelik müzakerelerini başlatma kararı alarak uluslararası hukuku ve 1959-60 Kıbrıs Anlaşmalarını kaale almamış ve çözüm çabalarına darbe vurmuştur”, “AB, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile tüm Kıbrıs adına üyelik müzakerelerini başlatarak Ada’daki iki halk ve Türkiye ile Yunanistan arasında 1959/-60 Anlaşmaları ile teminat altına alınan dengeleri yok saydığını göstermiş, Kıbrıs müzakere süreci içinde oluşan çözüm parametrelerini ortadan kaldırmıştır. AB, Kıbrıs Türk halkına bir azınlık statüsü biçmeye çalışan bu zihniyet ve yaklaşımını sürdürerek Lüksemburg Zirvesini tarihi bir hataya dönüştürmüştür” denmektedir. Bu doğrultuda “Türkiye ve KKTC arasındaki bağların 20 Ocak 1997 tarihli Ortak Deklarasyon ve 20 Temmuz 1997 tarihli Ortak Açıklamalar çerçevesinde güçlendirileceği ve tesis edilen özel ilişkilerin her alanda derinleştirileceği” bir kez daha vurgulanmaktadır¹⁸⁶.

Her iki metinde de dikkati çeken en önemli özelliklerden biri Kıbrıs-AB yakınlaşmasına itiraz gerekçesi olarak Kıbrıs’ın Türkiye’den önce AB’ye girmesinin antlaşmalara aykırı olacağı, yani “Kıbrıs’ın Türkiye ve Yunanistan’ın birlikte üye

---

(<http://www.cm.gov.nc.tr/index/meclisfaaliyet/onay/63-1988.HTM>). Yatırımlarda Devlet Yardımları Anlaşması, 23 Ocak 1998’de (<http://www.cm.gov.nc.tr/index/meclisfaaliyet/onay/29-1998.htm>); Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması ise 26 Şubat 1998’de imzalanmıştır. (<http://www.cm.gov.nc.tr/index/meclisfaaliyet/onay/31-1998.htm>). Ancak bu antlaşmalar Türkiye’deki mevzuatlarla uyumlaştırılmasında çeşitli sıkıntılar ve gecikmeler görülmesi nedeniyle şimdiye kadar etkin olarak uygulanamamıştır (<http://www.tusiad.org.tr/turkish/rapor/kkct/html/sec4.html>).

¹⁸⁴ İlk toplantısını 31 Mart 1998’de gerçekleşen TC-KKTC Ortaklık Konseyi, daha sonra 23 Temmuz 1998’de (<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/ayintarihi/1998/temmuz1998.htm>); 19 Temmuz 1999’da (<http://www.tcberlinbe.de/tr/arsiv/1999/akt2007992.htm>), 11 Ocak 2001’de (<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/ayintarihi/2001/ocak2001.htm>) ve 30 Eylül 2002’de (<http://www.trncinfo.com/TANITMADAIRESI/ARSIV2002/TURKCEarsiv/EYLUL/300902.htm#3>) toplanmıştır. Ortaklık Konseyi toplantıları AKP iktidarı döneminde de devam etmiştir.

¹⁸⁵ http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/Kibris/TC-KKTC

[KKTC Ortak Deklarasyon_23Nisan1998.htm](http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/Kibris/TC-KKTC). Bu Deklarasyonun ayrıntıları için, bkz. Birinci bölüm, s.32.

¹⁸⁶ Gerek 31 Mart’ta Ortaklık Konseyi Bildirisi’ne gerekse 23 Nisan tarihli Ortak Deklarasyonun maddelerine bakıldığı zaman, bu metinlerin yalnızca Kıbrıs-AB yakınlaşmasına misilleme okunamayacağı net bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Her iki metin de “adanın silahlandırılmasından”, “S-300 füzelerinin Güney Kıbrıs’a konuşlandırılmasından” ve “Ada’da inşa edilen askeri üslerden” söz etmektedir. Dolayısıyla 1996’dan başlamakla birlikte özellikle 1997-1998 yılları arasında Türkiye’nin Kıbrıs’ın AB üyelik sürecine verdiği tepkileri Ege’de ve Doğu Akdeniz’de yaşanan askeri gelişmeleri göz önüne almadan değerlendirmek mümkün değildir.

olmadıkları uluslararası siyasi ve ekonomik bir birliğe üye olamayacağı” maddesinin değil, taksimi ve enosisi yasaklayan “Kıbrıs’ın herhangi bir devletle kısmen ya da tamamen birleşmeyeceği” maddesinin esas alınmış olmasıdır. Zira metinlerde Kıbrıs’ın AB ile bütünleşmesi, Yunanistan ile fiili bir birleşme olarak algılanmakta ve bunun Türkiye ve Yunanistan arasında 1960 antlaşmalarıyla kurulan dengenin bozulmasına yol açacağı belirtilmektedir¹⁸⁷.

15-16 Haziran 1998’de toplanan Cardiff Zirvesi’nin Başkanlık Bildirgesi’nde¹⁸⁸ hem Kıbrıs hem de Türkiye ile ilgili paragraflara “Genişleme” başlığı altında yer verilir. Kıbrıs ile ilgili bölümlerde müzakerelerin resmi olarak başlamasından bu yana AB müktesebatının yedi faslında tarama sürecinin tamamlandığı bildirilmektedir. Türkiye’ye ayrılmış olan paragrafta ise Türkiye’yi üyeliğe hazırlayacak olan Avrupa Strateji Belgesi çalışmalarının ilerletilmesinden, aynı zamanda Türkiye’nin mevzuatını ve uygulamalarını müktesebat ile uyumlu hale getirme hedefiyle hareket edilmesi gerektiğinden söz edilmektedir. Ayrıca 1998’den itibaren adaylar için hazırlanacak olan İlerleme Raporlarının, resmi aday ülke konumunda olmamasına rağmen, Türkiye için de hazırlanacağı açıklanmaktadır.

Bu zirve kararının ardından Ankara’dan birbirinden farklı açıklamalar gelir. Başbakan Yardımcısı Bülent Ecevit, Türkiye ile ilgili ifadeleri “muğlak” olarak nitelendirirken, Dışişleri Bakanı İsmail Cem, bu zirve ile “Türkiye’nin adaylığının doğal sürecine girdiğini” ifade eder¹⁸⁹. Ancak Ankara’dan Kıbrıs’ın ilerleyen üyelik süreci ile ilgili herhangi bir açıklama yapılmadığı görülmektedir¹⁹⁰.

---

¹⁸⁷ Niyazi Kızılyürek, Türkiye’nin Kıbrıs Rum tarafının AB üyeliğine karşı çıkma gerekçesini, yalnızca Türk-Yunan dengesinin bozulması olarak değil, 1974 yılında Türkiye’nin müdahalesi sonucunda oluşan statü ve kuvvetler dengesinin sarsılmasının istenmemesi olarak açıklamaktadır. Zira Yunanistan’dan sonra Kıbrıs’ın AB’ye üye olması, Türkiye’nin askeri üstünlüğünü büyük ölçüde ortadan kaldıracaktır (2005: 287).

¹⁸⁸ 15-16 Haziran 1998 AB Cardiff Zirvesi’nin Başkanlık Bildirgesi için, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/54315.pdf.

¹⁸⁹ “Cardiff Bildirisi Başbakan yardımcısı ve Bakanlar tarafından farklı yorumlandı: Hükümette çelişki”, *Cumhuriyet*, 18 Haziran 1998.

¹⁹⁰ Cardiff Zirvesinde Türkiye’yi memnun edebilecek bazı kararlar çıkmasına rağmen, Yunanistan’ın Türkiye’ye verilmesi öngörülen mali yardımları daha önce olduğu gibi veto etmesi hayal kırıklığına yol açmıştır. ABD’nin baskısına rağmen vetonun kalkmayacağı Yunanistan tarafından resmen ifade edilmiştir: “Yunanistan Başbakanı Türkiye’ye yardımlar konusundaki vetosunu kaldırmasını isteyen ABD Başkanını reddetti”, *Cumhuriyet*, 18 Haziran 1998. Bu dönemde yaşanan diğer gelişmeleri de göz ardı etmemek gerekir. Zirveden birkaç gün önce 12 Haziran 1998’de Kıbrıs Rum Kesimi Dışişleri Bakanı Yannakis Kasulides’in Rusya’dan sipariş ettikleri S-300 füzelerinin adada konuşlandırılmasının ertelenmesi yönünde siyasi bir karar olmadığını açıklaması, Türkiye ve Yunanistan arasında ipleri geren gelişmelerden bir diğeridir. “S-300’lere karşılık Ruslar ihale istedi”, *Cumhuriyet*, 14 Haziran 1998. Bütün bunların yanı sıra 17 Haziran’da Yunanistan, Güney Kıbrıs’taki inşaatı bir süre önce tamamlanan Baf askeri hava üssüne dört adet

16 Ağustos 1998 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Hükümeti arasında 20 Ocak 1997 ve 20 Temmuz 1997 tarihli TC-KKTC Ortak Açıklamalarına atfen “iki ülke arasında ekonomik ve mali bütünleşme, güvenlik, savunma ve dış politikada ortaklık esasında kısmi bütünleşmenin sağlanması hedefine” yönelik olarak TC-KKTC Ortaklık Konseyi Anlaşması imzalanır ve Konseyin altı ayda bir toplanmasına karar verilir¹⁹¹. Bu gelişmenin ardından 31 Ağustos 1998’de Türkiye ile KKTC’nin ortak açıklamasıyla, bundan sonra Kıbrıs’ta müzakere edilecek çözümün parametrelerinin konfederasyon temeline dayanması gerektiğini duyurulur¹⁹².

4 Aralık 1998’de AB Komisyonu aralarında Kıbrıs’ın da bulunduğu aday ülkeler ve Türkiye ile ilgili ilk İlerleme Raporlarını yayımlar. Komisyon, aynı tarihte, Karma Belge ya da Avrupa Strateji Belgesi adı verilen ve AB’ye üyelik sürecindeki ülkelerin durumlarını değerlendiren bir belgeyi daha kamuoyuyla paylaşır¹⁹³.

Türkiye için hazırlanan ilerleme raporunda¹⁹⁴ ilk dikkati çeken, “Siyasi Kriterler” başlığı altında, Kıbrıs meselesinin de yer almasıdır. “Kıbrıs Konusu” başlıklı paragrafta, AB’nin KKTC ile bütünleşme yolunda adımlar atacağını söyleyen ve konuda çeşitli girişimlere başlamış olan Türkiye’ye cevap verdiği görülmektedir. 20 Ocak 1997 tarihli Deklarasyon’daki “AB’nin tarihi bir hata yaptığı” cümlesine de gönderme yapan Komisyon raporu, “Türkiye’nin Kıbrıs’ın kuzeyini işgal ettiğini” ve “KKTC’nin

---

F-16 uçağı ile iniş yapar. Bunun üzerine Türkiye 18 Haziran’da Kuzey Kıbrıs’taki Geçitkale havaalanına altı adet F-16 gönderir. “Yunanistan’a misilleme”, *Cumhuriyet*, 19 Haziran 1998. Ancak bu gelişmelere rağmen, Ankara’nın Kıbrıs konusunda herhangi bir açıklama yapmamış olması, Türkiye’nin, Lüksemburg sonrasında aldığı AB ile Kıbrıs ve Ege gibi meseleleri konuşmama kararına bağlı kaldığı biçiminde yorumlanabilir.

¹⁹¹ Hatırlanacağı üzere TC-KKTC Ortaklık Konseyi Anlaşmalarının ilki 6 Ağustos 1997’de imzalanmıştır. Bu, ikinci imzalanan anlaşmadır ve ilkinde göre daha kapsamlıdır. Anlaşmanın tam metni için, http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/Kibris/TC-KKTC_OrtaklikKonseyiAnlasmasi_16Agustos_1998.htm.

¹⁹² Türkiye’nin konfederasyon tezinin ayrıntıları için bkz. Birinci bölüm, s. 32-33. Temmuz ayı boyunca S-300 gerginliği karşılıklı yapılan açıklamalarla iyice tırmanır. Bu dönemde Türkiye açısından uzun vadeli sonuçları olacak bir diğer gelişme 28 Temmuz 1998’de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Loizidou davasını sonuçlandırarak Türkiye’yi tazminata mahkum eden kararıdır. Kararın tam metni için, <http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/15E0E23D-8D4A-4B53-B483-9B443AB99AA3/0/Listechrono.pdf>. Türkiye’nin KKTC ile Ortaklık Konseyi toplantısını gerçekleştirmesi ve konfederasyon önerisini ortaya atması, AB ile ilişkilerin durma noktasında olduğu, Haziran ayından bu yana Yunanistan ile yaşanan füze ve Baf askeri üssü gerginliklerinin doruğa çıktığı ve AIHM’in Loizidou davasında Türkiye aleyhine karar verdiği bir döneme denk gelmiştir.

¹⁹³ 4 Aralık 1998 tarihli Karma Belge’nin (Strateji Belgesi) tam metni için, http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/1998/cyprus_en.pdf.

¹⁹⁴ 4 Aralık 1998 tarihli Türkiye için İlerleme Raporu’nun tam metni için, http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_1998.pdf.

kurulmasının uluslararası antlaşmalara aykırı olduğunu” vurgulayarak Ankara’yı, Ankara’nın hukuki tezleriyle eleştirmiştir. Bu yorumların “Siyasi Kriterler” başlığı altında yer alması, hiç şüphesiz Türkiye’ye belli sorumluluklar yüklendiğinin göstergesidir. Hatırlanacağı üzere Türkiye’nin bu konudaki resmi söylemi, Kıbrıs’ın Türkiye’nin üyeliğinin önünde bir şart olmadığını, Birliğin bütün aday devletler için ortaya koyduğu siyasi kriterlerin arasında Kıbrıs meselesinin bulunmadığını öne sürmektir. Komisyon ise Kıbrıs meselesini “siyasi kriterler” başlığı altında ele alarak bu konudaki tavrının Türkiye’nin resmi tutumundan tamamen farklı olduğunu ortaya koymuştur. Aslında bunun yeni bir durum olduğu söylenemez. Yukarıda tartışıldığı üzere AB’nin Türkiye’nin 1987 yılında yaptığı tam üyelik başvurusunu 1989’da reddetme gerekçelerinden biri Kıbrıs meselesidir. Gümrük Birliği’nin imzalanmasının 1995 yılı Mart ayına ertelenmesinin sebebi yine Kıbrıs’ın üyelik süreci ve Yunanistan’ın bu koşulu öne sürerek Türkiye’nin Gümrük Birliği’ni veto etmiş olmasıdır. Nitekim Türkiye, Gümrük Birliği karar metninin imzalanmasını sağlayabilmek için Kıbrıs’a müzakere takvimi verilmesini kabul etmek durumunda kalmıştır. Ayrıca AB zirve kararlarında zaman zaman Türkiye’ye çözüm için nüfuzunu kullanması çağrısı yapılmış, belli topluluk programlarından yararlanması bu koşula bağlanmıştır. Dolayısıyla Türkiye’nin AB süreci ile Kıbrıs meselesi arasında en baştan beri bir bağ kurulduğu bilinmektedir.

Komisyon’un Kıbrıs için hazırlamış olduğu İlerleme Raporu’nda¹⁹⁵ Güney Kıbrıs, “Kıbrıs Hükümeti”, KKTC ise “Kıbrıs Türk toplumu” olarak tanımlanmıştır. Kıbrıs Hükümeti ile 31 Mart 1998’de başlanan müzakere süreci çerçevesinde atılan adımlar ayrıntılı olarak açıklanmış, 27 Nisan 1998’de başlayan analitik inceleme (tarama) sonucunda 29 müzakere faslının 16 tanesinde tarama sürecinin tamamlandığı ve 10 Kasım 1998 itibarıyla özlü müzakerelere geçildiği ifade edilmiştir. İlerleme Raporu’nun başlıklarından biri “Kıbrıs Sorunu”dur. Bu başlık altında Türkiye’nin 1974’teki müdahalesi sonucu oluşan fiili bölünmenin hala devam ettiği ve “Ada’nın kuzeyinin” o tarihten bu yana “Türk işgali” altında olduğu belirtilmektedir.

Aynı tarihte yayınlanan Karma Belge’de hem Türkiye hem de Kıbrıs ile ilgili bazı genel görüşlere yer verilmiştir. Türkiye’ye ayrılan bölümlerde Türkiye’nin gerek

---

¹⁹⁵ 4 Aralık 1998 tarihli Kıbrıs için İlerleme Raporu’nun tam metni için, http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/1998/cyprus_en.pdf.

ekonomik gerekse siyasi kriterleri karşılamaktan uzak olduğu vurgulanmakta, özellikle insan hakları ihlalleri, ordunun siyasetteki yeri ve uluslararası ihtilafların halli konularında Türkiye'nin eksikliklerinin çok olduğu vurgulanmaktadır. Dolayısıyla "Tavsiyeler" bölümünde Türkiye'nin, üyelik kriterleri açısından Orta ve Doğu Avrupa ülkeleriyle aynı düzeyde olmadığı ifade edilmekte, diğer bir deyişle "aday ülke" olmak için henüz yeterli olmadığı ima edilmektedir. Kıbrıs ile ilgili bölümlerde ise İlerleme Raporu'nda ayrıntılarıyla açıklanan müzakere süreci özetlenmektedir.

Gerek Kıbrıs gerekse Türkiye için hazırlanan raporlarda, Ankara'nın "Rum Yönetimi" olarak tanımladığı Güney Kıbrıs, "Kıbrıs Hükümeti", dolayısıyla Ada'nın tek temsilcisi olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca AB'nin Türkiye'nin bütün itirazlarına rağmen "Kıbrıs Hükümeti" ile bütünleşme adımlarını büyük bir kararlılıkla attığı görülmektedir. Üstelik her iki raporda da Türkiye için son derece ağır ifadeler kullanılmaktadır. AB'ye göre Ada'nın bölünmüşlüğü'nün sorumlusu Türkiye'dir; "kuzey kesim", Türk ordusunun işgali altındadır. Üstüne üstlük AB, Kıbrıs sorununun çözümünü Türkiye'nin önüne şart olarak getirmektedir. İlerleme Raporları kadar kapsamlı bir analiz sunmamakla birlikte Karma Belge de Kıbrıs'ın kaydettiği ilerlemeyi ve Ankara'nın hala aday ülke statüsünden bile bir hayli uzak olduğu vurgulamaktadır. Ne var ki Ankara, yayınlanan İlerleme Raporları ve Karma Belge'nin ardından herhangi bir açıklama yapmaz ve Aralık 1997'den bu yana sürdürdüğü suskunluğunu korur. Zaten raporun yayınlandığı tarihlerde Ankara'nın gündeminde hükümet kurma çalışmaları nedeniyle farklı konular vardır¹⁹⁶.

---

¹⁹⁶ Raporların ve Karma Belgenin yayınladığı tarihlerde Türkiye'de yeni hükümet kurma çalışmaları yürütülmektedir: "Demirel: Maç yeni başladı", *Cumhuriyet*, 3 Aralık 1998. AB'nin girişimlerinin yanıtsız kalmış olmasının sebeplerinden biri iktidar boşluğu olarak gösterilebilir. Ancak bundan da önemlisi Ankara'nın Abdullah Öcalan'ın 12 Kasım 1998'de İtalya'ya girerken yakalanması nedeniyle son derece hareketli günler yaşıyor olmasıdır. Öcalan'ın İtalya'da yakalanmasının ardından Türkiye ile İtalya ve dolaylı olarak Avrupa Birliği arasında Öcalan'ın iadesi ile ilgili çetin pazarlıklar başlar. AB, Öcalan'ın uluslararası bir mahkemede yargılanmasını isterken Türkiye buna şiddetle karşı çıkar: "İsmail Cem: Kendin Pişir kendin ye Usulü Mahkeme Olmaz", *Hürriyet*, 3 Aralık 1998. Böyle bir ortamda Komisyon'un bu belgeleri yayınlamasından bir gün önce, 3 Aralık 1998'de Avrupa Parlamentosu, Türkiye ile ilgili olarak bir rapor yayınladı. AP'nin raporunda, Türkiye'nin Kopenhag kriterlerini karşılamaktan çok uzak olduğu, hala demokrasi, hukukun üstünlüğü ve azınlık hakları gibi konularda çok ciddi sıkıntılar yaşandığı vurgulandıktan sonra bir Kürt Konferansı toplanması çağrısında bulunuldu. AP Raporunun tam metni için, <http://europa.eu/bulletin/en/9812/p103075.htm>. Dışişleri Bakanlığı raporun ardından yaptığı açıklamada, "Bu raporun Sevr'i yeniden hortlatma" girişimi olduğunu ifade eder: "Sevr Hortlatılıyor mu?", *Radikal*, 4 Aralık 1998; "AB, Düşmanların sözcüsü", *Cumhuriyet*, 6 Aralık 1998. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ise basına yaptığı açıklamada "Avrupa Parlamentosu'nun "Kürt Konferansı toplansın" kararının "Türkiye'nin iç işlerine müdahale anlamına geldiğini" söyler ve "Türkiye'yi masaya yatırın. Türkiye'nin bölünmesini tartışın. Sizi Avrupa Birliği'ne alalım diyorlarsa, Avrupa Birliği onların olsun" diyerek tavrını ortaya koyar: "Batı'ya terör mesajı", *Hürriyet*, 5 Aralık 1998. Daha sonra benzer bir uyarı Genelkurmay Başkanlığı tarafından yapılır: "Genelkurmay: Türkiye hedefte", *Radikal*, 5 Aralık 1998. Türkiye ve AB arasında Abdullah Öcalan'ın yakalanması ve Kürt sorunu nedeniyle gerginliklerin yaşandığı bu dönemde

11-12 Aralık 1998’de AB Viyana Zirvesi toplanır. Zirvenin ardından yayınlanan Sonuç Bildirgesi’nin¹⁹⁷ “Genişleme” başlığı altında hem Kıbrıs hem de Türkiye ile ilgili ifadeler rastlanmaktadır. Aday ülkelere ilişkin yorumların yer aldığı paragrafta şimdiye kadar altı kez gerçekleşen Katılım Konferansları sayesinde Kıbrıs’la özlü müzakerelere geçilmiş olmasından dolayı duyulan memnuniyetten ve bu sürecin 1999’un ilk yarısında da aynı ivmeyle devam etmesi gerektiğinden söz edilmektedir. Türkiye ile ilgili paragrafta ise bu ülke ile ilişkilerin geliştirilmesine ve Türkiye’yi üyeliğe hazırlamak için Avrupa Stratejisi’nin ilerletilmesine önem verildiği vurgulanmaktadır. “Dış İlişkiler” başlığı altında Kıbrıs sorununa kalıcı ve adil bir çözümün bulunması için AB’nin verdiği destek teyit edilmektedir ancak bu bölümde Türkiye’nin çözüm sürecine ilişkin muhtemel rolü ile ilgili herhangi bir ibare yer almamaktadır. Başkanlık Bildirgesi’nin “Ekler” bölümünde ise Türkiye için hazırlanmış olan İlerleme Raporu ele alınmaktadır. Türkiye’nin “gelecekte gerçekleştirilecek üyelik” için müktesebata uyum konusunda atması gereken adımlardan, bunların uygulamaya geçirilmesinin öneminden ve azınlıklara gösterilen muameleden bahsedilmektedir.

AB Viyana Zirvesi Sonuç Bildirgesi’nin Türkiye’de ses getirdiğini söylemek mümkün değildir. Ankara zirveye resmi bir tepki vermediği gibi kamuoyunda da AB’nin Türkiye’nin üyelik perspektifi ile ilgili yeni bir açılım getirmediği yorumları yapılmıştır¹⁹⁸.

10-11 Aralık 1999 Helsinki Zirvesine kadar düzenlenen AB Zirveleri’nin sonunda yayınlanan bildirgelerde Türkiye ile ilgili ifadeler yer verilmediği dikkati çekmektedir¹⁹⁹.

Yunanistan’dan Kıbrıs’ta konuşlandırılması planlanan S-300 füzelerinin Suriye’de konuşlandırılacağı açıklaması, Ankara’daki olumsuz havayı daha da körükler: “S-300’ler Suriye’ye gelebilir: Türkiye ön kapıdan kovduğunu arka kapıda bulacak”, *Hürriyet*, 7 Aralık 1998. Bu gelişmeler nedeniyle Ankara, AB’nin birbiri ardına yayınladığı bu belgelere resmi bir yanıt vermediği yorumu yapılabilir.

¹⁹⁷ 11-12 Aralık 1998 AB Viyana Zirvesi’nin Başkanlık Bildirgesi için, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00300-R1.EN8.htm.

¹⁹⁸ “AB’de değişen birşey olmadı”, *Cumhuriyet*, 13 Aralık 1998; “Viyana Kapısı kapalı: Türkiye, Viyana Zirvesi’nden eli boş döndü. 40 sayfalık sonuç bildirisinde Türkiye’ye bir paragraf ayrıldı”, *Milliyet*, 13 Aralık 1998; “Dört Satırlık Değer”, *Zaman*, 13 Aralık 1998.

¹⁹⁹ Viyana’dan 11-12 Aralık 1999 Helsinki Zirvesi’ne kadar geçen bir yıllık zaman zarfında 24-25 Mart Berlin, 3-4 Haziran Köln ve 15-16 Ekim 1999 Tampere Zirveleri gerçekleşir. Berlin Zirvesi’nin Başkanlık Bildirgesi için, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/ACFB2.html; Tampere Zirvesi’nin Başkanlık Bildirgesi için, http://europa.eu.int/council/off/conclu/oct99/oct99_en.htm. Köln Zirvesi’nde Türkiye ile ilgili önemli tartışmalar yapılır. Almanya, Türkiye’ye adaylık statüsünün önünün açılması için Başkanlık Bildirgesi’ne bazı maddelerin konması önerisini getirir ancak hazırlanan metin Yunanistan’ın vetosuna takıldığı için kararda Türkiye ile ilgili bir ifadeye yer verilmez. “Yunanistan yine AB’yi engelledi”, *Cumhuriyet*, 5 Haziran 1999. Başbakan Bülent Ecevit bu gelişme üzerine “AB’nin samimi olmadığı” açıklamasını yapar. “Başbakan zirveyi değerlendirdi Ecevit’e göre AB samimi değil”,

Ancak TBMM, 15 Temmuz 1999'da Kıbrıs ile ilgili bir Deklarasyon daha yayınladı²⁰⁰. Deklarasyon, Kıbrıs sorunu ile yakından ilgilenen AB ve G-8 gibi “dış güçlere” bir cevap niteliğindedir²⁰¹. Kıbrıs'ın AB üyeliği süreci, “Yunanistan'ın Güney Kıbrıs'a yerleşmesi” olarak tanımlanmakta, diğer bir deyişle enosis olarak nitelendirilmektedir. Ayrıca G-8'in Bileşmiş Milletler'e “adeta talimat niteliğindeki bildirisi” kınanmakta ve reddedilmektedir.

19 Temmuz 1999'da TC-KKTC Ortaklık Konseyi, üçüncü toplantısını gerçekleştirir²⁰². Toplantının bir gün sonrasında, Barış Harekatı'nın 25. yıldönümü kutlamalarını sırasında, Türkiye Cumhuriyeti ve KKTC, 20 Ocak 1997, 20 Temmuz 1997 ve 23 Nisan 1998 tarihli Ortak Deklarasyonlara ve Açıklamalara atfen bir Ortak Açıklama daha yayınladı²⁰³. 20 Temmuz tarihli bu belge, beş gün önce TBMM'de kabul edilen Deklarasyon ile karşılaştırıldığında, özellikle Kıbrıs-AB ilişkilerine ağırlık vermesiyle ön plana çıkmaktadır²⁰⁴. Öncelikle Güney'in Ada'nın tek temsilcisi olmadığı, “Kıbrıs'ta adanın iki eşit halkını temsil etmeye ve Kıbrıs'ın tümü için karar almaya ehil ve yetkili ortak bir devlet, parlamento, hükümet ve yönetim” bulunmadığı cümleleriyle açıklanmaktadır. “Avrupa Birliği, Kıbrıs Rum tarafıyla üyelik müzakereleri başlatarak çok hatalı bir yola sapmıştır. Adanın iki halkı ve Türkiye ile Yunanistan arasında 1960 anlaşmaları ile kurulan ve güvence altına alınan dengelerin yok sayılması mümkün değildir ve uluslararası hukuk açısından geçersizdir” sözleriyle AB'ye dönük doğrudan eleştiriler devam ettirilmiş hatta AB'den başlattığı müzakereleri durdurması istenmiştir. Aynı zamanda “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ayrı egemen varlığının kabul edilmesi, adanın iki devleti arasında anlaşmaya dayalı bir uzlaşmanın anahtarı durumuna gelmiştir”

Cumhuriyet, 7 Haziran 1999. Kıbrıs ise Köln Zirvesi'nin sonuç bildirgesinde yer bulur. Metinde 1999 yılında başlayan ikinci tur müzakerelerin sonuçlarının memnuniyet yarattığı vurgulanmaktadır. Köln Zirvesi'nin Başkanlık Bildirgesi için, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/kolnen.htm. Ankara'dan Kıbrıs'ın AB üyeliği konusunda bir açıklama yapılmaz. Ancak Temmuz ayı itibarıyla Ankara, Kıbrıs konusundaki çıkışlarını yeniden sertleştirecektir.

²⁰⁰ 15 Temmuz 1999 tarihli TBMM Deklarasyonu ilk bölümde ayrıntılı olarak tartışıldığı için burada yalnızca AB sürecini ilgilendiren yönleriyle ele alınacaktır. Bkz. Birinci bölüm, s. 34.

²⁰¹ 18 Haziran Köln'de gerçekleşen G-8 Zirvesi'nde Kıbrıs sorununun çözümü için taraflara “önkoşulsuz masaya oturulma” çağrısında bulunulmuştu. Bunun üzerine Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi aldığı 29 Haziran 1999 tarihli 1250 no'lu kararda G-8'in çağrısını yinemişti; bkz. Birinci bölüm, s. 33-34, 70. dip notu.

²⁰² “Entegrasyona adım: Ortaklık Konseyi toplandı”, *Radikal*, 20 Temmuz 1999.

²⁰³ 20 Temmuz 1999 tarihli Ortak Açıklama'nın Kıbrıs-AB ilişkilerini ele alan maddeleri dışında kalan yönleri, birinci bölümde tartışılmıştır, bkz. s. 34-35. O nedenle bu bölümde yalnızca Kıbrıs-AB yaklaşımına ilişkin boyutuyla incelenecektir.

²⁰⁴ Viyana Zirvesi Sonuç Bildirgesi kararları uyarınca 19 Temmuz 1999'da, 15 üye devlet, aday statüsündeki Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri, Kıbrıs, Malta ve İsviçre'nin dışişleri bakanlarının katılacağı bir toplantı düzenlenmiştir. Türkiye davetli olmasına rağmen katılmayı reddetmiştir. 20 Temmuz tarihli Ortak Açıklama, bir gün önce düzenlenen bu toplantıya tepki niteliğinde bir belge olarak yorumlanabilir.

sözleriyle son zamanlarda müzakere masasına “önşartsız oturulması” yönünde uluslararası kamuoyundan gelen baskılara yanıt verilmiştir²⁰⁵.

13 Ekim 1999’da AB Komisyonu, aday ülkeler ve Türkiye ile ilgili ikinci İlerleme Raporları’nı Karma Belge ile birlikte yayınladı. Türkiye için hazırlanmış olan raporda²⁰⁶ “Kıbrıs meselesi” yine “Siyasi Kriterler” başlığı altında ele alınmıştır. AB Komisyonu, G-8 Köln Zirvesi sonunda yayınlanan bildirgeye ve bu doğrultuda alınan 1250 sayılı BM kararına atıfta bulunarak “önkoşulsuz olarak görüşmelere başlama” çağrısını yinelemektedir. Aynı zamanda “Bay Denktaş ve Bay Ecevit tarafından yayınlanan 20 Temmuz 1999 tarihli Ortak Bildirge’ye” atfen Türkiye ve KKTC arasında gerçekleşmesi öngörülen bütünleşmeye dikkat çekilmiş, Türkiye’ye bir garantör ülke olarak çözüme ulaşılması için aktif ve yapıcı rol oynaması çağrısında bulunulmuştur. Son olarak da Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Temmuz 1998 tarihli kararıyla Türkiye’yi tazminata ödemeye mahkum ettiği Loizidou davasına göndermede bulunulmakta ve Türkiye’den yükümlülüğünü yerine getirmesi istenmektedir.

Kıbrıs için hazırlanmış olan İlerleme Raporu²⁰⁷ çeşitli açılardan Türkiye’nin raporuna benzemektedir. “Siyasi kriterler” başlığının altında, “Ada’nın Kuzeyindeki Durum” ve “Çözüm Çabaları” bölümleri yer almaktadır. İlk bakışta sorunun çözümü, Kıbrıs için de bir önşart olarak kabul ediliyor izlenimi verse de belge ayrıntılı olarak incelendiği zaman böyle olmadığı görülmektedir. Çünkü raporun Kıbrıs sorununa ayrılmış olan bölümlerinde tıpkı Türkiye İlerleme Raporu’nda olduğu gibi Türkiye’nin eksikliklerinden ve yapması gerekenlerden söz edilmektedir. G-8 Zirve kararı ve buna bağlı olarak kabul edilen 1250 no’lu Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararına atfen “önkoşulsuz müzakere” çağrısı

---

²⁰⁵ 20 Temmuz Açıklaması’ndan önce artan uluslararası baskıları göstermesi bakımından ABD Savunma Bakanı William Cohen’in 15 Temmuz 1999 tarihli Türkiye ziyareti dikkat çekicidir. Kıbrıs konusunda önemli çıkışlar yapan Cohen, "Adada statüko devam edemez. Diyalog başlamalı" diyerek Türkiye’nin tutumunu eleştirmiştir. Cohen, ABD, BM ve önemli ülkelerin doğrudan diyalog çağrılarını desteklediğini anımsattıktan sonra "Kıbrıs Rumları ve Türkleri önkoşul olmadan masaya oturmalı. ABD, iki toplumlu, iki bölgeci bir federasyon istiyor, pozisyonumuz budur" diyerek ABD’nin Türkiye’nin ortaya koyduğu konfederasyon ya da KKTC’nin tanınması gibi önşartlarına yeşil ışık yakmayacağını göstermiştir. “ABD ile Kıbrıs restleşmesi”, *Radikal*, 16 Temmuz 1999. Dolayısıyla 20 Temmuz tarihli açıklama, ABD’nin tavrına bir yanıt olarak da algılanmıştır. “Türkiye Kıbrıs’a çıkıyor: Türkiye, Kıbrıs Barış Harekâtı’nın yıldönümünde adaya adeta 'çıkarma' yapacak. Ecevit-Denktaş deklarasyonu da ABD’nin, Rumlarla 'önkoşulsuz masaya oturun' çağrılarını yanıt verecek”, *Radikal*, 19 Temmuz 1999; “Bütünleşmeye doğru”, *Radikal*, 21 Temmuz 1999.

²⁰⁶ 13 Ekim 1999 tarihli Türkiye İlerleme Raporu’nun tam metni için, http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_1999.pdf

²⁰⁷ 13 Ekim 1999 tarihli 1999 Kıbrıs İlerleme Raporu’nun tam metni için, http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/1999/cyprus_en.pdf

yinelenmekte ve garantör ülke olarak Türkiye'nin çözüme katkıda bulunması gerektiği ifade edilmektedir. Bu itibarla 20 Temmuz tarihli Ortak Açıklama'nın doğru bir adım olmadığı vurgulanmaktadır. Aynı zamanda Türkiye'nin AIHM kararına uyması ve Loizidou'ya ödemeyi reddettiği cezayı ödemesi gerektiği belirtilmektedir. Bütün bu açıklamalardan sonra "Siyasi Kriterler" bölümünün en sonunda yer alan "Genel Değerlendirmeler" kısmında, Kıbrıs'ın Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirdiği ifade edilmiştir. "Kıbrıs ile AB arasındaki ilişkiler" başlığı altında ise katılım sürecinin başladığı 1998 yılından bu yana on fasılda müzakerelerin kapatıldığı, diğer fasıllarla ilgili müzakerelerin hızla devam ettiği bildirilmiştir. Kısacası Türkiye için Kıbrıs sorununun çözümü bir önşart iken "Kıbrıs hükümeti" için bu bir önşart değildir.

Strateji Belgesi ya da Karma Belge, gerek Türkiye'nin gerekse Kıbrıs'ın AB ile ilişkilerindeki mevcut durumu özetleyen ve gelecekle ilgili öngörülerde bulunan bir belge olarak nitelendirilebilir²⁰⁸. Belgede, Türkiye'nin siyasi kriterleri henüz yerine getirmemiş olduğu, dolayısıyla müzakerelere henüz başlayamayacağı bir kez daha vurgulanmış ancak buna rağmen Türkiye'ye resmi adaylık statüsü verilmesi tavsiyesinde bulunulmuştur. Kıbrıs ise Malta ile birlikte hem siyasi hem de ekonomik kriterleri yerine getirme açısından en ileri düzeyde ülkeler olarak tanımlanmıştır. Müzakerelere başlayan ülkeler arasında en hızlı ilerleyen yine Kıbrıs'tır. 1998'den bu yana açılan 15 müzakere faslının 10'u kapatılmıştır. Kıbrıs'tan başka on faslı tamamlayabilmiş aday ülke olmadığı görülmektedir. Bu nedenle 1999'un sonuna dek sekiz faslın daha müzakereye açılması hedeflenmiştir.

Dışişleri Bakanlığı, İlerleme Raporlarının ve Karma Belgenin yayınlanmasından sonra bir açıklama yapar. Açıklamada Türkiye'nin "bu defa tam üyeliğe resmen aday gösterildiği" vurgulanmakta, Türkiye ile AB'nin yakınlaşmasını sağlayacak mekanizmaların geliştirilmesi gereğinden söz edilmektedir. Aynı zamanda "Kararın umut verici olduğu, Helsinki'de Türkiye'ye adaylık statüsü verilmesi sonrasında Türkiye-AB ilişkilerinde yeni bir dönem başlayacağı" söylenmektedir²⁰⁹. Kıbrıs'ın Ada'nın tek temsilcisi olarak AB ile bütünleşmesi son hızla devam etmesine ve Kıbrıs meselesinin

---

²⁰⁸ 13 Ekim 1999 tarihli 1999 Karma Belge'nin tam metni için, <http://www.belgenet.com/arsiv/ab/kb99.html>.

²⁰⁹ "Ankara rapordan memnun", *Radikal*, 14 Ekim 1999; "Adaylığımız Tamam", *Sabah*, 14 Ekim 1999; "Ankara: Umut verici", *Milliyet*, 14 Ekim 1999; İter Türkmen, "Dış politikanın dayanılmaz hafifliği", *Hürriyet*, 14 Ekim 1999.

“siyasi kriterler” başlığı altında önşart olarak konmasına rağmen Ankara’nın bu konulara hiç değinmediği, herhangi bir itirazda bulunmadığı dikkati çekmektedir.

İkinci İlerleme Raporlarının ve Karma Belge’nin yayınlanmasından sonra yapılan Dışişleri Bakanlığının açıklamasının AB’ye yönelik herhangi bir eleştirel ifadeye yer vermemesi ilginçtir. Herşeyden önce “Kıbrıs hükümetinin” üyeliği konusunda AB’nin herhangi bir şekilde geri adım atması söz konusu değildir. Tam tersine Kıbrıs, AB’ye tam üyelik doğrultusunda en hızlı ilerleyen aday ülke konumundadır ve müzakereler büyük bir ivmeyle sürmektedir. Dolayısıyla AB, “aynı tarihi hatayı” işlemeye devam etmektedir. Türkiye’nin şiddetle karşı çıktığı “Kıbrıs’ın Türkiye’nin üyelik sürecinde bir önşart olmayacağı” tezinin AB açısından bir geçerliliği olmadığı, 1998 yılında hazırlanan ilk raporlardan sonra ikinci raporlarda da ortaya çıkmaktadır. Zira Kıbrıs, doğrudan “Siyasi Kriterler” başlığı altında ele alınmıştır. Dahası her iki rapor da, Türkiye’nin Temmuz ayında yayınladığı Deklarasyon ve Açıklamalarda şiddetle karşı çıktığı G-8 kararlarına ve 1250 sayılı Birleşmiş Milletler kararına atıfta bulunarak tarafları müzakereye çağırmaktadır; bu da KKTC’nin tanınması gibi önkoşullardan vazgeçilmesi anlamına gelmektedir. Bunun yanı sıra Ankara’nın 20 Temmuz tarihli Ortak Açıklamada dile getirilen “bütünleşme” adımlarını desteklemek yerine garantör ülke olarak çözümü desteklemesi gerektiği imasında bulunmaktadır. Türkiye’den kendi tutumunu alaşağı edecek bu taleplere yönelik herhangi bir olumsuz açıklamanın gelmemesi dikkat çekicidir. Hatta belgelerin açıklanmasının hemen sonrasında Ankara’ya gelen ABD’nin Kıbrıs temsilcisi Moses’ın tarafların önkoşulsuz olarak dolaylı müzakerelere başlaması talebine Başbakan Bülent Ecevit olumlu yanıt vermiştir²¹⁰. AB’nin Türkiye’ye adaylık kartını göstermesi, Ankara’nın tavrında ciddi bir değişime yol açmış gibi görünmektedir²¹¹.

²¹⁰ “ABD Başkanı Bill Clinton’ın Kıbrıs Temsilcisi Moses Ankara’da temaslarda bulundu: Dolaylı görüşmeye yeşil ışık”, *Cumhuriyet*, 15 Ekim 1999.

²¹¹ Ankara’nın İlerleme Raporu sonrasında AB’ye yönelik herhangi bir eleştiri getirmemiş olması, adaylık statüsü verilmesinin yanı sıra başka gelişmelerle de açıklanabilir. Ağustos ayında Türkiye’de meydana gelen deprem felaketi hem Kıbrıs’la ilgili tartışmaların bir süreliğine rafa kaldırılmasına hem de Yunanistan ile ilişkilerin yumuşama dönemine girmesine vesile olmuştur, bkz. Birinci bölüm, s. 35, 75. dip notu. Depremin etkisi yatıştıktan sonra ise özellikle ABD’nin Kıbrıs’ta çözüm için baskıları yeniden artırdığı görülmektedir. Türkiye’nin ekonomik desteğe ihtiyaç duyduğu bu dönemde Başbakan Ecevit, ABD’ye resmi bir ziyaret düzenler. 30 Eylül 1999’da Başbakan Ecevit’in deprem sonrası mali yardım gibi konuların konuşulacağı ABD ziyareti sırasında özellikle Kongre üyelerinden ciddi bir baskı gördüğü bilinmektedir. Senatör Biden, “Kıbrıs sorununu çözmezseniz, ben de bizden beklediğiniz beş milyon dolarlık iktisadi yardımı Senatodan geçirmem” diyerek Ecevit başkanlığındaki TBMM heyetini köşeye sıkıştırmıştır: “Kongrede Kıbrıs Şantajı”, *Milliyet*, 1 Ekim 1999.

Ancak Dışişleri Bakanı İsmail Cem Helsinki Zirvesi öncesinde, 30 Kasım 1999'da Türkiye-AB ilişkileri konusunda yaptığı yazılı bir açıklamanın tonu biraz farklıdır. Açıklamada genel olarak AB'nin Helsinki'de Türkiye'ye adaylık statüsü vermesi beklentisi ve Türkiye-Yunanistan ilişkilerinin kaydettiği ilerlemeden söz edilmektedir. Metnin dokuzuncu maddesi ise Kıbrıs konusuna ayrılmıştır. Burada, “Türkiye, Kıbrıs konusunu AB ile ilişkilerin dışında tutmuştur” denmekte ve Türkiye'nin aksi yöndeki tutumlara kesinlikle karşı olduğu vurgulanmaktadır. Bunun yanı sıra “Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin tek taraflı AB üyeli başvurusuna ilişkin hukuki ve siyasi itirazların geçerli olduğu” belirtilmiştir²¹².

Ankara'nın İlerleme Raporu yayımlandıktan sonra yaptığı açıklamada, Kıbrıs'ın devam eden üyelik süreci ya da Türkiye'nin AB ile ilişkilerinde siyasi kriter olduğu açık bir şekilde görülen Kıbrıs meselesi konusunda herhangi bir yorum yapılmamış olmasına rağmen 30 Kasım'da Cem'in AB'ye yumuşak tonda da olsa gecikmeli bir yanıt vermiş olması ilginçtir. Türkiye'nin itirazlarını genel ifadelerle hatırlatan Cem, Türkiye'nin KKTC ile bütünleşeceği tehdidini değil, “Genel Sekreterin New York'ta başlattığı görüşmeleri etkileyebilecek davranışlardan kaçınılması” temennisini ortaya koymuştur. Helsinki Zirvesi yaklaşırken, Ankara, AB ile ilişkileri tehlikeye sokacak sert bir üsluptan kaçınmış ancak kamuoyuna yönelik bazı mesajları vermeyi de ihmal etmemiştir²¹³.

²¹² “Cem: Kıbrıs AB'nin işi değil”, *Cumhuriyet*, 1 Aralık 1999. Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in açıklamasının tam metni için, http://www.belgenet.com/arsiv/ab/cem_30111999.html.

²¹³ İlerleme Raporu'nun yayınladığı tarihten Cem'in açıklama yaptığı tarihe kadar Türk kamuoyunda Kıbrıs meselesi ile ilgili hükümetin atabileceği muhtemel adımlarla ilgili haberler çıkmaktadır. İsmail Cem'in yazılı açıklamasının başında üstü kapalı bir biçimde değindiği bu haberler, Helsinki'de adaylık statüsü elde edebilmek için Hükümetin Kıbrıs'ta bazı tavizler verebileceği yönündedir. 15 Kasım'da ABD Başkanı Clinton'ın Türkiye ziyareti sırasında, Denktaş'ın herhangi bir koşul öne sürmeksizin 4 Aralık'ta doğrudan görüşme masasına oturmayı zorlu pazarlıklardan sonra kabul etmesi, bu tür yorumları körükleyen gelişmelerden biridir. “Kıbrıs uyuşmazlığı: Clinton'dan İnciler”; “AB Ödünü: Kıbrıs'ta 12 saatlik diplomatik bunalım”, *Cumhuriyet*, 16 Kasım 1999. 19-21 Kasım tarihleri arasında İstanbul'da gerçekleşen AGİT Zirvesi sırasında benzer haberlerin daha da arttığı göze çarpmaktadır. Zira AGİT Zirvesi, ABD Başkanı Clinton'un yoğun baskıları nedeniyle adeta bir Kıbrıs zirvesine dönüşmüştür. “Denktaş AGİT'i Bekliyor”, *Radikal*, 19 Kasım 1999; Ferai Tınç, “İstanbul'da Kıbrıs muamması”, *Hürriyet*, 21 Kasım 1999. Denktaş ve İsmail Cem, AGİT Zirvesi sırasında Kofi Annan ile birkaç kez bir araya gelmiş ve ikili görüşmelerin Aralık başında önkoşulsuz olarak yeniden canlanması kararı bu dönemde Ankara tarafından resmi olarak teyit edilmiştir. Basında hükümetle ilgili çıkan olumsuz haberlerin tek sebebi ABD'nin baskıları sonucu başlaması kararı verilen müzakereler değildir. 1986'da Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Konferansı ve 1996'da Habitat'a nedeniyle Türkiye'ye gelen Kıbrıs Cumhuriyeti bakanlarından sonra bu kez de 1999 AGİT Zirvesi için Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Glafkos Klerides İstanbul'a resmi zirve katılımcısı olarak gelmiştir. Böyle bir dönemde Klerides'e vize verilmesi, Türkiye'nin Güney Kıbrıs Rum Yönetimini tanıma yolunda adımlar attığı biçimde algılanmıştır. “Klerides'e AGİT vizesi”, *Milliyet*, 21 Ekim 1999; “Kaleyi içten fethetmeye geldi”, *Sabah*, 19 Kasım 1999. Bu gelişmelerin ardından 23 Kasım'da İsmail Cem, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın geleceğinin tartışıldığı Batı Avrupa Birliği toplantısına katılır. Toplantı'da oluşturulacak Avrupa ordusunun karar mekanizmalarında Türkiye'nin ne kadar yer alacağı konusu ciddi bir tartışma yaratır. “BAB toplantısında Avrupa güvenlik kimliği tartışıldı: Cem'den mesaj,

10-11 Aralık 1999'da Helsinki Zirvesi gerçekleşir. Nihai Başkanlık Bildirgesi imzalanmadan önce, 10 Aralık'ta, Türkiye'ye adaylık statüsü vermesini de içeren taslak metin açıklanır. 11 Aralık'taki Başkanlık Bildirgesi'ne değişmeden girecek olan bu taslak metinde hem Kıbrıs hem de Türkiye, "Genişleme Süreci" başlığı altında değerlendirilmiştir. Diğer aday ülkelerle birlikte Kıbrıs'ta katılım müzakereleri ile ilgili olarak kaydedilen önemli mesafeden söz edilmekte, aynı zamanda 3 Aralık'ta Kofi Annan'ın girişimiyle New York'ta başlayan görüşmelerin desteklendiği ifade edilmektedir. Kıbrıs ile ilgili en önemli ifade, varılacak bir siyasi çözümün Kıbrıs'ın AB'ye katılımını "kolaylaştıracağı" ama herhangi bir çözüm olmadığı takdirde de AB Bakanlar Konseyi'nin bu, bir "önşart" olmaksızın "ilgili bütün etmenleri" dikkate alarak karar vereceğini ortaya koyan ifadedir. Türkiye ise "Diğer adaylarla aynı kriterler temelinde Birliğe tam üye olmaya yönelmiş bir aday ülke" olarak tanımlanmaktadır. Bu çerçevede Türkiye için bir katılım öncesi stratejisi hazırlanacak, Türkiye'nin Topluluk programlarına katılımı sağlanacak, siyasi ve ekonomik kriterleri yerine getirme konusunda kaydettiği ilerleme sürekli olarak izlenecektir. Türkiye'nin adaylığının resmen ilan edildiği paragrafta Kıbrıs'la ilgili doğrudan bir ifadeye yer verilmemekle birlikte, "Katılım Öncesi Stratejisi'nin, Türkiye'nin siyasi kriterleri yerine getirme konusunda insan hakları ve 4 ve 9(a) paragraflarında ifade edilen hususlar da dahil olmak üzere atacağı adımların özellikle altını çizen genişletilmiş siyasi diyalogu içerdiği" söylenmektedir. Uzun ve karmaşık bir cümle olmakla birlikte, genişletilmiş siyasi diyalogun siyasi kriterleri oluşturduğu, siyasi kriterlerin, insan hakları meselesinin yanı sıra 4 ve 9(a) paragraflarındaki konuları da kapsadığı anlaşılmaktadır. 4. paragraf, sınır ihtilafları ile ilgili bir maddedir. AB'ye aday ya da üye ülkelerin kendi aralarındaki sınır anlaşmazlıklarını 2004'e kadar çözmeleri, aksi takdirde Adalet Divanı'na başvurmaları tavsiyesinde bulunmaktadır. Bu madde doğrudan Türkiye ve Yunanistan arasında Ege adaları ve karasuları nedeniyle çıkan sorunlara gönderme yapmaktadır. 9(a) paragrafı ise, "3 Aralık'ta New York'ta başlamış olan müzakerelerden ötürü duyulan memnuniyet ve Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin çabalarının desteklendiği" yönündeki ifadelerle yer veren paragraftır. Böylece AB, Kıbrıs'ta çözümü doğrudan bir önşart olarak Türkiye'nin önüne koyan sözcüklerden

---

katkıya karşılık karar", *Cumhuriyet*, 24 Kasım 1999. Türkiye'nin BAB toplantısından beklediği mesajları alamamış olması, Ankara'nın Kıbrıs konusunda mesajlarını sertleştiren etmenlerden biri olarak görülebilir. Toplantının bir gün sonrasında Türk Silahlı Kuvvetleri'nin KKTC'de düzenlediği Toros tatbikatı, Ankara'nın sertleşen tutumunun bir göstergesi olarak nitelendirilebilir. "Türk savaş gemileri KKTC'de", *Cumhuriyet*, 25 Kasım 1999. AGSP konusu ilerleyen sayfalarda ayrıntılı olarak tartışılacaktır.

kaçınmış, ancak “siyasi kriterler” adı altında Kıbrıs sorununun çözümüne ilişkin olarak başlamış müzakerelere atıfta bulunarak, Kıbrıs meselesinin Türkiye’nin üyeliği için bir önşart haline gelmesini dolaylı bir ifadeyle sağlamıştır.

Taslak karar metninin açıklanmasından sonra yaptığı konuşmada Türkiye’ye “önkoşulsuz olarak” aday ülke statüsü verilmiş olmasının olumlu bir gelişme olduğunu vurgulayan Başbakan Bülent Ecevit, Kıbrıs meselesine de değinir. Metinde “çözüm olmasa dahi GKRY’nin Kıbrıs adı altında AB’ye üye olabileceği izlenimi verildiğini” ve bunun “çok sakıncalı” olduğunu belirtir. Aynı zamanda Kıbrıs’ta iki devlet bulunduğu konusundaki politikanın değişmeyeceğinin, “Türkiye ve KKTC arasındaki özel ilişki ve bağların, AB’nin Kıbrıs konusunda izleyeceği tutuma paralel olarak gelişmeye devam edeceğinin” altını çizer²¹⁴.

Ecevit 11 Aralık’ta Helsinki’ye hareket etmeden önce benzer bir açıklama daha yapar. Ancak bu açıklamanın tonunun bir gün öncesine göre daha sert olduğu görülmektedir. Kıbrıs’ta iki devlet gerçeği bulunduğunu bir kez daha ifade eden Ecevit, uzlaşmanın buna dayanması gerektiğini, uzlaşma olmadan Güney Kıbrıs’ın, Kıbrıs’ın tamamını temsilen AB’ye üyeliğinin sakıncalı olduğu söylemektedir. 10 Aralık’taki açıklamasında böyle bir sonuç karşısında, Türkiye ile KKTC arasında “özel ve derin bağların gelişmeye devam edeceğini” ifade eden Ecevit, 11 Aralık’ta bu ilişkiyi “bütünleşme” olarak tanımlamıştır²¹⁵.

Ecevit’in her iki açıklamasında dikkati çeken en önemli unsurlardan biri Ankara’nın Kıbrıs’ın üyeliğine karşı çıkarken kullandığı hukuki gerekçelerin hiçbirine yer verilmemiş olması, bunun yerine üyeliğin “çözümünden önce” gerçekleşmesine karşı çıkılmasıdır. Bunun da temel dayanağı, Güney Kıbrıs’ın Ada’nın tamamını temsil etmemesidir. AB’nin Lüksemburg Zirvesi’nden hatta 1990’ların ilk yıllarından bu yana Kıbrıs ve Türkiye konusunda geliştirdiği tavrın, Türkiye’ye adaylık statüsü verilmesi dışında değiştiğini söylemek mümkün değildir. AB, ne Kıbrıs’ın tam üyeliğe doğru ilerleyen katılım sürecinde geri adım atmış ne de Türkiye’nin AB üyeliğini Kıbrıs ile ilişkilendirme anlayışından vaz geçmiştir. Hatta Türkiye’nin adaylığının açıklandığı paragrafta, katılım

---

²¹⁴ Bülent Ecevit’in taslak metnin ilan edilmesinden sonra yaptığı açıklama için, http://www.belgenet.com/arsiv/ab/be_10121999.html.

²¹⁵ Bülent Ecevit’in Helsinki Zirvesi’nin hemen öncesinde yaptığı açıklama için, http://www.belgenet.com/arsiv/ab/be_11121999.html.

öncesi stratejinin siyasi kriterlerin yerine getirilmesine bağlanması ve kriterlerin arasında Kıbrıs'ta çözümün de bulunduğu 9(a) maddesine atıfla "ima edilmesi", Türkiye'nin üyeliği ile Kıbrıs sorunu arasında daha önce hiçbir Zirve bildirgesinde ifade edilmediği kadar somut ve resmi bir bağ kurmaktadır. AB'nin Helsinki Zirvesi bildirgesi de dahil olmak üzere yıllardır aldığı kararlarda diğer garantör ülkeler olan İngiltere ve özellikle Yunanistan'a Kıbrıs'ta çözümü destekleme konusunda herhangi bir çağrıda bulunmazken bunun yalnızca Türkiye'den beklemesi, Ankara her ne kadar inkar etse de Kıbrıs'ın Türkiye'nin AB üyeliği için bir önşart olduğunu açık bir biçimde gözler önüne sermektedir. Ancak Başbakan Ecevit açıklamalarında bu konuya açıklık getirmemektedir. Ecevit, Helsinki Zirvesi'nde yaptığı konuşma ve sonrasındaki basın toplantısında da Kıbrıs konusuna hiç değinmez²¹⁶. Adaylık kartını cebine koyan Ankara, bu aşamadan sonra Kıbrıs'ın AB süreci ile ilgili söylemini ciddi biçimde değiştirecektir.

---

216 Bülent Ecevit'in Helsinki Zirve'sinde yaptığı konuşma için, http://www.belgenet.com/arsiv/ab/helsinkizirve_01.html. Ecevit'in Zirve sonrasında düzenlediği basın toplantısındaki açıklamalarının tam metni için, http://www.belgenet.com/arsiv/ab/be1_11121999.html.

3.2 İkinci Bölümün Değerlendirilmesi

Kıbrıs'ın 1972'de AET ile Ortaklık Anlaşması imzalamasından Aralık 1999'daki Helsinki Zirvesi'ne kadar geçen dönem ayrıntılı olarak incelendiğinde, Türkiye'nin izlediği politikaların bu bölümün başında ortaya konan temel tezler ışığında bir tutarlılık sergilediğini söylemek mümkün değildir. 1990'ların ortalarına dek Kıbrıs-AB yakınlaşmasına neredeyse kayıtsız kalan Ankara, Gümrük Birliğine yönelik Ortaklık Konseyi kararının imzalanmasını izleyen yıllarda Kıbrıs'ın AB sürecine kimi zaman hukuki kimi zaman da siyasi gerekçelerle karşı çıkmaya başlamıştır. Bu konudaki itirazlarını değişken ifadelerle ortaya koyan Ankara, Kıbrıs'ın tam üyeliğinin gerçekleşmesi durumunda KKTC ile bütünleşebileceği tehdidini belli dönemlerde masaya koymaktan, daha sonra aynı biçimde geri adım atmaktan imtina etmemiştir. 1997 Lüksemburg Zirvesi ile 1999 Helsinki Zirvesi arasında geçen sürede, Türkiye'nin geliştirdiği politikaların misilleme politikaları olduğu görülmektedir. Bu dönemde Türkiye ve KKTC arasında Kıbrıs ile AB arasındakine benzer siyasi mekanizmaların kurulmuş olması bu politikanın bir sonucudur. Helsinki Zirvesi ise Türkiye'nin çelişkiler arz eden politikaları açısından bir başka dönüm noktasıdır. Ankara'nın, Helsinki Zirvesi ile birlikte Kıbrıs'ın Türkiye'den önce ya da Ada'da çözüm olmaksızın AB'ye tam üye olmasına karşı çıkma politikasını büyük ölçüde terk ettiği görülmektedir. Ankara bundan sonraki temel söylemini, Kıbrıs'ta çözümün, Türkiye'nin üyeliği için bir önşart olmasına karşı çıkma olarak biçimlendirecek, diğer bir deyişle AB'den adaylık statüsü elde etmenin karşılığı olarak Kıbrıs'ın üyeliğini kabullenmek durumunda kalacaktır.

4. Üçüncü Bölüm

4.1. Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne Üyelik Sürecinde

Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları:

Helsinki Zirvesi Sonrası Avrupa Birliği ile İlişkiler Bağlamında

Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları

İkinci bölümde 1972 yılında, Kıbrıs'ın AET ile Ortaklık Anlaşması imzalamasından Aralık 1999'da Türkiye'ye adaylık statüsünün verildiği Helsinki Zirvesi'ne kadar geçen dönemde Türkiye'nin Kıbrıs politikasının izlediği seyir tartışılmıştı. Bu bölümde ise Helsinki sonrası Türkiye'nin Kıbrıs politikasını belirleyen temel parametreler ele alınacaktır. Önceki bölümde ifade edildiği gibi Helsinki sonrası Türkiye'nin politikasının ana eksenini Kıbrıs'ın üyeliğine karşı çıkmak değil, kendi üyelik sürecini Kıbrıs engeline takılmaksızın yürütebilmek oluşturmaya başlamıştır. Bunun etkilerini Zirve'nin hemen sonrasında gözlemlemek mümkün olacaktır.

4.1.1 “Rumları da Alın Bizi de”

2000 yılının ilk aylarıyla birlikte Türkiye ve AB arasında çeşitli komisyonlar aracılığıyla yoğun bir çalışmalar dizisi başlar. 24 Ocak 2000'de AB Genel İşler Konseyi, Türkiye için katılım öncesi stratejisinin ayrıntılarını belirlemek üzere toplanır. 1 Şubat 2000'de İsmail Cem ile AB Genişlemeden Sorumlu Komiseri Günter Verheugen bir araya gelerek Türkiye'nin Topluluk programlarına, teknik komitelere ve diğer ajanslara katılımı konusunda görüşürler. Görüşmenin sonunda Türkiye için Katılım Ortaklığı'nın kabul edilmesi konusunda anlaşmaya varılır. 14 Şubat 2000'de kurumsal reforma ilişkin Hükümetler Arası Konferans (HAK) başlar. Bu arada Türkiye ile Gümrük Birliğini daha da geliştirme konusunda bazı adımlar atılır. 11 Nisan 2000'de de 1997'den beri toplanmayan Türkiye-AB Ortaklık Konseyi toplantısı gerçekleştirilir. 5-6 Haziran 2000'de

de Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu üç yıl aradan sonra yeniden toplanır²¹⁷. 1999 Helsinki Zirvesi'nde alınan karardan sonra 1997 sonunda kesintiye uğrayan Türkiye-AB ilişkilerinin yeniden ivme kazandığı görülmektedir.

Bu arada AB'nin Kıbrıs'la yürüttüğü müzakereler de büyük bir hızla ilerlemektedir. 13 Mart 2000'de Kıbrıs için Katılım Ortaklığı Belgesi yayınlanır. AB ile 1998-1999 yıllarında yirmi dokuz müzakere faslından on tanesinin müzakerelerini tamamlamış olan Kıbrıs, 2000 yılının ilk yarısında dört başlık üzerinde daha müzakereleri kapatır²¹⁸.

Santa Maria de Feira Zirvesi, 19-20 Haziran 2000 tarihlerinde gerçekleşir. Zirvenin sonunda yayınlanan Başkanlık Bildirgesi'nde²¹⁹ "Genişleme" başlığının altında, Kıbrıs ile yürütülen müzakerelerde çok ciddi mesafe kaydedildiği ve "Kurumlar" faslı dışındaki bütün fasıllarda müzakerelerin başladığı belirtilmektedir. Türkiye ise hem "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası" hem de "Genişleme" başlığı altında ele alınmaktadır. AGSP başlığı altında, Türkiye'nin Avrupa Birliği liderliğindeki operasyonlara vereceği destek önerisinin memnuniyetle karşılandığı ifade edilmektedir²²⁰. "Genişleme"

²¹⁷ Bu dönemde Türkiye ile AB arasında yaşanan gelişmelerin ayrıntılı kronolojisi için, <http://www.ikv.org.tr/kronoloji2.php?ID=900>.

²¹⁸ Kıbrıs için Katılım Ortaklığı Belgesi'nin ayrıntıları için, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000D0248:EN:NOT>.

²¹⁹ 19-20 Haziran 2000 AB Santa Maria de Feira Zirvesi'nin Başkanlık Bildirgesi için, www.europarl.europa.eu/summits/fei1_en.htm - 56k

²²⁰ Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından, NATO bünyesinde Avrupa askeri kanadının güçlendirilmesi tartışmaları yoğunluk kazanmaya başlar. Bu tartışmaların sonucu olarak Avrupa Topluluğu'nda gündeme gelen Ortak Dış ve Savunma Politikası kurumu, 1993'te imzalanan Maastricht Antlaşması ile işlerlik kazanır. Avrupa'nın güvenliğini artırmak ve uluslararası barışı korumak gibi görevler üstlenmesi öngörülen ODSP, AB'nin uluslararası alanda nüfuzunun artırılması hedefini de gütmektedir. Ancak bunun için Birlik'in kendi askeri imkanlarını geliştirmesi zorunluluğu liderler arasında en çok tartışılan konulardan biri haline gelir. Böylelikle bir ortak savunma politikası oluşturmaya yönelik olarak, ODGP'nin güvenlik boyutu ön plana çıkartılmaya başlanır. 1990'ların ilk yarısında Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği olarak adlandırılan bu yapılanma, 1990'ların sonlarına doğru Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası olarak isim değiştirir. AGSK, ilk olarak AB'nin Batı Avrupa Birliği (BAB) aracılığıyla NATO komutasındaki operasyonlara daha fazla katılımını öngören bir proje olarak ortaya çıkmıştır. Böylelikle Türkiye gibi NATO üyesi olan ancak AB üyesi olmayan ülkelerin de ortak üye statüsünde katılım sağladığı BAB'ın AB'nin savunma kanadını oluşturması öngörülmüştür. Bu dönemde NATO bünyesinde Avrupa'nın askeri açıdan güçlendirilmesi projesi, BAB ortak üyeliği nedeniyle karar alma süreçlerine etkin bir şekilde katılabildiği için Türkiye'yi kaygılandırmamıştır. Nitekim 1997 yılında imzalanan Amsterdam Antlaşması'nda Ortak Dış ve Savunma Politikasının NATO'ya bir alternatif olmayacağı, NATO üyelerince belirlenmiş olan savunma ve güvenlik politikalarıyla uyumlu olacağı kayda geçirilmiştir. 1998 yılına kadar AGSK konusundaki tartışmaların odak noktası, Avrupa'nın güvenliğinde NATO'nun merkezi rol üstlenmeye devam etmesi gerektiği yönündedir. Ancak 3-4 Aralık 1998 tarihinde Fransa'nın St Malo kentinde bir araya gelen İngiliz ve Fransız devlet başkanları yayınladıkları ortak bildiriye, AB'nin ortak savunma politikası arayışları konusunda yeni bir döneme girildiğinin işaretlerini verirler. Güvenlik alanında AB'nin "özerk" bir yapı geliştirmesi gerektiği fikri, ilk kez burada ortaya atılır. AGSK'nın özerk biçimde oluşturulması gerekliliği, 1999 baharında yaşanan Kosova kriziyle birlikte daha net bir biçimde gözler önüne serilir. Zira Kosova krizi sırasında ABD ile Avrupa arasında askeri imkanlar açısından muazzam bir uçurum olduğu bir

bölümünde Türkiye'nin katılım kriterlerini yerine getirmek için insan hakları, hukukun üstünlüğü ve yargı konularında somut adımlar atması istenmektedir. Aynı zamanda Türkiye için bir mali çerçeve programı ve Katılım Ortaklığı Belgesi hazırlanması için Komisyon'a çağrıda bulunmaktadır. Türkiye ile ilgili paragrafta Kıbrıs meselesi ile ilgili herhangi bir ibare yer almadığı görülmektedir. Feira Zirvesi'nin sonuçları Türkiye'de çok ciddi yankı bulmamıştır²²¹.

16 Mayıs 2000'de göreve başlayan Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, 22-23 Haziran tarihlerinde Denктаş'ın daveti üzerine ilk yurtdışı ziyaretini KKTC'ye düzenler. Denктаş ve Sezer, ziyaret sırasında düzenledikleri basın toplantısında Kıbrıs'ta bulunacak çözümün iki devletli konfederasyona dayalı olması gerektiğini vurgularlar. Sezer'in ziyareti Feira Zirvesi'nden hemen sonra gerçekleşmiş olmasına rağmen Denктаş ile yaptıkları ortak açıklamada, Kıbrıs'ın AB üyelik süreci ile ilgili herhangi bir ifadeye yer verilmediği dikkati çekmektedir²²².

kez daha görülmüştür. Haziran 1999'da gerçekleşen Köln Zirvesi ve Aralık 1999'da gerçekleşen Helsinki Zirvesi yoğun AGSK tartışmalarına sahne olur. Köln Zirvesi'nde, St Malo bildirgesi üyeler tarafından kabul edilir ve Avrupa'nın mevcut askeri imkanlarının geliştirilmesi ve güçlendirilmesi gerektiği Başkanlık Bildirgesi'nde vurgulanır. Bu süreçte, BAB'ın işlevlerinin AB'ye aktarılması, diğer bir deyişle BAB'ın yerine getirmesi öngörülen savunma ve güvenliğe ilişkin görevlerin AB üyeleri tarafından üstlenilmesi kararlaştırılır. Helsinki Zirvesi'nde ise ODSP çerçevesinde, üye ülkelerin 2003 yılına kadar, 60 gün içinde, en az bir yıl görevde kalmak üzere, 50.000-60.000 kişilik bir askeri gücü her an konuşlandırılmaya hazır bulundurmaları gerektiği kayda geçirilir. Bu "başat hedefi" gerçekleştirmek için AB çatısı altında bazı kurumların ve birimlerin oluşturulması yine Helsinki'de karara bağlanmıştır. Bu karara istinaden, Mart 2000'de Avrupa Askeri Komitesi ve Avrupa Askeri Kurmayı gibi birimler oluşturulur. Bu arada Köln ve Helsinki Zirvelerinin ardından AGSK isim değiştirmiş, AGSP olarak anılmaya başlanmıştır. AGSP konusunda ayrıntılı bir analiz için, Howorth, John ve John T. S. Keeler (der.), *Defending Europe: The EU, NATO and the Quest for European Autonomy* (New York:Palgrave Macmillan, 2003); Krause Joachim, Andrea Wenger ve Lisa Watanabe (der.), *Unraveling the European Security and Defense Conundrum* (Bern: Peter Lang, 2003). AGSP konusuna ilerleyen sayfalarda yeniden dönülecektir.

²²¹ AB'nin daha çok kendi içindeki sorunlara odaklanan Feira Zirvesi'nin, Türkiye'de gündem oluşturduğunu söylemek mümkün değildir: "AB'den nafile zirve: AB'nin Feira zirvesi, Avusturya'ya uygulanan yaptırımlar, İngiliz holiganlar, vergi anlaşmazlığı gibi konularla gölgelendi. Zirveden somut olarak çıkan tek karar Yunanistan'ın EMU üyeliği", *Radikal*, 20 Haziran 2000; "AB işleri Nice'e bıraktı", *Radikal*, 21 Haziran 2000. Zirve'den sonra özellikle basına yansıyan yorumların, daha çok AGSP'yle ilgili olduğu görülmektedir. Zira Başkanlık Bildirgesi yayımlandıktan sonra, Türkiye'de Avrupa Birliği'nin Türkiye'yi AGSP'den dışladığı izlenimi oluşmuştur. Bu nedenle basında AB üyesi olmayan ancak NATO üyesi olan Türkiye'nin AGSP'nin dışına itilip itilmeyeceği tartışılmıştır. "Türkiye Dışarıda", *Milliyet*, 20 Haziran 2000; "AB Zirvesi'nde Türkiye'yi hayal kırıklığına uğratan Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği Oylanacak", *Cumhuriyet*, 20 Haziran 2000; "AGSP: AB dönem başkanı Portekiz Dışişleri Bakanı, Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği konusunda endişeleri gidermek için İsmail Cem'e mektup gönderdi", *Sabah*, 20 Haziran 2000; "AGSK Endişesi Giderilemedi", *Radikal*, 20 Haziran 2000; Mümtaz Soysal, "Avrupa'yı Anlama Sorunları", *Hürriyet*, 23 Haziran 2000. Dolayısıyla Feira Zirvesi, Kıbrıs'ın AB'ye üyelik konusunda kaydettiği somut ilerlemelerin altını bir kez daha çizmiş olmasına rağmen, Türkiye'de bu boyutuyla dikkati çekmemiştir.

²²² Zamanlama açısından AB Zirvesi'nin hemen ardından gerçekleşmesine karşın, Sezer'in ziyareti AB'ye değil, Birleşmiş Milletler'e bir yanıt niteliğindedir. 14 Haziran 2000'de Ada'daki Birleşmiş Milletler Barış Gücü'nün süresinin uzatılmasına dair bir karar alan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, karar metninde Rum yönetiminden, "Kıbrıs Hükümeti" olarak söz etmektedir. Aynı zamanda geleneksel uygulamanın dışına

8 Kasım 2000 tarihi aynı anda pek çok gelişmenin yaşandığı bir tarihtir. AB Komisyonu bu tarihte aday ülkeleri için hazırladığı İlerleme Raporlarını ve Karma Belge’yi yayınlamıştır. Aynı gün Türkiye için ilk Katılım Ortaklığı Belgesi açıklanmıştır.

Türkiye için hazırlanan İlerleme Raporu²²³ bundan önce hazırlanan raporlara benzerlik göstermektedir. “Kıbrıs konusu” yine “Siyasi Kriterler” başlığı altında ele alınmakta, Türkiye’ye bir garantör ülke olarak kapsamlı çözüm için her türlü gayreti gösterme çağrısında bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Loizidou davası sonucu Türkiye’nin şimdiye dek Mahkemenin kararını yerine getirmeyen tek ülke olduğu belirtilmekte ve Türkiye’den uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmesi istenmektedir. “Genel Değerlendirme” bölümünde Türkiye’nin atılan bazı olumlu adımlara rağmen Kopenhag kriterlerini karşılamaktan hala uzak olduğu söylenmektedir. Dolayısıyla Türkiye ile müzakerelerin başlatılmasına dair herhangi bir tavsiyede bulunulmamıştır.

Kıbrıs için hazırlanan İlerleme Raporu’nda²²⁴ da “Kıbrıs”, “Siyasi Kriterler” altında değerlendirilmiştir. G8 Zirvesi kararı sonrasında başlayan müzakere sürecinde Kıbrıs sorununun çözümü açısından kaydedilen bazı ilerlemelerin yanı sıra “Kıbrıs Türk toplumunun”, “Cumhurbaşkanı Klerides”in AB müzakerelerine birlikte katılma önerisini geri çevirmelerinden duyulan üzüntü dile getirilmiştir. KKTC yine “Ada’nın kuzeyi” olarak tanımlanmaktadır. Aynı zamanda Türkiye’nin Kıbrıslı Rum Loizidou’nun kuzeydeki gayri menkulüne dönmesini engelleyerek haklarını ihlal etmeye devam ettiği vurgulanmıştır. Raporda Kıbrıs’ın Kopenhag kriterlerini yerine getirmeye devam ettiğinin de altı çizilmektedir. Kıbrıs ile yirmi dokuz müzakere faslından on altısının kapatıldığı,

---

çıkarak Barış Gücü’nün görev süresinin uzatılması konusunda yalnızca “Kıbrıs Hükümeti”nden müsaade istemiş, KKTC’nin görüşünü almaya gerek görmemiştir. UN S/RES/1303 (2000). Karar, Türkiye’de tepkiyle karşılaşır, hatta 1999 sonundan bu yana aralıklı olarak yürütülen barış görüşmelerinin bu gelişmeden dolayı sekteye uğrayabileceği konuşulmaya başlar: “Kıbrıs’taki Barış Gücü sorgulanıyor”, *Cumhuriyet*, 17 Haziran 2000; “Ankara’dan De Soto’ya Güçlü Tepki”, *Radikal*, 20 Haziran 2000; “Kıbrıs görüşmeleri Tehlikeye giriyor”, *Radikal*, 21 Haziran 2000; “Sezer Denктаş’a destek götürdü: BM kararına tepki”, *Milliyet*, 23 Haziran 2000. “Sezer’den Rumlara: Zihniyetleri Çarpık”, *Hürriyet*, 24 Haziran 2000. “Kıbrıs’ta ödün yok”, *Cumhuriyet*, 24 Haziran 2000. Güney Kıbrıs’tan “Kıbrıs Hükümeti” olarak söz eden Birleşmiş Milletler’e Sezer’in ziyareti ile sert bir cevap veren Türkiye’nin, Kıbrıs Hükümeti’nin AB konusunda attığı adımlara Helsinki’den bu yana herhangi bir tepki vermemesi dikkat çekicidir.

²²³ 8 Kasım 2000 tarihli Türkiye İlerleme Raporu’nun tam metni için, <http://www.deltur.cec.eu.int/publishdocs/tr/duzenlirapor2000tr.rtf>.

²²⁴ 8 Kasım 2000 tarihli Kıbrıs İlerleme Raporu’nun tam metni için, http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2000/cy_en.pdf.

2001 yılında kalan fasılların önemli bir bölümünde müzakerelerin tamamlanacağı duyurulmaktadır.

Karma Belge²²⁵ ilerleme raporlarının bir özetidir. Türkiye'nin geçen yıl olduğu gibi bu yıl da Kopenhag siyasi kriterlerini karşılamaktan uzak olduğu belirtilmektedir. Müzakerelerin açılabilmesi için Türkiye'nin atması gereken adımların açıklandığı bölümde, "Helsinki AB Konseyi sonuçlarına göre siyasi diyalogun sürdürülmesi" koşulu da yer almıştır. Hatırlanacağı üzere Helsinki'de siyasi diyalog kapsamında değerlendirilen konular Kıbrıs sorunu ve Yunanistan ile olan sınır uyuşmazlıklarıdır. Biraz üstü kapalı bir biçimde dile getirilmiş olsa da, Türkiye'nin adaylık statüsünü aşan bir konum için Kıbrıs sorununun çözümünde aktif bir rol oynaması gerektiği anlaşılmaktadır. Kıbrıs ile ilgili bölümlerde ise raporda olduğu gibi müzakere fasılları açısından gelinen nokta özetlenmektedir.

Aynı tarihte Türkiye için ilk taslağı yayınlanan Katılım Ortaklığı Belgesi²²⁶, aday ülkelerin tam üyelik doğrultusunda atacakları adımların bir yol haritası niteliğindedir. Kopenhag kriterleri ışığında her aday devlet için saptanmış olan temel öncelik alanlarını ortaya koyan "İlkeler" başlığının altında AB'nin, Helsinki Zirvesi'nin 9(a) paragrafına atıfta bulunularak Türkiye'yi Kıbrıs'ta çözüm konusunda katkıda bulunmaya davet ettiği görülmektedir. Buna paralel olarak "Kısa Vadeli Hedefler: Siyasi Kriterler" başlığı altında, "Siyasi diyalog çerçevesinde, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin Kıbrıs sorununa kapsamlı bir çözüm bulunması sürecinin başarılı bir sonuca ulaştırılması yönündeki çabaların kuvvetle desteklenmesi" gerekliliği vurgulanmaktadır.

8 Kasım 2000 tarihinde yayınlanan bütün bu belgelere bakıldığında Kıbrıs'ın AB'ye üyelik yolunda hızla ilerlemeye devam ettiği, müzakere fasıllarının büyük bir bölümünün kapatıldığı görülmektedir. Türkiye ise Kopenhag kriterlerini yerine getirmekten hala uzaktır. Bunun yanı sıra çözüme katkıda bulunmak 1998 ve 1999 belgelerinde olduğu gibi burada da Kıbrıs'ın değil Türkiye'nin önüne bir şart olarak getirilmektedir. "Kıbrıs şartlı" KOB, Türk basınında bu yönüyle yankı bulur²²⁷.

---

²²⁵ 8 Kasım 2000 tarihli Karma Belge'nin tam metni için, <http://www.belgenet.com/arsiv/ab/kb00.html>.

²²⁶ Türkiye için Katılım Ortaklığı Belgesi'nin 8 Kasım 2000'de yayınlanan taslak metni için http://www.belgenet.com/arsiv/ab/kortak_2000.html.

²²⁷ "Son dakika gölü", *Milliyet*, 9 Kasım 2000; "Kıbrıs kısa vadeli öncelik", *Radikal*, 9 Kasım 2000

Dışişleri Bakanlığı 8 Kasım 2000’de KOB ile ilgili bir yazılı açıklama yayımlar²²⁸. Bakanlığın açıklamasında “Amaç ve İlkeler” bölümünde atıfta bulunulan Helsinki Zirvesi’nin 9(a) paragrafının “siyasi diyalogun” unsurları arasında olduğu, diğer bir deyişle Kıbrıs’ta çözümü düzenleyen bu maddenin Türkiye için siyasi kriter olmadığı ifade edilmeye çalışılmaktadır. Aynı zamanda Türkiye’nin “Kıbrıs meselesine çözüm bulma arayışları ile AB adaylığı arasında bir bağlantının varlığını hiçbir zaman kabul etmediği”, Kıbrıs meselesinin “KKTC ile GKRY arasında bir sorun” olduğu belirtilmektedir. KOB’da Kıbrıs konusuna ilişkin gözlemlerin bu temel tutumla uyumlu olduğu sürece dikkate alınacağı, “Türkiye’nin kendini Helsinki Zirvesi sonuçlarına ve AB ile arasındaki yazışmalar ve görüşmeler ışığında bağlı sayacağı” ifade edilmiştir. Bu açıklama, basında Dışişleri’nin, AB’nin “son dakika golünü bertaraf etme” girişimleri olarak değerlendirilir²²⁹. 9 Kasım’da yayınlanan Hükümet Bildirgesi’nde de Kıbrıs meselesini “siyasi diyalog” bağlığı altında tanımlayan Helsinki kararlarına atıfta bulunulmakta ve “Belge’de hedefler bölümünde yer verilen Kıbrıs’ın Ada’daki iki tarafı ilgilendirdiği” vurgulanmaktadır²³⁰. Hükümetin açıklaması, Ankara’nın Kıbrıs’ı “koşul değil, “diyalog” kapsamında ele alma konusundaki ısrarını bir kez daha ortaya koymaktadır²³¹.

15 Kasım 2000 tarihinde Başbakan Bülent Ecevit, DSP grup toplantısında KOB konulu bir konuşma yapar²³². “KOB’da Kıbrıs konusunda verilen sözlerden dönülmüş gibi bir eğilim ortaya çıktığını, buna izin verilmeyeceğini” kaydeden Ecevit, “Kıbrıs’ta iki ayrı devletin varlığı göz ardı edildikçe bir uzlaşmaya varılamayacağını herkesin içine sindirmesi gerektiğini” bildirir. Aynı zamanda “Kıbrıs’ın Kıbrıs Türkleri ve Kıbrıslı Rumlar arasında bir konu” olduğunu, bunun “Türkiye’nin AB adaylığı ile bağlantılı olmadığını” vurgular. Başbakan Ecevit, 22 Kasım’da TBMM’de grubuna hitaben bir konuşma daha yapar²³³. Burada Ecevit’in tonu son derece serttir. “Avrupa Komisyonu’nun 8 Kasım günü Türkiye için açıkladığı KOB, bende derin hayal kırıklığı yaratmıştır” diyen

²²⁸ Dışişleri Bakanlığı’nın taslak KOB metni ile ilgili resmi açıklaması için, http://www.belgenet.com/arsiv/ab/kob2000_01.html.

²²⁹ “AB: Koşul çok yardım yok”, *Cumhuriyet*, 10 Kasım 2000; “İsmail Cem: Kıbrıs maddesi bizim için hükümsüz”, *Milliyet*, 10 Kasım 2000; “Dışişleri: Gol Değil ofsayt”, *Radikal*, 11 Kasım 2000.

²³⁰ Hükümetin taslak KOB metni ile ilgili resmi açıklaması için, http://www.belgenet.com/arsiv/ab/kob2000_02.html.

²³¹ “Hükümette AB fırtınası”, *Milliyet*, 10 Kasım 2000; Fikret Bila, “Ankara’nın bakışı”, *Milliyet*, 10 Kasım 2000; “Hayırlı olsun”, *Radikal*, 11 Kasım 2000.

²³² Bülent Ecevit’in 15 Kasım 2000 tarihli Grup konuşması için, <http://www.belgenet.com/2000/be1511.html>.

²³³ Bülent Ecevit’in 15 Kasım 2000 tarihli Meclis konuşması için, <http://www.belgenet.com/2000/be2211.html>

Ecevit, “AB, bu belge ile 10 Aralık 1999 günü Helsinki Doruğu’nda Türkiye’yi üye adaylığına kabul ederken Kıbrıs ve Ege konularında bize verdiği sözü çiğnemiştir. Yani bizi aldatmıştır” açıklamasını yapar. Aynı zamanda Kıbrıs ve Ege konularında Türkiye’nin beklentilerine uygun bir sonuca varılmadığı durumda Türkiye’nin tepkisinin “sözde kalmayacağını” ifade eder²³⁴.

Ankara’nın itirazları da dikkate alınarak düzenlenen KOB’un son şekli 4 Aralık’ta yayınlanır²³⁵. Esasen 8 Kasım’daki belgeyle hemen hemen aynı olduğu görülen KOB’da dikkati çeken tek fark, Kıbrıs konusunun yer aldığı maddenin “Siyasi Kriterler” başlığı altında değil, “Genişletilmiş Siyasi Diyalog ve Siyasi Kriterler” adı altında değerlendirilmiş olmasıdır. Ancak Kıbrıs sorununun Türkiye’nin AB süreci ile ilişkilendirilmesi konusunda bu küçük format değişikliğinden başka herhangi bir değişiklik olduğunu söylemek mümkün değildir. Nitekim Kıbrıs yine “Kısa Vadeli Öncelikler” altında ele alınmış, Ankara’dan sorunun Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri’nin çabaları doğrultusunda 2001 yılı sonuna kadar çözülmesine destek vermesi istenmiştir.

Ankara yeni KOB’u büyük bir memnuniyetle karşılar. İsmail Cem, belgenin Türkiye’nin endişelerini karşılayacak şekilde değiştirildiğini, Kıbrıs’ın bir önşart olmaktan çıkarılarak Helsinki’deki formül, yani “siyasi diyalog kapsamında bir öncelik” olarak değerlendirildiğini ifade eder²³⁶. KOB’un yarattığı olumlu hava sonrasında Başbakan Bülent Ecevit, AB Nice Zirvesi’ne gitmeye karar verir²³⁷.

---

²³⁴ KOB’un yayınlanmasının ardından iki haftaya yakın zaman geçmesine rağmen Başbakan Ecevit’in yaptığı bu sert açıklamaları yalnızca Kıbrıs meselesi ile ilişkilendirmek eksik bir yaklaşım olacaktır. Zira KOB’un yayınlandığı gün aynı zamanda Fransa Parlamentosu’nda Ermeni soykırımını inkar etmenin suç sayılmasına ilişkin yasa tasarısı kabul edilmiştir. “Paris’te son ayıp”, *Milliyet*, 9 Kasım 2000; “Ermeni yasa tasarısını kabul eden Fransa kınandı”, *Cumhuriyet*, 9 Kasım 2000. “Sözde soykırım tasarısına rekor oy”, *Sabah*, 9 Kasım 2000. Bu gelişmenin ardından Avrupa Parlamentosu 14 Kasım 2000’de Morillon’un “AB’ye tam üyelik yolunda Türkiye’nin attığı adımlar” başlıklı raporundaki önerilere dayanarak bir karar almış ve Türkiye’ye Ermenilere yapılan soykırımı resmen tanıma çağrısında bulunmuştur. Kararda aynı zamanda Türkiye’nin Leyla Zana ve Kürt kökenli diğer milletvekillerinin serbest bırakması, Kıbrıslı Rum Loizidou’ya Mahkemece kararlaştırılan tutarın bir an önce ödemesi ve işgal kuvvetlerini Kıbrıs’tan çekmesi gerektiği vurgulanmıştır. AP’nin raporla ilgili kararı için, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+PRESS+DN-20001114-1+0+DOC+XML+V0//EN#top>. Raporun tam metni için, http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ap_morillon.html. Ankara’nın AB’ye yönelik tutumunun sertleşmesinde, peşpeşe yaşanan bu gelişmelerin kamuoyunda yarattığı yankının etkisini göz ardı etmek mümkün değildir.

²³⁵ Türkiye için Katılım Ortaklığı Belgesi’nin 4 Aralık 2000’de yayınlanan son şekli için, http://www.belgenet.com/arsiv/ab/kob_2000.html.

²³⁶ “Orta yol bulundu: Cem’den yeşil ışık”, *Milliyet*, 5 Aralık 2000; “Türkiye “yeterli” buldu”, *Radikal*, 5 Aralık 2000.

²³⁷ “Türkiye istediğini aldı: Ecevit’in Nice uçağına rezervasyonu”, *Hürriyet*, 5 Aralık 2000; “Ecevit Nice Yolcusu: Ankara’dan formüle onay”, *Milliyet*, 5 Aralık 2000.

8 Kasım 2000 belgelerinin yayınlanması ile başlayan bu süreçte Türkiye'nin tutumunu çeşitli açılardan incelemek gerekir. Herşeyden önce Ankara'nın 8 Kasım 2000'de yayınlanan belgelerden yalnızca KOB konusunda açıklamalarda ve itirazlarda bulunduğu, Karma Belge ya da İlerleme Raporu hakkında hiçbir yorum yapmadığı dikkatlerden kaçmamaktadır. Oysa KOB, doğrudan bu belgelere atfen ve onların bir yansıması şeklinde düzenlenmiş olan bir belgedir. Kıbrıs meselesi 1998 ve 1999'da olduğu gibi 2000 yılı İlerleme Raporu'nda da "Siyasi Kriterler" başlığı altında bir önkoşul olarak sunulmaktadır. Karma Belge'de ise Türkiye'nin katılım müzakerelerine başlayabilmek için yapması gerekenler sıralanırken "Helsinki AB Konseyi sonuçlarına uygun bir şekilde siyasi diyalogun sürdürülmesi"nden, yani Kıbrıs sorununun çözümüne katkıda bulunulmasına ilişkin 9(a) paragrafından söz edilmektedir. Dolayısıyla ister "Helsinki doğrultusunda siyasi diyalog" olarak nitelendirilsin ister "siyasi kriter" olarak adlandırılsın, Ankara'nın müzakerelere geçebilmesi için Kıbrıs sorununun çözümüne katkıda bulunması gerektiği her iki belge de açıkça ortaya konmaktadır. Nitekim hükümetten KOB'da Kıbrıs ile Türkiye'nin AB üyeliğinin ilişkilendirildiği yönünde gelen sert eleştirilere, AB yetkilileri bunun yeni bir durum olmadığını söyleyerek yanıt vermiştir²³⁸.

Bu bağlamda 4 Aralık'taki KOB'un Ankara'yı memnun etmesi şaşırtıcıdır. Zira Kıbrıs'a ilişkin beklentiler içerik olarak hiç değiştirilmemiştir. Kıbrıs meselesi yine "İlkeler" başlığı altında, "kısa vadeli öncelikler" arasında sayılmaktadır. Taslak metinden tek farkı, "Siyasi Kriterler" başlığına bir de "Genişletilmiş Siyasi Diyalog" ibaresinin eklenmiş olmasıdır. Bu ince diplomatik manevra ile Yunanistan ve Türkiye'nin uzlaşması sağlanmıştır. Yunanistan bu kozmetik değişikliğe rağmen Kıbrıs'ın bir siyasi kriter olduğunu ve bunun yeni bir durum olmadığını vurgulamakta, Türkiye ise Kıbrıs'ın "siyasi kriter" değil "siyasi diyalog" kapsamı altında değerlendirileceğini savunmaktadır. Aslında her iki formülde de Kıbrıs'ta çözümün Ankara için bir AB şartı olarak ortaya konduğu bir gerçektir²³⁹. Üstelik 8 Kasım belgelerinde olduğu gibi 4 Aralık'ta da Türkiye'nin

²³⁸ "Fogg: AB yeni koşul getirmede, Kıbrıs bölümünde zaten mevcut olan bir durum vurgulanıyor", *Radikal*, 11 Kasım 2000.

²³⁹ Şahin Alpay, "Kıbrıs ve Kob", *Milliyet*, 5 Aralık 2000; Yalçın Doğan, "Kıbrıs'ta bir şey değişmedi", *Milliyet*, 6 Aralık 2000; "Kıbrıs ve Ege'de adres AB: Bakış değişmedi", *Cumhuriyet*, 6 Aralık 2000; Cüneyt Arcayürek, "Paket aynı, Ambalaj Değişik. AB şartları "diyalog" altında KOB'a yerleşiyor. İstek ve rızamızla!", *Cumhuriyet*, 6 Aralık 2000; Erol Manisalı, "Yeni Katılım Ortaklığı Belgesi'nin Anlamı", *Cumhuriyet*, 6 Aralık 2000; Erdal Güven, "Kıstas, diyalog ne fark eder?", *Radikal*, 8 Aralık 2000, "Kıbrıs'ta çözüm şart!", *Sabah*, 9 Aralık 2000; İ. Raşat Özkan, "Son AB belgesini iyi anlamalıyız", *Cumhuriyet*, 9 Aralık 2000; Oktay Akbal, "Kimdir 'Kıbrıs Fatih'i', Kıbrıs fatihi kimdir?", *Cumhuriyet*, 10 Aralık 2000.

desteklemesi istenen çözüm çabaları Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin çabaları doğrultusunda olmalıdır. Oysa birinci bölümden de hatırlanacağı üzere Ankara, BMGS Kofi Annan'ın Kıbrıs'ta çözüme ilişkin olarak yayınladığı “Sözlü İfadeler” belgesini şiddetle reddetmiş, hatta Denктаş'ın müzakerelerden çekilmesi kararı Ankara'nın bu sert tutumu üzerine alınmıştır²⁴⁰. Bu durumda Ankara, bir ay önce müzakerelerden çekilme kararı alacak kadar karşı çıktığı çözüm formülüne de rıza göstermiş olmaktadır.

Dikkat çeken bir diğer özellik ise Ankara'nın Güney Kıbrıs'ın AB'ye yaklaşması konusundaki itirazlarını tamamen rafa kaldırmış olmasıdır. Oysa bu süreçte gerek Karma Belge, gerekse Kıbrıs için İlerleme Raporu, “Kıbrıs Cumhuriyeti”nin müzakereler konusunda kaydettiği ilerlemeleri açıkça taktir etmekte ve 2002 yılında bu ülkenin Birliğe üye olabileceğinin” işaretlerini vermektedir. Bu tablo karşısında Ankara'nın hukuki itirazlarını ve KKTC ile bütünleşme tehditlerini bir kenara bırakmış olması ve sadece Kıbrıs meselesinin Türkiye'nin üyeliğinin önüne bir şart olarak getirilmesine karşı çıkması, özellikle 1997 Lüksemburg sonrasında yaşanan gelişmelerle kıyasladığında ciddi bir politika değişikliği anlamına gelmektedir²⁴¹.

7-9 Aralık 2000 Nice Zirvesi böyle bir hava içinde gerçekleşir. Zirvenin Başkanlık Bildirgesi'nde²⁴² Türkiye'nin KOB ile ortaya konmuş olan yol haritasını hayata geçirmek üzere Ulusal Programını bir an önce hazırlaması gerektiğinin altı çizilir²⁴³. Aynı zamanda “bütün tarafların” Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararları çerçevesinde belirlenmiş çözümü desteklemesi gerektiğine vurgu yapılır. Zirve sonrasında AB'nin 2010 yılına kadar genişleme süreciyle ilgili bir yol haritası kabul edilir. Kıbrıs bu yol haritasına göre 2002 yılında müzakereleri tamamlayarak tam üyeliğe hak kazanacak ilk ülkeler arasında

---

²⁴⁰ 8 Kasım 2000 tarihi aynı zamanda BMGS Kofi Annan'ın Kıbrıs'ta çözüme ilişkin gözlemlerini ve önerilerini ortaya koyan Sözlü İfadeler'i yayınladığı tarihtir. Ankara, “bırakın konfederasyonu federasyon temelli bir çözüm önerisi bile getirmediği” gerekçesiyle Annan'ın önerilerini kesin bir dille reddetmiş, hatta Denктаş'ın görüşmelerden çekilmesi gündeme gelmiştir. Bu gelişmenin ayrıntıları için, bkz. Birinci bölüm, s. 35.

²⁴¹ Bu süreçte dikkati çeken gelişmelerden biri de AB-Kıbrıs bütünleşmesine tepki olarak kurulan ve 16 Ağustos 1998 tarihli anlaşma gereği altı ayda bir toplanması öngörülen TC-KKTC Ortaklık Konseyi'nin 19 Temmuz 1999'dan beri toplanmamış olmasıdır. Türkiye'ye adaylık statüsü verilmesini öneren 1999 İlerleme Raporu ve Helsinki Zirvesi'nin ardından Konseyin hiçbir toplantı düzenlenmemiş olması ilginçtir. Oysa Kıbrıs için hazırlanan İlerleme Raporunda da ifade edildiği üzere Kıbrıs ile müzakere başlıklarının çoğu kapatılmış durumdadır ve Kıbrıs, AB ile bütünleşme doğrultusunda en hızlı ilerleyen aday ülke konumundadır.

²⁴² 7-9 Aralık 2000 Nice Zirvesi Başkanlık Bildirgesi için, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00400-r1.%20ann.en0.htm

²⁴³ “Türkiye'ye ‘hızlananın’ çağırısı”, *Radikal*, 9 Aralık 2000; “AB Doruk Bildirge Taslağı: Türkiye elini çabuk tutmalı”, *Cumhuriyet*, 9 Aralık 2000; “Programı hızlandırın”, *Sabah*, 9 Aralık 2000.

gösterilmektedir. Türkiye ise 2010 yılına kadarki genişleme takviminde yoktur²⁴⁴. Ankara'nın, buna tepki olarak reformlar ve Ulusal Programın hazırlanması konularını ağırdan alacağına dair yorumlar yapılır²⁴⁵.

12 Ocak 2001'de bir buçuk yıllık bir aradan sonra TC-KKTC dördüncü Ortaklık Konseyi toplantısı gerçekleştirilir. Toplantıda KKTC'nin ekonomik yapısını güçlendirmeye yönelik olarak Ekonomi ve Maliye İşbirliği Protokolü imzalanır. Protokole göre Türkiye, KKTC'ye 3 yıl içinde 350 milyon dolar kredi tahsis edecek ve bu kredilerin nasıl kullanıldığını sürekli olarak denetleyecektir. Bunun yanı sıra Türkiye ile KKTC arasında ortak ekonomik alan kurulması amacıyla bazı yatırımların teşvik edilmesi, turizmde işbirliği yapılması ve limanların onarılması gibi çeşitli kararlar alınır²⁴⁶.

TC-KKTC Ortaklık Konseyi'nin uzun bir aradan sonra yeniden toplanması zamanlaması bakımından ilginçtir²⁴⁷. Türkiye ile AB arasında ilişkilerin yoğunlaştığı 2000 yılı boyunca hiç toplanmayan Konsey, Türkiye'nin 2010 yılına kadar AB genişlemesine dahil edilmeyeceği kararının alındığı Nice Zirvesi'nden kısa bir süre sonra bir araya

²⁴⁴ "Türkiye'nin adı yok", *Radikal*, 9 Aralık 2000; "Yine Pas Geçtiler", *Milliyet*, 9 Aralık 2000; "Tam üyeliğe hazır görülmedi: Türkiye'ye AB yolu 2010'a kadar kapalı", *Cumhuriyet*, 10 Aralık 2000; "Türkiye 2010'a kadar yok", *Sabah*, 10 Aralık 2000.

²⁴⁵ "Ulusal Program sarkabilir", *Cumhuriyet*, 9 Aralık 2000; "Avrupa'ya iki tavır", *Milliyet*, 13 Aralık 2000.

²⁴⁶ "Türkiye, Kıbrıs'ın IMF'si olacak", *Cumhuriyet*, 13 Ocak 2001; "İlişkiler Derinleşecek", *Radikal*, 13 Ocak 2001; "KKTC ile IMF usulü anlaşma", *Milliyet*, 13 Ocak 2001.

²⁴⁷ Dördüncü TC-KKTC Ortaklık Konseyi toplantısı, hükümet ile asker arasında iki konudan ötürü çok gergin günlerin yaşandığı bir döneme denk gelmesi bakımından da önemlidir. Bunlardan ilki Beyaz Enerji yolsuzluğuna askerinin de adının karışması sonucu asker ile hükümet arasında karşılıklı atışmalara kadar varan gerilimdir: "Enerji Yolsuzlukları dün Ankara'yı birbirine kattı: Beyaz Karanlık", *Radikal*, 9 Ocak 2001; Taha Akyol, "Türlü Kuşular", *Milliyet*, 9 Ocak 2001; Melih Aşık, "Beyaz Alerji!", *Milliyet*, 10 Ocak 2001; "Mesut Yılmaz: Askeri rejim=Yolsuzluk", *Milliyet*, 10 Ocak 2001; "Yılmaz Askere yüklendi", *Cumhuriyet*, 10 Ocak 2001; "Ecevit: Dikta Özlemcileri", *Radikal*, 11 Ocak 2001. Ancak Genel Kurmay, hükümet cephesinden gelen eleştirilere derhal karşılık verir. "Kıta Dur! Genelkurmay "Enerji Operasyonu" tartışmalarına sert bir açıklamayla nokta koydu, hükümete yanıt verdi", *Milliyet*, 12 Ocak 2001; "Askerden ağır yanıt", *Radikal*, 12 Ocak 2001. "Askerden hükümete sert yanıt", *Cumhuriyet*, 12 Ocak 2001. Asker ve hükümet arasındaki bu gerginlik, KOB ve Nice Zirvesi kararları doğrultusunda Ulusal Programın hazırlanması çalışmalarına da yansımıştır. Bu dönemde, Genel Kurmay'dan azınlık hakları ile ilgili bazı reformların ve Kıbrıs ile Ege konularının UP'ye dahil edilmemesi, aksi taktirde bunun Türkiye'yi bölünmeye sürükleyeceği konusunda sert uyarılar gelmektedir: İsmet Berkan, "Asker-Sivil Siyaset", *Radikal*, 11 Ocak 2001. Böyle bir dönemde üst düzey generallerden gelen AB karşıtı açıklamalar ve Kıbrıs'ın AB'ye feda edilemeyeceğine dair sözler, hükümeti kamuoyu nezdinde iyice zor durumda bırakır: "AB Türkiye'ye önyargılı", *Cumhuriyet*, 12 Ocak 2001; "İki Komutandan Avrupa'ya Sert Çıkış: AB'de Türkiye'yi isteyen yok", *Milliyet*, 12 Ocak 2001; "Orgeneral Şenoğul: AB Karşıtları Haklı Çıkacak", *Radikal*, 12 Ocak 2001; "AB üyeliğine Paşa direnişi", "Askerden siyasi demeç: Çağdaşlık Avrupa demek değil", *Milliyet*, 13 Ocak 2001. "Askerle AB Polemiği", "Askerin AB Tepkisi: Kıbrıs'ta ödün yok", *Radikal*, 13 Ocak 2001; "Avrupa Birliği yoluna asker taşı", *Radikal*, 15 Ocak 2001. Bu gelişmelerin yaşandığı bir dönemde, hükümetin, KKTC ile imzalayacağı bir işbirliği anlaşması ile hem asker ile olan gerilimi azaltacağını hem de AB'ye Kürtler ve Kıbrıs konusunda taviz veriliyor izlenimini ortadan kaldıracığını hesaplamış olması ihtimali yüksektir.

gelmiştir²⁴⁸. Oysa 2000 yılı yalnızca Türkiye'nin değil, Kıbrıs'ın da AB'ye üyelik konusunda çok önemli adımlar attığı ve müzakerelerin önemli bir bölümünün sonuçlandırıldığı bir yıldır. Buna rağmen Türkiye ile KKTC arasında taahhüt edildiği gibi "karşı-bütünleşme" gerçekleştirme yolunda herhangi bir adım atılmamıştır. Ankara'nın bu tavrından, TC-KKTC bütünleşmesinin, resmi açıklamalarda ifade edildiği gibi Kıbrıs-AB bütünleşmesine değil, Türkiye-AB bütünleşmesine bağlandığı anlaşılmaktadır.

Türkiye için Ulusal Program, 19 Mart 2001'de Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilir²⁴⁹ ve 26 Mart'ta Dışişleri Bakanı İsmail Cem tarafından Komisyonun Genişlemeden Sorumlu Üyesi Günter Verheugen'e sunulur. UP'de Kıbrıs meselesine "Siyasi Kriterler" başlığı altında değil, "Giriş" bölümünde yer verilmiş, "Türkiye Kıbrıs'ta tarafların egemen eşitliğine ve ada gerçeklerine dayalı karşılıklı olarak kabul edilebilir bir çözüm kapsamında, yeni bir ortaklık kurulması için BM Genel Sekreteri'nin iyi niyet misyonu çerçevesindeki çabalarına destek vermeye devam edecektir" demekle yetinilmiştir.

4.1.2. Çekoslovakya, İlhak... AGSP?

Mayıs ayı sonunda Ankara'da Kıbrıs'la ilgili demeçlerin tonunun birden sertleşmeye başladığı görülür. 29 Mayıs 2001'de gerçekleşen Milli Güvenlik Kurulu toplantısının ardından "Kıbrıs'ta Eylem Planı" adı verilen bir belge kabul edilir²⁵⁰ ve bu belge, Yunanistan haricindeki on dört AB üyesine bir mektup olarak yollanır. Bu yönüyle belgenin özellikle AB'ye bir uyarı niteliği taşıdığı söylenebilir²⁵¹. Belgede, Kıbrıs'ın tek taraflı üyelik başvurusunun yasadışı olduğu, bu üyeliğin gerçekleşmesinin Ada'daki bölünmeyi derinleştireceği ve bir krize yol açacağı ifade edilmektedir. Bu bağlamda

²⁴⁸ TC-KKTC Ortaklık Konseyi toplantısından birkaç gün önce, AB'nin Ocak ayı sonunda AB üye ve aday ülkelerin dışişleri bakanları toplantısına Türkiye'yi davet etmemiş olması ve bunun Ankara'da yarattığı hayal kırıklığı, toplantının bu dönemde gerçekleşmesinin diğer bir nedeni biri olarak gösterilebilir: "Türkiye davet edilmiyor", *Milliyet*, 12 Ocak 2001.

²⁴⁹ 19 Mart 2001'de kabul edilen birinci Ulusal Program'ın tam metni için, http://belgenet.com/arsiv/ab/up_001.html; http://belgenet.com/arsiv/ab/up_002.html.

²⁵⁰ 29 Mayıs 2001 tarihli MGK toplantısı sonunda yayınlanan Basın Bildirisi'nin tam metni için, <http://www.mgk.gov.tr/Turkce/basimbildiri2001/29mayis2001.htm>.

²⁵¹ "AB'ye Kıbrıs Muhtırası", *Milliyet*, 29 Mayıs 2001; "AB'ye uyarı", *Radikal*, 29 Mayıs 2001; "Türkiye'den Rumlara ve AB'YE Uyarı: Bir oldubittiye göz yumulmayacak. Kıbrıs'ta ödün yok", *Cumhuriyet*, 30 Mayıs 2001; "MGK Kıbrıs'ta noktayı koydu", *Milliyet*, 30 Mayıs 2001; "Kıbrıs'ta sertleşme: Rumların AB üyesi yapılması durumunda Türkiye ve KKTC'nin birleşmesi seçeneğini değerlendirmeye alan MGK Avrupa'yı uyardı", *Radikal*, 30 Mayıs 2001; "Kıbrıs'a AB Modeli!", *Radikal*, 1 Haziran 2001.

AB'ye Kıbrıs'ın üyelik sürecini dondurması çağrısı yapılmakta, aksi taktirde Türkiye ile KKTC'nin bütünleşmeye gideceği belirtilmektedir. Başbakan Bülent Ecevit'in birinci bölümde ele alınan Kıbrıs'ta Çekoslovakya modeli, 29 Mayıs tarihli MGK kararları sonrasında ortaya atılmıştır²⁵².

Türkiye'nin 1999 yılı sonlarından itibaren terk ettiği tehditkar söylemin 29 Mayıs tarihli MGK toplantısıyla yeniden dirilmesi ve adeta askeri muhtıra niteliğinde doğrudan AB üyelerine iletilmesi zamanlaması açısından tesadüfi değildir. Hatırlanacağı üzere Kıbrıs, zaten 1998 yılından bu yana büyük bir hızla katılım müzakerelerini yürütmektedir. 1999 ve 2000 yılında bu sürecin önemli bir bölümü başarıyla tamamlanmış, 10-11 Aralık 1999'daki Helsinki Zirvesi'nde Kıbrıs'ın 2002 yılında tam üye olmak için bütün kriterleri yerine getirmiş olacağı teyit edilmiştir. Mayıs 2001'de Kıbrıs ile ilgili öncekilerden farklı bir gelişme olmamasına rağmen Ankara'nın özellikle asker kaynaklı olarak sertleşen tutumu, Türkiye ile AB arasında Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası nedeniyle gergin günler yaşanmasıyla açıklanabilir²⁵³. Nice Zirvesi'nde Türkiye'nin AGSP dışında bırakılması nedeniyle başlayan bu gerginlik, Mayıs ayının ortalarıyla birlikte iyice tırmanmıştır. AB, 2003 yılında oluşturmak istediği 60 bin kişilik askeri güce Türkiye'yi dahil etmek istememektedir. Türkiye de buna karşılık olarak AB'nin NATO'nun askeri

²⁵² Bkz. Birinci bölüm, s. 36.

²⁵³ 1998'de AB'nin özerk bir güvenlik politikası geliştirme yönündeki tutum değişikliği ve BAB'ı işlevsiz kılarak güvenlik ve savunmayla ilgili görev ve sorumlulukları AB üyesi ülkelere devreden Köln Zirvesi'nin ardından başta Türkiye olmak üzere AB üyesi olmayan NATO ülkeleri endişelerini dile getirmeye başlamışlardır. Zira böylesi bir yapılanma, söz konusu ülkelerin bu konudaki karar alma mekanizmalarının dışına itilmesi anlamına gelmektedir. Haziran 2000'de gerçekleşen Feira Zirvesi'nde, AB üyesi olmayan NATO ülkelerinin kaygılarını gidermek amacıyla NATO ile AB arasında gerekli işbirliği ve istişare mekanizmalarının kurulacağı, böylelikle NATO'nun AB komutasındaki operasyonlara katılımının sağlanabileceği ifade edilmiştir. Ancak bu işbirliği ve istişarenin karar alma süreçlerini kapsamayacağı da açıkça belirtilmiştir. Türkiye bu formülasyondan memnun olmadığı için gelecekte kurulması planlanan Avrupa Ordusu'nun NATO'nun askeri imkanlarını kullanması önerisini veto eder. Aralık 2000'de gerçekleştirilen Nice Zirvesi'nin Feira'da tarif edilen istişare ve işbirliği sürecine Kanada, Ukrayna ve Rusya'yı da dahil etmesi, Türkiye'yi iyice hoşnutsuzluğa sürükler. Çünkü bu öneri, NATO üyelerinin ayrıcalıklı konumunu tamamen ortadan kaldırmaktadır. Ankara'nın en büyük endişelerinden biri, Yunanistan ve ilerde Kıbrıs'ın üyesi olacağı bir AB'nin Türk topraklarına ya da yakın çevresine operasyon düzenlemesi ihtimalidir. Türkiye bunun yanı sıra hem bölgede hem de uluslararası alanda stratejik bir role sahip olmak, NATO içindeki askeri üstünlüğünden kaynaklanan nüfuzunu korumak gibi kaygılar nedeniyle, AB'nin NATO'dan, dolayısıyla Türkiye'den bağımsız bir askeri karar alma süreci yürütmesinden rahatsızlık duymaktadır. Ankara'nın AB'nin gelecekte düzenleyebileceği operasyonlarda NATO'nun askeri imkanlarından yararlanabilmesini veto etmesinin arkasındaki askeri ve siyasi gerekçeler temelde bunlardır. Türkiye-AGSP ilişkileri ve bu konuda Ankara'nın endişelerinin ayrıntılı bir analizi için, Esra Çayhan, "Towards a European Security and Defense Policy: With or without Turkey", *Turkey and the European Union: Domestic Politics, Economic Integration and International Dynamics*, der. Ali Çarıkoğlu ve Barry Rubin (London ve New York: Frank Cass, 2003), s. 35-55.; İlhan Uzgel, "1990-2001 Küreselleşme...", s. 314-318.; Lord Georger Robertson, "Turkey and the European Security and Defence Identity", *Insight Turkey*, 3:1 (Ocak-Mart 2001): 41-51.; Onur Öymen, "Turkey and Its Role in European Security and Defence", *Insight Turkey*, 3:1 (Ocak-Mart 2001): 53-57.

olanaklarından yararlanmasını veto etmektedir. Dışişleri Bakanı İsmail Cem, 14 Mayıs 2001’de AGSP’nin tartışılacağı NATO ve AB ülkeleri dışişleri bakanları toplantısına katılmak üzere Brüksel’e gider. AB’nin amacı, ay sonunda Budapeşte’de düzenlenecek NATO toplantısı öncesinde Türkiye’yi veto kartını kullanmama konusunda ikna edebilmektedir. Ancak Türkiye, kendisinin dışarıda bırakıldığı bir AGSP’nin NATO imkanlarını kullanmasına müsaade edemeyeceğini vurgular²⁵⁴. Ankara’nın buradaki en önemli çekincelerinden biri, içinde Türkiye’nin yer almadığı bir AGSP’nin özellikle Kıbrıs’ın üyeliğinden sonra Türkiye’yi AB toprağını işgal eden bir ülke kabul etmesi ve bu gerekçeyle Kıbrıs ve Ege’ye müdahale etmesidir. Bu nedenle Türkiye mutlaka AGSP’ye dahil olmak, ya da en azından AGSP’nin müdahale alanını kısıtlamak istemektedir²⁵⁵. MGK toplantısı ile aynı gün, 29 Mayıs’ta Budapeşte’de başlayan NATO toplantısı böyle bir hava içinde gerçekleşir. Türkiye’ye AGSP konusunda yeşil ışık yakmayan AB, aynı zamanda vetonun kaldırması konusunda Ankara’ya yoğun baskı uygulamaktadır²⁵⁶. Zirve sırasında Ankara’ya gizli heyetlerin gönderildiği ve ikna çalışmaları yürütüldüğü bilinmektedir²⁵⁷. Zirvenin son gününde Kıbrıs ve Ege’nin AGSP’nin müdahale alanından çıkarılması taahhüdünde bulunulması üzerine Türkiye yumuşama sinyalleri verir. Ancak resmi olarak vetosunu kaldırmaya yanaşmaz²⁵⁸. Böyle bir ortamda, Ankara’nın KKTC ile bütünleşeceğini tehdidini öne sürmesi, AGSP konusunda AB’yi köşeye sıkıştırma ve ikna etmeye yönelik bir hamle olarak nitelendirilmelidir.

15-16 Haziran 2001’de gerçekleşen AB Göteborg Zirvesi’nde Türkiye’ye KOB’da altı çizilen ve “katılım öncesi stratejinin kilometre taşları olarak anılan öncelikleri” uygulama konusunda somut önlemler alma çağrısı yapılır²⁵⁹. Aynı zamanda zirveye katılan Başbakan Ecevit’in AGSP konusunda baskı gördüğü bilinmektedir²⁶⁰. Genişlemenin ilk dalgasının 2002 yılında gerçekleşmesini öngören Başkanlık Bildirgesi imzalandığı sırada

²⁵⁴ “AB’den AGSK markajı”, *Radikal*, 15 Mayıs 2001; “AGSK inatlaşması”, *Hürriyet*, 16 Mayıs 2001; “Ankara’ya AB öfkesi: Ankara’nın ‘acil müdahale gücünde ısrarı, AB ile ilişkileri gerdi”, *Radikal*, 16 Mayıs 2001.

²⁵⁵ M. Ali Kışlalı, “Yaşamsal AGSK”, *Radikal*, 1 Haziran 2001.

²⁵⁶ “Dışişleri Bakanı Cem, NATO toplantısında Türkiye’nin AGSP tezini savunacak: Budapeşte’de zor pazarlık”, *Cumhuriyet*, 28 Mayıs 2001; “Ankara’ya baskı”, *Milliyet*, 29 Mayıs 2001; “AB gücüne adım”, *Radikal*, 31 Mayıs 2001.

²⁵⁷ “İngiltere ve ABD olumsuz yanıt aldı: Ankara’yı ikna için gizlice heyet gönderildi”, *Cumhuriyet*, 30 Mayıs 2001.

²⁵⁸ “AGSP’de kriz sürüyor. Ecevit AGSP konusunda ilerleme olduğunu ancak yeterli bulmadıklarını söyledi”, *Cumhuriyet*, 31 Mayıs 2001; “AB’yle yumuşama”, *Milliyet*, 31 Mayıs 2001.

²⁵⁹ 15-16 Haziran 2001 tarihli AB Göteborg Zirvesi’nin Başkanlık Bildirgesi için, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00200-r1.en1.pdf.

²⁶⁰ “Ecevit’e AGSP ısrarı”, *Radikal*, 17 Haziran 2001.

Kıbrıs tamamladığı 22 müzakere başlığıyla Macaristan ile birlikte tam üyelik yolunda en hızlı ilerleyen ülke konumundadır²⁶¹.

Türkiye ile AB arasında Kıbrıs ve AGSP konusunda gerginlik sürerken Avrupa Parlamentosu 5 Eylül 2001 tarihinde tam üyelik görüşmeleri süren 12 aday ülke ile ilgili ilerleme raporlarını kabul eder. Aynı toplantıda Kıbrıs'ın tam üye olmaya en yakın aday ülke olduğunun altını bir kez daha çizen AP, Türkiye ve KKTC'yi çözümsüzlükle itham eden Poos raporunu²⁶² onaylar ve Kıbrıs tam üye olduğu takdirde, Türkiye, KKTC ile birleşirse, AB'yi unutmaması gerektiğini açıklar²⁶³.

AB'ye üye ve aday ülkelerin dışişleri bakanları 9 Eylül 2001 tarihinde AGSP konusunu tartışmak üzere Brüksel'de bir araya gelir. Kıbrıs meselesinin en önemli gündem maddelerinden birini oluşturduğu zirvede Ankara'dan yine AGSP'nin NATO imkanlarını kullanmasını veto etmemesi istenmiş, Dışişler Bakanı İsmail Cem ise Türkiye'nin AGSP'ye katılımı sağlanmadan bunun mümkün olmayacağını vurgulamıştır²⁶⁴. Bütün bu gelişmelere bakıldığında, özellikle Nice Zirvesi'nin ardından Kıbrıs ve AGSP konusunun giderek birbirine bağlandığı gözden kaçmamaktadır²⁶⁵.

Ekim ayının son günlerinden itibaren Ankara'nın Kıbrıs ile ilgili tutumunun iyice sertleştiği görülür. İsmail Cem 2 Kasım'da Meclis Plan ve Bütçe Komisyonu'ndaki konuşmasında, "Kıbrıs için bedel ödeyebiliriz" açıklamasını yapar²⁶⁶. Birinci bölümden de hatırlanacağı üzere, bu açıklamanın kısa bir süre öncesinde Ada'da yaptığı bir ziyarette, AB Komisyonu Başkanı Romano Prodi, çözüm olmasa da Kıbrıs'ın birliğe üye olacağını

²⁶¹ "Örnek aday Rumlar, *Radikal*, 16 Haziran 2001; "Genişleme 2002'de başlıyor", *Sabah*, 17 Haziran 2001.

²⁶² Poos Raporu'nu onaylayan AP kararı ve raporun tam metni için, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/oj/2002/ce072/ce07220020321en01070108.pdf>. Ayrıca, bkz. Birinci bölüm, s. 37, 84. dip notu.

²⁶³ "Avrupa Sertleşti: Avrupa Parlamentosu, Rum Yönetimi'yle ilgili ilerleme raporunda Türkiye ve KKTC'ye çattı. Rumların tek eksikliği homoseksüelliğin yasal olmaması", *Radikal*, 6 Eylül 2001; "Kıbrıs'ta hain oyun: Avrupa Parlamentosu Kıbrıs Raportörü Poos'tan KKTC ve Türkiye'ye sert yaklaşım", *Akşam*, 5 Eylül 2001; "Avrupa'dan sert Kıbrıs raporu", *Hürriyet*, 6 Eylül 2001; Mehmet Ali Birand, "Kıbrıs gidiyor, biz seyre ediyoruz", *Posta*, 6 Eylül 2001.

²⁶⁴ "Kıbrıs dilden düşmüyor", *Radikal*, 10 Eylül 2001; "Cem: Kıbrıs'a önyargı ile yaklaşılmamalı", *Hürriyet*, 10 Eylül 2001; "AB: Denkaş'a baskı yapın", *Cumhuriyet*, 10 Eylül 2001; "Cem: AB Önyargılarını bırakmalı", *Cumhuriyet*, 11 Eylül 2001.

²⁶⁵ Bu gelişmelerin ardından Türkiye'nin de desteğini alan Rauf Denkaş 12 Eylül'de Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin New York'ta görüşmelere başlama çağrısını geri çevirir.

²⁶⁶ "Türkiye Kıbrıs için bedel ödeyecek", *Cumhuriyet*, 3 Kasım 2001; "Türkiye'den tarihi rest: Ya biz ya Rumlar", *Milliyet*, 3 Kasım 2001.

bir kez daha ilan etmiştir²⁶⁷. Ardından Başbakan Ecevit, 3 Kasım'da yaptığı bir açıklamada, Güney Kıbrıs'ın AB ile bütünleşmesi durumunda buna Türkiye'nin de aynı şekilde cevap vereceğini, sonucun ya tam ilhak ya da kısmi ilhak olacağını duyurur²⁶⁸. Hatırlanacağı üzere, Kıbrıs'ın sorun çözülmeden de üye olabilmesinin yolunu Türkiye'nin resmi adaylığının ilan edilmesi karşılığında onay verdiği Helsinki Zirvesi kararları açmıştı. 1999'dan bu yana çeşitli platformlarda Kıbrıs'ın kaydettiği ilerlemenin altı çizilmiş ve 2002'de müzakereleri tamamlayarak tam üye olmaya hak kazanacağı defalarca kez ifade edilmişti. Dolayısıyla gelinen noktanın sürpriz olduğunu söylemek mümkün değildir. Ancak Ankara 1999'dan bu yana alınan bütün kararlar ve yapılan açıklamalar sonrasında sessizliğini korumuş, sadece Kıbrıs sorununun Türkiye'nin üyelik perspektifiyle bağlantılandırılması anlamına gelebilecek ifadeleri reddetmiştir. Dolayısıyla özellikle 2001 yılının ortalarından itibaren Kıbrıs'ın üyelik süreciyle ilgili yeniden sertleşen tavrı, Kıbrıs'ın tam üyeliğe yaklaşmış olması ile açıklamak mümkün olmayacaktır. Bunda AB'nin Türkiye'nin üyelik sürecine ilişkin Ankara'nın beklediği olumlu adımları atmaması kadar, AGSP konusundaki gelişmeler de etkili olmaktadır.

Yukarıda da açıklandığı gibi 29 Mayıs 2001'de gerçekleşen MGK toplantısı, Türkiye'nin KKTC ile bütünleşme adımlarını ortaya koyan bir "Kıbrıs Eylem Planı" benimsemiş ve planı önce Bakanlar Kurulu'na daha sonra da büyükelçiler aracılığıyla Atina haricindeki AB başkentlerine iletmişti. MGK, 28 Eylül 2001 tarihinde gündem maddelerinden biri Kıbrıs olan bir toplantı daha gerçekleştirir. Toplantıda 29 Mayıs'ta ortaya konan Eylem Planı'nın ne kadar uygulandığına ilişkin olarak hazırlanan rapor görüşülür ve hükümete gerekli adımların atılması konusunda talimat verilir²⁶⁹.

---

²⁶⁷ Bkz. Birinci bölüm, s. 37, 84. dip notu.

²⁶⁸ Fikret Bila, "Başbakanın Kıbrıs'ın Geleceğine İlişkin Sert Mesaj", *Milliyet*, 4 Kasım 2001; "Kıbrıs'ta Zorlu Dönemeç", *Radikal*, 4 Kasım 2001; İsmet Berkan, "Kıbrıs Celallenmesi", *Radikal*, 5 Kasım 2001; Mehmet Ali Birand, "Kıbrıs'ta Yol Ayrımına Gelindi", *Posta*, 6 Kasım 2001. Bkz. Birinci bölüm, s. 37.

²⁶⁹ 28 Eylül 2001 tarihli MGK toplantısının basın bildirisini için, <http://www.mgk.gov.tr/Turkce/basinbildiri2001/28eylul2001.htm>. O günlerde Türkiye'nin 11 Eylül olayları sonrasında ABD'nin Afganistan'a düzenleyeceği askeri müdahaleye destek sağlamaya karar verdiği bilinmektedir. Nitekim 28 Eylül tarihli MGK toplantısının asıl gündem maddesini ABD'ye verilecek askeri desteğin koşulları oluşturmuştur "MGK'da üç gündem maddesi", *Cumhuriyet*, 29 Eylül 2001. Ankara'nın Afganistan'daki operasyonlara asker göndermesi karşılığında ABD'den Kıbrıs ve AGSP konularında destek alabileceğini hesaplamış olması ihtimali son derece yüksektir. Bu dönemde Ankara'da Kıbrıs'la ilgili yapılan çıkışları, Türkiye'nin NATO'daki en büyük müttefiki olan ABD'den Kıbrıs ve AGSP konularında gelecek muhtemel desteğe ve bunun AB ülkelerinde yapacağı etkiye bağlamak yanlış olmayacaktır.

13 Kasım 2001’de Avrupa Komisyonu aday ülkeler için hazırladığı ilerleme raporlarını ve Strateji Belgesi’ni kamuoyuna açıklar. Kıbrıs için İlerleme Raporu’nda²⁷⁰ “Kıbrıs’ta çözüm” başlığının “Siyasi Kriterler” başlığı altında değil, ayrı bir başlık olarak ele alındığı göze çarpmaktadır. Bu bölümde Denктаş’ın Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri’nin görüşme davetini geri çevirmesine duyulan tepki açıkça ortaya konmuştur. Raporda dikkati çeken bir diğer unsur, Ada’da “tercihen” Kıbrıs’ın AB’ye katılımından önce bir çözüme ulaşılması isteğinin dile getirilmiş olmasıdır. Diğer bir deyişle AB, çözüm olmasa bile Kıbrıs’ın tam üye yapılacağına ilişkin net işaretler vermeye devam etmektedir²⁷¹. Aynı zamanda Kıbrıs ile iki müzakere başlığı dışındaki bütün fasıllarda müzakerelerin başladığı ve 23 başlıkta bu sürecin tamamlandığı ifade edilmektedir.

Türkiye için hazırlanan İlerleme Raporu²⁷², önceki yıllardan farklı olarak, müzakerelere başlamış ülkeler için hazırlanan formatta hazırlanmıştır. Yani her bir müzakere başlığındaki ilerleme, ayrı bir bölümde ele alınmıştır. Kabul edilen uyum reformları sayesinde Türkiye’nin önemli bir ilerleme kaydettiğinin altını çizen rapor, buna rağmen Türkiye’nin Kopenhag siyasi kriterlerini karşılamaktan uzak olduğunu vurgulamaktadır. Aynı zamanda Türkiye’nin Helsinki Zirvesi sonuç bildirgesinin 9(a) maddesinde öngörülen somut eylemleri hayata geçirmemesinin ve “Kıbrıs Türk toplumunun lideri Bay Denктаş’ın” Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri’nin davetini geri çevirmesine Ankara’nın verdiği desteğin hayal kırıklığına yol açtığı” ifade edilmiştir.

Karma Belge olarak da anılan Strateji Belgesi’nin²⁷³ “Giriş” bölümünde, “Kıbrıs’ın AB’ye birleşmiş olarak girmesinin bütün üyelerin arzusu” olduğu ancak “katılım müzakerelerinin tamamlanmasına kadar çözüm gerçekleşmediği takdirde, Konsey’in bunu bir önşart olarak kabul etmeyeceği ve Helsinki kararları doğrultusunda kararını vereceği” bildirilmektedir. Bu ifadeleri takip eden paragrafta ise Türkiye’den insan hakları

²⁷⁰ 13 Kasım 2001 tarihli Kıbrıs İlerleme Raporu’nun tam metni için, http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2002/cy_en.pdf

²⁷¹ Yukarıda da açıklandığı gibi bu yeni bir durum değildir. Helsinki Zirvesi sonuç bildirgesinde çözümün tam üyelik için bir önşart olmadığı zaten kabul edilmişti. Ankara o dönemde bu önşartın kendisi için ortadan kalktığı konusunda kamuoyuna açıklamalar yaparken aynı karardan Kıbrıs’ın da yararlandığını unutmuşa benziyordu. Bu tarihten itibaren yayınlanan pek çok belgede teyit edilen bu durum, yani “Kıbrıs’ın çözüm olsa da olmasa da AB’ye üye olacağı” gerçeği, 25-26 Ekim 2001 tarihlerinde AB Komisyonu Başkanı Romano Prodi’nin Kıbrıs’a düzenlediği ziyarette yaptığı konuşmada da açıkça ortaya konmuştu. Bkz. Birinci Bölüm.

²⁷² 13 Kasım 2001 tarihli Türkiye İlerleme Raporu’nun tam metni için, http://belgenet.com/arsiv/ab/ab_rapor01.html.

²⁷³ 13 Kasım 2001 tarihli Strateji Belgesi’nin (Karma Belge) tam metni için <http://www.deltur.cec.eu.int/EnlargementStrategy2001.pdf>.

konusundaki reformları hayata geçirmenin yanı sıra “Kıbrıs problemini ve Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası konusunda ortaya çıkmış olan farkları çözmeye yönelik çabalara aktif biçimde katkıda bulunması” istenmektedir. Aynı zamanda Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirmiş olan bütün adaylarla müzakerelerin başladığı ancak Türkiye’nin bu kriterleri hala karşılamadığı vurgulanmakta, Türkiye’nin reform sürecinin desteklenmesi amacıyla Topluluk Programları ve fonlarından daha fazla yararlanması için gerekli mekanizmaların oluşturulması tavsiyesinde bulunmaktadır. Belge, aday ülkelerle müzakerelerin 2002 yılında tamamlanması ve 2004 yılı Avrupa Parlamentosu seçimlerine yeni üyelerle birlikte gidilmesi hedefini de tekrarlamıştır. “Türkiye İçin Katılım Öncesi Strateji” bölümünde Türkiye’nin Helsinki’de belirlenmiş olan “siyasi diyalog” kapsamında Kıbrıs’ta çözümü desteklemesi, AGSP’ye katılım konusunda da daha yapıcı bir yaklaşım benimsemesi gerektiği vurgulanmıştır. AB’nin kabul ettiği son belgelerin üzerine Kıbrıs’ta çözümün yanı sıra AGSP’nin de adeta bir önşart haline gelmeye başladığı ve tam üyeliğin iyice zorlaştığı yorumları yapılmıştır²⁷⁴.

13 Kasım 2001’de önce Dışişleri Bakanlığı, daha sonra da Hükümet adına Başbakan Yardımcısı Mesut Yılmaz bir açıklama yapar. Açıklamalarda bundan önceki yıllardan farklı olarak hem İlerleme Raporu’nun hem de Strateji Belgesi’nin değerlendirilmiş ve her iki belgenin de genelde “yapıcı” bulunduğu ifade edilmiştir. Dışişleri Bakanlığı, İlerleme Raporu’nda yer alan Kıbrıs bölümü ile ilgili olarak, “Türkiye, BM Genel Sekreteri’nin iyi niyet misyonu çerçevesinde iki tarafça kabul edilebilir ve Ada’daki gerçeklere dayalı kapsamlı bir çözüme ulaşılması yönündeki çabaları desteklemeye devam etmektedir. Türkiye, Kıbrıs Türk tarafının bu yönde sergilediği yapıcı tutum ve katkıları da memnuniyetle karşılamaktadır” ifadelerine yer vermiş, “Kıbrıs’ta eşitlik temelinde kabul edilebilir bir çözüme ulaşılmadan GKRY’nin hukuk dışı AB üyelik sürecinin ileriye götürülmesi beraberinde olumsuz sonuçlar getireceğini, bu çerçevede uluslararası camianın Kıbrıs sorununa doğru bir teşhis koymasının beklendiğini” vurgulamıştır²⁷⁵. Mesut Yılmaz ise yayınlanan belgelerde dile getirilen eleştirileri haklı bulduğunu ifade

²⁷⁴ “Çiller: Hükümet Kıbrıs’ı altın tepside sunuyor”, *Hürriyet*, 14 Kasım 2001; “AB beğenmedi”, *Hürriyet*, 14 Kasım 2001; “AB: Türkiye hazır değil”, *Radikal*, 14 Kasım 2001; “AB Yolu uzadı”, “Bahçeli resti çekti: AB ve AGSP’de ikinci sınıf rolü kabul etmiyoruz”, *Cumhuriyet*, 14 Kasım 2001; “Kıbrıs ve AGSP baskısı artacak”, *Cumhuriyet*, 15 Kasım 2001.

²⁷⁵ Dışişleri Bakanlığı’nın 13 Kasım 2001’de yaptığı açıklamanın tam metni için, http://www.belgenet.com/arsiv/ab/dis_131101.html.

ettikten sonra, gerek İlerleme Raporu'nda gerekse Strateji Belgesi'nde Kıbrıs ve AGSP'ye atıfta bulunulduğunu söylemiş ancak bu konularda henüz bir değerlendirme yapmak istemediğini açıklamıştır. Yılmaz, bu meselelerde atılacak adımların yalnızca Türkiye'den beklenemeyeceğini, AB'nin de teşvik edici olması gerektiğini belirtmekle yetinmiştir²⁷⁶.

Hükümetten ve Dışişlerinden gelen ihtiyatlı olmakla birlikte olumlu açıklamaların Ankara'nın bu belgeleri kabul ettiği anlamına geldiği söylenebilir. Ancak bu açıklamaların hemen ardından Ankara'nın üslubunun sertleştiği ve Kıbrıs'la ilgili tehdidkar ifadelerin birbiri ardına kullanıldığı gözlerden kaçmaz. KKTC'nin kuruluş yıldönümünde bir konuşma yapan Başbakan Bülent Ecevit, Rumların Birliğe üye olamayacağını, Türkiye'nin KKTC'den vazgeçmeyeceğini, gerekirse bunun için bedel ödeyebileceğini ifade eder²⁷⁷. Bu arada Türkiye hukuki atak başlatarak 12 Eylül 2001 tarihli güncellenmiş Mendelson Raporu'nun Birleşmiş Milletler belgesi olarak yayınlanmasını sağlar²⁷⁸.

Türkiye'nin bu süreçte birbiriyle çelişkili tutumlar sergilediğini söylemek mümkündür. Kasım ayı başlarında Kıbrıs için bedel ödemekten ve Kıbrıs'ı ilhak etmekten söz eden Ankara, AB belgeleri yayınladıktan sonra bazı olumlu açıklamalar yapmış, ardından 1997'den bu yana rafa kaldırdığı Mendelson raporunu Kıbrıs'la müzakerelerin büyük bir çoğunluğunun tamamlandığı bir dönemde BM'ye taşıyarak Kıbrıs'ın üyeliğinin hukuka aykırı olduğunu uzun bir aradan sonra yeniden ortaya atma gereği duymuş ve tehdidkar söylemlere sarılmıştır. Türkiye'nin bu değişken tavrını anlayabilmek için söz konusu dönemde yaşanan bazı gelişmeleri yakından incelemek gerekir.

Özellikle Nice Zirvesi'nden bu yana AB ile Türkiye arasında AGSP nedeniyle çok ciddi gerginliklerin yaşandığı, bu gerginliklerin MGK toplantılarına konu olduğu ve Türkiye'nin Kıbrıs politikasını zaman zaman sertleştirmesine yol açtığı yukarıda

---

²⁷⁶ “Yılmaz raporu haklı buldu”, *Milliyet*, 14 Kasım 2001; “Yılmaz'dan özeleştirisi: Eleştiriler ne yazık ki haklı”, *Cumhuriyet*, 14 Kasım 2001. Mesut Yılmaz'ın 13 Kasım 2001'de yaptığı konuşmanın tam metni için, http://www.belgenet.com/arsiv/ab/yilmaz_131101.html.

²⁷⁷ “Kıbrıs için sert sözler”, *Milliyet*, 16 Kasım 2001.

²⁷⁸ “Kıbrıs için Hukuk atağı: Rumlar üye olamaz”, *Cumhuriyet*, 16 Kasım 2001. Mendelson'un Türkiye'nin talebi üzerine güncellediği mütalaası için, M. H. Mendelson, *Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne Girişi Neden Hukuka Aykırı Olacaktır : Hukuki Mütalaa*, (Londra, 2001). Rapor, Birleşmiş Milletler metni olarak yayınlanır. (UN A/56/451-S/2001/953). Birleşmiş Milletler kararının yayınlanmasından çok kısa bir süre sonra Rumlar karşı atak başlatarak daha önce üç profesör tarafından hazırlanmış olan karşı mütalaanın güncellenmiş biçimini 17 Kasım 2001 tarihinde açıklarlar. Daha sonra bu belge de BM belgesi olarak yayınlanır (UN A/56/723-S/2001/1222).

açıklanmıştı. Kasım ayının ortalarıyla birlikte AGSP tartışmalarının ve bu konudaki diplomasi trafiğinin iyice yoğunlaştığı görülmektedir. AB, 14-15 Aralık tarihlerinde gerçekleşecek olan Laeken Zirvesi'nde AGSP'yi resmi olarak ilan etmeyi planlamaktadır; ancak Türkiye'nin NATO'daki vetosu nedeniyle kriz giderilebilmiş değildir. O nedenle bu dönemde AGSP konusunda Türkiye'yi ikna edebilmek için çok ciddi diplomatik girişimlerin olduğu görülmektedir. Ankara ise 11 Eylül sonrasında dünya konjonktüründe meydana gelen değişikliklerinden faydalanarak hem Kıbrıs hem de AGSP konusunda Amerika'nın desteğini alabileceğini hesaplamıştır. Bu nedenle ABD'nin Afganistan'a düzenlediği operasyonlar sonrasında gönderilecek Barış Gücü'nün içinde yer almak istemektedir.

Afganistan'a gönderilecek Barış Gücü'nün ayrıntılarının tartışıldığı Birleşmiş Milletler Zirvesi 17 Kasım'da New York'ta gerçekleşir. Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in gündem maddesini Afganistan'ın oluşturduğu bir zirve sonrasında düzenlediği basın toplantısında AGSP ve Kıbrıs ile ilgili mesajlar vermesi ve bu konularda tavize yanaşmayacaklarını ifade etmesi tesadüfi değildir²⁷⁹.

20 Kasım'da AB'ye üye ve aday ülkeler ile NATO ülkelerinin Savunma Bakanlarının Brüksel'de düzenledikleri toplantıda, AGSP'deki ısrarından vazgeçmediği takdirde Türkiye'nin AB üyeliğini unutmaması gibi çok ciddi baskılara maruz kaldığı bilinmektedir. Ankara'yı temsilen Brüksel Zirvesi'ne katılan Savunma Bakanı Sabahattin Çakmakoglu, Türkiye'nin AGSP'de anlaşma sağlanması koşuluyla, bir tugayı Avrupa Ordusunun hizmetine sunma önerisi getirmiş ancak bu öneri, AB ülkelerince kabul görmemiştir²⁸⁰.

Bu toplantının bir gün sonrasında Washington'da Afganistan'ın yeniden inşası ile ilgili İslami Konferans Örgütü, G-7 ülkeleri ve Afganistan'ın katılımıyla bir Afgan Zirvesi düzenlenir. Bu toplantıda NATO ve ABD'den önceki haftalarda AGSP konusunda beklenen mesajların gelmemesi ve bir sonraki Afganistan toplantısının Türkiye yerine Almanya'da yapılması kararı nedeniyle Ankara'nın Afganistan'a yardım konusunda biraz

---

²⁷⁹ “İsmail Cem'den Uyarı: Kıbrıs Türkü tehlikeye atılmamalı”, *Cumhuriyet*, 18 Kasım 2001; “Kıbrıs'ın bir ucu Afganistan'a bağlı”, *Radikal*, 18 Kasım 2001; “Erol Manisalı, “Görenler için Satılık Turnusol kağıdı: Kıbrıs, Ege, AGSP...”, *Cumhuriyet*, 19 Kasım 2001.

²⁸⁰ “AGSP karşılığı tugay önerisi”, *Radikal*, 21 Kasım 2001; “AB Vazgeçmiyor: AGSP Koşul oldu!”, *Cumhuriyet*, 21 Kasım 2001; “Avrupa'nın oyununu bozmalyız”, *Cumhuriyet*, 25 Kasım 2001.

geri adım attığı görülmektedir²⁸¹. Bu arada TBMM 24 Kasım tarihinde bir kapalı oturum gerçekleştirir. Birinci bölümde ele aldığımız bu kapalı oturumun konusu Kıbrıs'tır²⁸².

Bu gelişmelerin ardından 26 Kasım tarihinde Ankara'da Türkiye, İngiltere ve ABD arasında AGSP görüşmeleri yapılır. Daha önce de açıklandığı üzere AGSP ile ilgili Türkiye'nin en büyük kaygısı, ilerde üye olacak Kıbrıs'ın Türkiye'nin yer almadığı bir Avrupa Ordusunda yer alması ve gerektiğinde Kuzey Kıbrıs'a düzenlenecek operasyonlarda Türkiye'ye karşı AB'nin yanında yer alabilmesidir. Türkiye bunun önüne geçmek için AGSP'nin kurulmasında rol üstlenmeye çalışmakta, AB buna yanaşmadığı için AGSP'nin NATO'nun askeri imkanlarından yararlanma önerisini veto etmektedir²⁸³. Ankara'nın, 26 Kasım'da AB'nin getirdiği "müdahale bölgelerini sınırlandırma" önerisine yüzde yüz onay vermediği ancak kapıları da kapatmadığı bilinmektedir. AGSP konulu bu toplantı düzenlenirken ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell'ın 4-5 Aralık tarihlerinde Ankara'ya resmi bir ziyaret düzenlemeye karar verdiği açıklanır²⁸⁴.

27 Kasım tarihinde toplanan MGK'dan bu kez Kıbrıs'ta Denктаş'ın Klerides'e yazdığı mektup üzerine yeniden başlamasına karar verilen barış görüşmelerine destek kararı çıkması son derece şaşırtıcıdır²⁸⁵. MGK toplantısının yapıldığı gün AB dönem Başkanı

²⁸¹ "Afganlara yardımın şartları var", *Radikal*, 22 Kasım 2001; "Türkiye acele etmiyor", *Cumhuriyet*, 22 Kasım 2001.

²⁸² Bkz. Birinci bölüm, s. 38.

²⁸³ "AGSP Kıbrıs'a düğümlendi", *Radikal*, 27 Kasım 2001;

²⁸⁴ "Powell Aralık'ta Ankara'da", *Radikal*, 27 Kasım 2001;

²⁸⁵ 27 Kasım 2001'de gerçekleştirilen MGK toplantısının basın bildirisini için, <http://www.mgk.gov.tr/Turkce/basimbildiri2001/27kasim2001.htm>. Birinci bölümden hatırlanacağı üzere, Kofi Annan'ın girişimleri ile başlayan dolaylı görüşmeler, 12 Eylül 2001'de Denктаş'ın Annan'ın New York davetini reddetmesi üzerine kesintiye uğramıştı. Ancak 8 Kasım 2001 tarihinde Denктаş, Klerides'e bir mektup yazarak "önkoşulsuz" olarak yüz yüze görüşme ve sorunları kendi aralarında halletme teklifinde bulunmuştur. 12 Kasım tarihinde Kofi Annan'a bir mektup yazan Denктаş, tek bir uluslararası kimliğe sahip bir ortaklık devleti kurulması konusundaki önerisini Genel Sekreter'e ilemiştir. Türkiye ile AB ve ABD arasında AGSP nedeniyle çok yoğun tartışmalar yaşanırken, Ada'da barış görüşmelerinin ne zaman başlayacağına ilişkin planlar yapılmaktadır: "Kıbrıs'ta Çözüm arayışları: Denктаş Klerides görüşmesi önkoşulsuz", *Cumhuriyet*, 18 Kasım 2001; "Yeşil Hatta Kritik Zirve" ; "Çok özel doruk: Yüz yüze konuşacaklar", *Cumhuriyet*, 21 Kasım 2001; "Denктаş'tan yeni öneri", *Cumhuriyet*, 22 Kasım 2001. İki lider arasındaki temasların sonucunda dört yıl aradan sonra ilk yüz yüze görüşmenin Powell'ın Ankara'ya resmi ziyaretinin ilk gününe denk gelen 4 Aralık 2001'de gerçekleşmesi kararı alınır: Yorgo Kırbaki, "Kıbrıs senaryoları", *Radikal*, 25 Kasım 2001; "Rauf Denктаş toplantıdan umutlu: Ada'da tarihi doruk", *Cumhuriyet*, 4 Aralık 2001; "Denктаş'la Klerides yemek yedi", *Cumhuriyet*, 6 Aralık 2001. 29 Mayıs'ta MGK kararı ile açıklanan Kıbrıs'ta Eylem Planı, buna bağlı olarak Ecevit'in ortaya attığı Çekoslovakya modeli, 28 Eylül MGK toplantısında planın uygulanmasıyla ilgili görüşmeler, İsmail Cem'in "Kıbrıs'ta bedel ödeyebiliriz" açıklaması ve bu arada Denктаş'ın apar topar görüşmelerden çekildiği düşünüldüğünde, 27 Kasım'daki MGK toplantısında Ada'da çözümün desteklenmesi kararının alınması dikkat çekicidir.

Belçika'nın Başbakanı Guy Verhofstadt, AGSP konusunda Ankara'yı ikna edebilmek için Türkiye'ye sürpriz bir ziyaret düzenler²⁸⁶. Bu ziyaretin de tam bir uzlaşma sağlayamaması nedeniyle, 30 Kasım'da Hollanda Dışişleri Bakanı Aarsten Ankara'ya gelir. Ancak Aarsten'in İsmail Cem ile görüşmesinden AB'nin istediği yönde bir karar çıkmaz²⁸⁷. Kasım ayının ortalarından itibaren yaşanan yoğun diplomasi trafiği, Aralık ayının ilk haftalarında da devam edecektir. 4-5 Aralık'taki Powell ziyaretini ardından 6-7 Aralık'ta toplanacak NATO Dışişleri Bakanları zirvesi, Kıbrıs ve AGSP'nin geleceğini belirleyecek kritik tarihler olarak Ankara'nın önünde durmaktadır²⁸⁸.

Kritik haftanın ilk gelişmesi, 2 Aralık'ta Başbakanlık'ta gerçekleşen AGSP zirvesidir. Zirve sonucunda Ankara, ABD ve İngiltere'nin Kıbrıs ve Ege konularında verdiği güvenceler nedeniyle AGSP'ye Türkiye'nin katılımı konusundaki ısrarından vazgeçtiğini açıklar. Sonradan "Ankara Mutabakatı" olarak adlandırılacak olan karar metnine göre Türkiye'nin ısrarını sürdürmemesi karşılığında Avrupa Ordusu, NATO müttefikleri arasında çıkabilecek çatışmalara müdahale edemeyecektir. Türkiye, AGSP'nin düzenleyeceği operasyonların güvenlik çıkarlarını ilgilendirmesi durumunda karar sürecine aktif olarak katılacaktır. Bunun karşılığında NATO'daki vetosunu kaldıracak, AGSP, stratejik olmayan müdahalelerde NATO'nun imkanlarından ayrı bir onay sürecine gerek olmaksızın yararlanabilecektir²⁸⁹. Her ne kadar belirli güvenceler verilmiş olsa da, 2 Aralık Zirvesi'ne kadar yaşanan gelişmeler düşünüldüğünde, Ankara'nın Kıbrıs ve AGSP konularında ABD'den beklediği desteği alamadığı, AB ve NATO müttefiklerinden gelen

---

Kıbrıs'ın AB'ye üyelik perspektifi ile ilgili herhangi bir değişiklik olmamasına rağmen AGSP ile sıkı pazarlıkların yaşandığı, neredeyse her gün AB ve NATO ülkeleriyle zirvelerin düzenlendiği bu dönemde Türk tarafının girişimleri sonucu "önkoşulsuz" olarak masaya dönülmesini, diğer bir deyişle KKTC'nin tanınması gibi önşartlardan vazgeçilmesini, AGSP pazarlıklarında bir koz elde etme çabası biçiminde yorumlamak gerekecektir. Türkiye bu tavrıyla AGSP konusunda istediklerini alabilmek için Denктаş'ı masada tutmaya çalıştığı izlenimini vermektedir.

²⁸⁶ "AGSP pazarlığı kıran kırana: Kıbrıs görüşmeleri kilitliyor", *Radikal*, 28 Kasım 2001; "AGSP'de Kördüğüm: Türkiye ile AB, Avrupa ordusunun çerçevesini çizen AGSP'de 'katılım sorunu'nu aşamadı", *Radikal*, 29 Kasım 2001; Murat Yetkin, "Kıbrıs ve Avrupa Ordusu", *Radikal*, 29 Kasım 2001

²⁸⁷ "Cem-Aarsten Ankara'da buluştu: AGSP görüşmeleri sürecektir", *Cumhuriyet*, 1 Aralık 2001; "AGSP'de NATO onayına mecbur kalındı", *Radikal*, 2 Aralık 2001.

²⁸⁸ "Sorunlar çemberi" *Cumhuriyet*, 1 Aralık 2001; "Dış politikada zorlu hafta", *Cumhuriyet*, 2 Aralık 2001. "Ankara terleyecek: Gelecek hafta zorlu bir dış politika maratonuna başlayacak olan Ankara, Kıbrıs'tan AGSP'ye, Afganistan'dan Irak'a kadar uzanan pek çok cephede kıran kırana 'savaşacak'", *Radikal*, 2 Aralık 2001.

²⁸⁹ "Türkiye, Kıbrıs ve Ege konularında güvence aldı, AGSP'ye onay verdi. Avrupa Ordusu tamam", *Cumhuriyet*, 3 Aralık 2001; "AGSP kilidi açıldı", *Radikal*, 3 Aralık 2001; "Ecevit: İstediklerimiz oldu", *Radikal*, 3 Aralık 2001; "Ankara topu AB'ye attı", *Radikal*, 4 Aralık 2001.

baskılar sonucu geri adım atmak zorunda kaldığı görülmektedir. Zira 11 Eylül sonrasında yeni bir küresel güvenlik anlayışı geliştirmeye çalışan ABD, AB'nin NATO'dan bağımsız bir askeri yapılanma geliştirmesinden rahatsızlık duymakta, o nedenle Türkiye'nin AGSP'ye yönelik vetosunu devam ettirmesine yeşil ışık yakmamaktadır²⁹⁰.

Böyle bir ortamda ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell, planlandığı gibi 4 Aralık'ta resmi bir ziyaret için Ankara'ya gelir. Çantasında Irak, Kıbrıs, Afganistan ve AGSP gibi konular bulunan Powell, Irak'a saldırı konusunda Türkiye'nin kaygılarını “şimdilik” gidermiş ancak Türkiye'nin Afganistan'da oluşturulacak barış gücünün komutasını üstlenme konusundaki taleplerine somut bir güvence vermemiştir. Daha sonra NATO Zirvesi'ne katılmak için Türkiye'den ayrılan Powell'ın Afganistan'daki barış gücü için İngiltere'ye öncelik verdiği izlenimi doğmuştur²⁹¹.

6-7 Aralık tarihlerinde NATO Dışişleri Bakanları Zirvesi, Brüksel'de toplanır. İlk gün toplantısından sonra bir açıklama yapan İsmail Cem, AGSP konusunda bir metin üzerinde anlaşmaya varıldığını, artık bundan sonrasının AB'nin meselesi olduğunu ifade eder²⁹². AGSP konusunda attığı adımlar ve Ada'da iki lider arasında devam edeceği açıklanan barış görüşmeleri nedeniyle elini güçlendiren Türkiye, bu aşamadan sonra AB'den üyelik sürecine

---

²⁹⁰ Mustafa Balbay, “Avrupa Ordusunda seyyar rol! Bush: AB ile anlaşın yoksa Avrupa ordusunu sızdır kuralar”, *Cumhuriyet*, 4 Aralık 2001; “AGSP'nin kabul edilmesinde ABD'den gelen ‘Artık çözüm’ mesajı etkili oldu. Çözümü Washington istedi”, *Cumhuriyet*, 4 Aralık 2001. Bu dönemde Türkiye'yi hayal kırıklığına uğratan gelişmeler Afganistan'a gönderilecek barış gücünün belirlenmesi aşamasında yaşanmıştır. Afganistan'ın geleceğinin tayin edilmesinde aktif rol oynamak isteyen Türkiye, NATO'nun Rusya'ya ortaklık önerisi getirmesi sonucu büyük bir sarsıntı geçirmiştir: “NATO'dan tarihi öneri”, *Radikal*, 24 Kasım 2001. Barış gücü konuşlandırılması konusunda ABD'nin çekimser davranması, Türkiye'nin bir geri adım daha atmasına yol açmıştır. “Askerlere göre Barış Gücü Birlikleri ayak bağı olacak”, *Cumhuriyet*, 1 Aralık 2001. Bütün bu gelişmelerin sonucunda istediği desteği tam olarak alamayan Türkiye, AB ile ilişkilerin zaten çok gergin olduğu bu dönemde AGSP konusundaki tavrını yumuşatmak durumunda kalmıştır. Bu dönem aynı zamanda ABD'nin Irak'a düzenleyeceği operasyon ile ilgili tartışmaların yaşandığı bir dönemdir: “ABD, Irak'ı diline doladı”, *Radikal*, 28 Kasım 2001. Ankara'nın böyle bir operasyonun sonuçları nedeniyle çok ciddi endişeler taşıdığı ancak ABD'yi engellemeyeceği için tavrını değiştirmeye karar verdiği bilinmektedir: “Irak politikası değişiyor”, *Cumhuriyet*, 29 Kasım 2001; “Irak'ta işler kızışıyor”, *Radikal*, 30 Kasım 2001. Ankara Mutabakatı'nın ABD Dışişleri Bakanı Powell'ın ziyaretinin hemen öncesinde kabul edilmiş olması, Irak ve Afganistan'a operasyon gibi bölgesel konuların masada olduğu günlerde, Ankara'nın ABD karşısında elini kuvvetlendirmeye girişimleri olarak da görülmelidir: “Amerika ile pazarlık”, *Cumhuriyet*, 1 Aralık 2001.

²⁹¹ “Barış Gücünde Londra-Ankara çekişmesi”, *Cumhuriyet*, 7 Aralık 2001; “Türkiye'nin Afganistan'a gönderilecek güce komuta etme isteği dikkate alınmıyor. Ankara yine geride kaldı”, *Cumhuriyet*, 9 Aralık 2001; “Önce İngiltere sonra Türkiye”, *Cumhuriyet*, 12 Aralık 2001.

²⁹² “Cem: AGSP'yi Türkiye'ye uygun hale getirdik”, *Cumhuriyet*, 7 Aralık 2001; “AGSP uzlaşması yazılı bir metin”, *Cumhuriyet*, 8 Aralık 2001.

yönelik yeni bir strateji beklemeye başlamıştır²⁹³. Ancak Laeken Zirvesi öncesinde toplanan AB Genel İşler Konseyi'nde Türkiye'nin onay verdiği AGSP formülü, Yunanistan tarafından veto edilir²⁹⁴.

4.1.3. “Verin Takvimimizi”

14-15 Aralık tarihlerinde toplanan Laeken Zirvesi, AGSP, AB'nin genişleme stratejisi ve AB Anayasası oluşturulması gibi kritik konuların tartışıldığı bir zirvedir. Zirve'de AGSP'nin operasyonel hale getirilmesi kararı verilmiş ancak Yunanistan'ın Türkiye'nin onayladığı çözümü veto etmesi nedeniyle AB'nin her operasyon için NATO'dan onay alması zorunlu kılınmıştır²⁹⁵. Arzu ettiği şekilde katılımını öngörmese de NATO'daki veto hakkının korunması sayesinde AB operasyonlarını dolaylı olarak kontrol edebilmesi ve gerektiğinde önleyebilmesinin Ankara'yı epeyce rahatlattığı söylenebilir. Böylelikle Türkiye, ileride AB üyesi olacak Kıbrıs'ın yer alacağı Avrupa Ordusu'nun Kıbrıs ya da Ege'ye düzenleyeceği operasyonlarda NATO imkanlarının kullanılmasını veto edebilecektir. Laeken Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nde²⁹⁶ Türkiye'nin müzakerelere çok yaklaştığı ve katılım öncesi stratejide yeni bir aşamaya geçilmesi gerektiği de vurgulanmıştır. Buna paralel olarak Türkiye, Avrupa'nın geleceğinin tartışılacağı Avrupa Konvansiyonu'na resmen davet edilmiştir. AGSP konusunda gelinen tatmin edici nokta, Türkiye'nin müzakerelere başlamaya çok yakın olduğunun belirtilmesi ve Konvansiyon daveti

---

²⁹³ “Türkiye vites yükseltti”, *Cumhuriyet*, 7 Aralık 2001. Bu arada İsmail Cem, 9 Aralık'ta bir açıklama yaparak “Kıbrıs için bedel öderiz” derken yanlış anlaşıldığını, kastettiğinin AB değil, “muhtemel ambargolar” olduğunu ifade eder. 2 Kasım'daki “bedel öderiz” açıklamasından sonra Türkiye'nin Kıbrıs için AB üyeliğinden vazgeçeceği konusundaki sayısız yoruma rağmen sözlerini tezip etme gereği duymayan Cem'in yaklaşan Laeken Zirvesi öncesinde AGSP konusunda varılan uzlaşımın rahatlığıyla “yanlış anlaşıldım” açıklamasını yapması, “ne için bedel?” sorularını beraberinde getirmiştir, “AGSP'de ödün verilmediğini söyleyen Cem, Kıbrıs'ta çözüm bulunacağına inandığını söyledi”, *Cumhuriyet*, 10 Aralık 2001; “Cem: AB, Kıbrıs'ın bedeli değil”, *Akşam*, 10 Aralık 2001.

²⁹⁴ “AGSP için Türkiye'yle uzlaşan AB, Yunanistan'ı ikna edemiyor. Dananın kuyruğu 14-15 Aralık'taki Zirvede kopacak”, *Radikal*, 11 Aralık 2001; “Atina, Avrupa Ordusuna vize vermedi”, *Cumhuriyet*, 11 Aralık 2001; “Atina'nın inadı AGSP'yi sarstı”, *Radikal*, 12 Aralık 2001; “ABD ve AB'den AGSP baskısı: Yunanistan yalnız kaldı”, *Cumhuriyet*, 12 Aralık 2001.

²⁹⁵ “AGSP'de sancılı doğum”, *Cumhuriyet*, 15 Aralık 2001; “Ecevit zirveye rahat katılıyor: AGSP, AB'nin sorunu”, *Radikal*, 15 Aralık 2001; “AGSP'de ne şiş yandı ne kebab”, *Radikal*, 16 Aralık 2001

²⁹⁶ 14-15 Aralık 2001 tarihli AB Laeken Zirvesi Başkanlık Bildirgesi'nin tam metni için, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/68827.pdf.

Ankara'yı son derece memnun etmiş görünmektedir²⁹⁷. Öyle ki, Kıbrıs'ın 2002'de müzakereleri tamamlayacağını ve 2004'teki Avrupa Parlamentosu seçimleri öncesinde tam üye olacağını bir kez daha teyit edilmesi Ankara'nın tadını kaçırmaya yetmemiştir.

15-16 Mart 2002'de Barselona Zirvesi gerçekleşir. Zirvenin Başkanlık Bildirgesinde²⁹⁸ Türkiye ve Kıbrıs'a ilişkin özel ifadeler yer verilmemiştir ancak AGSP konusunda yaşanan tartışmalar nedeniyle zirvenin sonuçları Türkiye'de de geniş yankı bulur. AB, Yunanistan'ın Ankara'nın 1 Aralık'ta kabul ettiği çözümü veto etmesi nedeniyle 2003'te tam olarak işlerlik kazandırmak istediği AGSP konusunda adım atmamaktadır. Yunanistan'ın, AGSP'nin müdahale alanının Türkiye'nin istekleri doğrultusunda daraltılması ve Türkiye'nin kendisini ilgilendiren konularda AGSP'nin karar mekanizmalarına katılmasına yanaşmadığı ancak AB ülkelerinden büyük baskı gördüğü anlaşılmaktadır²⁹⁹.

Bu arada Denктаş ve Klerides arasında Ocak ayında başlamış olan yüz yüze görüşmeler düzenli aralıklarla devam etmekte ancak herhangi bir somut çözüme ulaşılamamaktadır. 3 Mayıs 2002'de Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan'ın Kıbrıs Özel Temsilcisi Alvaro de Soto, Ada'daki müzakere süreci ile ilgili olarak Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne bir brifing verir. De Soto'nun brifingde Türk tarafını çözümsüzlüğün sebebi olarak gösterdiği, bunun üzerine Kofi Annan'ın Ada'ya gitme kararı aldığı bildirilir³⁰⁰. BM'de bu gelişme yaşanırken, Washington'da AB-ABD Zirvesi düzenlenmektedir. Bu zirve sırasında Birliğin Komisyon Başkanı Romano Prodi, "Ada'da çözüm olsa da olmasa da Kıbrıs'ın üye olacağı" yönünde bir açıklama yapar³⁰¹.

²⁹⁷ "Avrupa ailesine doğru", *Cumhuriyet*, 16 Aralık 2001; "Ecevit AB için umutlu: Başbakan, AB'nin Laeken zirvesinden memnun", *Radikal*, 17 Aralık 2001; "Birlik ilk kez Türkiye ile üyelik müzakerelerini başlatmanın yakınlaştığını açıkladı. Ankara: AB ile yeni sayfa", *Cumhuriyet*, 17 Aralık 2001.

²⁹⁸ 15-16 Mart 2002 AB Barselona Zirvesi'nin Başkanlık Bildirgesi için, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/71025.pdf

²⁹⁹ "Atina bu kez yalnız kaldı", *Milliyet*, 17 Mart 2002; "Atina'ya AGSP baskısı artacak", *Cumhuriyet*, 17 Mart 2002.

³⁰⁰ "Birleşmiş Milletler, adadaki çözümsüzlükten Türk tarafını sorumlu tutuyor: Ankara'nın Kıbrıs telaşı", *Cumhuriyet*, 4 Mayıs 2002; "Kıbrıs'ta işler iyi gitmiyor, Birleşmiş Milletler Türk tarafını işbirliği yapması için uyardı, Annan adaya gidiyor", *Radikal*, 4 Mayıs 2002.

³⁰¹ "AK Başkanı Prodi: Ada'nın üyeliği Aralık'ta tamam", *Cumhuriyet*, 4 Mayıs 2002.

14 Mayıs 2002’de Reykyavik düzenlenen NATO Dışışleri toplantısı yine AGSP konusunda gerginliklere sahne olur. Yunanistan’ın İspanya’nın yeni önerilerine rağmen 2001 sonunda kabul edilen Ankara Mutabakatı’na itirazlarını sürdürmesi nedeniyle bir uzlaşma sağlanamaz³⁰². 28 Mayıs’ta Roma’da gerçekleşen NATO Zirvesi’nde de uzlaşmazlık devam eder. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’in, Yunanistan Başbakanı Kostas Simitis ile özel bir görüşme yapması bile Yunanistan’ı AGSP konusunda ikna etmeye yetmez³⁰³.

21-22 Haziran tarihlerinde İspanya’nın Seville kentinde AB Zirvesi toplanır. Zirve, hem AB’nin genişlemesi hem de AGSP konularının ele alındığı bir zirve olarak öne çıkar. Başkanlık Bildirgesi’nin³⁰⁴ “Genişleme” başlığının altında, 2002 yılına kadar aralarında Kıbrıs’ın da bulunduğu on aday ülke ile müzakerelerin tamamlanacağı, bu ülkelerle Katılım Antlaşmalarının 2003 yılı baharında imzalanabileceği belirtilir. Aynı zamanda hedefin, 2004 yılı AP seçimlerine yeni üyelerle gidilmesi olduğu yinelenir. Kıbrıs’ın katılımıyla ilgili olarak ise Helsinki Zirvesi sonrasında alınan kararın geçerli olduğu, AB’nin tercihinin birleşik Kıbrıs’ın tam üye olması olduğu, dolayısıyla Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri’nin çabalarının desteklendiği vurgulanır. Aynı zamanda hem Kıbrıslı Türk hem de Kıbrıslı Rum liderlerine görüşmeleri hızlandırmaları yolunda çağrı yapılır.

Yine “Genişleme” başlığı altında yer alan Türkiye’ye ilişkin paragrafta, Türkiye’nin son dönemlerde gerçekleştirdiği reformların memnuniyetle karşılandığı belirtilirken KOB’da yer alan öncelikleri yerine getirme konusunda Türkiye’nin teşvik edildiği ifade edilmektedir. Türkiye’nin diğer aday ülkelerle aynı kriterlere tabi olduğunu vurgulayan Bildirge, “Seville ve Kopenhag Zirveleri arasında yaşanan gelişmeler, Ekim 2002’de

---

³⁰² “Yunanistan’ın inadı inat”, *Cumhuriyet*, 16 Mayıs 2002. Aynı tarihlerde Kofi Annan KKTC’yi ziyaret eder. Kofi Annan, kuruluşundan bu yana KKTC’yi ziyaret eden ilk Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri’dir. Bu yönüyle Annan’ın ziyareti Türkiye’de geniş yankı bulmuştur: “Annan bir ilke imza attı”, *Cumhuriyet*, 16 Mayıs 2002. Ancak Annan, Ada’da iki liderle yaptığı görüşmeler neticesinde çok da umutlu olunmaması gerektiği, iki lider arasında ciddi görüş farklılıkları bulunduğunu açıklar. “Kıbrıs’ta mucize beklemeyin”, *Cumhuriyet*, 14 Mayıs 2002; “Kıbrıs’ta turlar nafileymiş”, *Radikal*, 15 Mayıs 2002. Annan’ın KKTC’ye yaptığı ziyaret sırasında bir toplantı düzenleyen AB Genel İşler Konseyi, Kıbrıs’la müzakerelerin Haziran ayında tamamlanmış olacağını ve böylece Birliğe tam üye olmaya hak kazanacak ilk devletin Kıbrıs olacağını ilan eder. “Kofi Annan çözüm için Ada’ya giderken, AB Rum kesimi için üyelik tarihi verdi”, *Cumhuriyet*, 14 Mayıs 2002. Bu dönemde hükümet içinde Kıbrıs konusunda ciddi bir görüş ayrılığı olduğu da görülmektedir. Başbakan Yardımcısı Mesut Yılmaz, Kıbrıs’ta daha “aktif ve uzlaşmacı” bir politika izlenmesini savunurken, bu yaklaşımı nedeniyle Dışışler Bakanı İsmail Cem tarafından “Türk tezlerini sulandırmakla” suçlanmıştır: “Cem’den Yılmaz’a: Sus!”, *Radikal*, 13 Mayıs 2002.

³⁰³ “Sürpriz Buluşma”, *Radikal*, 29 Mayıs 2002;

³⁰⁴ 21-22 Haziran tarihli AB Seville Zirvesi’nin Başkanlık Bildirgesi için, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/72638.pdf.

Komasyon'un sunacağı İlerleme Raporu ile Helsinki ve Laeken Zirveleri sonuçları ışığında, Kopenhag'da Türkiye'nin adaylığının bir sonraki aşamasıyla ilgili yeni kararların alınabileceğini" ortaya koymuştur. Bildirgenin Kıbrıs ve Türkiye'yi de kapsayan genişleme ile ilgili bölümleri Ankara'da memnuniyetle karřılanır³⁰⁵. AB'nin Kıbrıs'ın on aday ülke ile birlikte tam ye olacak ülkeler arasında saydığı ve bu ülkelerle 2003 baharında üyelik antlaşmalarının imzalayacağının belirtildiği ancak Helsinki kararlarına gönderme yapılmasınının Kıbrıs açısından dengeli bir yaklaşım olduğu vurgulanır³⁰⁶.

Seville Zirvesi, AGSP tartışmaları açısından yeni açılımların getirildiği bir zirve olmuştur. Aralık 2001'den bu yana Ankara'nın kabul ettiği formüle itiraz ederek AGSP konusundaki gelişmelere ket vuran Yunanistan, AB ülkelerinden gelen baskılar sonucu Seville'de geri adım atarak Ankara Mutabakatı'na olan itirazından vazgeçtiğini söyler. Ancak Yunanistan'ın bir şartı vardır: Ankara Mutabakatı'nın ikinci maddesi olan, "AB, NATO yesi ülkelere operasyon düzenleyemez" kuralında "mütekabiliyet" ilkesi gözetilmeli, aynı maddeye, "NATO yeleri de AB ülkelerine operasyon düzenleyemez" ibaresi eklenmelidir. AB ülkelerinden kabul gören bu formüle Türkiye'nin itiraz eder. İsmail Cem, Türkiye açısından AGSP'nin Ankara Mutabakatı ile üzüldüğünü söylemektedir. Ancak yorumlar, artık AGSP meselesinde topun yine Türkiye'nin sahasında olduğu ynndedir³⁰⁷.

1 Temmuz 2002 tarihinde AB'nin Genişlemeden Sorumlu yesi Günter Verheugen'in Frankfurter Allgemeine gazetesine verdiği demeç, Türkiye'de tepkiyle karşılanır. Türkiye'nin Kopenhag'dan olumlu sinyal beklemesi için herhangi bir sebep olmadığını vurgulayan Verheugen, AB'nin Kıbrıs ve AGSP konularını pazarlık etmeyeceğini ifade eder³⁰⁸. Verheugen'in açıklamasına benzer bir açıklama, AP Türkiye raportörü Elma Brok tarafından 3 Temmuz tarihinde yapılır. Türkiye'nin tarih alabilmek için Kıbrıs ve AGSP'yi pazarlık konusu yapmaması gerektiğini ifade eden Brok, Kıbrıs konusundaki Helsinki kararının gayet net olduğunu, buna göre, zmszlğn Kıbrıs'ın

³⁰⁵"AB'den 'takvim' sinyali", *Milliyet*, 22 Haziran 2002; "AB'de sıcak mesajlar", *Radikal*, 22 Haziran 2002; Umut AB'den mesai Türkiye'den", *Radikal*, "23 Haziran 2002; "Türkiye kararı Kopenhag'da", *Cumhuriyet*, 23 Haziran 2002"; "AB'den '6 ay' mesajı", *Milliyet*, 23 Haziran 2002

³⁰⁶"Kıbrıs konusunda dengeyi bozmadılar," *Radikal*, 23 Haziran 2002.

³⁰⁷"AGSP topu yine Türkiye'de", *Milliyet*, 22 Haziran 2002; "AGSP düğümü yine zmsz", *Radikal*, 23 Haziran 2002; "Chirac: AGSP'de sorun kalmadı", *Milliyet*, 23 Haziran 2002; "Yunanistan zirveden memnun", *Cumhuriyet*, 24 Haziran 2002.

³⁰⁸"Türkiye'ye takvim yok", *Cumhuriyet*, 2 Temmuz 2002; "Havada bulut, AB'yi unut", *Radikal*, 3 Temmuz 2002.

üyeliğine engel teşkil etmeyeceğini bir kez daha teyit eder³⁰⁹. 3 Temmuz tarihinde bir başka açıklama da Verheugen'in sözcüsü Jean Christophe Filori'den gelir. Filori, Kıbrıs sorununun çözümünün genişleme takvimini etkilemeyeceğini belirtir³¹⁰. AB'den Türkiye ve Kıbrıs'la ilgili hoş gitmeyen sinyallerin geldiği günlerde ABD Büyükelçiliği'nin verdiği bir davete katılan Orgeneral Yaşar Büyükanıt, "AGSP'de tek bir harfin bile değişmeyeceğini" söyler³¹¹. Ankara ise AB'den gelen tatsız mesajlara resmi bir yanıt vermez. Bunun önemli gerekçelerinden biri o günlerde Ankara'da yaşanan ciddi hükümet krizidir. Ecevit'in hastalığı ve üst üste yaşanan istifalar nedeniyle hükümet azınlığa düşmüştür³¹².

Bu gelişmelerden kısa bir süre sonra, Birleşmiş Milletler, Ocak ayından beri sürdürülmekte olan barış görüşmelerinde ilerleme kaydedilememesinin sorumluluğunu Türk tarafına yükleyen bir karar alır³¹³. Denктаş'ın çok sert tepki verdiği BM kararına yanıt olarak Ankara, "Denктаş'ı desteklediğini" söylemekle yetinir³¹⁴. BM kararının açıklandığı tarihlerde Türkiye'de hükümet bunalımı iyice büyümüş, erken seçim kararı alınması zorunlu hale gelmiştir³¹⁵.

3 Ağustos 2002'de Türkiye, AB Uyum Yasaları çerçevesinde, savaş ve yakın savaş tehdidi haricindeki hallerde idam cezasının kaldırılması ve Türkçe dışındaki dil ve lehçelerde yayın ve eğitim hakkını düzenleyen bir anayasa paketini kabul eder³¹⁶. Bu aşamadan sonra Türkiye, AB'den müzakere tarihi alma konusunda çok ciddi çalışmalar yürütmeye başlar. Dışişleri Bakanı Şükrü Sina Gürel'in Eylül ayı başlarında Avrupa Parlamentosu'na ve Komisyon'a yaptığı ziyaretler beklendiği kadar olumlu geçmez. Gürel AB'den müzakere takvimi konusunda bir taahhüt duymak istemektedir ancak temasları sırasında AP Başkanı Pat Cox, Kıbrıs ve Türk-AB ilişkilerinin farklı konular olmasına rağmen birbirinden etkilendiğini vurgular³¹⁷. Daha sonra Gürel, AB Ortak Dış Politika ve Güvenlik Yüksek Temsilcisi Javier Solana görüşür. Solana'nın da AGSP konusundaki

³⁰⁹ "AP Raportörü Elma Brok, Türkiye'yi AGSP ve Kıbrıs konusunda uyardı", *Cumhuriyet*, 4 Temmuz 2002.

³¹⁰ "AB: Kıbrıs takvimi bozmaz", *Radikal*, 4 Temmuz 2002.

³¹¹ "AGSP'de harf bile değişmez", *Cumhuriyet*, 4 Temmuz 2002.

³¹² "Hükümet çözülüyor: Cem de istifa etmeyi düşünüyor", *Radikal*, 4 Temmuz 2002.

³¹³ "BM'den Kıbrıs eleştirisi", *Cumhuriyet*, 10 Temmuz 2002; "BM Türk tarafını suçladı", *Cumhuriyet*, 11 Temmuz 2002; "BM, Türklere çıkıştı: Rum tezine destek", *Radikal*, 11 Temmuz 2002.

³¹⁴ "KKTC, uluslararası toplumun tek taraflı davranmaması gerektiğini söyledi", *Cumhuriyet*, 11 Temmuz 2002

³¹⁵ "Türkiye erken seçim yolunda", *Cumhuriyet*, 10 Temmuz 2002.

³¹⁶ "Hayatımız değişiyor: Demokrasi havası", *Milliyet*, 4 Ağustos 2002;

³¹⁷ "Ankara AB atağında", *Radikal*, 4 Eylül 2002;

çekincelerine yanıt veren Gürel, “Türkiye, NATO ile AB arasındaki işbirliğine yapabileceği katkıyı Ankara düzenlemesiyle belli etmiştir” açıklamasını yapar³¹⁸. Komisyonun Genişlemeden Sorumlu Üyesi Verheugen, Gürel ile yaptığı görüşmede ise reform paketlerinin memnuniyet yarattığını ancak müzakerelere başlamak için aslolanın uygulama olacağına altını çizer. Gürel, bunun adil olmadığını, uygulamanın tam üyelik için bir koşul olduğunu, müzakereler için önkoşul olamayacağını ifade eder³¹⁹. Bu arada AB’den Türkiye’ye müzakere takvimi verilemeyeceğine ilişkin mesajlar art arda gelmeye devam etmektedir. AB Komisyonu yetkilisi Eneko Landanbau, Türkiye ile yakın bir gelecekte müzakerelere başlanması için tarih verilmesinin muhtemel görünmediğini söylerken, AP Türkiye raportörü Arie Oostlanden, “Asıl Türkiye onayladığı reformları ne zaman uygulayacağına dair bize takvim versin” açıklamasını yapar³²⁰. Bu yorumların ardından bu kez de AB’nin aralarında Kıbrıs’ın da bulunduğu aday ülkelerle tam üyelik takvimini öne çekerek müzakereleri 11-12 Kasım Kopenhag yerine, 24-25 Ekim’de Brüksel Zirvesi öncesinde tamamlamaya çalıştığına dair haberler Ankara’da rahatsızlık yaratır³²¹.

Birliğin genişlemesi ve Türkiye’ye müzakere takvimi verilip verilmeyeceği konusunda bu tür tartışmalar yaşanırken, 26 Eylül 2002’de Avrupa Parlamentosu, Türkiye’yi AGSP konusunda yapıcı davranmaya çağırarak bir rapor kabul eder³²². AB’nin NATO’nun olanaklarını kullanmasını sağlayacak anlaşmanın bir an önce imzalanması ancak bu anlaşmanın AB’nin özerk karar verme mekanizmasına zarar vermemesi gerekliliğinin altı çizilir³²³. Böylelikle Komisyon’un İlerleme Raporunu yayınlamasına günler kala, ödün vermemekte ısrar ettiği Ankara Mutabakatı’nda geri adım atması konusunda Ankara’ya bir uyarıda bulunulmuştur. Türkiye ise AP’nin AGSP konusunda yönelttiği eleştirilere tepki gösterir. Dışişleri Bakanlığı sözcü vekili Hüseyin Dirioz, Türkiye’nin AGSP konusunda yapıcı davranmadığı eleştirilerinin gerçeklerle bağdaşmadığını, Türkiye’nin ABD ve İngiltere ile uzlaşarak hazırladığı Ankara metninin yapıcı yaklaşımın bir göstergesi olduğunu ifade eder³²⁴. Aynı tarihlerde Gürel, müzakere tarihi için ikinci ikna turlarına başlamıştır. Gürel, yaptığı görüşmelerde müzakere tarihi

³¹⁸ “Solana ile görüşme”, *Cumhuriyet*, 5 Eylül 2002

³¹⁹ “Tatsız Görüşme”, *Radikal*, 6 Eylül 2002; “AB Bahane aramasın”, *Cumhuriyet*, 6 Eylül 2002.

³²⁰ “Tarih için erken”, *Radikal*, 19 Eylül 2002.

³²¹ “AB takvimi öne çekme derdinde”, *Radikal*, 25 Eylül 2002.

³²² AP’nin 26 Eylül 2002 tarihli raporunun tam metni için, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+PRESS+DN-20020926-1+0+DOC+XML+V0//EN>.

³²³ “AP’den AGSP sitemi”, *Radikal*, 26 Eylül 2002.

³²⁴ “AP’nin eleştirilerine yanıt”, *Cumhuriyet*, 26 Eylül 2002; M. Ali Kışlalı, “AB yerine NATO”, *Radikal*, 27 Eylül 2002.

konusunda kesin bir taahhüt alamaz. AB, reformların uygulandığını görme konusundaki ısrarını devam ettirmektedir³²⁵.

AB ile yaşanan tatsız gelişmelerin ardından 30 Eylül 2002’de, 12 Ocak 2001’den beri toplanmayan TC-KKTC Ortaklık Konseyi toplanır. Konsey, Türkiye ile KKTC arasındaki bütünleşme ve işbirliği çabalarını daha da derinleştirmeye yönelik kararlar alır. Toplantının sonunda yayınlanan ortak bildiri, “Kıbrıs’ta 39 yıldır çözüme ulaşılamamasının sorumlusu olarak, Kıbrıs’ı Elen adasına dönüştürmek isteyen Rum tarafı” gösterilir. Aynı zamanda “Güney Kıbrıs Rum Yönetimini uluslararası antlaşmalara aykırı olarak AB tam üyelik sürecini nihai aşamaya taşımasının Ada’daki bölünmeyi derinleştireceği” vurgulanır. “Türkiye ve KKTC arasında ekonomik ve mali bütünleşmenin sağlanması, güvenlik, savunma ve dış politika alanlarında ortaklık esasına dayalı kısmi bütünleşme çalışmalarının derinleştirilmesi konusunda görüş birliğine varıldığı” belirtilir³²⁶.

Son derece tartışmalı reform paketlerinin Meclisten geçirilmesine ve yürütülen yoğun diplomatik çabalara rağmen AB’den müzakere takvimi verilmeyeceğine ilişkin haberlerin gelmesi, Ankara’nın Kıbrıs’la bütünleşme kartlarını yeniden masaya koymasına ve altı ayda bir toplanması öngörüldüğü halde 21 aydır toplanmayan TC-KKTC Ortaklık Konseyi’ni yeniden toplamasına yol açmıştır. Güney Kıbrıs’ın üyeliği durumunda Ada’daki bölünmenin derinleşeceği, Türkiye ile KKTC’nin kısmi bütünleşme çabalarının hızlanacağı bir kez daha ifade edilmiştir. 1995’ten bu yana çeşitli vesilelerle AB’yi tehdit etmeye yönelik olarak atılan bu adımın özellikle son yıllarda ciddiyetini iyice kaybettiğini görülmektedir. Nitekim Komisyon’un 9 Ekim’de yayınlacağı İlerleme Raporu’na ilişkin söylentiler, AB’nin bu tehditlerden etkilenmediğini ortaya koymaktadır. Ekim ayının ilk günlerinde, Komisyon’un İlerleme Raporu’nda Türkiye ile müzakerelere başlama konusunda tavsiyede bulunmayacağı³²⁷, Kıbrıs’ın ise tam üye olacak ülkeler listesinde ilk sırada yer aldığına dair haberler yayılır³²⁸.

³²⁵ “Ankara’ya hep aynı yanıt. Gürel AB’den müzakere takvimi istedi, Dönem Başkanı Danimarka, ‘Biz uygulamaya bakarız’ dedi”, *Radikal*, 27 Eylül 2002; “Gürel: AB’den tarih alamadık”, *Cumhuriyet*, 27 Eylül 2002.

³²⁶ “İşbirliğinde yeni adımlar”, *Cumhuriyet*, 1 Ekim 2002; “Entegrasyon adımı”, *Radikal*, 1 Ekim 2002.

³²⁷ “AB yine tarih vermedi”, *Cumhuriyet*, 5 Ekim 2002; “Avrupa Türkiye’yi dışlıyor”, *Radikal*, 5 Ekim 2002.

³²⁸ “Rumlar için sorun yok”, *Radikal*, 5 Ekim 2002.

9 Ekim 2002 tarihinde Komisyon bütün aday ülkelere ilişkin olarak hazırladığı İlerleme Raporlarını ve aday ülkelerin katılım yolunda kaydettikleri aşamayı karşılaştırmalı olarak ortaya koyan Strateji Belgesi'ni (Karma Belge) yayınladı. Türkiye için hazırlanmış olan raporda³²⁹, Kıbrıs “Üyelik Kriterleri”nin alt başlığı olan “Genişletilmiş Siyasi Diyalog ve Siyasi Kriterler” başlığının altında yer almaktadır. “Kıbrıs sorununun çözümüne ilişkin muhtemel sonuçların değerlendirilmesinin Kıbrıs için hazırlanan İlerleme Raporu’nda ele alındığı” belirtilmekte, Türkiye’nin, “Genişletilmiş Siyasi Diyalog kapsamında ve Nisan 2002’deki Türkiye-AB Ortaklık Konseyi’nde iki lider arasında başlamış olan doğrudan görüşmeleri desteklediğini beyan ettiği” vurgulanmaktadır. Bunun yanı sıra, “AB, Türkiye’nin katılımın müzakereleri tamamlanmadan önce Ada’da çözüme ulaşılması konusunda Kıbrıs Türk liderliğini teşvik etmesi gerektiğini defalarca vurgulamıştır” denmektedir. Siyasi kriterlerle ilgili “Genel Değerlendirme” bölümünde, yine Kıbrıs’taki çözüm arayışlarından söz edilmektedir. Türkiye’nin gerekli bazı reformları yasalaştırma gibi pek çok önemli adım atmış olmasına karşın kriterleri yerine getirmekten uzak olduğunun altı çizilmiştir. “Sonuç” başlığı altında, meclisten geçirilen reformların memnuniyetle karşılandığı belirtilirken, uygulama konusunda eksikliklerin giderilmesi için gereken idari ve mali yapıların oluşturulması gerektiğine vurgu yapılmıştır.

Kıbrıs için hazırlanmış olan İlerleme Raporunda³³⁰, Kıbrıs’ta barış görüşmelerinin geldiği aşamanın tartışıldığı “Siyasi Çözüm İhtimalleri” bölümü, “Siyasi Kriterler” başlığı altında değil, bunun üst başlığı olan “Üyelik Kriterleri” bölümünde ve “Genel Değerlendirme”den sonra ele alınmıştır. “Siyasi Çözüm İhtimalleri” başlığı altında 2002 yılı Ocak ayından itibaren iki lider arasında başlatılan görüşme turları sonucunda temel meselelerin hiçbirinde somut bir ilerleme sağlanamadığının altı çizilmektedir. AB’nin birleşik bir Kıbrıs’ı üye yapma konusundaki tercihi belirtilmekle beraber çözümün bir koşul olmayacağı, o dönemde ilgili bütün faktörlerin dikkate alınacağına dair Helsinki’de kabul edilen kararın geçerli olduğu vurgulanmaktadır. “Sonuç” bölümünde “Kıbrıs’ın 28 müzakere başlığını tamamladığı” ve “Şimdiye dek müzakereler sırasında verdiği

---

³²⁹ 9 Ekim 2002 tarihli Türkiye İlerleme Raporu’nun tam metni için, http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2002.pdf

³³⁰ 9 Ekim 2002 tarihli Kıbrıs İlerleme Raporu’nun tam metni için, [http://www.competition.gov.cy/competition/competition.nsf/All/9C55FDD5E0B3D35EC2256C8C00322A6C/\\$file/Regular%20Report%202002.pdf?OpenElement](http://www.competition.gov.cy/competition/competition.nsf/All/9C55FDD5E0B3D35EC2256C8C00322A6C/$file/Regular%20Report%202002.pdf?OpenElement).

taahhütlerin tümünü uygulamada da yerine getirdiği”, dolayısıyla “belirlenen takvim uyarınca tam üyeliğin yükümlülüklerini yerine getirmeye hazır olduğu” belirtilmiştir.

Aynı tarihte yayınlanan Karma Belge’deki³³¹ ifadeler, İlerleme Raporlarını destekler niteliktedir. “Genişleme Öncesinde Avrupa” başlığı altında, aralarında Kıbrıs’ın da bulunduğu on aday ülkenin müzakereleri 2002 yılı sonunda tamamlanmış olacağı ve bu ülkelerin 2004 yılı AP seçimlerine katılacak şekilde tam üye olacakları bildirilmektedir. Kıbrıs’ta çözüm çabalarına da yer verilen bu bölümde, AB’nin tercihinin birleşmiş bir Kıbrıs’ı üye kabul etmek olduğu ama burada da özellikle Türkiye’nin barış sürecini destekleyici katkılarda bulunması gerektiği vurgulanmaktadır. Kıbrıs için İlerleme Raporu’nda olduğu gibi Karma Belge’de de çözümün Kıbrıs’ın üyeliği önünde bir şart olmayacağı yinelenmektedir. Kıbrıs’a ayrılmış olan bölümde, bu ülkenin hem siyasi hem ekonomik hem de müktesebata dair bütün kriterleri yerine getirdiği ve 2004’te tam üye olabileceği bir kez daha teyit edilmiş, Türkiye ile ilgili bölümde ise bu ülkenin söz konusu kriterlerin hiçbirini tam olarak yerine getirmediği ifade edilmiştir. Siyasi kriterler konusunda atılan adımlar olumlu karşılanmakla birlikte, müzakerelere başlayabilmek için uygulamanın çok önemli olduğu vurgulanmıştır. Aynı zamanda barış görüşmelerinde ilerleme kaydedilememesinin sorumluluğunu Kıbrıs Türk tarafına yükleyen ve özellikle Türkiye’ye çözümü teşvik etmesi konusunda çağrıda bulunan De Soto değerlendirme raporu hatırlatılmıştır. Türkiye için geliştirilmiş katılım öncesi strateji önerisini getiren Karma Belge, bu doğrultuda Türkiye’ye verilecek olan mali yardımların artırılması gerektiğini belirtmiştir.

Belgeler, Türkiye’de müzakere takvimi konusundaki kararın belirsiz olduğu³³² ancak Kıbrıs’ın üyeliğinin kesinleştiği şeklinde yorumlara neden olur³³³. Belgelerin yayınlanmasının hemen ardından Dışişleri Bakanlığı kendi görüşünü yazılı olarak duyurur. Yapılan açıklamada, Komisyonun özellikle siyasi kriterler konusundaki önerilerinin Türkiye’nin beklentilerini karşılamaktan uzak olduğu, “Türkiye’nin son bir senede kaydettiği önemli siyasi ve ekonomik reformlarla müktesebat uyumu çalışmalarına yeterli bir karşılık teşkil etmediği” ifade edilir. Bu doğrultuda, Türkiye’nin “2003 yılında katılım

---

³³¹ 9 Ekim 2002 tarihli Karma Belge’nin tam metni için, http://www.tesev.org.tr/ab_izleme/abdokumanlar/2002_karma_belge.doc.

³³² “Avrupa 3 Kasım’ı bekliyor”, *Cumhuriyet*, 10 Ekim 2002; “AB kapıyı aralık bıraktı”, “Komisyon renk vermedi”, *Radikal*, 10 Ekim 2002; Erol Manisalı, “Türkiye’yi Oyalama Raporu”, *Cumhuriyet*, 11 Ekim 2002; Gündüz Aktan, “İlerle(me!)” raporu”, *Radikal*, 12 Ekim 2002.

³³³ “En başarılı öğrenci Rumlara yeşil ışık yakıldı”, *Radikal*, 10 Ekim 2002.

müzakerelerinin başlatılmasına hak kazandığı” belirtilerek “Brüksel ve Kopenhag Zirvelerinde, Türkiye-AB ilişkilerinin geleceğine ilişkin siyasi iradeyi bu kapsamda ortaya koyacak somut bir karar alınması” beklentisi dile getirilir³³⁴.

Hükümetin tepkisi ise daha sert olur. Dışişleri Bakanı Gürel, Komisyon’un “köstek” olduğunu söylerken, Kıbrıs’ın üyeliği konusunda, “Böyle bir durumda Türkiye’nin izleyeceği politikanın herkes tarafından bilindiği” açıklamasını yapar³³⁵. Başbakan Yardımcısı Mesut Yılmaz, Türkiye açısından gri alanların ön plana çıkarıldığını söyleyerek belgeleri eleştirir³³⁶. 10 Ekim tarihinde Dışişleri Bakanlığı, Kıbrıs’ın üyeliği konusunda bir resmi açıklama yapar. Ankara’nın görüşlerini beş maddede özetleyen açıklamada, “Rum yönetiminin tek taraflı ve meşru olmayan AB tam üyelik sürecinin 1959-1960 antlaşmalarına aykırı olduğu”, AB’nin Türkiye ve Yunanistan’ın birlikte üye olmadıkları bir birlik olduğu gerekçesiyle bir kez daha vurgulanır ve AB’ye bu “tarihi hataya düşmeme”, Ada’daki çözüm sürecine katkıda bulunma çağrısında bulunulur. “AB bunları dikkate almadığı taktirde Rum Yönetiminin Yunanistan’la birleşme emelinin dolaylı olarak gerçekleşmiş olacağı” ve sonuç olarak “Kıbrıs ve Doğu Akdeniz’de Türkiye ve Yunanistan arasında kurulmuş olan siyasi ve stratejik dengenin bozulacağı” uyarısı yapılır³³⁷. “KKTC’yi ilhak etme” ya da “Ada’nın kuzeyi ile bütünleşme” tehditlerinin yer almadığı metinde, Kıbrıs’ın AB’ye tek taraflı üyeliğinin çözüm sürecini baltalayacağı ima edilmektedir.

İlerleme Raporları ve Karma Belge’nin ardından yaşanan tartışmalar 24-25 Ekim’de Brüksel’de düzenlenen AB Zirvesi kararlarının Türkiye lehine daha olumlu ifadelere yer vermesi sebebiyle biraz durulur. Zirvenin Sonuç Bildirgesi’nde³³⁸ Türkiye ile ilgili paragrafta, “Birlik, Türkiye’nin Kopenhag kriterlerini yerine getirme konusunda attığı önemli adımları memnuniyetle karşılar” ifadesi yer alır. Aynı zamanda Konsey’e “Kopenhag Zirvesi’nde Komisyon’un Strateji Belgesi, Helsinki, Laeken ve Seville Zirveleri sonuçları ışığında Türkiye’nin adaylığının bir sonraki aşamasına karar verilmesi için gereken unsurların hazırlanması” çağrısında bulunulur. Bu ifadeler, AB’nin

---

³³⁴ İlerleme Raporu ve Karma Belge’nin yayınlanmasından sonra Dışişleri Bakanlığı’nın yaptığı açıklama için, http://www.belgenet.com/arsiv/ab/dis_091002.html.

³³⁵ “Dışişleri Bakanı Gürel: Raporun köstek olmasını beklemiyorduk”, *Cumhuriyet*, 10 Ekim 2002; “Ankara tepkisini sertleştirdi: AB Ada’da tarihi bir hataya düşmesin”, *Cumhuriyet*, 11 Ekim 2002.

³³⁶ “Yılmaz: Gri tonları ağır basan fotoğraf”, *Cumhuriyet*, 10 Ekim 2002.

³³⁷ “Türkiye’den AB’ye Kıbrıs resti”, *Cumhuriyet*, 11 Ekim 2002.

³³⁸ 24-25 Ekim 2002 AB Brüksel Zirvesi’nin Başkanlık Bildirgesi için,

Türkiye'ye Kopenhag'da tarih verebileceğine dair umutları artırır³³⁹. Kıbrıs'la ilgili bölümde yeni bir açılım söz konusu değildir. Katılım müzakerelerinin yıl sonunda tamamlanmasından önce Ada'da çözüm bulunması isteği yinelenmekte ancak Kıbrıs'ın üyeliği konusundaki kararın Helsinki kararları çerçevesinde alınacağı bir kez daha teyit edilmektedir.

Brüksel Zirvesi'nin hemen ardından, 27 Ekim'de Kopenhag'da AB'ye aday ülkeler için bir günlük "mini zirve" düzenlenir. Zirveye Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ve Başbakan Yardımcısı Mesut Yılmaz katılır. Zirve sırasında Komisyon'un Genişlemeden Sorumlu Üyesi Günter Verheugen ile yaptığı görüşmenin ardından bir açıklama yapan Yılmaz, "Türkiye için Kopenhag'da herhangi bir olumsuz gelişme ihtimalinin fevkalade azaldığını, AB'deki havanın lehimize olduğunu" ifade eder. Aynı zamanda Kopenhag'da Türkiye'ye "şartlı tarih" verilmesi ihtimalinin güçlü olduğunu, "Türkiye'yi düş kırıklığına uğratacak bir kararın çıkmayacağı izlenimini aldığını" belirtir³⁴⁰.

Brüksel Zirvesi ve Kopenhag'da aday ülkeler için düzenlenmiş olan mini zirvenin ardından Türkiye'de oluşan olumlu hava, Kıbrıs'ın tam üye olacağı gerçeğini bir kez daha unutturmuş görünmektedir³⁴¹. Genel seçimlere yalnızca birkaç gün kala Avrupa Birliği, sadece Türkiye'ye verilmesi muhtemel şartlı müzakere takvimi dolayısıyla siyasilerin gündemini işgal etmektedir.

---

³³⁹ "AB Liderlerinden sıcak mesaj", *Hürriyet*, 26 Ekim 2002; "Brüksel'de olumlu hava", *Radikal*, 26 Ekim 2002; "AB'den iyimser hava", *Cumhuriyet*, 26 Ekim 2002.

³⁴⁰ "Türkiye'ye koşullu müzakere", *Hürriyet*, 29 Ekim 2002; "Yılmaz: AB'deki hava lehimize", *Milliyet*, 29 Ekim 2002; "Yılmaz: koşullu tarih verilecek", *Radikal*, 30 Ekim 2002; "Für Kopenhagen alles OK, Herr Yılmaz (Kopenhag için herşey yolunda Bay Yılmaz)", *Hürriyet*, 31 Ekim 2002.

³⁴¹ M. Ali Kışlalı, "Güney Kıbrıs'ın AB üyeliği", *Radikal*, 31 Ekim 2002.

4.2. İkinci ve Üçüncü Bölümlerin Ortak Değerlendirmesi

İkinci ve üçüncü bölümlerde, 1972’de Kıbrıs’ın AET’ye ortak üyelik başvurusunda bulunmasından, 3 Kasım 2002’ye kadar geçen zaman zarfında Türkiye’nin AB ile ilişkiler bağlamında izlediği Kıbrıs politikaları incelenmiştir. Sözü edilen dönemdeki gelişmeler, ikinci bölümün başında sıralanan ve AKP’ye eleştiri olarak yöneltilen itirazlar ışığında değerlendirildiğinde Türkiye’nin bu konuda tutarlı ve istikrarlı bir politikasının olmadığı ortaya çıkmaktadır.

Hatırlanacağı üzere, Ankara’nın bu konuya ilişkin olarak öne sürdüğü itirazlardan ilki, “Kıbrıs’ın muhtemel AB üyeliğinin 1959-1960 antlaşmalarına aykırı olduğu” yönündedir. Sürecin başından bu yana Türkiye’nin tutumu irdelendiğinde, 1972 yılında Kıbrıs’ın ortak üyelik başvurusu karşısında sadece Türklerin dışarıda bırakılmaması çağrısında bulunduğu, 1990’ların başlarındaki Kıbrıs-AB yakınlaşmasına, uluslararası antlaşmalara aykırı olduğu gerekçesiyle değil, “Ada’da çözümü güçleştireceği” sebebiyle karşı çıktığı görülmektedir. Ankara uluslararası kamuoyunda ciddi olarak tartışıldığı takdirde kabul görebilecek bu hukuki itirazları, 1995 yılına gelinceye kadar gayri resmi

düzyeyde bile dile getirmemiştir. Tezlerini açıklayan bir mütaala hazırlanması konusunda bağımsız bir hukukçuyu görevlendirmek için 1997 Haziran ayını, bu mütaalanın BM belgesi olarak yayınlanmasını sağlamak için ise Temmuz ayında açıklanan Gündem 2000 raporunu beklemiştir. Mendelson Raporu olarak bilinen bu mütaala BM'ye sunulduğu günlerde zaten AB'nin genişleme takvimi çoktan açıklanmış, Kıbrıs ile üyelik müzakerelerinin başlayacağı tarih belirlenmişti. Dolayısıyla bu hukuki girişimin geç kalmış bir adım olduğu açıktır. Dahası, Ankara'nın, bizzat kendi talimatıyla hazırlanan bu mütaalanın arkasında sağlam bir biçimde durduğu dahi söylemek mümkün değildir. Nitekim Rum hükümetinin talebi üzerine çok kısa bir süre içinde hazırlanan ve BM belgesi olarak kabul edilen mütaalayı Ankara uzun yıllar yanıtızsız bırakmış, karşı iddaları çürütmek için yeni bir hukuki girişimde bulunmamıştır.

Bu süreçte Helsinki Zirvesi önemli bir dönemeçtir. Türkiye, Aralık 1999'daki Helsinki Zirvesinde adaylık statüsü verilmesi ve Kıbrıs'ta çözümün kendi üyeliğinin önünde bir şart olmaması karşılığında, aynı karardan Kıbrıs'ın da yararlanmasına onay vermiştir. Böylelikle Ankara, çeşitli hukuki itirazlar öne sürerek AB'ye üye olamayacağını iddia ettiği, hatta Ada'nın tamamını temsil etmediği gerekçesi ile tanımadığı bir ülkenin üyelik sürecinin önündeki muhtemel en büyük engelin kaldırılmasına kendi isteğiyle razı olmuştur. Helsinki'de adaylık statüsünü cebine koyan Türkiye, bu tarihten itibaren tutum değiştirerek, Kıbrıs'ın üyeliğine değil, Kıbrıs'ta çözümün Türkiye'nin önüne bir şart olarak getirilmesine karşı çıkma siyasetini sürdürmüştür. Bu nedendir ki Türkiye'nin 2001 yılının ortalarından itibaren arada bir hatırlattığı bu hukuki itirazlar ve dört yıllık bir aradan sonra Mendelson Raporu'nun tozlu raflardan çıkarılarak güncellenmesi ve Birleşmiş Milletler'e yeniden sunulması, AB tarafından kayda değer bulunmamıştır.

“Rum Yönetimi'nin Ada'nın tamamını temsil etmediği” yönündeki itiraz ise, içi doldurulmadan ve keyfi bir biçimde öne sürülen bir itiraz olarak kalmıştır. Zira daha Kıbrıs'ın bütün Ada adına ortak üyelik başvurusunda bulunduğu 1972'de bu durumun Avrupa ülkelerine gerekçeleriyle anlatılmış olması gerekirken, Ankara'nın bu konuda adım atmadığı, aynı hatayı tam üyelik başvurusunda bulunduğu ve üyelik yolunda ilerlediği 1990'ların ilk yarısında da sürdürdüğü görülmektedir. Oysa AB'nin, “Rum Yönetimi”ni “Kıbrıs Cumhuriyeti” olarak tanıdığı, KKTC'yi “Ada'nın kuzeyi” olarak nitelendirdiği, hatta KKTC'de konuşlanmış olan Türk ordusunu “işgal kuvveti” olarak gördüğü, alınan zirve kararlarında, kabul edilen resmi belge ve raporlarda defalarca kez

ortaya konmuştur. Buna rağmen Ankara'nın bu konuda ciddi ve tutarlı bir politika yürüttüğünü söylemek mümkün değildir. Şubat 1995'te Ada'yı temsil eden tek bir otoritenin bulunmadığı konusunda sesini biraz yükselten Ankara, Gümrük Birliği karar metnini AB tarafından Ada'nın tamamını temsil eden tek otorite olarak kabul edilen Kıbrıs'a müzakere takvimi verilmesi karşılığında imzalamış, böylelikle iddiasını kendi elleriyle geçersiz hale getirmiştir. Üstüne üstlük imzaladığı antlaşmada tanımadığı bu ülke ile ticaret rejimini uyumlulaştırmayı taahhüt etmiştir. Gümrük Birliği'nin imzalanmasından sonra AB'nin Kıbrıs'a yönelik tutumu yukarıda açıklandığı şekilde devam etmiş, Türkiye'den Kıbrıs'taki işgal birliklerini çekmesini isteyen kararlar alınmıştır. Buna rağmen Ankara, Lüksemburg Zirvesi'ne kadar AB'nin bu tavrına karşı herhangi bir tepki göstermemiştir. Ankara'nın Lüksemburg'tan Helsinki'ye kadar geçen dönemde attığı adımlar ise, uluslararası kamuoyunu ikna etmeye yönelik ciddi ve sağlam temelli girişimler olmaktan uzaktır. Bu doğrultuda alınan kararlar ve açıklanan deklarasyonlar, Türk kamuoyunu etkilemeye yönelik girişimler olarak nitelendirilmelidir. Nitekim geçmişteki bütün itirazlarına rağmen, Helsinki Zirvesi'nde, tanımadığı bu ülkenin üyeliğinin önünü açan en önemli kararın altına imzasını atan yine Ankara olmuştur. Annan Planı'nın imzalanması ile sonuçlanan süreçte ortaya konan eleştirilere bakıldığında, "AB, Ada'nın tamamını temsil etmeyen Kıbrıs'ı bütün hukuki itirazlarımıza rağmen üye yapma konusunda adım atmaktan vazgeçene kadar Gümrük Birliği'ni askıya alıyoruz" ya da "Üyelik başvurumuzu çekiyoruz" demesi beklenen Türkiye'nin tam tersine bu iki konuda istediğini alabilmek için Kıbrıs'ı tanıdığı şeklinde yorumlanabilecek kararları dahi kabul ettiği görülmektedir.

"Kıbrıs sorununun çözümünün Türkiye'nin AB üyeliğinin önşartı olamayacağı" Türkiye'nin Kıbrıs politikasını oluşturan unsurların arasında, üzerine en çok durulması gerekenlerden biridir. Öncelikle Kıbrıs sorununun çözümünün Türkiye'nin AB perspektifi ile bir biçimde bağlı olduğu uzun yıllardır bilinmektedir. Türkiye'nin daha 1987'de yaptığı tam üyelik başvurusunun 1989'da reddedilme gerekçelerinden biri olarak Kıbrıs'ta çözümsüzlüğün gösterilmiş olması bunun en çarpıcı örneklerindedir. Bilinen bu gerçek karşısında Türkiye'nin somut ve istikrarlı adımlar attığını söylemek zordur. Türkiye, 1995 yılında Gümrük Birliği karşılığında Kıbrıs'a müzakere takvimi verilmesini kabul ederek, bu iki konu arasındaki bağlantıyı bizzat tescil etmiştir. Helsinki sonrasında ise, Ankara, AB'nin bu yöndeki girişimlerini salt kozmetik değişiklikler ve kelime oyunları ile bertaraf etmeye çalışmış, özlü tutum değişikliğini sağlayacak herhangi bir adım atmamıştır.

Türkiye'nin AB üyeliği ile Kıbrıs meselesi arasındaki ilişkiyi farklı bir açıdan değerlendirmek gerekir. Türkiye-AB ilişkileri ve Kıbrıs'ta çözüm müzakerelerinin tarihi gelişimine bakıldığında, AB'den Türkiye konusunda olumlu adım atmasının beklendiği kritik tarihlerin öncesinde barış görüşmelerinin Ankara'nın desteğiyle canlandırılmaya çalışıldığı görülmektedir. 1995 yılının Ocak ayında Gümrük Birliği nedeniyle Yunanistan engelinin aşılmasına çalışıldığı günlerde yaşanan bu durum, daha sonra Türkiye'ye adaylık statüsünün verildiği 1999 Helsinki ve müzakere takvimi verileceğine dair beklentilerin yüksek olduğu 2001 Laeken Zirveleri öncesi tekrarlanmıştır. Ayrıca, Kıbrıs'ta barış görüşmelerinin kesintiye uğradığı tarihlerin aynı zamanda Türkiye ile AB arasında büyük gerginliklerin yaşandığı dönemlerle birebir örtüşmesi dikkat çekicidir. 1997 Lüksemburg sonrası yaşanan gelişmeler, bunun en belirgin örneğidir. Türkiye'ye adaylık statüsünün verilmediği Lüksemburg Zirvesi'nin hemen sonrasında Denктаş görüşmelerden çekilmiş, Türkiye ile AB arasında siyasi diyalogun bulunmadığı iki yıl boyunca Ada'da da herhangi bir müzakere yapılmamıştır. Ancak Aralık 1999'da Türkiye'ye adaylık statüsü verileceğinin anlaşılmasının ardından Ada'da dolaylı görüşmeler başlamıştır. Tesadüfle açıklanamayacak bu durum aslında Ankara'nın Kıbrıs'ta çözüm ile Türkiye'nin AB üyeliği arasında tersten bir bağ kurduğunu ortaya koymaktadır. Ankara, AB kendisine yeşil ışık yaktığı zaman Denктаş'ı müzakere masasına oturtmuş, beklediği kararlar çıkmayınca da görüşmelerin kesilmesini teşvik etmiştir. Böylelikle, AB'nin Türkiye'nin üyeliğinin önüne Kıbrıs'ta çözümü bir şart olarak getiremeyeceğini savunan Ankara, AB'ye "Sen benim üyeliğim konusunda ne kadar adım atarsan ben de Kıbrıs'ta çözüme o kadar yaklaşırım" mesajı vererek, Kıbrıs'ta çözüm için Türkiye'nin üyeliğini bir "önşart" haline getirmiştir.

"Kıbrıs'ın AB ile bütünleşmesi durumunda, Türkiye'nin de KKTC ile entegrasyona gideceği" tezi dikkatle incelenmesi gereken bir tezdur. Türkiye, KKTC ile bütünleşme tehdidini resmi düzeyde ilk olarak Şubat 1995'te öne sürmüştür. Hatırlanacağı üzere, Dışişleri Bakanlığı'ndan yapılan açıklamada, AB, Kıbrıs ile müzakerelere başlar başlamaz, Ankara'nın KKTC ile bütünleşeceği ifade edilmişti. Ne var ki Ankara, bu açıklamanın bir ay sonrasında kendi tezini tamamen çürütecek bir biçimde, Gümrük Birliği kararının alınması karşılığında, AB ile Kıbrıs'ın daha çok yakınlaşmasının önünü açacak bir formüle onay vermiştir. Dahası bu tarihten sonra Kıbrıs'ın AB ile bütünleşme yolunda atacağı adımlar doğrultusunda, KKTC ile Türkiye'nin gerçekleştireceği karşı-bütünleşmenin

sürekli olarak ertelendiği görülmektedir. Başta bu karşı-bütünleşme için müzakerelerin başlamasını esas alan Ankara, daha sonra “Kıbrıs-AB bütünleşmesi yönünde atılacak her adımın” TC-KKTC bütünleşmesine yol açacağını açıklamış, bunun gerçekleştirilememesi üzerine “AB Kıbrıs’ı tam üye olarak kabul ederse” demeye başlamıştır. Hatta bu söylem Helsinki sonrasında, “Kıbrıs’ta çözüm Türkiye’nin önüne bir şart olarak getirilirse” biçiminde değişim göstermiştir. Bütün bu ertelemelerin en önemli sebebi, Türkiye-KKTC yaklaşmasının aslında Ankara’nın iddia ettiği gibi Kıbrıs-AB yaklaşmasına değil, Türkiye-AB yaklaşmasına/uzaklaşmasına bağlanmış olmasıdır. Örnekte, TC-KKTC entegrasyonunun en simgesel kurumlarından biri olan TC-KKTC Ortaklık Konseyi, Kıbrıs-AB Ortaklık Konseyi ile eşzamanlı kurulmamış, 1997 Ağustos’unda Türkiye’nin AB’nin bir sonraki genişleme dalgasına dahil edilmeyeceğinin açıklandığı Gündem 2000 raporundan sonra kurulmuştur. Ayrıca altı ayda bir toplanması kararlaştırılan Konsey’in ancak Türkiye ile AB ilişkilerinin gerildiği zamanlarda AB’ye gözdağı verme amaçlı toplandığı gözden kaçmamaktadır. Dikkat edilecek olursa, Türkiye-AB ilişkilerinin geliştiği dönemlerde, Kıbrıs da AB ile bütünleşme doğrultusunda hızla ilerliyor olmasına rağmen, Ankara, KKTC ile bütünleşme amacıyla hiçbir adım atmamaktadır. Ancak AB’nin Türkiye’ye kapıları kapattığına ilişkin işaretlerin geldiği ya da Kıbrıs’ın kendi üyeliği önünde bir şart olduğunu hissettiği durumlarda, KKTC ile bütünleşme ya da ilhak gibi şantajlara sarılmaktadır. Bunun en tipik örneği, Kıbrıs’ın müzakerelerde en başarıyla ilerleyen ülke konumunda olduğu ve 2002’de bütün fasılları tamamlayarak tam üye olmaya hak kazanacağını defalarca kez teyit edildiği 2000 yılıdır. 2000 yılı boyunca bu gerçeğin kayda geçirildiği zirve kararlarına, raporlara ve resmi açıklamalara hiçbir itirazda bulunmayan Türkiye, 2000 sonunda yayınlanan KOB’da “Siyasi Kriterler” başlığı altında yer alan Ada’da çözümün Türkiye’nin önünde bir şart olduğu imasının bulunması üzerine yine KKTC ile bütünleşme kartını masaya koymuştur. Ankara’nın celallenmesi üzerine bu metinde yapılan ufak bir kozmetik değişiklik, Kıbrıs’ın AB üyeliği konusunda herhangi bir yenilik getirmemesine rağmen Ankara’yı memnun etmeye yetmiştir.

2001 ve 2002 yıllarında ise, Kıbrıs meselesinin, yalnızca AB üyeliği açısından değil, AGSP ve daha geniş ölçekli bölgesel politikalarda istediğini elde edebilmek için Ankara’nın zaman zaman öne sürdüğü bir koz haline geldiği görülmektedir. Aralık 2000’deki Nice Zirvesi’nde hem 2010 yılına kadar genişleme takvimine alınmayan hem de AGSP dışına itilen Türkiye, vakit kaybetmeden Kıbrıs’ı ilhak edeceği tehditlerini savurmaya başlamıştır. 2001 yılının sonunda AGSP krizinin aşılması, Laeken Zirvesi’nden

ılımlı mesajların çıkması üzerine ise “yanlış anlaşıldığını” açıklamıştır. Bu durum MGK kararlarına da çarpıcı bir biçimde yansımaktadır. Mayıs 2001’deki toplantıda kabul ettiği Kıbrıs’ta Eylem Planı’nı AB üyesi ülkelere gönderen, AGSP baskısının iyice yoğunlaştığı Eylül ayındaki toplantıda hükümete planı uygulamaya koyma çağrısında bulunan MGK, bir ay sonra ansızın Denktaş’ın girişimleri sonucu Ada’da başlayacak olan “önkoşulsuz” görüşmeleri desteklemeye karar vermiştir! 2002 yılının son aylarına dek AGSP konusundaki baskıların Yunanistan üzerinde yoğunlaşması, Barselona ile Seville Zirvelerinde Türkiye’ye müzakere takvimi verilebileceğine ilişkin olumlu mesajların verilmesi, aynı zirvelerde Kıbrıs ile katılım anlaşmasının 2003’te imzalanacağı ve 2004 yılı AP seçimlerine yeni üyelerle gidileceği yönünde kararların alınmış olmasına rağmen Ankara’da memnuniyetle karşılanmış, hatta Ankara söz konusu belgeleri, Helsinki kararına atıfta bulunduğu için, yani Kıbrıs’ı Türkiye’nin önüne bir şart olarak getirmediği için “dengeli” bulunduğunu açıklamıştır. Türkiye’nin 2002 sonunda TC-KKTC Ortaklık Konseyi’ni toplaması ve bütünleşme konusunda söylemini yeniden sertleştirilmesi ise, AB’nin kabul edilen reformlara rağmen müzakere takvimi vermeyeceğine ilişkin söylemlerini artırdığı döneme denk gelmektedir. Nitekim Ankara, Türkiye’ye müzakere tarihi verilmesi konusunda herhangi bir tavsiyede bulunmayan İlerleme Raporu ve Karma Belge yayınladıktan sonra, Kıbrıs’ın AB üyeliğinin 1959-60 antlaşmalarına aykırı olduğu ve bu gerçekleştiği durumda Türkiye’nin izleyeceği yolun bilindiği yönündeki bir açıklama yapmıştır. Ne var ki bu sert açıklamanın hemen birkaç hafta sonrasında, Brüksel ve Kopenhag’da gerçekleştirilen toplantılarda Aralık 2002’deki Kopenhag Zirvesi’ne ilişkin olumlu işaretlerin verilmesi, aynı zirvede Kıbrıs’ın müzakereleri tamamlamış olacağıının ilan edilecek olmasına rağmen, Ankara’nın itirazlarını ve entegrasyon tehditlerini rafa kaldırması için yeterli olmuştur.

Bütün bu gelişmelere bakıldığı zaman, Türkiye’nin, Kıbrıs’ın AB üyeliği bağlamında başta açıklanan itirazlarla uyumlu bir politika geliştirdiğini söylemek mümkün değildir. Türkiye, köşeye sıkıştığı zaman, yıllardır değişmediğini iddia ettiği tezlerinin hepsinden ödün vermekte beis görmemiş, AB’ye gözdağı vermek istediği dönemlerde KKTC’yi ilhak edeceği, Ada ile bütünleşeceği tehdidini savurmaktan çekinmemiştir. Yukarıda tartışılan geniş zaman diliminde, Türkiye’nin Kıbrıs’la ilgili en tutarlı ve istikrarlı politikası, Kıbrıs meselesini, AB ile ilişkilerini yürütürken zaman zaman kullanacağı bir pazarlık kozu olarak görmüş olmasıdır. 1990’ların ilk yarısında Gümrük Birliği, 90’ların sonlarında adaylık statüsü, 2000-2001 yıllarında AGSP, 2002 yılında da müzakere takvimi

konularında avantaj elde edebilmek adına birbiriyle çelişkili pek çok adım atan Ankara, Kıbrıs Türk halkın geleceğini umursamadan Ada'daki barış görüşmelerini bu süreçte endekslemiş, böylelikle çözümsüzlüğün devam etmesine göz yummuştur. Bu tablo karşısında, Türkiye'yi yıllarca çözümsüzlüğün baş sorumlusu olarak görmüş olan uluslararası toplumun Türkiye'ye haksızlık ettiğini iddia etmek bir hayli güçleşmektedir.

5. SONUÇ

Bu çalışmada Annan Planı'nın referanduma sunulması sürecinde, Türkiye'nin "kırk yıllık" Kıbrıs politikasının değiştirildiği eleştirilerinden yola çıkılarak 1950'lerin ortalarından itibaren yürütülen Kıbrıs politikaları, iki ana eksen üzerinde incelenmiştir. Bunlardan ilki, tezin birinci bölümünün konusu olan, Ankara'nın "kırmızı çizgileri" ya da "olmazsa olmazları"dır. Türkiye'nin resmi politikasını oluşturduğu söylenen bu kırmızı çizgiler, ifade bulduğu TBMM kararları, TC-KKTC Ortaklık Açıklamaları ve Deklarasyonları ve Ankara'nın uygulamaları ışığında tartışılmıştır. İkinci ve üçüncü bölümlerde ise Kıbrıs'ın AB'ye tam üyelik sürecinde izlenen politikalar Türkiye'nin AB yolculuğuna paralel biçimde ele alınmıştır.

Birinci bölümdeki değerlendirmelerden hatırlanacağı üzere, Türkiye'nin iddia edildiği gibi yarım asrı aşkın zamandır değişmeden kalmış kırmızı çizgileri olduğunu söylemek mümkün değildir. Tam aksine Türkiye, Kıbrıs politikasını konjonktüre göre sürekli değişen sloganlarla savunmuş, birbiriyle çelişen kararlara ve uygulamalara imza atmıştır. Aynı zamanda 1950'lerden bu yana Türkiye'nin Kıbrıs konusunda attığı adımlara bakıldığında, izlediği politikaların proaktif değil reaktif politikalar olduğu açıkça görülmektedir. Ankara, kimi zaman çeşitli "dış güçlere" gözdağı verebilmek için Kıbrıs

meselesini tehdit unsuru olarak kullanmış kimi zaman beklenmedik ölçüde geri adım atarak Ada'da çözümün Türkiye'nin iki dudağı arasında olduğu izlenimini yaratmıştır. Bu tutum, yıllar içinde uluslararası toplum karşısında samimiyetini ve inandırıcılığını yitirmesine yol açmıştır.

İkinci ve üçüncü bölümlerde ise Türkiye'nin Kıbrıs'ın AB'ye tam üyelik süreci ile ilgili olarak baştan beri uluslararası kamuoyu nezdinde savunduğu iddia edilen hukuki ve siyasi tezleri tutarlılık ve kararlılık içinde ortaya koymadığı, bu konuda atılan adımların ya çok geç ya da çelişkili ve ciddiyetten uzak adımlar olduğu görülmüştür. Türkiye ne AB ile üyelik görüşmeleri yapan tarafın Ada'nın tamamını temsil etmediğini ikna edici bir biçimde savunmuş ne de antlaşmalardan kaynaklanan hukuki çekincelerini ilgili taraflarla müzakere etmiştir. Köşeye sıkıştığında KKTC'yle entegrasyona gideceği tehditlerini savuran Türkiye, AB'den yeşil ışık yakıldığı zaman bu tutumunu derhal terk etmiştir. Türkiye'nin sürekli yalpalayan politikası, uluslararası alanda kendi itibarını zedelemekle kalmamış, zaten başka bir devlet tarafından tanınmayan KKTC'nin de Türkiye'nin elinde bir oyuncak olduğu kanısını iyice yerleştirmiştir.

Tezin başında belirtildiği gibi, bir değişim iddiasının gerçekçi olabilmesi için, herşeyden önce değiştirildiği söylenen durum ya da olgunun belli bir tutarlılık, diğer bir deyişle “değişmezlik” göstermesi gerekir. Türkiye'nin 1950'lerden bu yana benimsemiş olduğu politikaların çelişkilerine ve tutarsızlıklarına bakıldığında, Annan Planı'na uzanan süreçte Ankara'nın tutumunun “Türk dış politikasında Lozan'dan bu yana ilk kez büyük bir kırılma olduğu” iddiasının geçerli olmadığı açıkça görülmektedir. Türkiye'nin kırk yılı aşkın süredir Kıbrıs'la ilgili geliştirdiği politikalar, KKTC'yi kendisine bağımlı bir uydu ülke, Doğu Akdeniz'de kırk bin askerimizi konuşlandırdığımız bir üs, Kıbrıs meselesini de başta AB olmak üzere Batılı ülkelerle geliştirdiğimiz ilişkilerde gerektiğinde öne sürülecek bir tehdit, gerekmediğinde elde saklanacak bir koz olarak gördüğünü ortaya koymaktadır. Dolayısıyla Türkiye'nin dörtbaşı mamur bir Kıbrıs politikası olduğunu söylemek çok zordur. “Kırmızı çizgiler”in aslında “bukalemun çizgiler” olması, birbiriyle çelişkili pek çok tutum ve uygulamanın aynı anda sergilenmesi, atılacak adımların başkaları tarafından atılacak adımlara bağlanması, bunun bir sonucudur. Türkiye'nin başaktörleri arasında NATO, Yunanistan, AB, ABD gibi oyuncuların olduğu “Batılı Ülkeler Politikaları” vardır. “Milli dava” Kıbrıs ise bu politikaların yürütülmesinde Türkiye'ye manevra alanı sağlayan bir mecradan ibarettir.

EKLER A: KIBRIS ANTLAŞMALARI

I

Kıbrıs Sorununun Üzerinde Anlaşmaya Varılan Nihai Çözümünün Temelini

Açıklayan Muhtıra

(Memorandum)

Büyük Britanya Birleşik Krallığı ve Kuzey İrlanda Başbakanı, Yunanistan Krallığı Başbakanı ve Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı, Kıbrıs Rum ve Türk toplumlarının temsilcilerinin, bu muhtıraya eklenen belgeleri Kıbrıs sorununun nihai hal şekli için üzerinde anlaşmaya varılmış bir temel olarak kabul ettiklerini bildiren beyanlarını dikkate alarak, hükümetleri adına, bu muhtıraya eklenen ve aşağıda sıralanan belgeleri, Kıbrıs sorununun nihai çözümü için uzlaşmış bir temel olarak bu belge ile kabul ederler.

HAROLD MACMILLAN C. KARAMANLIS A. MENDERES

Londra, 19 Şubat 1959

II

11 Şubat 1959'da Zürih'te Türkiye ve Yunanistan Başbakanları tarafından imzalanan belgeler:

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Temel Yapısı

1. Kıbrıs devleti, Cumhurbaşkanlığı rejimine dayanan bir Cumhuriyet olacaktır. Cumhurbaşkanı Rum ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı Türk olacak ve genel oy verme yöntemiyle, adadaki Rum ve Türk toplumları tarafından ayrı ayrı seçileceklerdir.

2. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin resmi dilleri Rumca ve Türkçe olacaktır. Yasama ve idari belgeler ve dokümanlar iki resmi dilde yazılacak ve yayınlanarak ilan edilecektir.

3. Kıbrıs Cumhuriyetinin, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı tarafından birlikte seçilecek tarafsız bir desen ve renkte, kendine özgü bayrağı olacak, Yetkililer ve Toplumlar, bayramlarda Kıbrıs bayrağı yanında Rum ve Türk bayraklarını da aynı zamanda çekme hakkına sahiptir. Rum ve Türk Toplumları Yunan ve Türk milli bayramlarını kutlama hakkına sahip olacaktır.

4. Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı 5 yıllık bir süre için seçilecekler.

Bu mevkilerin, gaybubet, engel ve boşalması durumlarında, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısının yerini, Temsilciler Meclisinin aynı topluma mensup Başkanı ve Başkan Yardımcısı alacaktır.

Her iki mevkiden biri boşaldığında o mevkiin seçimi 45 günü geçmeyen bir süre içinde yapılacaktır.

Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı, anayasaya sadık kalacağına, saygı göstereceğine dair Temsilciler Meclisinde yemin edecek ve bu Meclis tarafından görevlerine başlatılacaklardır. Bu maksat için, Temsilciler Meclisi, kuruluşundan itibaren 24 saat içinde toplanacaktır.

5. Yürütme erki, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısında toplanacaktır. Bu maksatla, 7 Rum ve 3 Türkten oluşan bir Bakanlar Konseyi (Kurulu) oluşturulacaktır.

İmzalayacakları ortak bir belge ile Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı kendi toplumlarına mensup bakanları atayacaklardır.

Bakanlar, Temsilciler Meclisi dışından da seçilebilecektir.

Bakanlar Kurulunun kararları, mutlak bir çoğunlukla alınacaktır. Bu şekilde alınan kararlar, derhal Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı tarafından resmi gazetede yayınlanmak suretiyle ilan edilecektir

Bununla birlikte, Cumhurbaşkanı ile Cumhurbaşkanı Yardımcısı, Temsilciler Meclisinin yasa ve kararlarına karşı saptanan aynı koşullar altında nihai veto hakkına ve Bakanlar Kurulu'nun kararlarını geri gönderme hakkına sahip olacaklardır.

6. Yasama erki, genel seçim hakkına uygun olarak, 5 yıl için % 70 Rum ve % 30 Türk oranında Türk ve Rum Toplulukları tarafından ayrı ayrı seçilecek olan Temsilciler Meclisine verilecektir. Bu oran, istatistik değerlendirmeden ayrı olarak saptanmıştır. (Not: Meclisteki temsilcilerin sayısı, toplumlar arasında varılacak karşılıklı anlaşmaya göre saptanacaktır.)

Temsilciler Meclisi, Cemaat Meclislerine açıkça ayrılmış olanlar dışında, bütün hususlarda yetkisini uygulayacaktır. Yetki uzlaşmazlığı karşısında, böyle bir uzlaşmazlık, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı tarafından birlikte atanan bir Rum, bir Türk ve bir tarafsızdan oluşacak Yüksek Anayasa Mahkemesi tarafından karara bağlanacaktır. Tarafsız hakim, mahkemenin başkanı olacaktır.

7. Temsilciler Meclisinin yasa ve kararları, hazır olan üyelerin basit çoğunluğu ile kabul edilecektir. Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı, aşağıdaki maddeye göre tekrar gözden geçirilmek üzere bunları Meclise iade etmediği takdirde, 15 gün içinde yayımlanarak ilan olunacaktır.

Anayasa, temel maddeleri hariç, Temsilciler Meclisinin Rum ve Türk Üyelerinin ayrı ayrı üçte iki çoğunluğu ile değiştirilebilir.

Seçim Yasasındaki herhangi bir değişiklik ve belediyelerde ilgili herhangi bir yasanın kabulü ile herhangi bir vergi, veya gümrük resmi (vergis) koyan yasalar. Temsilciler Meclisinin Türk ve Rum üyelerinin basit çoğunluk oyuna gereksinim gösterir. Türk ve Rum üyelerin oyları ayrı ayrı sayılıp dikkate alınacaktır.

Bütçenin kabulünde, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı, kendi yargılarına göre, herhangi bir ayrımcılık varsa, onu Temsilciler Meclisine geri göndermek hususundaki haklarını kullanabilirler, Eğer Meclis, kararlarını değiştirmez ve aynen korursa, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısının Yüksek Anayasa Mahkemesine başvurmasına hakkı olacaktır.

8. Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısının, Türkiye ve Yunanistan'ın birlikte katıldığı ittifaklara ve uluslararası kurumlara Kıbrıs Cumhuriyetinin de katılması dışında. EK- 1 'de belirtilen savunma, güvenlik konuları ve dış işleriyle ilgili herhangi bir yasa veya karara karşı, ayrı ayrı veya birlikte kullanılmak üzere nihai veto hakları olacaktır.

9. Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısının, 15 günü aşmayan bu süre içinde geri gönderilmesi olanağı bulunan bütün yasa ve kararları ayrı ayrı veya birlikte tekrar gözden geçirmek üzere Temsilciler Meclisine geri gönderme hakları vardır.

Temsilciler Meclisi, bu suretle geri gönderilen konu hakkında, 15 günlük süre içinde kararını verecektir. Temsilciler Meclisi, kararında ısrar ederse, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı söz konusu yasa veya kararı, yasa ve kararların ilan edilmesi için saptanmış süreler içinde yayımlayarak ilan edecektir.

Cumhurbaşkanı veya Cumhurbaşkanı Yardımcısının, toplumların birisi aleyhinde ayrımcı nitelikte gördüğü yasa ve kararlar, Yüksek Anayasa Mahkemesine sunulacaktır. Mahkeme, bu yasa ve kararları bozabilir, onaylayabilir veya tamamen veya kısmen yeniden incelenmeleri için Temsilciler Meclisine geri gönderebilir. Bu yasa ve kararlar, Yüksek Anayasa Mahkemesi, veya iade halinde Temsilciler Meclisi tarafından bir karar verilinceye kadar uygulanmayacaklardır.

10. Her toplum, kendisi tarafından saptanacak sayıda temsilciden oluşan bir Cemaat Meclisine sahip olacaktır.

Cemaat Meclisleri, toplum gereksinimlerini ve denetimi kendilerine ait bulunan kurum ve cemiyetlerin gereksinimlerini karşılamak için, kendi toplum bireylerini vergilendirme hakkına sahip olacaktır.

Cemaat Meclisleri dini, eğitim, kültürel ve öğretim ile kişi haklarına yönelik bütün hususlarda yetkili olacaklardır. Cemaat Meclisleri, kendi toplumunun refahını arttırmak amacıyla kurulan tesisler, hayır ve spor işleri ve cemiyetleri, üretim ve tüketim kooperatifleri veya kredi kuruluşları gibi münhasıran topluma özgü yararlar sağlayıcı kurumlara ilişkin işler hakkında da yetkili olacaklardır. (Tabii ki. işbu fıkranın içerdiği hükümler, halk arzu ettiği takdirde, karma ve ortak kuruluşların kurulmasına engel olacak şekilde yorumlanmayacaktır.)

Cumhuriyet Yasaları ile yönetilecek kooperatifler veya kredi kurumları, denetim yönünden Cemaat Meclislerinin yetkilerine bağlı olacaklardır. Cemaat Meclisleri, sadece bir cemaat tarafından oluşturulan belediyelerin meseleleri üzerinde de yetkili olacaklardır. Cumhuriyet yasalarına bağlı olacak olan bu belediyeler, işlevleri yönünden Cemaat Meclisleri tarafından denetleneceklerdir.

Merkezi Yönetim, geçerli mevzuat gereği yukarıdaki iki fıkrada söz konusu edilen, kurum, tesis ve belediyeleri denetlemek istediği takdirde, bu denetim, söz konusu kurum, tesis veya belediyenin bağlı olduğu topluma mensup memurlar tarafından yapılacaktır.

11. Kamu hizmetleri. % 70 Rumlardan ve % 30 Türklerden oluşacaktır.

Tabii ki, bu dağılım, yönetimin bütün kademelerinin derecelerinde, ancak mümkün olduğu oranda uygulanacaktır.

İki toplumdan birinin yüzde yüze yakın bir çoğunluğunun bulunduğu bölge ve mahallerde, merkezi yönetime karşı sorumlu yöresel yönetim organları, münhasıran bu topluma mensup memurlardan oluşacaktır.

12. Cumhuriyet Başsavcısının, Genel Müfettişin, Baş Muhasibin ve Emisyon Bankası Genel Müdürünün Yardımcıları, üstlerinin (şeflerinin) mensup olduğu toplumdan

olmayacaklardır. Bu mevkilere atamalar, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı tarafından birlikte yapılacaktır.

13. Silahlı kuvvetlerin, jandarma ve polis kuvvetlerinin Komutan ve yardımcıları, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı tarafından birlikte atanacaklar. Bu komutanlardan birisi Türk olacaktır. Komutan ve yardımcıları aynı topluma mensup olmayacaklardır.

14. Zorunlu askerlik hizmeti, ancak Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısının bu konuda anlaşmaya varması sonucu gerçekleşebilir.

Kıbrıs'ın % 60'ı Rum. % 40'ı Türk'ten oluşan iki bin kişilik bir ordusu olacaktır.

Emniyet (jandarma ve polis) kuvvetlerinin, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısının ortak kararı ile eksiltilip arttırılabilecek iki bin kişilik bir birliği olacaktır. Emniyet kuvvetleri % 70 Rum ve % 30 Türklerden oluşacaktır. Türklerin emniyet kuvvetleri içindeki oranı en fazla % 40'a yükselecek, Rumlar için ise en az % 60'a inecektir.

15. Cumhuriyet ülkesinin yalnız bu toplum bireylerinin yüzde yüzüne yaklaşan bir oranda oturduğu bölgelerde bulunan kuvvetler, bu topluma mensup olacaktır.

16. Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı tarafından birlikte atanacak iki Rum ve bir Türk ve bir tarafsızdan oluşan bir Yüksek Mahkeme kurulacaktır.

Tarafsız Yargıç, Mahkemeye başkanlık edecek ve iki oya sahip olacaktır. Bu mahkeme, yargının en yüksek organını oluşturacaktır. (hakimlerin tayini, terfileri v.s görevini de görecektir.)

17. Davalı ve davacısı aynı topluma mensup hukuk davaları, bu topluma mensup hakimlerden oluşan bir mahkeme tarafından görülecektir. Davalı veya davacı ayrı toplumlara mensup iseler, mahkeme karma olacak ve oluşumu Yüksek Mahkeme tarafından saptanacaktır.

Onuncu maddeye göre, Cemaat Meclisi yetkilerine bağı olan kişilerin statüsü ve dini işlere ait hukuk davalarını gören mahkemeler, münhasıran ilgili Topluma mensup hakimlerden oluşacaktır. Bu mahkemelerin oluşumu ve yetkileri Cemaat Meclisi tarafından kabul edilmiş yasaya göre atanacak ve bunlar Cemaat Meclisinin kabul ettiği mevzuatı uygulayacaklardır.

Ceza davalarında, mahkeme, sanığın toplumuna mensup hakimlerden oluşacaktır. Mağdur başka bir topluma mensup ise, Mahkeme karma olacak ve oluşumu Yüksek Mahkeme tarafından saptanacaktır.

18. Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı, kendi toplumlarına mensup ölüm cezası mahkumlarına ayrı ayrı özel af bahşetmek yetkisine sahiptirler. Suçlu ve mağdurun ayrı ayrı toplumlara mensup olduğu hallerde, özel af hakkı, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı tarafından birlikte kullanılacaktır. Anlaşmazlık halinde, af lehindeki oya uyulacaktır. Af halinde, ölüm cezası yaşam boyu hapis cezasına çevrilecektir.

19. Tarımsal reformlarda, topraklar, ancak arazisi kamulaştırılmış kimsenin ait olduğu toplum bireylerine dağıtılacaktır.

Devlet ve belediyeler tarafından yapılacak kamulaştırmalar, ancak tam ve adil bir tazminat karşılığında yapılabilir. Uzlaşmazlık halinde tazminat, mahkemeler tarafından saptanacaktır. Mahkemeye müracaat, uygulamayı durdurmuyacaktır. Kamulaştırılmış taşınmaz mal, ancak kamulaştırmanın amacına uygun bir şekilde kullanılabilir. Aksi halde, bu taşınmaz mal sahiplerine geri verilecektir.

20. Kıbrıs'ın en büyük beş kentinde, bu kentlerde oturan Türkler tarafından belediyeler kurulacaktır. Bununla beraber:

a) Bu kentlerin her birinde, birlikte yapılacak işlerin yerine getirilebilmesi için koordinasyon komitesi kurulacak ve bu komite, işbirliğini gerektiren konular ile uğraşacaktır. Bu komiteler, her kasabadaki Rum belediyesi tarafından seçilen iki, Türk belediyesi tarafından seçilen iki üye ile, iki belediye tarafından seçilecek bir başkandan oluşacaktır.

b) Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı, dört yıl sonunda, en büyük beş kentte ayrılmış bulunan belediyelerin, bu şekilde devam edip etmeyeceği hususunu gözden geçireceklerdir.

Diğer bölgelere gelince, buralardaki belediyelerin, mümkün olduğu kadar, iki toplumun nüfus oranlarında temsil edilmesi esasına göre oluşması için anayasada özel düzenlemeler yapılacaktır.

21. Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan, İngiltere ve Türkiye arasında yeni Kıbrıs Devletinin bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve anayasasını garanti edecek bir antlaşma yapacaktır. Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve Türkiye arasında bir de askeri ittifak antlaşması yapılacaktır. Bu iki antlaşma, anayasa hükmünde olacaktır. (Bu sonuncu fıkra anayasaya, temel maddelerden biri olarak geçirilecektir.)

22. Kıbrıs'ın herhangi bir devlet ile tamamen veya kısmen birleşmesinin veya ayrılıkçı bir bağımsızlığın (Kıbrıs'ın iki ayrı devlet olarak taksiminin) önlenmesi kabul edilecektir.

23. Kıbrıs Cumhuriyeti; İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'ye, niteliği ne olursa olsun, her türlü anlaşmalar için, en ziyada müsaadeye mazhar ülke koşulu tanıyacaktır.

Bu hüküm, İngiltere'ye tanınacak askeri üs ve kolaylıklarla ilgili olarak Kıbrıs Cumhuriyeti ile Birleşik Krallık arasında imzalanan anlaşmalar uygulanmayacaktır.

24. Yunan ve Türk Hükümetleri, kendi toplumlarına ait eğitim, kültür ve spor kurumlarına ve hayır işlerine mali yardımda bulunma hakkına sahip olacaklardır.

Toplumlarından biri, bu kurumların faaliyeti için gerekli sayıda öğretmen, profesör veya din adamı bulunmadığı inancında ise Yunan ve Türk Hükümetleri, kendi toplumlarının bu gereksinimlerini tamamen karşılayabileceklerdir.

25. Müteakip Bakanlıklardan biri, yani Dışişleri. Savunma veya Maliye Bakanlıklarından biri bir Türk'e verilecektir. Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı anlaştıkları taktirde bu sistemin yerine dönüşümlü bir sistemi uygulayabilirler.

26. Antlaşmaların imzalanması sonucu kurulacak olan yeni devlet, mümkün olan süratle ve bu antlaşmaların imzasından sonra üç ayı aşmayan bir süre içinde kurulacaktır.

27. Yukarıda belirtilen bütün noktalar Kıbrıs Anayasasının temel maddeleri sayılacaktır.

EK: 1

A

Temel esasların 8. maddesi gereğince vetoya tabi Savunma meseleleri şunlardır.

- a) Silahlı kuvvet oluşumu ve sayısı ile bunlara ait tahsisat
- b) Kadro atamaları ve terfiler
- c) Savaş malzemesi ve her türlü patlayıcı maddelerin ithali
- d) Müttefik memleketlere üs veya diğer kolaylıklar sağlanması

Vetoya tabii güvenlik meseleleri şunlardır:

- a) Kadro atama ve terfileri
- b) Kuvvetlerin dağılımı ve konuşlandığı bölgeler
- c) İstisna önlemler ve sıkıyönetim
- d) Polis yasaları

(Bütün istisnai önlem ve kararların vetoya tabi olacağı, fakat polis ve jandarmanın normal faaliyeti ile ilgili olanların vetoya tabi olmayacağı belirtilmiştir.)

B

Garanti Antlaşması

Bir taraftan Kıbrıs Cumhuriyeti, diğer taraftan Yunanistan, İngiltere ve Türkiye,

1. Anayasanın esas maddeleri ile kurulan ve düzenlenen Kıbrıs Cumhuriyetinin bağımsızlığının, toprak bütünlüğünün ve güvenliğinin tanınması ve devamının kendi ortak yararları gereği olduğunu dikkate alarak.

2. Sözü edilen anayasa ve oluşturulan duruma saygı gösterilmesini güvence altına alacak işbirliğini arzularak, aşağıdaki hususlar üzerinde anlaşmaya varmışlardır.

Madde 1.

Kıbrıs Cumhuriyeti, kendi bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve güvenliğini devam ettirmeyi ve anayasaya saygıyı güven altına almayı üstlenir. (taahhüt eder)

Kıbrıs Cumhuriyeti, ayrıca tümüyle veya bir bölümüyle herhangi bir devlet ile hiçbir şekilde siyasi veya ekonomik bütünleşmeye girmeyeceğini taahhüt eder. (sorumluluğunu yüklenir).

Kıbrıs Cumhuriyeti, bu maksatla adanın gerek birleşmesini, gerekse taksimini doğuracak doğrudan doğruya (direkt olarak) veya dolaylı olarak gerçekleştirmeye yardımcı ve teşvik edici tüm hareketleri yasaklar.

Madde 2.

Yunanistan, İngiltere ve Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 1'nci maddede belirtilen taahhütlerini kaydederek, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını, ülke bütünlüğünü, güvenliğini ve anayasanın temel maddeleri ile oluşan durumu (state of affairs) tanırlar ve garanti ederler.

Yunanistan, İngiltere ve Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin diğer herhangi bir devlet ile gerek birleşmesini. gerekse Ada'nın taksimini doğrudan doğruya, veya dolaylı olarak gerçekleştirmeye yardım ve teşvik edici bir amacı olan tüm hareketleri kendi yetki ve ilgileri oranında önlemeyi üstlenirler.

Madde 3.

Bu Antlaşma hükümlerinin herhangi birinin ihlali (çiğnenmesi) halinde Yunanistan, Türkiye ve İngiltere bu hükümlere saygıyı sağlamak için gerekli girişimlerin yapılması ve önlemlerin alınması maksadıyla aralarında danışmalarda bulunmayı üstlenirler.

Üç garantör devletten biri, birlikte veya birbirlerine danışarak (işbirliği halinde) hareket etmek olanağı bulunmadığı takdirde, bu antlaşmanın oluşturduğu durumu (state of affairs) münhasıran yeniden oluşturmak gayesi ile hareket etmek hakkını korumaktadırlar.

Madde 4.

Bu antlaşma imza edildiği gün yürürlüğe girecektir.

Yüksek Akit Taraflar, Birleşmiş Milletler Şartının (charter) 102'nci maddesi hükümlerine uygun olarak bu antlaşmayı Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine en kısa sürede kaydettirmeyi üstlenirler.

C

Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve Türkiye Arasında İmzalanan İttifak Antlaşması

1. Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve Türkiye, ortak savunmaları için işbirliği yapacaklar ve bu antlaşma ile söz konusu savunmanın ortaya çıkardığı meseleler hakkında kendi aralarında danışmalarda bulunmayı üstlenirler.

2. Yüksek Akit Taraflar, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlık ve ülke bütünlüğüne karşı doğrudan doğruya veya dolaylı olarak yöneltilen herhangi saldırı veya tecavüzlere karşı koymayı üstlenirler.

3. Bu ittifakın ruhuna uygun olarak ve yukarıda sözü edilen gayenin gerçekleşmesi maksadıyla. Kıbrıs Cumhuriyeti ülkesinde bir Üçlü Karargah kurulacaktır.

4. Yukarıdaki maddede sözü edilen Karargaha, Yunanistan 950 kişilik bir subay astsubay ve er birliği ve Türkiye 650 kişilik bir subay, astsubay ve er birliği ile katılacaklardır. Kıbrıs Cumhuriyeti, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı, Yunan ve Türk

birliklerinin artırılma veya azaltılmasını Yunan ve Türk Hükümetlerinden birlikte isteyebileceklerdir.

5. Yukarıda sözü edilen Yunan ve Türk subayları, Kıbrıs Cumhuriyeti ordusunun talim ve terbiyesini temin edeceklerdir.

6. Üçlü Karargahın komutanlığı, Yunanistan ve Türkiye Hükümetlerinin veya Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı veya Cumhurbaşkanı Yardımcısının atayacağı Kıbrıslı, Yunan ve Türk bir General tarafından bir yıl müddetle ve sıra ile üstlenilecektir.

EKLER B: KIBRIS'LA İLGİLİ TBMM DEKLARASYONLARI VE T.C-KKTC ORTAK AÇIKLAMALARI VE DEKLARASYONLARI

B.1. TBMM Kıbrıs Deklarasyonları

B.1.1. 10 Haziran 1993 TBMM Kıbrıs Deklarasyonu

Türkiye Büyük Millet Meclisi, Kıbrıs'la ilgili New York'ta Birleşmiş Milletler aracılığında yapılan görüşmelerin sağlıklı bir sonuca ulaşabilmesine yardımcı olmak üzere şu hususların dünya kamuoyuna açıklanmasında fayda görmüştür

Türkiye Büyük Millet Meclisi, Kıbrıs Türk halkının 30 yıldan beri temel özgürlüklerini, güvenliğini ve eşitliğini koruma yönünde sürdürdüğü hak ve hukuk mücadelesini desteklemektedir.

Kıbrıs'ta, 1974 öncesinin karanlık dönemine yeniden dönülmemesi esastır. Kalıcı bir barışın temini için, iki toplumun eşitliği esasına dayalı bir çözüm gerekmektedir. Türkiye Büyük Millet Meclisi, Kıbrıs Türk halkının, Cumhurbaşkanı Sayın Denktaş'ın liderliğinde yürüttüğü barışçı çabaları takdirle karşılamaktadır. Kıbrıs'ta kalıcı ve yaşayabilir bir çözüme, ancak iki tarafın hür ve serbest iradesiyle varılabileceğine inanmaktadır. Bu çerçevede ulusumuz, Kıbrıs Türk Halkının razı olmayacağı bir çözümü kabul etmeyecektir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, Kıbrıs'ta barışın sürekli kılınması ve Kıbrıs Türk halkının refah ve güvenliğinin temini açısından, Türkiye'nin, tarihi ve garantörlük haklarından doğan ahdi vecibelerini yerine getirmeye ve bu yolda kendisine düşen her türlü sorumluluğu sürdürmeye kararlı olduğunu ifade eder.

Bu bakımdan,

1. Kıbrıs'ta, her bakımdan eşit haklara sahip, iki eşit toplumun varlığı esas alınarak müzakereler yapılmalıdır.
2. Kıbrıs konusu bir bütün olarak ele alınmalı ve iki toplumun temsilcileri arasında yapılacak müzakerelerle çözüme kavuşturulmalıdır.
3. İki toplumun temsilcileri arasında görüşülüp paraf edilen hususlar, her iki toplumun tasvibinden sonra kesinlik kazanmalıdır. Esasen, bu üç prensip, Kıbrıs'la ilgili müzakerelerde şimdiye kadar Türkiye'nin de savunduğu, Birleşmiş Milletlerin de kabul etmiş olduğu prensipler olmak itibarıyla sağlıklı çözümü sağlayabilecek niteliktedir.

Birleşmiş Milletler Genel Sekreterinin bu prensipleri bir tarafa bırakması, Kıbrıs'ta kalıcı bir barışın sağlanmasına katkıda bulunmaz.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, yapılan müzakerelerin her türlü baskı denemelerinden uzak bir ortamda geçmesini, kalıcı bir uzlaşmanın vazgeçilmez koşulu görmektedir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinin vazgeçemeyeceği bu prensipler, müzakerelere esas teşkil etmediği takdirde, görüşmelerin devamında bir yarar olmayacağı düşüncesinde olduğunu saygıyla açıklar.

B.1.2. 21 OCAK 1997 TBMM Kıbrıs Deklarasyonu

Kıbrıs sorununda son gelişmelerle ilgili olarak 21 Ocak tarihinde toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisi bir karar aldı. Refah Partisi, Anavatan Partisi, Doğru Yol Partisi, Demokratik Sol Parti, Cumhuriyet Halk Partisi, Büyük Birlik Partisi ve Demokrat Türkiye Partisi'nin hazırladığı ve TBMM'de oybirliğiyle onaylanan tarihi karar şöyle:

“TBMM, TC-KKTC Cumhurbaşkanı arasında imzlanan ortak deklarasyonu desteklediğini ve benimsediğini beyan eder ve Sayın Denktaş'ın bugün TBMM'de yaptığı konuşmayı takdir ve saygıyla karşılayarak aşağıdaki hususları Türk ve dünya kamuoyuna duyurmayı kararlaştırır.

1. Kıbrıs Rum Tarafı'nca Yunanistan'ın desteğiyle sürdürülen ağır silahlanma, yeni ve vahim bir boyuta ulaşmıştır. Rus füzelerinin Ada'ya getirilmesiyle Rum-Yunan tarafının KKTC ve TC'yi tehdide yönelik tutum ve davranışları müsamahayla karşılanamaz.
2. 1960 Garanti ve İttifak Anlaşmaları ile oluşturulan garanti sistemi, şimdiye kadar olduğu gibi bundan böyle de geçerli olmaya devam edecek, sözkonusu anlaşmaların doğrudan ve dolaylı olarak değişmesine ve Kıbrıs'ta ve bölgede TC ile Yunanistan arasındaki dengelerin bozulmasına müsaade edilmeyecek.
3. T. C., Kıbrıs'ta etkin ve fiili garantisini eksiksiz sürdürecektir. KKTC'ye vaki olacak bir saldırı, aynen TC'ye yapılmış bir saldırı olarak telakki edilecek.
4. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin AB'a tek yanlı müracaatı, 1960 anlaşmalarına aykırıdır. Bunun gerçekleşmesi, Kıbrıs'ın bölünmesine yol açacak ve sorumluluğu AB'a ait olacaktır.
5. KKTC'ye uygulanan ambargo ve çifte standart hiçbir şekilde kabul edilemez.

6. TC; KKTC ekonomisinin sorunlarının aşılması ve güçlü bir yapıya kavuşturulması için gerekli desteği sağlamaya devam edecek.

7. TBMM, meselenin silahlanma ve kuvvet kullanma yoluyla değil, adada yaşayan iki halkın kendi iradeleriyle kendi yönetimlerini kurma haklarına saygı gösterilerek sonuçlanabileceği inancındadır. Dışarıdan müdahalenin çözümü daha da zorlaştırdığı tecrübeyle bilinmelidir.

Bu milli davada TBMM ve Türk milletinin tam birlik içinde olduğu gerçeği bilinmektedir.

B.1.3. 15 Temmuz 1999 TBMM Kıbrıs Deklarasyonu

25 inci yıldönümünü idrak ettiğimiz Kıbrıs Barış Harekâtı, Ada'daki Türk varlığına karşı senelerce sürdürülen dinî ve etnik temizlemeye, Kıbrıs Devletini ortadan kaldırarak Yunanistan'a bağlamak teşebbüs ve darbesine karşı yapılmıştır. Yirmibeş yıl sonra, NATO'nun Kosova'da Sırp'lara karşı benzeri bir harekâta girişmiş bulunması, Kıbrıs Harekâtının ne derece isabetli olduğunu göstermektedir.

Yirmibeş yıldan beri Kıbrıs'ta kan akması sevindirici gerçeğinin bazı çevreleri âdeta rahatsız ettiğini görmek üzücü olmaktadır. Bu çevreler, devamlı olarak tertipler geliştirmekte, tahriklere başvurmaktadır. Türk tarafı, bütün bu tertip ve tahriklere karşı olumlu ve barışçı tutumunu devam ettirmektedir.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Türkiye ile beraber, Ada'daki her iki toplumun varlık ve güvenliğini teminat altına alacak, adil ve devamlı bir çözüm bulunması yolunda her türlü gayret ve iyiniyeti göstermiştir. Buna mukabil, Yunan-Rum tarafı, enosis emelinden, 20 Temmuz 1974 öncesine dönmek politikasından vazgeçmemiş, meseleyi ilgili taraflar arasında görüşmekten ziyade, dış güçlerin müdahalelerini davet etmiş, her seferinde uzlaşmayı zorlaştırmıştır. Son olarak, Güney Kıbrıs Rum idaresinin Avrupa Birliği tam üyeliğine başvurması ve bunun karşı tarafça kabul görmesi çözüm yolunu tıkamış, Avrupa Birliği çerçevesinde Yunanistan'ın Güney Kıbrıs'a yerleşmesi kapısını açmıştır. Bunun kabulü mümkün değildir.

Yunanistan'ın dış güçleri Kıbrıs meselesi içine çekmek politika ve çabaları neticesi, son olarak, G-8'ler Köln Zirvesi nihaî bildirisinde, Kıbrıs konusuna yer verilmiş, Birleşmiş

Milletlere âdeta talimat şeklinde bir çağrıda bulunulmuştur. Bunu, tümüyle kınıyor ve reddediyoruz.

Bugün, Kıbrıs'ta, Rumların, Zürih ve Londra Anlaşmalarını çiğnemeleri, Türk unsurunu yok etmeye çalışmaları neticesi doğmuş, iki ayrı devlet gerçeği bulunmaktadır. Bu gerçeği kabul etmeden, her iki devlete eşit gözle bakmadan herhangi bir çözüm bulmak mümkün değildir.

Güney Kıbrıs'ın tehlikeli bir şekilde silahlandırılması, Yunanistan'a tahsisli askerî hava ve deniz üsleri inşası, Yunanistan ve Kıbrıs Rum tarafının terör örgütü PKK'ya verdiği destek, Ada'da ve bölgede barış ve istikrara yönelik tehditlerdir.

Türkiye'nin Kıbrıs'la ilgili garantörlük hakları ve stratejik menfaatleri daima korunarak, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinin devlet statüsü ve güvenliği dahil, meşru hak ve çıkarlarının aşındırılmasına hiçbir surette müsaade edilmeyecektir.

Kıbrıs Barış Harekâtının bu anlamlı yıldönümünde, barış ve adil, yaşayabilir bir çözüm için Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinin sürdürdüğü kararlılığı takdirle karşılıyor, destekliyoruz. Millî bir dava olan Kıbrıs konusunda, Türkiye Büyük Millet Meclisinin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetine tam desteği, kesintisiz ve şartsız devam edecektir. Bunda en ufak bir şüpheye yer yoktur.

B.1.4. 6 Mart 2003 TBMM Kıbrıs Deklarasyonu

Türkiye Büyük Millet Meclisi, Sayın Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'ın bugün Meclis Genel Kurulunda yaptığı hitabı takdir ve saygıyla karşılayarak, aşağıdaki hususları Türk ve dünya kamuoyuna duyurmayı kararlaştırmıştır.

1- Türkiye Büyük Millet Meclisinin 21 Ocak 1997 ve 15 Temmuz 1999 tarihlerinde aldığı kararlara atıfta bulunarak, bu millî davada Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Türk Milletinin tam bir birlik ve beraberlik içinde bulunduğu gerçeğini bütün dünyaya bir kere daha ilan eder.

2- Kıbrıs meselesine adil ve kalıcı bir çözüm bulunması için, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinin sarf ettiği çabaları içtenlikle destekler.

- 3- Kıbrıs meselesine bulunacak çözümün, tarafların eşit statüsü ve eşitliğine dayanması gerektiği hususunu önemle vurgular.
- 4- Türkiye'nin 1960 Antlaşmalarından kaynaklanan garantörlük haklarının sürdürülmesi gereğini belirtir.
- 5- Kıbrıs'ta Türkiye ile Yunanistan arasında kurulmuş bulunan dengenin zedelenmesinin hiçbir şekilde kabul edilemeyeceğini teyit eder.
- 6- Kıbrıs sorununun çözümünün, Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği sürecinde bir önşart gibi takdim edilmesine yönelik çabaları reddeder.
- 7- Güney Kıbrıs Rum yönetiminin Türkiye'den önce Avrupa Birliğine üye yapılması yolunda atılan adımların, uluslararası antlaşmaların açık bir ihlali olduğunu bir kere daha vurgular.
- 8- Kıbrıs Türk ve Rum halkının 28 yıldır huzur ve barış içinde yaşamasının en önemli amili olan iki kesimliliğin muhafaza edilmesine verdiği önemi vurgular.
- 9- İki kesimliliği zedeleyecek bütün öneri ve girişimlerin, Kıbrıs'taki güvenlik ortamını olumsuz yönde etkileyerek, iki toplumu yeniden bir çatışma ortamına sürükleyeceğini hatırlatır ve buna hiçbir şekilde müsaade edilmemesi gerektiğini önemle belirtir.
- 10- Bu genel koşullara riayet edilmek kaydıyla, Kıbrıs'ta barışçı ve kalıcı bir çözüme ulaşılmasının, Türkiye'ye, Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarına ve bölge barışına hizmet edeceği yolundaki inancını ifade eder.

B.2. Ortak Açıklama ve Deklarasyonlar

B.2.1. 28 ARALIK 1995 Denктаş-Demirel Ortak Deklarasyonu

Türkiye Cumhuriyeti ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti; Kıbrıs Türk halkının, Kıbrıs'ın geleceğinin belirlenmesinde sahip bulunduğu ve uluslararası anlaşmalarla teyid ve tescil olunan tam siyasal ve hukuki eşitliğini vurgulayarak,

Türkiye'nin, KKTC'ni egemen ve bağımsız bir devlet olarak tanıdığını teyid ederek, Ada'daki iki halkın, karşılıklı saygı, barış, güvenlik ve işbirliği içinde yanyana yaşamaları gereğine inanarak,

Kıbrıs sorununa Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk halkları arasında sürdürülecek görüşmelerle, adil ve kalıcı bir çözüme ulaşabileceğini hatırlatarak;

1960 Andlaşmaları ile oluşturulan garanti sisteminin geçerli kalmaya devam ettiğini bir kez daha teyid ederek; aşağıdaki kararları almışlardır;

1. Kıbrıs'ta nihai hedef, Kıbrıs Türk ve Rum taraflarının egemen eşitliğine dayalı, iki toplumlu ve iki kesimli federal bir çözüm olacaktır. Bulunacak çözüm iki halkın serbest iradelerini yansıtabilecek şekilde ayrı referandumlarla belirlenecektir.
2. Nihai siyasal çözümden sonra da 1960 Garanti ve İttifak Andlaşmaları uyarınca Türkiye'nin etkin ve fiili garantisi devam edecektir. Zürih Andlaşmalarında öngörüldüğü üzere, Kıbrıs'ın Türkiye ve Yunanistan'ın üye olmadıkları uluslararası siyasi ve ekonomik birliklere katılamayacağı hususu önemle gözönünde bulundurulacaktır.
3. BM gözetiminde sürdürülecek toplumlararası görüşmeler sırasında AB'a tam üyelik hedefi gözönünde bulundurulacak ve taraflar arasında egemen eşitlik gibi temel konularda mutabakat sağlandığı takdirde, toplumlararası görüşmelerde Kıbrıs'ın AB üyeliğinin koşulları, taraflar arasında ayrıca müzakere konusu yapılabilecektir.
4. AB ile tam üyelik görüşmeleri, ancak nihai çözümden sonra Kıbrıs Türk ve Rum taraflarının birlikte oluşturacakları ortak görüşler çerçevesinde ve ortak heyetler vasıtasıyla yapılmalıdır.
5. Nihai çözüme kadar geçecek süre içinde de, Türkiye; KKTC'nin güvenlik çıkarlarını tam olarak koruyacak ve bu konuda Rum/Yunan tarafının giriştiği askeri tırmanma teşebbüsleri karşısında gerekli mukabil tedbirleri alacaktır.
6. Türkiye ile AB arasındaki Gümrük Birliği'nin, Türkiye-KKTC ekonomik ve ticari ilişkilerini engelleyici hiçbir hüküm içermediği taraflarca teyid olunur. Türkiye ile KKTC arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerin daha da geliştirilmesi için her türlü destekleyici tedbirin alınmasına ve karşılıklı yatırımların teşvikine devam edilecektir.
7. Türkiye ile KKTC arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla, Türkiye'nin AB ile gerçekleştirdiği Gümrük Birliği'nin sağladığı imkanlardan en geniş ölçüde yararlanılacaktır.
8. Nihai siyasal çözümden sonra Federal Kıbrıs'ın Türkiye ile birlikte AB'a tam üye olabileceği dikkate alınarak, ileride AB ile uyumu kolaylaştıracak hazırlık çalışmalarına şimdiden başlanacak ve tedricen uygulamaya geçilecektir.
9. Kıbrıs meselesinin nihai siyasal çözüme kadar geçecek süre içinde KKTC'ye karşı uluslararası alanda uygulanan engelleyici tedbirlerin kaldırılması ve KKTC'nin bütün

ülkelerle serbestçe siyasi, ekonomik, kültürel ve sportif temaslar sürdürülebilmesi amacıyla, Türkiye ile KKTC müşterek gayret göstereceklerdir.

10. Türkiye, KKTC'nin uluslararası kuruluşlarda görüşlerini yansıtabilmesi için gerekli siyasi katkıyı sağlayacak; bu amaçla Türkiye ve KKTC Dışişleri Bakanlıkları arasında mevcut yakın işbirliği daha da yoğunlaştırılacak ve sürekli bir siyasi danışma mekanizması kurulacaktır.

Türkiye ile KKTC arasında sıklaştırılacak üst düzey temaslar ve ziyaretler suretiyle ve uygulamaya yönelik olarak yapılacak teknik ortak çalışmalar yoluyla yukarıdaki temel hedeflerin en kısa zamanda gerçekleştirilmesine çalışılacaktır.

B.2.2. 20 OCAK 1997 T.C-KKTC Ortak Açıklaması

Türkiye Cumhuriyeti ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanları, 28 Aralık 1995 tarihinde yayınladıkları Ortak Deklerasyona atıfta bulunarak,

Türkiye ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti arasındaki ilişkileri, her alanda en yakın dayanışma ve işbirliği çerçevesinde geliştirme arzu ve azimlerini teyid ederek,

Türkiye ve Kıbrıs Türk halkının, sorununa barışçı bir çözüm bulunması yolunda her türlü çabayı gösterdiğini ve Kıbrıs'ta adil ve gerçekçi bir çözümün, ancak iki tarafın serbest iradeleriyle ve müzakereler yoluyla sağlanabileceğini hatırlatarak,

Kıbrıs Türk halkının uluslararası andlaşmalarından kaynaklanan haklarını ve bu andlaşmalarla tescil olunan tam siyasal ve hukuki eşitliğini vurgulayarak,

1960 Andlaşmaları ile oluşturulan garanti sisteminin şimdiye kadar olduğu gibi bundan

böyle de her koşul altında geçerli ve yürürlükte kalacağını ve sözkonusu anlaşmalar

çerçevesinde Kıbrıs'tan garantör ülkelere de bir tehdit yönetilmeyeceğini teyid ederek,

Kıbrıs adasında ve Doğu Akdeniz'de barış, istikrar ve güvenliği sarsan son gelişmeleri değerlendirerek,

Aşağıdaki ortak görüş ve kararlarını açıklamışlardır:

Kıbrıs Rum tarafınca sürdürülen ağır silahlanma, Kıbrıs Rum Yönetimi ile Yunanistan arasında uygulanan Ortak Askeri Doktrin ve Güney Kıbrıs'ta Yunan hava ve deniz üsleri kurulması, Kıbrıs adasında ve Doğu Akdeniz'de istikrar ve güvenliği tehdit eden bir durum yaratmıştır.

1. Güney Kıbrıs'a füze sistemleri yerleştirme kararı, Ada'nın iki halkı arasındaki güven bunalımını giderilmesi çok güç olacak ölçüde derinleştirmiştir.
2. Bu füzelerin savunma amaçlı olduğu iddiası ve bir süre adaya ithal edilmeyeceği yolundaki sözde güvence anlamsızdır. Değerlendirilmesi gereken nokta, Kıbrıs Rum-Yunan ittifakının tüm uyarılara rağmen uzlaşmaya sırt çevirip çatışma seçeneğinde öncelik vermiş olması ve Yunanistan ile Güney Kıbrıs arasında fiilen askeri birlik oluşturulmasıdır.
3. Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Kıbrıs adasında ve Doğu Akdeniz'de dengelerin korunması barışa tehdit oluşturan politikaların sonuçsuz bırakılması için, sorumlu ve sağlıklı bir yaklaşımdan ayrılmadan, gereken bütün önlemleri alacaklardır. Bu çerçevede; Türkiye Cumhuriyeti; 1960 garanti sistemi uyarınca Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne etkin ve fiili garanti sağlamayı eksiksiz sürdürecektir, Kıbrıs Türk halkının güvenliğinin tehdit altında kalmasına izin verilmeyecektir;

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne yapılacak bir saldırı aynen Türkiye Cumhuriyeti'ne yapılmış bir saldırı telakki edilecektir. Rum-Yunan tarafının bölgede ve Kıbrıs'ta Türkiye ve Yunanistan arasındaki dengeyi bozmaya ve Kıbrıs Türk halkının güvenliğini tehlikeye sokmaya devam etmesine karşılık, mukabil askeri ve siyasi tedbirler tereddütsüz alınmaya devam olunacaktır. Bu çerçevede; Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Rauf R. Denktaş'ın 10 Ocak 1997 tarihinde yaptığı açıklamada kaydettiği görüşler ile öngördüğü tedbirleri kuvvetle desteklemektedir.

4. Yunanistan'ın hava ve deniz üsleriyle Güney Kıbrıs'a yerleşmekte olduğu dikkate alınarak, bu faaliyet sürdürüldüğü takdirde, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde aynı nitelikte hava ve deniz tesisleri kurulması çalışmaları başlatılacaktır. "Türkiye ve KKTC'ye yönelik tecavüz ve oldu bittiler müştereken önlenecek ve bunun gerektirdiği

ortak askeri koordinasyon ve planlama yapılacaktır. Bu amaçla, Türkiye ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti arasında müşterek savunma konsepti oluşturulacaktır.

5. Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Kıbrıs adasında gerginliği tırmandırmak için Rum-Yunan tarafınca girişilen planlı eylem ve tahrikleri, Ada'ya çok uluslu bir güç yerleştirerek Türkiye'nin etkin ve fiili garantisini sulandırma niyetlerinin bir parçası olarak değerlendirmektedirler. Buna müsaade edilmeyecektir. 1960 Garanti ve İttifak Andlaşmaları'nın doğrudan ve dolaylı bir şekilde değiştirilmesine teşebbüs edilmesi halinde, Türk tarafı, bunu, Kıbrıs'ta 1960 Andlaşmaları'nın açık bir ihlali olarak telakki edecek, gerekli tedbirleri ve siyasi kararları alacaktır
6. Kıbrıs'ta kapsamlı çözüm çabaları, yaklaşık beş yıl önce; BM Fikirler Dizisi'nin iki halk arasında bir güven ortamı yaratma çabaları ise üç yıl önce, BM Güven Artırıcı Önlemler paketinin Kıbrıs Rum tarafınca reddedilmesi nedenleriyle çıkmaza girmiştir. Kıbrıs Rum tarafı aradan geçen süre içinde makul bir çözüm arayışında ve çözüm parametrelerinden tamamen uzaklaşmıştır.
7. Kıbrıs Rum tarafının Yunanistan ile birlikte uzlaşma yerine çatışma ve gerinlik arayışı içine girdiği görülmektedir.
8. 1960 Andlaşmaları'yla Ada'nın iki halkı arasında kurulan ortaklığın, 1963 yılında Yunanistan'ın desteği ile Kıbrıslı Rumlarca silah zoruyla yıkılmasından bu yana, Kıbrıs'taki iki eşit halkı temsil etmeye ve Ada'nın tümü için konuşmaya ehil ve yetkili bir devlet hükümet, parlamento, yargı ve idare yoktur.
9. Ada'nın güneyindeki Kıbrıs Rum Yönetimi'nin kendi saldırganlığıyla yıktığı 1960 ortaklığının ünvan ve sıfatlarına sahip çıkması iddiası ve silah ithali de dahil olmak üzere, devleti adına yaptığı bütün tasarruflar, uluslararası anlaşmalar tahtında gayri meşrudur. Kıbrıs Rum Yönetimi'nin kendini bu ünvan ve sıfatlarla dünyaya sunmaya çalışması bu yönetimin iddialarına meşruiyet veya kendisine imtiyazlar kazandıramaz. Güney Kıbrıs'taki idare, sadece bir Kıbrıs Rum idaresidir. Kıbrıs'ta, 34 yıldır süren çözümsüzlüğün temelinde, Kıbrıs Rum tarafının gayri meşru sıfat ve iddialarını sürdürme çabası yatmaktadır.
10. Kıbrıs'taki gerçeklerle Kıbrıs Türk halkının egemenlik hakları kabul edilmedikçe ve iki tarafa eşitlik içinde yaklaşmadıkça adil ve kalıcı bir çözüme ulaşılamaz.
11. Avrupa Birliği'nin Yunanistan'ın zorlamasıyla Kıbrıs Rum Yönetimi'ne tam üyelik yolunda yaktığı yeşil ışık, gelinen noktanın açıkça gösterdiği gibi tarihi bir hata olmuş ve görüşme süreci üzerinde yıkıcı bir etki yapmıştır. Kıbrıs Rum tarafının, Türk tarafı ile bir uzlaşma aramadan, ikinci bir Yunan devleti olarak Avrupa

Birliği'ne girme ve böylece Yunanistan ile dolaylı bir yoldan bütünleşmeyi sağlamanın dışında bir amacı kalmamıştır. Bu hatalı gidişin daha büyük tahribata yol açmaması için:

- Uluslararası andlaşmalar uyarınca, Kıbrıs'ın ancak Türkiye ile Yunanistan'ın birlikte üye buldukları bir birliğe katılabileceği;
- Kıbrıs'ın AB'ne üyeliğinin ancak bir çözümden sonra sözkonusu olabileceği;
- Bu yönde bir kararı; BM Fikirler Dizisi'nde de öngörüldüğü üzere, Ada'daki iki halkın ayrı referandumlarla onaylamaları gerektiği bilinmelidir.
- Avrupa Birliği'ne tam üyelik için yapmış olduğu uluslararası hukuka aykırı tek taraflı müracaata istinaden, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile Avrupa Birliği arasında tam üyelik görüşmelerinin başlatılması, Türk tarafınca, Kıbrıs'ta müzakere süreci içinde ortaya çıkmış bulunan çözüm çerçeve ve parametrelerinin bütünüyle ortadan kalkması olarak değerlendirilecektir. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin, tek başına Avrupa Birliği üyeliği yolunda atacağı her adım, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Türkiye ile bütünleşme sürecini hızlandıracaktır.

12. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin uluslararası camiadan soyutlanmaya devam olunması, hiç bir şekilde kabul edilemez, Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin uluslararası camia ile bütünleşmesini sağlayacak gerekli adımları atacaktır. Kıbrıs'ı ilgilendiren ve Kıbrıs Türk halkına söz hakkının tanınmadığı her türlü uluslararası toplantıda, Türk heyetlerine KKTC temsilcileri de dahil edilecektir.

13. Türkiye ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti arasındaki ekonomik ilişkiler 3 Ocak 1997 tarihinde Başbakanlar düzeyinde imzalanan kapsamlı ekonomik protokol çerçevesinde derinleştirilecek ve KKTC ekonomisi somut işbirliği projeleri ile güçlendirilecektir

14. Türkiye ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanları arasında kabul edilen 28 Aralık 1995 deklarasyonu ile tesis edilen sürekli siyasi danışma mekanizması savunma konularını da içerecek şekilde genişletilecek ve iki taraf arasında mevcut dayanışma güçlendirilecektir

B.2.3. 4 Temmuz 1997 Demirel-Denktaş Ortak Deklarasyonu

BM Genel Sekreteri'nin iyiniyet misyonu Ada'daki iki eşit topluma yönelik olup, iki liderin, serbest iradeleriyle karşılıklı kabul edilebilir bir çözümü müzakere etmeleri esastır. BM çözüm çerçevesi ve parametreleri üzerinde yürütülecek olan müzakere sürecine herhangi bir dış müdahalede bulunulması kabul edilemez. Taraflar bu anlayışla, doğrudan görüşme sürecini desteklemekte ve başlatılacak olan New York görüşmelerinin Kıbrıs meselesine adil ve gerçekçi bir çözüm bulunması için uygun bir fırsat oluşturduğu kanaatini taşımaktadır.

Kıbrıs Türk Tarafı bu sürece yapıcı ve olumlu bir anlayışla katılacaktır. İki toplumluluk, iki kesimlilik, tarafların siyasi eşitliği, kalıcı bir çözümün temel parameterlerini oluşturacaktır. Kıbrıs'ta iki ayrı halk ve yönetim bulunmaktadır. Rum Yönetimi'ni uluslararası hukuka aykırı olarak meşru hükümet addeden yaklaşımlar, Kıbrıs sorununun çözümüne hiçbir şekilde yardımcı olmamaktadır. Kıbrıs Türk Tarafı'nın eşit siyasi ve hukuki statüsünün kabul edilmesi ve KKTC'ne karşı uluslararası alanda uygulanan engelleyici tedbirlerin kaldırılması, çözüm çabalarını kolaylaştıracak ve güçlendirecektir.

Kıbrıs'ta yaşayabilir bir çözüm iki taraf arasında güven ortamının tesisinden geçer, kapsamlı bir çözümde Kıbrıs Türk Tarafı'nın, siyasal, hukuki ve egemenlik hakları ile meşru menfaatlerinin teminat altına alınmasından vazgeçilemez. Serbest müzakereler yoluyla varılacak çözüm, her iki tarafta ayrı referandumlarla iki halkın onayına sunulacaktır.

1960 Garanti ve İttifak Anlaşmaları her koşul altında geçerli ve yürürlükte kalmaya devam edecek, bu anlaşmaların doğrudan veya dolaylı olarak değiştirilmesine müsaade edilmeyecek; varılacak kapsamlı çözüm bu anlaşmaların güvencesi altına alınacak ve Türkiye'nin etkin ve fiili garantisi devam edecektir.

1960 anlaşmalarıyla Kıbrıs'taki iki toplum arasında bir iç denge ile hak ve sorumlulukları itibarıyla Türkiye ve Yunanistan arasında bir dış denge tesis edilmiştir. Sözkonusu dış denge bölgesel barış ve istikrarın ayrılmaz bir parçasıdır. 1960 anlaşmaları Kıbrıs'ın, Türkiye ve Yunanistan'ın üye olmadıkları uluslararası siyasi ve ekonomik birliklere katılamayacağını öngörmektedir. Uluslararası hukuk ile bölgesel barış ve istikrarın bir gereği olarak Kıbrıs, bu esasları içerecek bir çözümden sonra ancak Türkiye'nin de içinde bulunacağı Avrupa Birliği'ne tam üye olabilecek, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin uluslararası hukuka aykırı tek taraflı müracaatına istinaden, Avrupa Birliği üyeliği yolunda atacağı her adım, KKTC'nin Türkiye ile bütünleşme sürecini hızlandıracaktır.

Yunanistan ile mevcut ortak askeri doktrin çerçevesinde, Kıbrıs Rum Tarafı'nda sürdürülen ağır silahlanma, Güney Kıbrıs'ta Yunan hava ve deniz üsleri kurulması, Türkiye'yi de tehdit alanı içine alabilecek silahların Güney Kıbrıs'ta konuşlandırılma olasılığı ve terörist faaliyetlere verilen destek, yalnız KKTC'nin ve bölgenin değil, Türkiye'nin de güvenliğini tehdit eden hususlardır. Türkiye, tüm olumsuz gelişmeleri sadece Kıbrıs Türk halkının barış ve huzuru açısından değil, kendi güvenlik gereksinimleri açısından da dikkatle takip etmektedir. Taraflar, Türkiye Cumhuriyeti ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti cumhurbaşkanları arasında imzalanan 20 Ocak 1997 tarihli ortak deklarasyonun ihtiva ettiği esaslar, bölgede kalıcı barışın tesisi için vazgeçilmez unsurlar olarak görmektedirler.

Her iki taraf New York'ta başlayacak olan müzakere süreci içinde yukarıda kaydedilen ortak değerlendirme ve görüşler doğrultusunda hareket edilmesini ve yakın bir işbirliği ve istişare içinde bulunulmasını kararlaştırmışlardır. Türkiye, bu doğrultuda KKTC Cumhurbaşkanı Sayın Denktaş'ın müzakere sürecinde şimdiye kadar sürdürdüğü yapıcı tutumu bundan sonra da desteklemeye devam edecektir.”

B.2.4. 20 Temmuz 1997 TC-KKTC Ortak Açıklaması

Türkiye Cumhuriyeti Başbakan Yardımcısı Sayın Bülent Ecevit ve beraberinde Dışişleri Bakanı Sayın İsmail Cem, Devlet Bakanı Sayın Hüsamettin Özkan, Devlet Bakanı Sayın Prof. Dr. Şükrü Sina Gürel, Devlet Bakanı Sayın Mehmet Batallı, Devlet Bakanı Sayın Prof. Ahad Andican, Maliye Bakanı Sayın Zekeriya Temizel, Turizm Bakanı Sayın İbrahim Gürdal ve diğer yetkililer olduğu halde, 20 Temmuz 1997 tarihinde, Barış ve

Özgürlük törenlerine katılmak üzere Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne resmi bir ziyarette bulunmuştur.

Başbakan Yardımcısı Sayın Bülent Ecevit, ziyaret sırasında KKTC Cumhurbaşkanı Sayın Rauf R. Denktaş, Cumhuriyet Meclisi Başkanı Sayın Hakkı Atun ve Başbakan Sayın Dr. Derviş Eroğlu tarafından kabul edilmiş, danışma ve görüşmelerde bulunmuştur.

Gerek Cumhurbaşkanı Sayın Rauf R. Denktaş ile, gerek diğer yetkililer ile yapılan görüşmeler sırasında, taraflar, son olarak 9-12 Temmuz 1997 tarihlerinde yapılan New York Kıbrıs görüşmelerini ve ayrıca Avrupa Birliği'nin açıklanan "Gündem 2000" raporunda Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile tam üyelik görüşmelerinin Kıbrıs ile ilgili 1960 Anlaşmalarına aykırı olarak başlatılacağına belirtilmiş olmasını değerlendirmişlerdir.

Taraflar, AB Komisyonu'nun "Gündem 2000" başlıklı raporu ile Kıbrıs Rum Yönetimi'nin tam üyeliği müzakerelerini başlatma yolunda AB'de sergilenmiş olan tutumun, Kıbrıs Türk ve Rum liderleri arasında yeniden başlatılan müzakere sürecini yararsız kılacağı ve bu süreçten olumlu bir sonuç alabilmenin artık çok güçleşeceği konusunda görüşbirliğine varmışlardır. Bu durumda taraflar, Türkiye Cumhuriyeti ile KKTC Cumhurbaşkanı'nın açıkladıkları 20 Ocak 1997 Ortak Deklerasyonu çerçevesinde süregelen işbirliğinin daha da derinleştirilmesi ve güçlendirilmesi yönündeki irade ve kararlılıklarını belirtmişlerdir.

Güney Kıbrıs'taki yoğun silahlanmanın ve teröre verilen desteğin Türkiye'ye yönelik bir tehdit ölçüsüne varmış olduğunu da göz önünde tutan taraflar, Türkiye'nin KKTC için güvence olması kadar, KKTC'nin de Türkiye'nin güvenliği açısından artan önemini vurgulamışlardır.

Bu gerçekleri dikkate alan taraflar, Cumhurbaşkanı'nın ortak açıklamalarında ve TBMM'nin 21 Ocak 1997 tarihli kararında öngörülen çerçevede ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile AB arasındaki tam üyelik sürecine koşut olarak, Türkiye ile KKTC arasındaki ekonomik ve mali bütünleşme ve güvenlik, savunma ve dış politikada ortaklık esasında, kısmi bütünleşmeyi aşağıdaki önlemlerle adım adım uygulamaya koymayı gerekli görmüşlerdir:

Önlemler:

1. KKTC bağımsız bir devlet olarak varlığını sürdürecektir; ancak, dünyaca resmen tanınıp, bağımsız ve demokratik bir devlet olarak uluslararası alanda her bakımdan hakkı olan yeri alıncaya kadar KKTC'nin dış politika menfaatlerinin korunması amacıyla iki ülke arasında özel ilişki tesis edilecektir. Kıbrıs'ı ilgilendiren ancak Kıbrıs Türk halkına söz hakkının tanınmadığı her türlü uluslararası toplantıda TC heyetlerine KKTC temsilcileri de dahil edilecektir. Bu amaçla iki devlet arasında bir çerçeve anlaşma yapılacak ve Dışişleri Bakanlıklarının işlevsel ve yapısal işbirliği protokole bağlanacaktır.
2. KKTC'ne yapılacak bir saldırı aynen Türkiye'ye yapılmış bir saldırı telakki edilecektir. Bu amaçla, TC ile KKTC arasında bir ortak savunma kavramı oluşturulacaktır.
3. İki devlet arasında parlamentoların ve ilgili bakanlıkların katılımıyla bir Ortaklık Konseyi kurulacaktır.
4. KKTC ekonomisinin haksız ambargolardan ve engellemelerden etkilenmesini önlemek için TC ile KKTC arasında ekonomik ve mali birlik oluşturulacaktır. Bu arada KKTC, Türkiye'nin öncelikli bölgesel kalkınma makro ekonomik master planlar kapsamına alınacaktır. Türkiye'deki kalkınmada öncelikli yörelere uygulanan destek ve teşviklerden KKTC de yararlanacaktır.
5. TC ile KKTC'nin serbest bölgeleri bütünleştirilerek Doğu Akdeniz'de büyük bir ticaret ve sanayi merkezi oluşturulacaktır.
6. Türkiye üzerinden KKTC'ye ulaşım olanakları genişletilecektir.
7. Bayrak Radyo ve Televizyonu (BRT) yayınlarının TÜRKSAT uydusundan yararlanılarak Türk Televizyon yayınlarının eriştiği bölgelere genişletilmesi sağlanacaktır.
8. KKTC'nin su gereksinimi en kısa sürede Türkiye'den karşılanacaktır.
9. Bunların yanı sıra, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile AB'nin girişecekleri tüm yapısal işbirliği ve uyum düzenlemelerinin benzerleri TC ile KKTC arasında da gerçekleştirilecektir.

Bütün bu çalışmaların ve atılacak adımların amacı Ada'da barışın ve garantilerin devamını sağlayan Türk-Yunan dengesini koruyan, iki tarafın eşitliğini ve egemenliğini kabul eden ve birinin diğerine tahakkümünü önleyen bir anlaşmaya ulaşmaktır.

B.2.5. 23 Nisan 1998 Demirel-Denktaş Ortak Deklarasyonu

Türkiye ile KKTC, ABD Başkanı Clinton'un özel temsilcisi Holbrooke'un Mayıs ayı başında görüşmeler için adaya gelmesinden önce, Türk tarafının resmi tutumunu ortaya koyan yeni bir deklarasyon imzaladı. Deklasyonun tam metni şöyle:

1. Türkiye ile KKTC, Kıbrıs sorununa kalıcı ve barışçı bir çözüm bulunması amacıyla bugüne kadar her türlü yapıcı çabayı göstermişlerdir. Buna mukabil, GKRY (Rum Yönetimi), Yunanistan'ın teşvikiyle Ada'yı bir Elen adası haline dönüştürme hedefinden hiçbir zaman vazgeçmemiş ve uluslararası alanda haksızca gasp ettiği statüden yararlanarak tüm çözüm süreçlerini ve önerilerini akamete uğratmıştır. Yunanistan GKRY ile askeri, ekonomik ve siyasal alanlarda fiilen gerçekleştirmekte olduğu bütünleşme süreci ile de siyasal çözüm çabalarını engellemektedir.
2. AB, Lüksemburg Zirvesi'nde GKRY ile tam üyelik müzakerelerini başlatma kararı alarak, uluslararası hukuku ve 1959-1960 Kıbrıs anlaşmalarını kaale almamış ve çözüm çabalarına darbe vurmuştur. Her halükarda GKRY'nin uluslararası hukuka aykırı olarak yürüttüğü tam üyelik müzakereleri için herhangi bir mükellefiyet yaratmayacağı gibi, Türkiye'nin 1959-60 anlaşmalarından doğan hak ve sorumluluklarını da hiçbir şekilde etkilemeyecektir.
3. AB, GKRY ile tüm Kıbrıs adına üyelik müzakerelerini başlatarak Ada'daki iki halk ve Türkiye ile Yunanistan arasında 1959-60 anlaşmaları ile teminat altına alınan dengeleri yok saydığını göstermiş, Kıbrıs müzakere süreci içinde oluşan çözüm parametrelerini ortadan kaldırmıştır. AB, Kıbrıs Türk halkına bir azınlık statüsü biçmeye çalışan bu zihniyet ve yaklaşımını sürdürerek Lüksemburg Zirvesi'ni tarihi bir hataya dönüştürmüştür.
4. Kıbrıs Türk halkı, Kıbrıs Adası'nın iki sahibinden biri olarak ve ayrı "self determinasyon" (kendi kaderini tayin) hakkına dayanarak 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurucu ortağı olmuştur. Kıbrıs Türk halkı bu Cumhuriyetin 1963 yılında Kıbrıs Rum tarafınca silah zoruyla yıkılmasından sonra, Kıbrıs Rum Yönetimi'nin hukuka aykırı şekilde gasp ettiği "Kıbrıs Hükümeti" ünvanını hiçbir zaman tanımamış ve egemen iradesiyle kendi öz yönetimini ve bilahare kendi devletini kurmuştur.
5. AB, Lüksemburg Zirvesi'ni takiben Kıbrıs Türk tarafının herhangi bir müzakere sürecine toplum düzeyinde katılması veya AB ile tam üyelik müzakerelerini yürüten Rum heyetine iştirak etmesi 1959-60 anlaşmalarından kaynaklanan eşit siyasal statü ve egemenlik haklarından vazgeçmesi anlamına gelecektir.

6. Varılan aşamada, Kıbrıs sorununa çözüm bulunmasına yönelik herhangi bir müzakere süreci, ancak egemen eşitler arasında sürdürülebildiği takdirde başarı şansına kavuşacaktır. Kıbrıs'ta bugün eşit iki ayrı halk, devlet ve demokratik yönetim mevcuttur. Kıbrıs'taki bu gerçekler ile Kıbrıs Türk halkının egemenlik hakları kabul edilmedikçe, kalıcı bir çözüme ulaşılamaz. İki eşit taraf her şeyden önce aralarındaki temel sorunları çözmeli, Ada'da yan yana barış ve istikrar içinde yaşamının kotullarını yaratmalıdırlar.
7. Türkiye'nin Kıbrıs Adası üzerinde uluslararası anlaşmalardan doğan hak ve sorumlulukları vardır. Türkiye, stratejik menfaatleri doğrultusunda Kıbrıs ve Doğu Akdeniz'de her zaman barış ve istikrarın teminatı olmuştur. 1960 Garanti ve İttifak Anlaşmaları her koşul altında geçerli ve yürürlükte kalmaya devam edecek, bu anlaşmaların doğrudan ve dolaylı olarak aşındırılmasına müsaade edilmeyecektir. Kıbrıs Adası ve bölgede 1960 anlaşmaları ile tesis edilen Türk-Yunan dengesi korunacaktır.
8. Taraflar, yukarıda kaydedilen esaslar doğrultusunda ve Kıbrıs'a ilişkin bu gerçekleri dikkate alan çözüm çabalarını yapıcı bir yaklaşımla değerlendireceklerini beyan etmişlerdir. Türkiye ve KKTC, bu koşullarda başlatılacak özlü ve anlamlı müzakerelere açık olduklarını bildirmişlerdir.
9. GKRY Yunanistan'la oluşturduğu Ortak Askeri Doktrin çerçevesinde ileri teknolojiye dayalı ağır silah alımlarını sürdürmektedir. S-300 füzelerinin Güney Kıbrıs'a konuşlandırılması faaliyeti devam etmektedir. Baf Askeri Hava Üssü'nün Yunan savaş uçaklarına tahsisli olmak üzere inşaatı tamamlanmıştır. Kıbrıs ve Doğu Akdeniz'de artan gerilimin sorumlusu, GKRY ve Yunanistan'dır. Türkiye ve KKTC, Kıbrıs Adası'nda ve Doğu Akdeniz'de dengelerin korunması ve barışa tehdit oluşturan politikaların sonuçsuz bırakılması için sorumlu ve sağduyulu bir yaklaşımdan ayrılmadan gereken önlemleri almaktadır. Taraflar, bu husustaki kararlılıklarını TC ve KKTC Cumhurbaşkanları arasında imzalanan 20 Ocak 1997 tarihli Ortak Deklarasyon'da ortaya koymuşlardır. Kıbrıs Rum tarafı ve Yunanistan'ın bölgede barış ve istikrarı bozmaya yönelik attığı tüm adımlar, yarattıkları tehdit temelinde değerlendirilecek, bu gelişmelerin siyasi düzeyde bir pazarlık veya baskı unsuru olarak kullanılmasına müsaade edilmeyecektir.
10. KKTC'nin bağımsız ve egemen bir devlet olarak varlığını sürdürmesi esastır. Bu amaca yönelik olarak, Türkiye ve KKTC arasındaki bağlar 20 Ocak 1997 tarihli Ortak Deklarasyon ve 20 Temmuz 1997 tarihli Ortak Açıklamalar çerçevesinde güçlendirilecek ve tesis edilen özel ilişkiler her alanda derinleştirilecektir. Bu doğrultuda, Türkiye ve KKTC arasında başlatılan Ortaklık Konseyi çalışmaları ileri götürülecektir.

11. İki ülke arasında oluşturulan ortak ekonomik alan doğrultusunda, serbest ticaret koşullarına uygun olarak mal, hizmet ve sermayenin serbest dolaşımını ve yatırımların akışını temel alan müşterek ekonomik ve mali politikalar, kalkınma ve gelişme stratejileri uygulamaya süratle geçirilecektir.
12. Taraflar KKTC'nin uluslararası plandaki konumunu güçlendirmek için ortak çabalarını geliştirerek sürdüreceklerdir.

İki ülke arasındaki ortak menfaatlerin korunması azmi ve kararlılığı içinde her düzeyde temaslar yoğunlaştırılarak arttırılacaktır. KKTC Cumhurbaşkanı Denktaş, Cumhurbaşkanı Demirel'i KKTC'ye resmi bir ziyaret yapmaya davet etmişlerdir. Davet memnuniyetle kabul edilmiştir."

Cumhurbaşkanı Demirel ile konuk Cumhurbaşkanı Denktaş'ın ortak basın toplantısına Başbakan Yardımcısı Bülent Ecevit, Kıbrıs ve AB'den Sorumlu Devlet Bakanı Şükrü Sina Gürel, Dışişleri Bakanı İsmail Cem, KKTC Dışişleri Bakanı Taner Etkin, Türkiye'nin KKTC Büyükelçisi Ertuğrul Apakan ve diğer yetkililer katıldılar.

B.2.6. 20 Temmuz 1999 T.C-KKTC Ortak Açıklaması

Türkiye Cumhuriyeti ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti arasında kabul edilmiş bulunan 20 Ocak 1997, 20 Temmuz 1997 ve 23 Nisan 1998 tarihli Ortak açıklamalarda yer alan unsurları teyid ederek,

İki ülke arasındaki ilişkileri her alanda geliştirme ve derinleştirme yönündeki karşılıklı arzu ve azimlerini yineleyerek, G-8 ülkelerinin Köln zirvesinde Kıbrıs konusunda yaptıkları açıklama, BM Genel Sekreteri'nin iyiniyet görevine ilişkin raporu ve BM Güvenlik Konseyi'nin 1250 sayılı kararının ışığında bir durum değerlendirmesi yapmışlar ve aşağıdaki ortak görüş ve kararlarının kamuoyuna açıklanmasını yararlı görmüşlerdir:

1. Bugün Kıbrıs Türklerine büyük acılar çektirmiş olan karanlık bir dönemin kapanmasının 25'nci yıldönümüdür.

2. Büyük özverilerle bu günlere ulaşan Kıbrıs Türk halkı kendi özgür, bağımsız ve egemen devletinin çatısı altında, kendi geleceğinin sahibi olarak yaşamının değerini çok iyi bilmektedir. Bu uğurda hayatlarını veren aziz şehitlerimizi saygıyla anmakta, gazilerimize şükranlarımızı sunmaktayız.
3. Hiçbir zaman o karanlık günlere dönülmesi, böyle tehlikeli bir gelişmeye kapıyı aralayacak herhangi bir oldu-bittiye göz yumulması sözkonusu olmayacaktır. Bu yöndeki hayallerin bütünüyle terk edilmesi gerekir.
4. Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti bu husustaki kararlılıklarının ve duyarlılıklarının herkes tarafından bilinmesini ve geçmişten farklı olarak Türk tarafının görüşlerinin dikkatle değerlendirilmesini istemektedirler.
5. Kıbrıs adasında barışın bir daha sarsılmaması, adanın iki halkının esenliği ve güvenliği kadar Doğu Akdeniz'in istikrarı açısından da yaşamsal bir önem taşımaktadır.
6. Bunun güvenceye alınmasının yolu, mevcut gerçeklerin tanınması ve Kuzey Kıbrıs'taki Türk devleti ile Güney Kıbrıs'taki Rum devleti arasında bir barış anlaşmasına varılmasıdır.
7. Kıbrıs Türk halkına karşı 36 yıldır yapılan haksızlıklar zinciri artık kırılmalıdır.
8. Adanın iki halkının ayrı ayrı sahip buldukları kendi kaderini belirleme haklarını kullanarak birlikte kurdukları 1960 Cumhuriyetini Kıbrıslı Rumlar 1963 yılında önceden planlanmış silahlı saldırılarla yıkmış ve Kıbrıs Türk halkını yok etmeye çalışmışlardır.
9. Bu tarihten sonra Kıbrıs'ta adanın iki eşit halkını temsil etmeye ve Kıbrıs'ın tümü için karar almaya ehil ve yetkili ortak bir devlet, parlamento, hükümet ve yönetim kalmamıştır.
10. Kıbrıs Türk halkı, Kıbrıslı Rumların silah zoruyla kendi haklarını ve ortak cumhuriyetin ünvanlarını gasbetmesini hiçbir zaman kabul etmemiş, Rum saldırı ve baskılarına karşı yıllarca direnmiş, yaşam mücadelesini sürdürürken kendi öz yönetimini ve neticede kendi devletini kurmuştur.
11. Yunanistan'ın Kıbrıs'i ilhak etmek amacıyla 1974 yılında adada bir askeri darbe düzenlemesi üzerine Türkiye 1960 Garanti Antlaşması çerçevesinde gerçekleştirdiği barış hareketi ile bu yasa dışı eylemi durdurmuş, Kıbrıs Türk halkını toplu kıyımdan ve onbir yıldır süren ağır baskılardan kurtarmıştır.
12. 1974 sonrasında Kıbrıs'ta sonu gelmez çatışma ve kan dökümü dönemini sona erdiren iki kesimli yeni bir zemin oluşmuştur. Bunun yarattığı sükunet ortamı adanın iki halkının kendi toprakları üzerinde kendi devlet yapıları altında yaşamalarına ve 1963 sonrasında oluşan sorunlara çözüm aramaya başlamalarına olanak sağlamıştır.
13. Türk tarafı Kıbrıs'taki güvenlik ortamını kalıcı kılacak ve sorunları anlaşmaya dayalı bir uzlaşmaya kavuşturacak yeni bir düzenleme için yıllarca yapıcı ve ciddi önerilerde

- bulunmuş, kapsamlı uzlaşma çerçevelerinin oluşturulması için iyiniyetle emek harcamıştır. Rum tarafı bu çabalara samimi hiçbir katkıda bulunmamış, Kıbrıs Türk tarafına karşı yaklaşımını değiştirmemiş, geçersiz iddia ve saplantılarını terk etmemiştir.
14. Kıbrıs'taki sorunların 36 yıldır aşıl原因amasının temelinde Rum tarafının Kıbrıs'ı bir Yunan adasına dönüştürme saplantısından vazgeçmemesi ve bu bağlamda, hiçbir meşruluk taşımayan sıfat ve iddialarını sürdürme çabası yatmaktadır. Rum tarafının bu olumsuz ve maceracı tutumu sürdürmesinde öncelikle Yunanistan'ın ağır sorumluluğu bulunmaktadır.
  15. Rum tarafının bu iddialarının hiçbirinin yasal ve haklı bir dayanağı veya meşru bir amacı olmadığı, saldırgan bir nitelik taşıdığı ve uluslararası anlaşmaları açık biçimde ihlal ettiği çok belirgindir.
  16. Bu saldırgan politikaların uzantısı olarak Kıbrıs Türk halkına karşı her alanda ahlak dışı ambargolar uygulanmaya kalkışılması ve uluslararası alanda bir propaganda savaşı sürdürülmesi hiçbir şekilde mazur gösterilemez ve kabul edilemez.
  17. Avrupa Birliği, Kıbrıs Rum tarafıyla üyelik müzakereleri başlatarak çok hatalı bir yola sapmıştır. Adanın iki halkı ve Türkiye ile Yunanistan arasında 1960 anlaşmaları ile kurulan ve güvence altına alınan dengelerin yok sayılması mümkün değildir ve uluslararası hukuk açısından geçersizdir. AB'nin tüm ciddi itiraz ve uyarılarımıza karşın attığı bu sorumsuzca adım o tarihe kadar oluşturulan uzlaşma çerçevesini ve parametrelerini tahrip etmiş, güven bunalımını derinleştirerek iki tarafı birbirinden daha da uzaklaştırmıştır.
  18. Rum tarafını tüm ada adına müzakere yapmaya yetkili gören ve Kıbrıs Türk halkının eşit siyasal statüsünü ve egemenlik haklarını hiçe saymaya kalkışan böyle bir yaklaşım tümüyle geçersizdir ve sonuçsuz kalmaya mahkumdur. Kıbrıslı Rumlar ve Avrupa Birliği adanın geleceğinin böyle bir yaklaşım üzerine bina edilemeyeceğini anlamalıdır.
  19. Avrupa Birliği'nde bu yönde başlamış olan uyanış ve bilinçlenme memnuniyet verici, ancak yetersizdir. Birlik saptığı hatalı yoldan dönme iradesini gösterebilmeli ve Rum tarafıyla Kıbrıs adı altında sürdürülen müzakereler durdurulmalıdır.
  20. Zira Avrupa Birliği'nin üyelik yolunda yaktığı yeşil ışık Rum tarafına yanlış ümitler vermiş ve tehlikeli bir gerilim politikası izlemeye teşvik etmiştir. Rum yönetimi yıllardır Güney Kıbrıs'a ileri teknoloji ürünü silahlar ithal etmekte, Yunanistan'a tahsisli askeri hava ve deniz üsleri kurmakta ve Yunanistan'la birlikte Türkiye'ye karşı PKK terörizmine açık destek vermektedir. Bunlar adada ve Doğu Akdenizde gerilimi arttıran ve herhangi bir müzakere sürecinin önünü tıkayan kabul edilmez davranışlardır.
  21. Türkiye'nin anavatan ve garantör ülke olarak Kıbrıs Türk halkına yönelik ahdi sorumlulukları, uluslararası anlaşmalardan kaynaklanan hakları ve Kıbrıs adası üzerinde

ulusal güvenlik çıkarları vardır. 1960 Garanti ve Ittifak Antlaşmalarının doğrudan veya dolaylı olarak aşındırılmasına hiçbir koşul altında izin verilmeyecektir. Kıbrıs adasında ve Doğu Akdeniz'de 1960 anlaşmaları ile kurulan Türk-Yunan dengesi, özellikle Avrupa Birliği'nin Rum tarafıyla ilişkilerindeki gelişmeler gözönünde tutularak siyasi, askeri, ekonomik ve diğer tüm alanlarda titizlikle korunacaktır.

22. Uluslararası toplum içinde geçmişin hatalarını idrak ederek, Kıbrıs'taki durumu sağlıklı bir bakış açısından değerlendiren ve anlaşmaya dayalı bir uzlaşmayı samimiyetle arzu eden kesimler bulunduğunu biliyoruz. Geçmiş bir çok deneyimin gösterdiği gibi, güven verici bir sonuç alınması için zorunlu şartlar ve zemin oluşturulmadan başlatılan görüşmeler başarısızlığa uğramakta, her başarısızlık adada güvensizlik ve gerilimi derinleştirmekte ve iki tarafı birbirinden koparmaktadır.
23. İki taraf arasında statü eşitliği kabul edilmeden, Kıbrıs'taki iki halkı temsil eden eşit ve egemen iki devletin mevcut olduğu, bu iki devletten birinin diğerinin üzerinde egemenlik ve otorite iddiasında bulunamayacağı yeterli hukuki ve siyasi açıklıkla ortaya konulmadan yeni bir müzakere sürecinin başlatılmasına olanak bulunmayan bir noktaya gelinmiştir. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ayrı egemen varlığının kabul edilmesi, adanın iki devleti arasında anlaşmaya dayalı bir uzlaşmanın anahtarı durumuna gelmiştir.
24. Adadaki gerçeklerden kaçılmasının Rum tarafı dahil kimseye bir yararı yoktur. Yeni bir Kıbrıs ancak bu gerçekler üzerine kurulabilir. Üçüncü taraflar ancak Kıbrıslı Rumları bu yönde teşvik ettikleri ve saplantılarını terk etmelerini sağlayıcı bir tutum takındıkları takdirde Kıbrıs'ta barışın korunmasına ve daha da sağlamlaştırılmasına katkıda bulunmuş olurlar. Anlaşmaya dayalı bir uzlaşma ancak adadaki iki devlet arasında serbestce müzakere edildiği, adadaki iki halkın anavatanları Türkiye ile Yunanistan arasındaki dengeyi koruduğu ve iki taraf arasındaki sorunları kapsamlı ve karşılıklı olarak kabul edilebilir uzlaşılara bağladığı takdirde kalıcı olabilir.
25. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Sayın Rauf Denktaş'ın 31 Ağustos 1998 tarihinde yaptığı Kıbrıs Konfederasyonu önerisi adanın iki halkı ve iki devleti arasında eşitlik ve egemenlik temelinde anlaşmaya dayalı kalıcı bir barışın kapısını açacak bir çerçeve çizmektedir. Amaç Kıbrıs adasında ve Doğu Akdeniz'de barışı bir daha sarsılmayacak biçimde güvenceye almak ise, Kıbrıs Konfederasyonu önerisinin büyük dikkat ve ciddiyetle değerlendirilmesi gerekir.
26. Türkiye ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti arasındaki bağlar en yüksek düzeyde karara bağlanan bütünleşme hedefinde geliştirilecek ve derinleştirilecektir. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ekonomik kalkınmasını süratlendirerek sürdürebilmesi için önem taşıyan

projeler yürürlüğe konarak sonuçlandırılacaktır. İki ülke arasındaki ortak çıkarların bütün yönleriyle korunması amacıyla Türkiye ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti arasında önümüzdeki dönemde bir özel ilişki anlaşması imzalanacaktır.

EKLER C: KRONOLOJİ

- 23 Mart 1954 Yunanistan Kıbrıs sorununu Birleşmiş Milletler'e götürmeye karar verdiğini açıkladı.
- 14-15 Aralık 1954 Birleşmiş Milletler Birinci Komisyonu Kıbrıs sorununu tartıştı.
- 29 Ağustos 1955 Kıbrıs konulu Londra Konferansı toplandı.
- 28 Aralık 1956 Başbakan Adnan Menderes TBMM'de taksim tezini açıkladı.
- 16 Haziran 1958 TBMM'de Kıbrıs ile ilgili ilk kapalı oturumunda "taksim" tezinin oybirliği ile kabul edildi.
- 11 Şubat 1959 Zürih Antlaşması'nın imzalandı.

19 Şubat 1959	Londra Antlaşması imzalandı.
28 Şubat 1959	Londra Antlaşmaları sonrası TBMM’de Kıbrıs oturumu düzenlendi.
4 Mart 1959	Londra Antlaşmaları TBMM’de onaylandı.
13 Ağustos 1960	Kıbrıs Cumhuriyeti’ni kuran Lefkoşe Antlaşması imzalandı.
30 Kasım 1963	Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Makarios Anayasa’nın onüç maddesini değiştirme önerisi getirdi.
21 Aralık 1963	Ada’da Kanlı Noel olarak bilinen çatışmalar başladı
4 Mart 1964	186 No’lu Birleşmiş Milletler kararı alındı.
5 Haziran 1964	Johnson mektubu
15 Temmuz 1964	Birinci Acheson Planı taraflara sunuldu.
8 Ağustos 1964	İkinci Acheson Planı taraflara sunuldu.
15 Ocak 1965	Toplumlararası çatışmaların sürmesi üzerine Londra Konferansı toplandı.
27 Aralık 1967	TBMM Kıbrıs Genel Görüşmesi
2 Şubat 1967	Yunanistan Kıbrıs’ta enosis istediğini ilan etti.
5 Şubat 1967	Türkiye Yunanistan’a nato verdi
28 Aralık 1967	Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi kuruldu.

19 Aralık 1972	Kıbrıs AET ile Ortaklık Anlaşması imzaladı.
2 Temmuz 1974	Yunanistan Ege karasularını 6 milden 10 mile çıkardığını açıkladı. Ankara Atina'ya nato verdi.
15 Temmuz 1974	Kıbrıs'ta Sampson darbesi gerçekleşti.
15 Temmuz 1974	TBMM'de Kıbrıs'la ilgili kapalı bir oturum gerçekleştirildi
20 Temmuz 1974	Birinci Barış Harekatı
25 Temmuz 1974	Cenevre Konferansı
30 Temmuz 1974	Cenevre Antlaşması
14 Ağustos 1974	İkinci Barış Harekatı
16 Ağustos 1974	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kıbrıs işgaline son verilmesi ve yabancı birliklerin Ada'dan çekilmesi yönünde karar aldı.
1 Kasım 1974	Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Kıbrıs işgaline son verilmesi ve yabancı birliklerin Ada'dan çekilmesi yönünde karar aldı.
5 Şubat 1975	ABD Barış Harekatı nedeniyle Türkiye'ye silah ambargosu kararı aldı.
13 Şubat 1975	Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin ilanı
20 Şubat 1975	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kıbrıs gündemiyle toplandı ve Türkiye iki bölgeyi federasyon önerisini ortaya attı.
2 Ağustos 1975	Kıbrıs'ta Nüfus Mübadelesi Anlaşması
12 Şubat 1977	Dört Nokta Anlaşması

19 Mayıs 1979	On Nokta Anlaşması
12 Eylül 1980	Türkiye’de ordu askeri darbe ile yönetimi ele geçirdi
1 Ocak 1981	Yunanistan AET’ye üye oldu.
15 Kasım 1983	KKTC’nin ilanı
13 Aralık 1983	Turgut Özal’ın hükümeti kurdu.
12 Nisan 1985	Birinci De Cuellar Belgesi taraflara sunuldu.
21 Kasım 1985	Kıbrıs-AET Gümrük Birliği görüşmeleri başladı.
18 Mart 1986	BM Tarım ve Gıda Örgütü Toplantısı İstanbul’da gerçekleştirildi.
29 Mart 1986	İkinci De Cuellar Belgesi taraflara sunuldu.
14 Nisan 1987	Türkiye AET’te tam üyelik başvurusunda bulundu.
22 Mayıs 1987	Kıbrıs AET ile Gümrük Birliği Anlaşması imzaladı.
27 Nisan 1989	AET Türkiye’nin başvurusunu reddetti.
4 Temmuz 1990	Kıbrıs, AET’te tam üyelik başvurusunda bulundu.
5 Temmuz 1990	KKTC Ledra sınır kapısını 24 saatliğine kapattı.
7 Temmuz 1990	Ankara, başvuruyu isabetli bulmadığı açıklamasını yaptı.
19 Temmuz 1990	Türk Dışişleri Bakanı Ali Bozer, AT Dönem Başkanı’na bir mektup yazarak başvuruyu işleme almamalarını istedi.

- 11 Eylül 1990 AB Konseyi Kıbrıs'ın başvurusunu değerlendirilebilir bulunduğunu açıkladı.
- 30 Mayıs 1991 Turgut Özal Kıbrıs'ta çözüm için "dörtlü konferans" önerisini getirdi.
- 2 Ağustos 1990 Saddam Hüzeyin Kuveyt'i bombaladı.
- 17 Ocak 1991 Körfez Savaşı başladı.
- 21 Ağustos 1992 Butros Ghali Fikirler Dizisi'ni taraflara sundu.
- 10 Haziran 1993 TBMM Kıbrıs Deklarasyonu kabul edildi.
- 21-22 Haziran 1993 AB Kopenhag Zirvesi
- 30 Haziran 1993 AB Komisyonu Kıbrıs'ın tam üyelik başvurusu ile ilgili olumlu görüşünü yayınladı.
- 20 Temmuz 1993 AB Komisyonu Kıbrıs'ın tam üyelik başvurusu ile ilgili görüşünü Konsey'e sundu.
- 4 Ekim 1993 Konsey Komisyon'un Kıbrıs'ın başvurusuna ilişkin önerisini kabul ettiğini bildiren bir açıklama yaptı.
- Kasım 1993 Yunanistan ile Kıbrıs arasında DOGMA askeri doktrini kabul edildi.
- 24 Haziran 1994 AB Korfu Zirvesi
- 5 Temmuz 1994 Avrupa Adalet Divanı KKTC üzerindeki ambargolara yol açan bir karar aldı.
- 28 Ağustos 1994 KKTC Meclisi federasyonun tek çözüm olduğuna dair kararını iptal ettiğini bildirdi.

- 30 Ağustos 1994 Dışışleri Bakanlığı KKTC'yi destekler nitelikte bir açıklama yaptı.
- 9 Aralık 1994 AB Essen Zirvesi
- 14 Aralık 1994 Avrupa Parlamentosu Türkiye-AB Karma Parlamento Çalışmalarının askıya alınmasını öngören kararı aldı.
- 15 Aralık 1994 Türkiye-AB Ortaklık Konseyi toplantısı ertelendi.
- 19 Aralık 1994 Türkiye-AB Ortaklık Konseyi toplandı, Gümrük Birliği Anlaşması 6 Mart 1995'e ertelendi.
- 3 Şubat 1995 Dışışleri Bakanı Murat Karayalçın, AB Dönem Başkanı Fransa'nın Dışışleri Bakanı'na Kıbrıs'ın AB'ye üyeliği ile ilgili bir mektup yazdı.
- 6 Şubat 1995 AB Dışışleri Bakanları Toplantısı gerçekleştirildi. Yunanistan Kıbrıs'a müzakere takvimi verilmesi karşılığında Türkiye'nin Gümrük Birliği üzerindeki vetosunu kaldırdı.
- 6 Mart 1995 Türkiye ile AB arasında Gümrük Birliği Antlaşması imzalandı.
- 8 Mart 1995 Gümrük Birliği ve Kıbrıs konulu TBMM oturumu düzenlendi.
- 1 Nisan 1995 Türk Hentbol takımı müsabakalar için İsrail üzerinden Kıbrıs'a uçtu.
- 31 Mayıs 1995 Yunanistan BM Deniz Hukuku sözleşmesini onayarak karasularını 6 milden 12 mile çıkardığını açıkladı.
- 12 Haziran 1995 Kıbrıs-AB Ortaklık Konseyi'nde, AB'nin görüşmeler sürecinde tek muhattabının meşru Kıbrıs hükümeti olacağı kararı alındı.
- 26 Haziran 1995 AB Cannes Zirvesi; Dışışleri Bakanı Erdal İnönü'nün KKTC ziyareti
- 16 Aralık 1995 AB Madrid Zirvesi

28 Aralık 1995	Demirel-Denktaş Ortak Deklarasyonu
Ocak-Şubat 1996	Kardak krizi
29 Mart 1996	AB Turin Hükümetlerarası Konferansı
3-14 Haziran 1996	İstanbul HABİTAT II İnsan Yerleşimleri Konferansı
21 Haziran 1996	AB Floransa Zirvesi
Temmuz 1996	Kıbrıs'taki bayrak krizi
15 Temmuz 1996	Cumhurbaşkanı Demirel Kıbrıs'ın muhtemel AB üyeliği ile ilgili açıklama yaptı.
16 Aralık 1996	AB Dublin Zirvesi
21 Aralık 1996	Dışişleri Bakanlığın'da Kıbrıs konulu toplantı gerçekleştirildi.
3 Ocak 1997	Rusya ile Kıbrıs arasında S-300 füze anlaşmasının imzalandı; T.C-KKTC arasında Ekonomik İşbirliği Protokolü imzalandı.
20 Ocak 1997	Denktaş-Demirel T.C-KKTC Ortak Açıklaması
21 Ocak 1997	TBMM Kıbrıs Deklarasyonu.
6 Haziran 1997	Profesör M.H. Mendelson Türk Dışişleri Bakanlığının isteği üzerine Kıbrıs'ın AB üyeliği ile ilgili hukuki mütalaa hazırladı.
16 Haziran 1996	AB Amsterdam Zirvesi
4 Temmuz 1997	Denktaş-Demirel Ortak Deklarasyonu

- 8 Temmuz 1997 Denктаş BM nezdinde barış müzakerelerine katılmak için New York'a gitti.
- 16 Temmuz 1997 AB, Gündem 2000 Raporunu açıkladı.
- 20 Temmuz 1997 T.C-KKTC Ortak Açıklaması.
- 25 Temmuz 1997 Mendelson Raporu, BM'ye sunuldu ve BM belgesi olarak kabul edildi.
- 6 Ağustos 1997 T.C-KKTC Ortaklık Konseyi Antlaşması.
- 17 Ekim 1997 Rum hükümetinin girişimiyle hazırlanan Kıbrıs'ın AB üyeliği ile ilgili karşı mütalaa BM'ye sunuldu ve BM belgesi olarak tescil ettirildi.
- 12-13 Aralık 1997 AB Lüksemburg Zirvesi
- 14 Aralık 1997 Başbakan Mesut Yılmaz ve Dışişleri Bakanlığı AB ile siyasi diyalogun askıya alındığına ilişkin birer açıklama yaptı.
- 13 Ocak 1998 T.C-KKTC İşlevsel ve Yapısal İşbirliği Protokolü
- 23 Ocak 1998 T.C-KKTC Yatırımlarda Devlet Garantileri Anlaşması
- 26 Şubat 1998 T.C-KKTC Ticaret ve Ekonomi İşbirliği Anlaşması
- 30 Mart 1998 Kıbrıs ile AB arasında tam üyelik müzakereleri resmen başladı; Dışişleri Bakanı İsmail Cem Ada'ya resmi bir ziyaret düzenledi.
- 31 Mart 1998 Kıbrıs ile AB arasında tam üyelik müzakereleri fiilen başladı; T.C-KKTC Ortaklık Konseyi birinci toplantısı gerçekleşti.
- 23 Nisan 1998 Denктаş-Demirel Ortak Açıklaması.

- 12 Haziran 1998 S-300 füzelerinin Ada'da konuşlandırılacağına dair Rum kesiminden bir açıklama yapıldı.
- 15-16 Haziran 1998 AB Cardiff Zirvesi
- 17 Haziran 1998 Yunanistan, Kıbrıs'ta yeni inşa ettiği Baf askeri üssüne F-16 uçakları ile iniş yaptı.
- 23 Temmuz 1998 T.C-KKTC Ortaklık Konseyi'nin ikinci toplantısı gerçekleşti.
- 28 Temmuz 1998 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Loizidou davasında Türkiye'yi suçlu buldu ve tazminata mahkum etti.
- 16 Ağustos 1998 T.C-KKTC Ortaklık Konseyi Anlaşması
- 31 Ağustos 1998 Türkiye ve KKTC konfederasyon tezini resmen ilan etti.
- 12 Kasım 1998 Abdullah Öcalan İtalya'ya girerken yakalandı.
- 3 Aralık 1998 Avrupa Parlamentosu "Kürt Konferansı toplanması" konusunda Türkiye'ye çağrı yapan raporu kabul etti.
- 4 Aralık 1998 AB aday ülkeler için hazırladığı İlerleme Raporlarını ve Karma Belge'yi yayınladı.
- 6 Aralık 1998 S-300 füzelerinin Suriye'ye konuşlandırılabilceği haberleri yayıldı..
- 11-12 Aralık 1998 AB Viyana Zirvesi
- 16 Şubat 1999 Abdullah Öcalan Kenya'da Yunanistan Başkonsolosluğu'nda Kıbrıs pasaportu ile yakalandı.
- 24-25 Mart 1999 AB Berlin Zirvesi

3-4 Haziran 1999	AB Köln Zirvesi
18 Haziran 1999	G8 Köln Zirvesi.
29 Haziran 1999	BM Güvenlik Konseyi, G8 Zirvesi'nin kararını onayladığına dair 1250 no'lu kararı kabul etti.
15 Temmuz 1999	TBMM Kıbrıs Deklarasyonu
15 Temmuz 1999	ABD Savunma Bakanı'nın Türkiye ziyareti
19 Temmuz 1999	AB, 15 üye ülke, aday ülkeler, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ve İsviçre dışişleri bakanları nezdinde bir toplantı düzenledi; T.C-KKTC Ortaklık Konseyi'nin üçüncü toplantısı gerçekleşti.
17 Ağustos 1999	Marmara depremi.
30 Eylül 1999	Başbakan Bülent Ecevit ABD'ye resmi bir ziyaret düzenledi.
13 Ekim 1999	AB ikinci İlerleme Raporlarını ve Karma Belge'yi yayınladı.
14 Ekim 1999	ABD Başkanı Clinton'ın Kıbrıs Özel Temsilcisi Moses Ankara'ya resmi bir ziyaret düzenledi.
15-16 Ekim 1999	AB Tampere Zirvesi
15 Kasım 1999	ABD Başkanı Clinton Ankara'ya resmi bir ziyaret düzenledi.
19-21 Kasım 1999	AGİT İstanbul Zirvesi
23 Kasım 1999	AGSK konulu Batı Avrupa Birliği toplantısı
24 Kasım 1999	Türk Silahlı Kuvvetleri, Rum kesiminin Nikiforos tatbikatına karşılık Ada'da Toros tatbikatını düzenledi.

- 30 Kasım 1999 Dışişler Bakanı İsmail Cem Kıbrıs ile ilgili bir açıklama yaptı.
- 4 Aralık 1999 BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın gözetiminde New York'ta dolaylı görüşmeler başladı.
- 10 Aralık 1999 Helsinki Zirvesi'nin taslak metninin kamuoyuna duyuruldu; Ecevit konuyla ilgili açıklama yaptı.
- 10-11 Aralık AB Helsinki Zirvesi
- 24 Ocak 2000 Türkiye için katılım öncesi stratejisi hazırlandı.
- 1 Şubat 2000 Türkiye için Katılım Ortaklığı Belgesi hazırlanmasına dair anlaşma imzalandı.
- 14 Şubat 2000 Türkiye-AB Hükümetlerarası Konferans
- 13 Mart 2002 Kıbrıs için Katılım Ortaklığı Belgesi ilan edildi.
- 11 Nisan 2000 Türkiye-AB Ortaklık Konseyi Toplantısı.
- 5-6 Haziran 2000 Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu Toplantısı.
- 14 Haziran 2000 BM'nin Kıbrıs'ta Barış Gücü'nün süresinin uzatılması ile ilgili kararı.
- 19-20 Haziran 2000 AB Feira Zirvesi
- 22-23 Haziran 2000 Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in KKTC ziyareti
- 8 Kasım 2000 Aday ülkeler için hazırlanan İlerleme Raporları ve Karma Belge açıklandı. Türkiye için Katılım Ortaklığı Belgesi ilan edildi. Kofi Annan Sözlü İfadeler'i sundu. Fransa Parlamentosu Ermeni soykırımını kabul etti.

- 15 Kasım 2000 AP Raportörü Marillon Ermeni soykırımını tanıma konusunda Türkiye'ye çağrıda bulundu; Ecevit KOB'a ilişkin açıklama yaptı.
- 22 Kasım 2000 Ecevit'in KOB ile ilgili beyanları
- 4 Aralık 2000 KOB'un son halinin yayınlanması, Dışişleri'nin ve Başbakan'ın açıklamaları
- 7-9 Aralık 2000 AB Nice Zirvesi
- 11 Ocak 2001 T.C-KKTC Ortaklık Konseyi'nin dördüncü toplantısı
- 19 Ocak 2001 Ulusal Program Bakanlar Kurulunda onaylandı.
- 21 Şubat 2001 Türkiye'de mali kriz yaşandı (Kara Çarşamba).
- 26 Mart 2001 İsmail Cem, Ulusal Programı Komisyon'un Genişlemeden sorumlu üyesi Günter Verheugen'e sundu.
- 14 Mayıs 2001 Brüksel'de NATO-AB arasında AGSP konulu toplantı gerçekleşti.
- 29 Mayıs 2001 Budapeşte'de NATO Zirvesi gerçekleşti; İngiltere ve ABD heyetleri AGSP konusunu görüşmek üzere Ankara'ya geldi; MGK Kıbrıs gündemiyle toplandı, "Kıbrıs'ta Eylem Planı" benimsendi.
- 15-16 Haziran 2001 AB Göteborg Zirvesi
- Ağustos 2001 Denktaş, "Kıbrıs'ta Çözümün Amaçları ve Ana Unsurları" isimli belgeyi Kofi Annan'a gönderdi.
- 5 Eylül 2001 Poos Raporu Avrupa Parlamentosu tarafından onaylandı.

- 9 Eylül 2001 AB'ye üye ve aday ülkelerin dışişleri bakanları Brüksel'de AGSP konulu bir toplantı düzenledi.
- 11 Eylül 2001 ABD'de 11 Eylül saldırıları gerçekleşti.
- 12 Eylül 2001 Mendelson raporunun güncellenmiş şekli yayınlandı; Denktaş görüşmelerden çekildiğini açıkladı.
- 25 Ekim 2001 AB Komisyonu Başkanı Romano Prodi Kıbrıs'ın çözüm olmasa da üye olacağını açıkladı
- 1 Kasım 2001 Türkiye Afganistan'a asker gönderme kararı aldı.
- 2 Kasım 2001 Dışişleri Bakanı İsmail Cem, "Kıbrıs için bedel ödeyebiliriz" açıklamasını yaptı.
- 8 Kasım 2001 Denktaş Rum Lideri Klerides'e mektup yazarak yüzyüze görüşmelere davet etti.
- 13 Kasım 2001 AB aday ülkeler için İlerleme Raporlarını ve Karma Belge'yi açıkladı.
- 17 Kasım 2001 New York'ta Afganistan'ın yeniden inşası ile ilgili BM zirvesi düzenlendi; Rum tarafının Kıbrıs'ın AB üyeliği ile ilgili karşı mütalaasının güncellenmiş hali yayınlandı.
- 20 Kasım 2001 Brüksel'de NATO ve AB üye ve aday ülkeleri bir toplantı düzenledi.
- 21 Kasım 2001 Washington'da Afganistan'ın yeniden inşası konferansı düzenlendi.
- 23 Kasım 2001 TBMM Kıbrıs konulu bir kapalı oturum düzendi.
- 26 Kasım 2001 Ankara'da İngiltere ve ABD ile AGSP görüşmeleri yapıldı.

- 27 Kasım 2001 MGK, Kıbrıs, Irak ve Afganistan gündemiyle toplandı; Belçika Başbakanı Guy Verhofstadt Ankara'ya ani bir ziyaret düzenledi.
- 30 Kasım 2001 Hollanda Dışişleri Bakanı Aarsten Ankara'ya geldi.
- 4-5 Aralık 2001 Denктаş ve Klerides Lefkoşe'de biraraya geldi.
- 9 Aralık 2001 Dışişleri Bakanı İsmail Cem, "Bedel ödemek derken, yanlış anlaşıldım" açıklamasını yaptı.
- 16 Ocak 2002 Ada'da önkoşulsuz olarak görüşmelere başlandı.
- 30 Eylül 2002 T.C-KKTC Ortaklık Konseyi'nin beşinci toplantısı gerçekleşti.
- 3 Kasım 2002 Türkiye'de genel seçimler yapıldı.
- 11 Kasım 2002 Kofi Annan "Kıbrıs Sorununa Kapsamlı Çözüm Önerisi" isimli belgeyi taraflara sundu;
- 18 Kasım 2002 58. Hükümet Abdullah Gül başkanlığında kuruldu.
- 11-12 Aralık 2002 AB Kopenhag Zirvesi
- 6 Mart 2003 TBMM Kıbrıs Deklarasyonu
- 24 Nisan 2004 Annan Planı Ada'nın her iki yanında eşzamanlı olarak referanduma sunuldu.

Kaynakça

Kitap ve Makaleler

Abromowitz, Morton. 2000. "American Policy Making on Turkey", içinde Morton Abromowitz (der), *Turkey's Transformation and American Policy*, New York: Century Foundation Press.

Akmaral, Kemal. 2004. *Kıbrıs Türkü'nü İmhayı Hedefleyen Akritas Planı ve Annan'a dek Uzanan Planlar Süreciyle Kıbrıs*. İstanbul: Bilge Karınca Yayınları.

Aksu, Fuat. 2001. *SAEMK Araştırma Projeleri Dizisi: Türk Yunan İlişkileri: İlişkilerin Yönelimini Etkileyen Faktörler Üzerine bir İnceleme*. Ankara: Stratejik Araştırma ve Milli Etüdler Komitesi.

- Arslan, Esat. 2003. *Türk Dış Politikasında Ödün Değil Uzlaş*. İstanbul: Siyasal Kitapevi.
- Aslan, Gündüz. 2001. "Greek-Turkish Disputes: How to Resolve Them?", içinde Dimitris Keridis ve Dimitro Triantaphyllou (der), *Greek-Turkish Relations in the Era of Globalisation*. Dulles, VA: Brassey's.
- Aydın, Mustafa. 2004. "Contemporary Turkish-Greek Relations: Constraints and Opportunities", içinde Mustafa Aydın ve Kostas Ifantis (der), *Turkish-Greek Relations: The Security Dilemma in the Aegean*. Portland, OR: Frank Cass.
- Ayman, Gülden. 2000. *Tırmandırma Siyasetine Bir Örnek: S-300 Krizi*, Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- Bağcı, Hüseyin. 1998. "Türk Dış Politikası: Genel Bir bakış", içinde İhsan Dağı (der), *Türk Dış Politikasında Gelenek ve Değişim*. İstanbul: Siyasal Kitapevi.
- Bıçak, Hasan Ali. 1997. "Recent Developments in Cyprus-EU Relations", Emel Doğramacı, William Haney ve Güray König (der), *Proceedings of the First International Congress on Cypriot Studies, Gazimağusa 20-23 November 1996*. Gazimağusa: Eastern University Press.
- Birand, Mehmet Ali. 1980. *30 Sıcak Gün*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Birand, Mehmet Ali. 1987. *Diyet : Türkiye ve Kıbrıs Üzerine Pazarlıklar, 1974-1980*. İstanbul : Milliyet Yayınları.
- Camp, D. Glen. 1998. "Island Impasse: Peacemaking on Cyprus: 1980-1994", içinde Vangelis Calothychos (der), *Cyprus and Its People: Nation, Identity and Experience in an Unimaginable Community: 1955- 1997*. Boulder: Westview Press.
- Çağlayangil, Sabri, İhsan. 1965. Turkish case on Cyprus at the U.N. General Assembly, XX. session / presented by I.S. Çağlayangil, Minister of Foreign Affairs of Turkey.

Çayhan Esra. 2003. "Towards a European Security and Defense Policy: With or without Turkey", içinde Ali Çarkoğlu ve Barry Rubin (der), *Turkey and the European Union: Domestic Politics, Economic Integration and International Dynamics*, London ve New York: Frank Cass.

Çiler, E ve İkman. G. 1997. *Avrupa Birliği ve Kıbrıs*. Lefkoşa: Dışişleri Bakanlığı.

Denktaş, Rauf. 1988. *The Cyprus Triangle*. New York: Published by the Office of the Turkish Republic of Northern Cyprus.

Denktaş, R. Rauf, 2005. *Yeniden 12'ye 5 Kala*. İstanbul: Remzi Kitapevi.

Dodd, H. Clement (der). 1999. *Cyprus: The Need for New Perspectives*. Huntingdon, England : Eothen.

Dodd, H. Clement. 2002. *Storm Clouds over Cyprus: A Briefing*. Huntingdon, England : Eothen.

Ecevit, Bülent. 1976. *Dış Politika*. Ankara : Ajans-Türk Matbaacılık Sanayii.

Ersoy, Hamit. 2001. "Kıbrıs Sorununun Türk Dış Politikasına Etkileri", içinde İrfan Kaya Ülger ve Ertan Efeğil (der), *Avrupa Birliği Kışkırtıcılığında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını)*. Ankara : HD Yayıncılık Matbaacılık Tanıtım Ltd Şti.

Evin, O. Ahmet. 2004. "Changing Greek Perspectives on Turkey: An Assessment of the Post-earthquake Rapprochement", içinde Ali Çarkoğlu ve Barry Rubin (der), *Greek-Turkish Relations in an Era of Detente*, Londra: Portland, OR: Frank Cass.

Fırat, M. Melek. 1997. *1960-71 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu*. İstanbul: Siyasal Kitapevi.

- Fırat, M. Melek. 1998. "AB-Kıbrıs İlişkileri ve Türkiye'nin Politikaları", içinde Gencer Özcan ve Şule Kut (der), *En Uzun On Yıl : Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar*. İstanbul : Boyut Kitapları.
- Fırat, M. Melek. 2001a. "1980-1990: Batı Bloku Ekseninde Türkiye-2 (Yunanistan'la İlişkiler)", içinde Baskın Oran (der), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, 2. Cilt. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Fırat, M. Melek. 2001b. "1990-2001: Küreselleşme Ekseninde Türkiye (Yunanistan'la İlişkiler)", içinde Baskın Oran (der), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, 2. Cilt. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gazioğlu, Ahmet. 2001a. "Kıbrıs'ın AB Üyeliği, Enosis Hayalleri ve Gerçekler", içinde İrfan Kaya Ülger ve Ertan Efeğil (der), *Avrupa Birliği Kıskaçında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını)*. Ankara : HD Yayıncılık Matbaacılık Tanıtım Ltd Şti.
- Gazioğlu, Ahmet. 2001b. "Kıbrıs Sorunu, Ortaklık Cumhuriyeti ve AB Üyeliği Girişimlerinin Siyasi ve Hukuki Yönleri", içinde Ali Ahmetbeyoğlu ve Erhan Afyoncu (der), *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi*. İstanbul: Tatav Yayınları.
- Gobbi, J. Hugo. 1993?. *Rethinking Cyprus*. Tel Aviv : Aurora.
- Gözen, Ramazan. 2004. "Türkiye ve Körfez Savaşı: Kriz Ortamında Dış Politika", içinde Faruk Sönmezoğlu (der), *Türk Dış Politikasının Analizi*. İstanbul: Der Yayınları.
- Green, Paul & Ray Collins. 2003. *Embracing Cyprus*. London & New York: I.B.Tauris&Co.
- Güney, Aylin. 2004. "AB, ABD ve Türkiye Üçgeninde Kıbrıs Meselesi", içinde İrfan Kalaycı (der), *Kıbrıs ve Geleceği: Ekonomi-Politik Bir Tartışma*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- Gürel, Şükrü Sina. 1985. *Kıbrıs Tarihi (1878-1960): Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Gürel, Şükrü Sina. 2004. *Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne üyeliği Türkiye - AB ilişkilerini nasıl etkiler? Kadir Has Üniversitesi I. Uluslararası İlişkiler Sempozyum bildirileri 18 Mart 2004, İstanbul, Turkey / Kadir Has Üniversitesi*. İstanbul: Kadir Has Üniversitesi Yay.
- Hannay, David. 2005. *Cyprus, the Search for a Solution*. London ve New York: I.B. Tauris.
- Hasgüler, Mehmet. 2002. 'The Cyprus Issue from the Cold War to the Present', içinde Neşecan Balkan & Sungur Savran, (der), *The Politics of Permanent Crisis: Class, Ideology and State in Turkey*. New York: Nova Science Publishers, Inc.
- Hasgüler, Mehmet & Ümit İnatçı. 2003. *Kıbrıs'ın Turuncusu*. İstanbul: Anka Yayınları
- Hasgüler, Mehmet & Bülent Uludağ. 2004a. *Kriz Üçgeninde Ortadoğu, Avrasya ve Kıbrıs Yazıları*. İstanbul: Anka Yayınları.
- Hasgüler, Mehmet. 2004b. *Coğrafyasına Teslim Olan Ada Kıbrıs*. İstanbul: Anka Yayınları.
- Hasgüler, Mehmet. 2007. *Kıbrıs'ta Taksim ve Enosis Politikalarının Sonu*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Howorth, John ve John T. S. Keeler, (der). 2003. *Defending Europe: The EU, NATO and the Quest for European Autonomy*. New York:Palgrave Macmillan.
- Ifantis, Kostas. 2004. "Turkey, the US and Greece: Systemic Uncertainties and Regional Prospects", içinde Mustafa Aydın ve Çağrı Erhan (der), *Turkish American Relations: Past, Present and Future*. Londra, New York: Routledge.

- Jenkins, Gareth. 2001. "Turkey's Changing Domestic Politics", içinde Dimitris Keridis ve Dimitro Triantaphyllou (der), *Greek-Turkish Relations in the Era of Globalisation*. Dulles, VA: Brassey's.
- Joachim, Krause, Andrea Wenger ve Lisa Watanabe. 2003. *Unraveling the European Security and Defense Conundrum*. Bern: Peter Lang.
- Joseph, S. Joseph.1997. "Ethnopolitics and Superpower Politics (The Acheson Plan)", *Cyprus: Ethnic Conflict and International Politics*. New York: Macmillan Press Ltd.
- Joseph S. Joseph. 2001. *European Integration And The Search For Stability In the Eastern Mediterranean: The Triangle Of Cyprus, Greece, And Turkey*: Paper prepared for presentation at the 42nd annual convention of the International Studies Association, Chicago, 20-24 February 2001.
- Kaymak, Faiz. 1968. *Kıbrıs Türkleri Bu Duruma Nasıl Düştü?*. İstanbul: Alpay Basımevi.
- Kınacıoğlu, Müge & Emel Oktay. 2006. 'The Domestic Dynamics of Turkey's Cyprus Policy: Implications for Turkey's Accession to the European Union', *Turkish Studies* 7(2): 261-273.
- Kızılyürek, Niyazi. 2003. "Birinci Cumhuriyetten Yeni Kıbrıs'a", içinde Masis Kürkçügil (der), *Kıbrıs: Dün ve Bugün*. İstanbul : İthaki.
- Kızılyürek, Niyazi. 2005. *Doğmamış Bir Devletin Tarihi: Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kramer, Heinz. 2000. *A Changing Turkey: The Challenge to Europe and the United States*. Washington D.C: Brookings Institution Press.
- Kut, Şule. 2004. "Türk Dış Politikasında Ege Sorunu", içinde Faruk Sönmezoğlu (der), *Türk Dış Politikasının Analizi*. İstanbul: Der Yayınları.

- Lesser, Ian. 1993. "Bridge or Partner? Turkey and the West After the Cold War", içinde Graham Fuller et al. (der), *Turkey's New Geopolitics: From the Balkans to the Western China*. Boulder: Westview Press.
- Makovsky, Alan. "US Policy toward Turkey", içinde Morton Abramowitz (der), *Turkey's Transformation and American Policy*. New York: Century Foundation Press.
- Mallinson, William. 2005. *Cyprus: A Modern History*. London & New York: I.B. Tauris.
- Manisalı, Erol. 2003. *Avrupa Kıskaçında Kıbrıs*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Manisalı, Erol. 2004a. *Atilla İlhan'la Siyaset Güncesi*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Manisalı, Erol. 2004b. *Yeni Dünya Düzeninde Batı ve Türkiye*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Manisalı, Erol. 2004c. "Türkiye'yi Batı'ya Bağlamak İsteyenler Kıbrıs'ta taviz vermeyi Savunuyorlar", *Annan Planı'na Hayır*. İstanbul: İleri Yayınları.
- Manisalı, Erol. 2005. *Türkiye Avrupa Kıskaçında*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Manisalı, Erol. 2007a. *Avrupa'yla Derin Bağlar, Hayatım Avrupa*. İstanbul: Truva Yayınları.
- Manisalı, Erol. 2007b. *Ulusal Politika Notları*. İstanbul: Truva Yayınları.
- Manizade, Derviş. 1998. *Kıbrıs için Son Yazılar (1993-1997)*. İstanbul: Yeşilada Yayınları.
- McDonald, Robert. 2001. "Greek-Turkish Relations and the Cyprus Conflict", içinde Dimitris Keridis ve Dimitrio Triantaphyllou (der), *Greek-Turkish Relations in the Era of Globalisation*. Dulles, VA: Brassey's.
- Mendelson, H. Maurice. 2001. *Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne Girişi Neden Hukuka Aykırı Olacaktır: Hukuki Mütalaa*, Londra.

- Mirbagheri, Farid. 1998. "International Peacemaking in Cyprus, 1965-1974 (Intercommunal Talks: 1968-1974)", *Cyprus and International Peacemaking*. London: Hurst&Company.
- Mümtaz, Hüseyin. 1999. "Türkiye-Kıbrıs İlişkilerinin Politik Mantığı ve Sonuçları", içinde İsmail Bozkurt, Hüseyin Ateşin, M. Kansu (der), *Second International Congress for Cyprus Studies: 24-27 November 1998, Gazimağusa, Turkish Republic of Northern Cyprus*, 2. Cilt. Gazimağusa: Eastern Mediterranean University, Centre for Cyprus Studies.
- Nachmani, Amikam. 2002. "Komşu Batı'ya ne diyor? Türk-Yunan İlişkileri", içinde Kemal Kirişçi ve Barry Rubin (der), *Günümüzde Türkiye'nin Dış Politikası*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Nas, Çiğdem. 2004. "Türkiye AP İlişkileri ve AP'nin Türkiye Kararları", içinde Faruk Sönmezoğlu (der), *Türk Dış Politikasının Analizi*. İstanbul: Der Yayınları.
- Orme, D. John. 2004. *The Paradox of Peace: Leaders, Decisions and Conflict Resolution*. New York: Palgrave MacMillan.
- Özcan, Gencer. 2004. "Türkiye Dış Politikasının Oluşum Süreci", içinde Faruk Sönmezoğlu (der), *Türk Dış Politikasının Analizi*. İstanbul: Der Yayınları.
- Öymen, Onur. 2001. "Turkey and Its Role in European Security and Defence", *Insight Turkey*, (Ocak-Mart 2001) 3(1): 53-57.
- Robertson, Lord Georger. 2001. "Turkey and the European Security and Defence Identity", *Insight Turkey*, (Ocak-Mart 2001) 3(1): 41-51.
- Sabahattin, İsmail. 1999. *150 Soruda Kıbrıs Sorunu*. İstanbul: Kastaş Yayınevi.
- Sakınmaz, Şenol Koray. 2004. *Kıbrıs Tüneli: Türk-Yunan İlişkileri*. İstanbul: Akademi Kültür ve Sanat Yayıncılık.

- Sayarı, Sabri. 2004. "Turkish-American Relations in the Post-Cold War Era: Issues of Convergence and Divergence", içinde Mustafa Aydın ve Çağrı Erhan (der), *Turkish American Relations: Past, Present and Future*. Londra. New York: Routledge.
- Sosyal, Mümtaz. 2002. "The Cyprus Problem and Turkey's Candidacy to the EU", içinde Muzaffer Dartan, Çiğdem Nas (der), *The European Union Enlargement Process and Turkey*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü.
- Sönmezoğlu, Faruk. 1991. *Tarafların Tutum ve Tezleri Açısından Kıbrıs Sorunu (1945-1986)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Stavrines, Zenon. 1976. *The Cyprus Conflict : National Identity and Statehood*.
- Suvarierol, Semin. 2003. "The Cyprus Obstacle on Turkey's Road to Membership in the European Union", içinde Ali Çarkoğlu ve Barry Rubin (der), *Turkey and the European Union: Domestic Politics, Economic Integration and International Dynamics*. London & Portland: Frank Cass.
- Şimşir, Bilal. 2003. *AB, AKP ve Kıbrıs*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Tamçelik, Soyalp. 2001. "Kıbrıs ve Avrupa Birliği İlişkileri", içinde Ali Ahmetbeyoğlu ve Erhan Afyoncu (der), *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi*. İstanbul: Tatav Yayınları.
- Tekeli, İlhan ve İlkin Selim. 1993. *Türkiye ve AT: Ulus Devletini Aşma Çabasındaki Avrupa'ya Türkiye'nin Yaklaşımı*, 1. Cilt. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Terzi, Özlem. 2004. "Soğuk Savaş Sonrasında Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri: Ekonomi Gündeminden Siyasi Gündeme", içinde Faruk Sönmezoğlu (der), *Türk Dış Politikasının Analizi*. İstanbul: Der Yayınları.
- Tokatlı, Aysun. 2004. *Ege Denizi Bölgesi ve Yunanistan ile Türkiye'nin Denizle İlgili Yetki Alanlarının Belirlenmesi Sorunu*. İstanbul Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Doktora Tezi.

- Topur, Tuncer. 2002. *Dünya ve Türkiye - AB- Kıbrıs Üçgeni*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Tuncer, Hüner. 2005. *Kıbrıs Sarmalı: Nasıl bir Çözüm?*. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Uslu, Nasuh. 2001. “Kıbrıs Sorunu ve ABD”, içinde İrfan Kaya Ülger ve Ertan Efegil (der), *Avrupa Birliği Kıskaçında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını)*. Ankara : HD Yayıncılık Matbaacılık Tanıtım Ltd Şti,
- Uslu, Nasuh. 2004. ‘Kıbrıs Sorunu’, içinde İdris Bal (der), *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Uzgel, İlhan. 2001. “1990-2001: Küreselleşme Ekseninde Türkiye (ABD ve NATO’yla İlişkiler)”, içinde Baskın Oran (der), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, 2. Cilt. 2001. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Vardar, Deniz. 2004. “Türkiye Avrupa Topluluğu/Avrupa Birliği İlişkileri”, içinde Faruk Sönmezoğlu (der), *Türk Dış Politikasının Analizi*. İstanbul: Der Yayınları.
- Veremis, Thanos. “The Protracted Crisis”, içinde Dimitris Keridis ve Dimitro Triantaphyllou (der), *Greek-Turkish Relations in the Era of Globalisation*. Dulles, VA: Brassey’s.
- Veziroğlu, Fuat. 2004. “Kıbrıs Satışa Nasıl Çıkarıldı?”, *Annan Planı’na Hayır*. İstanbul: İleri Yayınları.
- Wilkinson, M. James. 2000. “The US, Turkey and Greece- Three is a Crowd”, içinde Morton Abramowitz (der), *Turkey’s Transformation and American Policy*. New York: Century Foundation Press.
- Yörükoğlu, Ahmet. 2002. “Türkiye-KKTC Ekonomik İşbirliği ve Avrupa Birliği”, içinde İrfan Kaya Ülger ve Ertan Efegil (der), *Avrupa Birliği Kıskaçında Kıbrıs Meselesi*. Ankara : HD Yayıncılık Matbaacılık Tanıtım.

Websayfaları

http://belgenet.com/arsiv/ab/ab_rapor01.html

http://belgenet.com/arsiv/ab/up_001.html; http://belgenet.com/arsiv/ab/up_002.html.

http://ec.europa.eu/agenda2000/public_en.pdf.

http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/1998/cyprus_en.pdf.

http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/1999/cyprus_en.pdf.

http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2000/cy_en.pdf.

http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2002/cy_en.pdf

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000D0248:EN:NOT>.

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/oj/2002/ce072/ce07220020321en01070108.pdf>

http://europa.eu.int/council/off/conclu/oct99/oct99_en.htm

<http://europa.eu/bulletin/en/9812/p103075.htm>.

http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/73842.pdf.

http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_1998.pdf.

http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_1999.pdf.

http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2002.pdf

http://www.abhaber.com/belgeler/blg_00043.asp.

<http://www.belgenet.com/2000/be1511.html>.

<http://www.belgenet.com/2000/be2211.html>

http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ap_morillon.html

http://www.belgenet.com/arsiv/ab/be_10121999.html.

http://www.belgenet.com/arsiv/ab/be_11121999.html.

http://www.belgenet.com/arsiv/ab/be1_11121999.html.

http://www.belgenet.com/arsiv/ab/cem_30111999.html.

http://www.belgenet.com/arsiv/ab/dis_091002.html.

http://www.belgenet.com/arsiv/ab/dis_131101.html.

http://www.belgenet.com/arsiv/ab/helsinkizirve_01.html

<http://www.belgenet.com/arsiv/ab/kb00.html>.

<http://www.belgenet.com/arsiv/ab/kb99.html>.

http://www.belgenet.com/arsiv/ab/kob_2000.html.

http://www.belgenet.com/arsiv/ab/kob2000_01.html.

http://www.belgenet.com/arsiv/ab/kob2000_02.html.

http://www.belgenet.com/arsiv/ab/kortak_2000.html.

http://www.belgenet.com/arsiv/ab/yilmaz_131101.html

http://www.belgenet.com/kibris/denktaş_100693.html.

http://www.belgenet.com/kibris/tbmm_060404-3.html.

<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1985/aralik1985.htm>.

<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1986/mart1986.htm>.

<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1990/eylul1990.htm>

<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1990/temmuz1990.htm>.

<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1992/temmuz1992.htm>

<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1993/temmuz1993.htm>

<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1993/ekim1993.htm>.

<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1994/agustos1994.htm>.

<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1994/haziran1994.htm>

<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1994/temmuz1994.htm>.

<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1994/temmuz1994.htm>.

<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/ayintarihi/1995/nisan1995.htm>.

<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/ayintarihi/1995/haziran1995.htm>
<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1995/subat1995.htm>
<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1996/aralik1996.htm>
<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1996/temmuz1996.htm>
<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1997/haziran1997.htm>
<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/ayintarihi/1998/temmuz1998.htm>
<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/ayintarihi/2001/ocak2001.htm>
http://www.chp.org.tr/index.php?module=chpmain&page=show_speech&speech_id=158
<http://www.cm.gov.nc.tr/ftp/tutanak/D3Y5/B20.DOC>
<http://www.cm.gov.nc.tr/index/meclisfaaliyet/onay/29-1998.htm>
<http://www.cm.gov.nc.tr/index/meclisfaaliyet/mecliskarar/28agustos1994.htm>
<http://www.cm.gov.nc.tr/index/meclisfaaliyet/onay/31-1998.htm>
<http://www.cm.gov.nc.tr/index/meclisfaaliyet/onay/63-1988.HTM>
<http://www.cm.gov.nc.tr/index/meclisfaaliyet/onay/9-1998.htm>
[http://www.competition.gov.cy/competition/competition.nsf/All/9C55FDD5E0B3D35EC2256C8C00322A6C/\\$file/Regular%20Report%202002.pdf?OpenElement](http://www.competition.gov.cy/competition/competition.nsf/All/9C55FDD5E0B3D35EC2256C8C00322A6C/$file/Regular%20Report%202002.pdf?OpenElement)
http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00400-r1.%20ann.en0.htm
http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00200-r1.en1.pdf
http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/032a0001.htm
http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/032a0002.htm
http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/72921.pdf
http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00150.EN4.htm
http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00300-1.EN4.htm
http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00211-C.EN5.htm
http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/032a0001.htm
http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/032a0003.htm
http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/032a0006.htm
http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/032a0008.htm
http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/54315.pdf

http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00300-R1.EN8.htm.

http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/ACFB2.html;

http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/kolnen.htm

http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/68827.pdf.

http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/72638.pdf.

http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/72968.pdf.

http://www.cyprus.mid.ru/en/ru_cy.htm.

http://www.cyprus.mid.ru/en/ru_cy.htm.

<http://www.deltur.cec.eu.int!/publishdocs/tr/duzenlirapor2000tr.rtf>

<http://www.deltur.cec.eu.int/EnlargementStrategy2001.pdf>.

<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/AB/ABKurumsalDb/1-95.pdf>.

<http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/15E0E23D-8D4A-4B53-B483-9B443AB99AA3/0/Listechrono.pdf>

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+PRESS+DN-20001114-1+0+DOC+XML+V0//EN#top>.

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+PRESS+DN-20020926-1+0+DOC+XML+V0//EN>.

<http://www.geocities.com/almanakturkiye/.1959.html>.

http://www.hri.org/Cyprus/Cyprus_Problem/eudocs/C1.html.

<http://www.ikv.org.tr/kronoloji2.php?ID=900>.

<http://www.ikv.org.tr/pdfs/kronoloji5.pdf>

http://www.kypros.org/Cyprus/cy_republic/europe.html.

http://www.kypros.org/Cyprus_Problem/europeanunion.html

<http://www.kypros.org/UN/prodi.htm>

http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2006.nsf/eu01_en/eu01_en?OpenDocument

http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/Kibris/DisisleriBasinAciklamasi_14Aralik1997.htm

http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/Kibris/Garanti_Antlasması_Zurich11Subat1959.htm.

http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/Kibris/Kıbrıs_tarihce.htm

http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/Kibris/Kibrissongelismeler082002.htm.

http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/Kibris/Mendelssohn.htm

http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/Kibris/TC_BasinAciklamasi_30Mart1998.htm.

http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/Kibris/TC-KKTC_OrtaklikBildirisi_31Mart1998.htm.

http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/Kibris/TC-KKTC_OrtakDeklarasyon_23Nisan1998.htm.

http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/Kibris/TC-KKTC_OrtaklikKonseyiAnlasmasi_16Agustos1998.htm

<http://www.mgk.gov.tr/Turkce/basinbildiri2001/27kasim2001.htm>.

<http://www.mgk.gov.tr/Turkce/basinbildiri2001/28eylul2001.htm>

<http://www.mgk.gov.tr/Turkce/basinbildiri2001/29mayis2001.htm>.

<http://www.mhp.org.tr/genelbsk/gbskkonusma/2004/03042004.php>;

<http://www.onuroymen.com/docs/gorselbasin13.doc>;

http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_b_sd.birlesim_baslangic_yazici?P4=618&P5=T&page1=23&page2=23

http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_b_sd.birlesim_baslangic?P4=618&P5=T&PAGE1=21&PAGE2=104 .

<http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/hukumetler.htm>.

http://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/kpk/Poos.doc.

<http://www.tcberlinbe.de/tr/arsiv/1999/akt2007992.htm>

http://www.tesev.org.tr/ab_izleme/abdokumanlar/2002_karma_belge.doc.

<http://www.tesev.org.tr/etkinlik/kibristralik.php>

<http://www.tesev.org.tr/etkinlik/kibristrekim.php>.

<http://www.trncinfo.com/TANITMADAIRESI/ARSIV2002/TURKCEarsiv/EYLUL/300902.htm#3>

<http://www.tusiad.org.tr/turkish/rapor/kkct/html/sec4.html>

http://www.un.int/cyprus/mendel.htm#_ftn1.

<http://www.un.org/documents/ga/docs/56/a56451.pdf>.

<http://www.yerelsecim.com/DetaySon.asp?HABERID=80>.

Gazeteler

AGOS Haftalık Gazetesi

Akşam gazetesi

Cumhuriyet Gazetesi

Hürriyet Gazetesi

International Herald Tribune Gazetesi

Milliyet Gazetesi

Posta Gazetesi

Radikal Gazetesi

Sabah Gazetesi

Zaman Gazetesi

Uluslararası Kurumların Kararları

European Court Report 1994 Page I-03087, 61992J0432

UN A/51/951-S/1997/585

UN A/52/481-S/1997/805.

UN A/56/451-S/2001/953

UN A/56/723-S/2001/1222

UN/S/RES/186(1964)

UN/S/RES/1250 (1999)

UN S/RES/1303 (2000)